

Läroplan för gymnasieskolan

Lgy⁷⁰

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK ✓

1001246617

Planeringssupplement [7]

SKOLÖVERSTYRELSEN 1970

Språkämnen

Svenska Engelska Franska Tyska

TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÅNAS EJ

lan

er

Pedagogiska biblioteket

Pedagogiska biblioteket

Läroplan

553

Lgy⁷⁹ III

Läroplan för gymnasieskolan

SKOLÖVERSTYRELSEN

Utbildningsförlaget

Planeringssupplement

Språkämnen

Svenska Engelska Franska Tyska

Iab

Förord

Läroplan för gymnasieskolan, som träder i kraft den 1 juli 1971, består av en **allmän del** (del I) och en **supplementdel** (del II), båda utgivna genom SÖ:s försorg enligt Kungl Maj:ts förordnande. Dessutom publiceras för vissa tvååriga linjer samt för de treåriga och fyraåriga linjerna särskilda **planeringssupplement** (del III).

Den allmänna delen (del I) innehåller av Kungl Maj:t fastställda Mål och riktlinjer, tim- och kursplaner samt av SÖ utfärdade allmänna anvisningar.

Supplementdelen (del II) innehåller kompletterande anvisningar och kommentarer för undervisningen i ämnen och kurser i anslutning till de genom Kungl Maj:ts beslut fastställda kursplanerna.

De för vissa linjer utgivna planeringssupplementen (del III) innehåller förslag till studieplaner i olika ämnen. Dessa förslag är avsedda som hjälp vid undervisningens planering och genomförande.

Av praktiska skäl är supplementdelarna (del II och del III) uppdelade på häften, varierande i fråga om både omfång och karaktär. SÖ avser att efter hand revidera och komplettera supplementdelarna med hänsyn till erfarenheterna vid läroplanens tillämpning. SÖ är därför angelägen om att sådana erfarenheter på lämpligt sätt efter hand meddelas SÖ.

Stockholm den 29 december 1970

Kungl Skolöverstyrelsen

Andra
tryckningen

Produktion ● 1971 Svenska
Utbildningsförlaget
Liber AB

Formgivning ● Paul Hilber

Producent ● Rune Jarenfelt

Tryck ● Victor Pettersons
Bokindustri AB
Stockholm 1971

ISBN 91-4785-152-x
234 5678 910

Inledning

Ur mål och riktlinjer, timplaner och allmänna anvisningar kan övergripande mål, organisatoriska ramar samt allmänna riktlinjer för planeringen av undervisningen hämtas. Planeringens syfte är att utgöra underlag för undervisning och studier, så att målet för gymnasieskolan lättare kan nås. Därför måste det starkt betonas att planeringssupplementen endast är att uppfatta som servicematerial, som på intet sätt är bindande. Avsikten är att ge underlag för den detaljplanering som åvilar ämneskonferens och enskilda lärare.

Planeringen skall utgå från gymnasieskolans övergripande mål och de av dess organisation givna ramarna.

Medlemmarna i ämneskonferensen bör vara väl förtrogna med

undervisningens ämnesbundna och skolans övergripande mål

ämnenas huvudmoment, delmoment och tidstilldelning (vtr)

läromedelstillgång och lokalförhållanden.

De elever som deltar i ämneskonferensen är ofta sämre underrättade än lärarna i de förhållanden som utgör utgångspunkten för planeringen. Om eleverna skall ha en möjlighet att konstruktivt bidra med synpunkter måste de på något sätt förberedas för uppgiften. För att ytterligare utnyttja elevernas erfarenheter av undervisningen bör elever som genomgått årskursen delta i planeringen för efterföljande årgångar.

Ämneskonferensens arbete består i att färdigställa en planering för termin och läsår. Det är i samband med detta arbete som de i planeringssupplementen angivna förslagen till studieplaner kan utnyttjas. Av självklara skäl är de utformade utan hänsyn till de förhållanden som råder i fråga om lokaler och läromedel vid de olika skolorna. De skall därför uppfattas endast som förslag och kan utnyttjas direkt eller modifieras.

Ett huvudsyfte med planeringsförslagen är att närmare precisera den **ambitionsnivå** som finns i läroplanen. Ambitionsnivån måste – vid sidan av tillfälliga variationer i klassernas sammansättning och spridning – till stor del dikteras av den **undervisningstid** (schemabunden tid) som står till förfogande. Läsåret innehåller 40 veckor. Några av dessa faller bort på grund av lov, studiedagar gemensamma aktiviteter av olika slag o.d. Några återigen måste användas som bufferttider och repetitionstider – viktigt inte minst med hänsyn till den stora variationen i elevernas förkunskaper och studieförutsättningar. Under sådana förhållanden har det i praktiska undersökningar visat sig att den tillgängliga tiden är avsevärt kortare

än läsårets 40 veckor. En realistisk planering bör därför omfatta 25–28 veckor. Vissa planeringsförslag, som överförts från de äldre planeringsböckerna, omfattar emellertid minst 30 veckor, vilket bör observeras vid planeringen.

Det är viktigt att vid ämneskonferensens planering även ta med tid för prov och redovisningstillfällen.

Innehåll

SVENSKA 6

INLEDNING 6

A. 3- OCH 4-ÅRIGA LINJER 9

Förslag till årskursfördelning 9

Årskurs 1 9

Årskurs 2 10

Årskurs 3 10

Kommentar till årskursfördelningen 10

Förslag till årskursplanering¹⁾ 11

Årskurs 1 11

Höstterminen 11

Vårterminen 24

Årskurs 2 34

Höstterminen 34

Vårterminen 42

Årskurs 3 50

Höstterminen 50

Vårterminen 57

Specialarbeten 63

B–C. 2-ÅRIGA LINJER 71

Kursplanens delmoment 71

Muntlig och skriftlig framställning 71

Språklig orientering 72

Danska och norska 73

Kunskap om informationsmedel 73

Litteraturstudium 74

B. 2-ÅRIGA DIREKT YRKESINRIKTADE
LINJER 75

**Linjespecialisering inom kursplanens huvud-
moment 75**

Muntlig och skriftlig framställning 75

Språklig orientering 76

Danska och norska 77

Kunskap om informationsmedel 78

Litteraturstudium 79

Förslag till årskursplanering¹⁾ 80

Årskurs 1 80

Höstterminen 80

Vårterminen 89

Årskurs 2 96

Höstterminen 96

Vårterminen 99

Översikt över studieplanen årskurs 1 104

Översikt över studieplanen årskurs 2 108

C. 2-ÅRIGA SOCIALA, EKONOMISKA OCH
TEKNISKA LINJER 112

**Linjespecialisering inom kursplanens huvud-
moment 112**

Muntlig och skriftlig framställning 112

Språklig orientering 113

Danska och norska 114

Kunskap om informationsmedel 114

Litteraturstudium 114

Förslag till årskursplanering¹⁾ 114

Årskurs 1 114

Höstterminen 115

Vårterminen 124

Årskurs 2 134

Höstterminen 134

Vårterminen 140

¹⁾ Årskursplaneringen är indelad i perioder.
Förteckning över perioderna finns på sid 150
–151.

FRÄMMANDE SPRÅK 152

STUDIEPLAN I ENGELSKA FÖR 2-ÅRIG EKONOMISK, SOCIAL OCH TEKNISK LINJE 152

Allmänna synpunkter 152

Hör- och talövning 152

Hörövning 152

Talövning 153

Bunden talövning 153

Fri talövning 154

Uttal 155

Grammatik 155

Muntlig framställning 156

Textbehandling 156

Språklig textbehandling 157

Exempel på språklig textbehandling 158

Text 158

Textbehandling 158

Behandling av informativa texter 160

Behandling 161

Behandling av skönlitterär prosa 162

Behandling av poesi 162

Skrivövning 163

Affärskommunikation 164

Textkurs och innehåll 164

Metod 165

Introduktion. Översikt av kommunikations-
medlen 165

Inledande exempel 166

Avlyssning och repetition 166

Tolkning 166

Ord och fraser 166

Grammatik 166

Ekonomisk text 166

Urval och behandling 166

Övningar i affärskommunikation 166

Exempel 167

Behandling 167

Kulturorientering 168

Individualisering 169

Hjälpmedel 170

Planering och verksamhetsformer 172

Årskursplanering 172

Verksamhetsformer 172

Grupptimme 172

Långläxa och längre sammanhållen
uppgift 173

Planeringstablå 174

STUDIEPLAN I FRANSKA OCH TYSKA FÖR 2-ÅRIG EKONOMISK, SOCIAL OCH TEKNISK LINJE 175

Allmänna synpunkter 175

Planering 176

Individualisering 177

Individualiserad läsning av intensiva
texter 178

Individualiserade talövningar 178

Hör- och talövningar 179

Talövningar 179

Bundna talövningar 179

Halvfria talövningar 180

Fria talövningar 180

Muntlig framställning 182

Skrivövningar 182

Grammatik 184

Exempel på inövning av ett grammatiskt mo-
ment i franska 185

Exempel på inövning av ett grammatiskt mo-
ment i tyska 186

Behärskning 187

Insikt 188

Textbehandling 188

Olika läsarter 188

Preparation av text som läses intensivt 190

Redovisning av intensivläst text 190

Reaktivering av intensivläst text 191

Preparation av text som läses extensivt 191

Exempel på behandling av intensivläst text i
franska 191

Exempel på behandling av intensivläst text i
tyska 193

Långläxa och beting 198

Exempel på längre sammanhållen
uppgift 198

Bedömning 200

I S i språkundervisningen 201

Allmän inledning

Studieplanen kompletterar de riktlinjer för gymnasieskolans undervisning i svenska, som ges i särskilda kursplaner för tvååriga respektive tre- och fyraåriga linjer. I stort sett ersätter den också tidigare planeringsböcker för gymnasium och fackskola. Främst gäller detta vad som sägs i dessa om fackskolan, som nu ersätts av tvååriga gymnasielinjer av delvis ny karaktär.

I de tidigare planeringsböckernas förslag till organisation av undervisningsstoffet användes långläxan och betinget som planeringsmodell. I föreliggande studieplan har i stället stoffet fördelats på ett antal **perioder**, och det ankommer på lärare och elever att efter läroplanens anvisningar och ämneskonferensens rekommendationer välja mellan dagläxa, långläxa och beting. Dock bör observeras att specialarbetet inte förekommer på tvååriga linjer.

Den beskrivning av de självständiga arbetsuppgifternas närmare utformning som finns i Planering av årskurs 1 i fackskola och gymnasium (1968) s 14 ff, Planering av årskurs 2 i fackskola och gymnasium s 7 ff samt Planering av årskurs 3 i gymnasiet, del 1 s 9 ff och del 2 s 9 ff kan fortfarande anses vägledande i den mån som framställningen där stämmer överens med den nya läroplanens motsvarande anvisningar.

Med hänsyn till vissa förändringar av ämnesinnehållet i kursplanen för de tvååriga linjerna kan planeringsböckernas förslag för fackskolan inte längre gälla i sin helhet. Självklart erbjuder de dock fortfarande en mängd goda uppslag för undervisningen.

Inom periodens (långläxans, betingets) ram varierar arbetsformerna, så att samtal i den samlade klassen, arbete i mindre grupper samt individuella studier växlar allt efter stoffets karaktär. **Grupp- arbete** kan sålunda begränsas till att gälla en kor-

tare del av en lektion, men det kan också organiseras som ett studium över flera lektioner inom t ex betingets ram. Viss del av tiden för hemuppgifter kan också, där de lokala förhållandena medger det, ägnas åt studier i smågrupper. Redovisningen av studieresultatet skall i allmänhet arrangeras som en information till elever, som inte själva arbetat med samma stoff som den redovisande gruppen. I mindre utsträckning bör redovisningen användas för att visa upp studieresultatet för läraren i och för betygsättning. Kontrollen av den enskildes kunskaper och färdigheter sker i stället vid slutförhöret på långläxan eller betinget, vari grupparbetet ingått som ett delstudium.¹⁾

I studieplanen finns upptagna prov av olika slag. Deras syfte bör i stor utsträckning vara att ge såväl elev som lärare besked om hur undervisningen lyckats, om vilka moment som behöver repeteras eller kompletteras. För den enskilde eleven kan det bli fråga om ett individuellt studium, gärna med ett självinstruerande material av det slag, som i allt större utsträckning produceras som komplement till de för eleverna i en klass gemensamma läromedlen.

¹⁾ Beträffande betings- och grupparbetets uppläggning, genomförande och redovisning, se t ex följande artiklar i tidskriften PM (Pedagogiska meddelanden från skolöverstyrelsen):

Lars Holm, Planering och beting i svenska (1967:8), Grupparbetsmetodik i gymnasiet (1968:5) och Elevernas redovisning (1970:2) samt Gerhard Arfwedson, Grupparbete och gruppsykologi (1970:3).

Se även det studiedagsmaterial för svensklärare som producerats av fortbildningsavdelningarna vid lärarhögskolorna i Umeå och Linköping. Förslag till planering av undervisningen finns vidare i Skriftlig framställning i svenska på gymnasiet (SÖ, 1970) samt i Svenskläraryöreningens (tidigare Modersmålslärares förenings) årsskrift, Svenskläraryöreningens skriftserie samt dess medlemsblad Svenskläraren.

Studieplanen är uppgjord för den effektiva studietid, som normalt kan ägnas åt ämnet svenska. Sålunda har ett realistiskt beräknat lektionsbortfall på 8 skrivningar, lov, koncentrationsdagar och fått reducera det maximala timantalet för en terminskurs. Antalet disponibla lektioner på de tre- och fyraåriga linjerna baseras därför på en uppskattning av **c 25 effektiva veckor**. Sannolikt kan man generellt räkna med ett något mindre lektionsbortfall på de tvååriga linjerna, som ju inte har obligatoriska eller centrala prov. I periodbeskrivningarna framgår skillnaden mellan effektiv tid och bruttotid på så sätt, att antalet veckor för varje period i allmänhet är något större än vad som motsvaras av det föreslagna antalet lektioner. Därigenom kan det ibland bli möjligt att anslå ytterligare lektionstid till särskilt tidskrävande moment, t ex muntlig och skriftlig färdighetsträning. I planerna har inte medtagits den tid, som vid betingläsning friställs för planering och enskilt arbete. Den har ansetts ligga utom ramen för den effektiva undervisningstid, som beräknats till c 25 veckor.

Ett särskilt problem utgör den specialisering av undervisningen som blir nödvändig på vissa linjer.

På de tvååriga, särskilt på de **direkt yrkesinriktade**, linjerna bör sålunda svenskundervisningen vara praktiskt färdighetsbetonad, då eleverna överlag förbereder ett omedelbart utträde i arbetslivet. Svenskläraren bör så mycket som möjligt samarbeta med den lärare som undervisar i linjens speciella yrkesteknik för att få förslag till realistiska övningar framför allt i muntlig framställning, eftersom eleverna i sin kommande yrkesutövning främst kommer att stå i muntlig kontakt med allmänheten.

Även övningarna i skriftlig framställning bör vara praktiskt inriktade. Undervisningen i språklig orientering måste få karaktären av "orientering" och integreras med och stödja övningarna i muntlig och skriftlig framställning. Beträffande kunskap om informationsmedel bör man ägna särskild uppmärksamhet åt reklam, konsumentupplysning och propaganda i de olika massmedierna samt åt information som lämnas i olika fackorgan, t ex tidskrifter, broschyrer, företagsrapporter. Även litteraturstudiet får mycket av färdighetskaraktär över sig. Det är viktigt att ägna stor omsorg åt litteraturvalet, så att eleverna verkligen känner sig motiverade att läsa. Deras läsintressen och läsvanor är ofta mycket varierande, varför man får låta den fria läsningen få ganska stort utrymme som ett sk stående inslag under hela läsåret och låta den bundna läsningen omfatta främst beskrivande och berättande texter (både sakprosa och skönlitteratur). Det väsentliga är att eleverna lär sig läsa och vänjs vid att läsa. Vid planeringen måste man se till att samtliga färdighetsmoment ordentligt beaktas i årskurs 1 och att studiekursen blir avrundad, eftersom vissa linjer läser svenska endast i årskurs 1 och eleverna har rätt att avsluta studierna efter ett år. Årskurs 2 får därför ägnas åt fördjupning och breddning av studierna.

På de **ekonomiska** linjerna bör de specialiserande momenten nära anslutas till den övriga un-

dervisningen i svenska. Studiet av näringslivets och förvaltningens olika kommunikationsformer samordnas med den allmänna träningen i muntliga och skriftliga färdigheter samt med studiet av språkets byggnad och funktion. Eleverna skall genom undervisningen uppnå förmåga att inom ett speciellt ämnes- och yrkesområde tillämpa vad som gäller för all god språkbehandling och att behärska och med omdöme utnyttja ett fackspråk. Både vid planeringen, undervisningen och bedömningen bör svenskläraren nära samarbeta med lärarna i ekonomiska ämnen, maskinskrivning, psykologi och moderna språk. I exempelvis företags ekonomi och maskinskrivning bör eleverna få lära känna fakta och förhållanden, som de sedan skall bearbeta och ta hänsyn till under lektionerna i svenska. Uppmärksamheten kan då under dessa lektioner riktas på målet för undervisningen, att eleverna i givna situationer skall kunna uttrycka sig på ett ändamålsenligt sätt.

Vissa moment behandlas med fördel under en sammanhängande följd av lektioner. Förslag till sådana perioder finns i studieplanen. Svenskläraren bör beakta möjligheten att föra in material med ekonomisk inriktning i de perioder som är gemensamma för alla linjer. Sålunda bör vid studiet av sakprosa det viktigaste stoffet utgöras av affärlivets texter. Möjligheterna att från skolor- tens företag och förvaltningar få material för färdighetsträning och textstudium bör tillvaratas.

Eftersom de **tekniska** linjerna direkt syftar till yrkesutbildning, är det viktigt, att undervisningen i svenska ger en färdighetsträning med viss yrkesinriktning. Den muntliga framställningen bör således utöver den allmänna talträningen även omfatta övning i att muntligt informera om tekniska frågor.

I momentet Skriftlig framställning är träning av den allmänna skrivförmågan naturligtvis det väsentliga, men det är värdefullt för de blivande teknikerna att dessutom få träna speciella framställningstyper såsom instruktioner, rapporter, promemorior osv. I samband därmed studeras den tekniska informationens roll i vårt samhälle. Teknisk sakprosa studeras utifrån kraven på klarhet, överskådlighet och lätläshet. Inom momentet Språklig orientering finns det anledning att särskilt uppmärksamma den tekniska terminologin.

I den tvååriga gymnasieskolan läses svenska endast i årskurs 1 på den tekniska linjen. Det innebär att stor vikt läggs vid allmän och yrkesinriktad färdighetsträning. Vid litteraturstudiet är det viktigt att anpassa litteraturvalet till den ofta mycket varierande beläsenheten. Det väsentliga bör vara att få eleverna intresserade av att läsa.

När stoffet för ett så mångsidigt ämne som svenska skall fördelas på en terminskurs, måste två synpunkter balanseras mot varandra. Å ena sidan krävs intensivträning av vissa färdigheter i sammanhängande serier av lektioner, vartill kommer att textbetingsläsningen förutsätter en viss koncentration på ett visst stoff under relativt lång tid. Å andra sidan krävs också en integration av flera moment i de flesta lektioner. Kunskaper förvärfvas, färdigheter tränas och attityder skapas i

samspel inom lektionens eller lektionssvitens ram.

Det bör understrykas, att studieplanen är ett **förslag**, som tjänar till vägledning för den lokala planeringen av undervisningen och för planeringen inom den enskilda klassen. I planen ges visserligen alternativ, särskilt för olika linjer och intresse- riktningar, men alla möjligheter kan självfallet inte ges. Speciellt vid samläsning mellan olika linjer måste man söka åstadkomma andra planeringsförslag. Planen får alltså inte hindra enskilda lärares och elevers personliga varianter, allra minst sådana som kan tjäna en utveckling mot nya former, bättre anpassade till den aktuella situationen i samhället och bland eleverna.

Det är all anledning att här citera en passus i de allmänna anvisningarna: "Eleverna bör få medverka vid planeringen och uppläggningsen av studierna i de enskilda ämnena, inte minst då det gäller beting och andra större självständiga uppgifter." De olika förslagen till studiegång ger utrymme för en sådan medverkan och rekommenderar den också. Planens syfte är m a o att tjäna som **diskussionsbas** för, inte som tvångströja på undervisningen i svenska.

Årskurs 2

Stoff och aktiviteter kan lämpligen fördelas så, att eleven under årskursen får utveckla förmågan att framträda och uttrycka sig naturligt och avspänt i olika talsituationer,

muntligen och skriftligen sammanfatta och personligt kommentera talad och skriven framställning, recensera, utreda och argumentera, diskutera och skriva diskussions- och beslutsprotokoll, formulera promemorior, instruktioner och affärsbrev samt andra inom samhälls- och yrkeslivet vanliga skriftliga meddelanden,

förstå ordens men särskilt satsens och meningens byggnad och funktion samt tillämpa kunskaperna om språkets form och innehåll,

analysera och beskriva språket och stilen i vanliga typer av sakprosa,

förstå vad som menas med deduktiv, induktiv och praktisk argumentering,

förstå norska och danska i tal och skrift,

läsa litteratur från tiden efter 1880 och tillägna sig denna litteratur allsidigt och engagerat,

läsa och uppleva drama och teater men dessutom tillägna sig de uttrycksformer som utbildats i film, radio och television samt

läsa och uppleva den klassiska dikten, särskilt den från 1700-talet och 1800-talets förra hälft, som en viktig referensram för fördjupade litteraturstudier.

Årskurs 3

Stoff och aktiviteter kan lämpligen fördelas så, att eleven under årskursen får utveckla förmågan att framträda och uttrycka sig naturligt och avspänt i samhällslivets talsituationer, särskilt sådana som linjens undervisning anknuter till,

muntligen och skriftligen kritiskt analysera och sammanfatta ett mera omfattande och disparat språkligt material, ge uttryck åt egna ställningstaganden och värderingar samt formulera affärsbrev och andra inom yrkes- och samhällslivet vanliga skriftliga meddelanden,

beskriva och från begriplighetssynpunkt bedöma främst socialt och regionalt betingade språkskillnader men också språkliga uttryck överhuvudtaget,

läsa litteratur från tiden 1850 till våra dagar,

observera tendenser i aktuell litteratur och litteraturredabb samt

fördjupa sig i ett fritt valt moment inom ämnet svenska.

Kommentar till årskursfördelningen

I den fördelning av stoff och aktiviteter, som i studieplanen föreslås för olika perioder inom årskurserna, ges liksom i ovanstående förslag en klart markerad accent åt varje årskurs.

Sålunda betonas i **årskurs 1** framför allt **färdighetsträningen**. Halvklasstimman ägnas åt att ge

eleverna den teknik, som krävs för gymnasiestudier och fria studier. Den grundläggande träningen i muntlig och skriftlig framställning ger dem möjligheter till nyanserad kontakt och kommunikation inom och utom skolan. Tekniken vid arbete i grupp och vid redovisningen av studieresultat inför kamraterna tränas systematiskt.

Litteraturstudiet i denna årskurs har till huvudsyfte att lära eleverna att uppleva litteratur av olika slag, samtala om litterära texter och ge skäl för kritiska synpunkter på texternas utformning och stoff. Under vårterminen ingår träning i att forcera de språkliga och innehållsliga hinder, som äldre texter, grannspråken i tal och skrift samt provinsialt färgade framställningar erbjuder.

För att det fortsatta studiet av språkliga företeelser, inom svenskämnet och i moderna språk, skall kunna bedrivas med framgång, krävs också att eleven redan i den första årskursen tränar sig i att använda en gängse grammatisk terminologi. De elementära färdigheterna i argumentation och debatteknik ingår vidare i gymnasiestudiernas träningsprogram, bl a för att eleven skall kunna på ett konstruktivt sätt delta i debatten om metoder och stoff i den konkreta utformningen av sin egen studiekurs, där ett val mellan olika alternativ är möjligt.

Färdighetsträningen fortsätter i praktisk tillämpning i **årskurs 2**, dock utan att som under föregående årskurs dominera undervisningen. Elever, som fortfarande har stora brister i de grundläggande färdigheterna, bör i stället stimuleras att komplettera sitt träningsprogram, tex med hjälp av ett självinstruerande träningsmaterial. I denna årskurs betonas för majoriteten av eleverna kunskapsstoffet, så att de tillägnar sig den gemensamma **referensramen** för ett självständigt litteraturstudium och ett genomtänkt ställningstagande till språkliga företeelser, inte minst språkvårdsfrågor.

Det kan diskuteras och bör också diskuteras i gymnasieklasserna, vad som är oumbärligt kulturarv för litteraturstudiet. I studieplanens stoffförslag görs ett försök till avvägning mellan nordiskt och utomnordiskt, med de moderna klassikerna i olika genrer förlagda till höstterminen och 1700- och 1800-talsklassikerna till vårterminen. Lektionsutrymmet ger inte stora möjligheter till en fullständig överblick, men orienteringen bör kunna bli så fylld, att eleven stimuleras till fortsatta studier, utanför skolan och tex i den tredje årskursens specialarbete och fördjupningsperioder.

Undervisningen i språkliga moment syftar till en någorlunda sammanhängande kunskap om svenska språkets strukturer och funktioner, med tonvikten lagd på syntaxen och på sakprosans stil-mönster.

Sedan eleverna i tidigare årskurser tillägnat sig nödvändiga studiefärdigheter och fått en gemensam referensram, ges det i **årskurs 3** möjligheter till fruktbar **problemdiskussion** och **fördjupning** i linje med den enskilde elevens speciella intressen. Undervisningen om litteratur och språkliga företeelser tar sålunda upp ett stoff, som eleven redan har en viss orientering i, så att han kan systematisera och analysera det på ett mera själv-

ständigt sätt samt välja ytterligare stoff för intensivare, mera problemdiskuterande och analyserande studier.

Alldeles särskilt stora möjligheter till individuell fördjupning erbjuder specialarbetet och den period i studieplanen, som reserverats för valfri fördjupning inom hela det område, som markerats av läroplanens huvudmoment för ämnet svenska.

På de gymnasielinjer, som avser att omedelbart ge yrkeskompetens, får fördjupningsaccenten i den tredje årskursen i någon mån stå tillbaka för en direkt yrkesinriktad undervisning. Helt bör karaktären av problemdiskussion och individuell fördjupning dock inte heller på dessa linjer försvinna. Syftet med årskursens mogna studier är nämligen att ge eleverna impulser att efter gymnasieåren aktivt följa och delta i debatten om svenskämnets centrala stoff: litteraturens nyanserade lösningar på mänskliga problem och språkets karaktär av vårt främsta intellektuella kommunikationsmedel, självklart outhärligt för varje social aktivitet.

Förslag till årskursplanering

Årskurs 1

Höstterminen

Period 1 (alternativ a)

Tid

6 lektioner (veckorna 34–36)

Accent

Diagnos och studieteknik

Mål¹⁾

Eleven skall

känna till sin egen nivå i vissa grundläggande läsfärdigheter

vara orienterad om tillgängliga läromedel för studierna i svenska

kunna delta i planeringen av studiearbetet.

Hemarbete

2 veckoläxor (undantagsvis 4 dagläxor)

Integration

Introduktionsdag med bl a läsprov samt timmar till förfogande med bibliotekskunskap.

¹⁾ Målformuleringarna är inte uttryck för undervisningsteknologiskt strikt formulerade terminalbeteenden utan är snarare att uppfatta som ett slags innehållsförteckning över periodens stoff och aktiviteter.

Lektionsplan

- 1 helklass: Presentation av läsårets och terminens kurs samt av läromedel i svenska
- 2 helklass: Diagnostiskt prov på läshastighet, läsförståelse, ordförråd etc
- 3 halvklass: Övning i skumläsning och intensivläsning av sakprosatext
- 4 helklass: Samtal om det diagnostiska provets resultat, om kursuppläggningsen samt om skol- demokratis elementa
- 5 helklass: Bok- och bibliotekskunskap, särskilt bokens innehållsförteckning, sakregister o d och skolans biblioteksresurser
- 6 halvklass: Övning i anteckningsteknik med text och avlyssnat tal som arbetsmaterial.

Kommentar

Periodens första lektion används till att presentera den grovplanering av terminens arbete i svenska, som läraren gjort upp i anslutning till läroplan och studieplaner samt ämneskonferensens rekommendationer. I detta sammanhang berörs inledningsvis de möjligheter till variation och elevinflytande på kursinnehåll och metoder, som planeringsramar och läromedel medger.

Det diagnostiska provet på läshastighet etc kan eventuellt ingå som ett moment i introduktionsdagens studievaneenkät, varvid lektionen i svenska i stället kan användas till övningar av det slag, som föreslås för halvklasstimmen. Provet bör ta sikte på den rena färdigheten i att läsa snabbt och effektivt och inte gå utöver vad som normalt övats i grundskolans avslutande årskurs. Dess diagnostiserande syfte skall klart redovisas för eleverna och de praktiska slutsatserna av resultatet för det fortsatta träningsprogrammet dominera samtalet under den fjärde lektionen.

Till denna fjärde lektion har lärare och elever börjat lära känna varandra, så att ett meningsfullt samtal om samspelet mellan skolans allmänna riktlinjer, fastställda kurser, lärarens roll och elevernas insatser i det gemensamma arbetet bör kunna genomföras. Det bör understrykas, att alla diskussionsöverenskommelser får anses preliminära och att planeringen kan komma att modifieras under terminens gång.

Lektionen med tonvikt på bok- och bibliotekskunskap kan utformas som en introduktion till en timme till förfogande i bibliotekskunskap, som helst bör ledas av skolans bibliotekarie och bl a omfatta övningar i att använda bibliotekets katalog. Om tid kan anslås till det, bör lektionen i svenska och timmen till förfogande kompletteras med studiebesök på kommunbiblioteket längre fram under terminen.

Övningen i anteckningsteknik kompletteras gärna med de första synpunkterna på studiedokumentation, d v s hur anteckningar bevaras, renskrivs och ordnas. Den fortsatta träningen i anteckningsteknik och studiedokumentation integreras i övrig undervisning, tills det blir naturligt för eleven att lyssna och diskutera med penna och anteckningsblock till hands.

Som hemuppgift kan lämpligen första veckan ges att sätta sig in i aktuella studieplaner (stencil) och att ta ställning till lärarens grovplanering. Andra veckan ges en individuell träningsuppgift i lästeknik som fördjupning av första veckans halvklassövning.

I klasskonferensen bestäms om fördelningen av moment inom det studietekniska träningsprogrammet på olika ämnen med halvklass samt på lektioner inom ämnena och på timmar till förfogande, varvid svensklärarens grovplanering kan vara ett viktigt planeringsmaterial. Lärare med uppgifter i studieteknikträningen bör kontinuerligt hålla klasskonferensen informerad om hur programmet avancerar, så att träningstillfällen tillvaratas i den samlade gymnasieundervisningen.

Jfr Planering av årskurs 1 i fackskola och gymnasium (i fortsättningen förkortad Plan 1; 1968) s 8, 17, 46–47, 84–108. Jfr också period 1 i studieplanen för de 2-åriga linjerna, period B 1:1, s 80 och C 1:1, s 115.

Period 1 (alternativ b, motsvarande perioderna 1 a och 4)

Tid

12 lektioner (veckorna 34–39)

Accent

Studieteknik och muntligt framträdande¹⁾

Mål

Eleven skall

känna sin lärare och sina kamrater

känna till sin egen nivå i vissa grundläggande tal- och läsfärdigheter

vara orienterad om tillgängliga läromedel för studierna i svenska

kunna delta i planeringen av studiearbetet.

Hemarbete

4 veckoläxor (undantagsvis 8 dagläxor)

Integration

Introduktionsdag med bl a läsprov samt timmar till förfogande med bibliotekskunskap och röst- och talvård.

Lektionsplan

1 helklass: Presentation av läsårets och terminens kurs enligt gällande läroplan samt av läromedlen i svenska

2 helklass: Samtal om hämmande och frigörande faktorer i talsituationer inom och utom skolan

¹⁾ En översiktlig planering av undervisningen i muntlig framställning i gymnasieskolan av Bengt Bratt finns publicerad i Svenskläraren 1970:4.

- 3 halvklass: Kontaktövningar, avspänningsövningar, impulsövningar
- 4 helklass: Diagnostiskt prov på läsfärdighet, läsförståelse, ordförråd etc
- 5 helklass: Bok- och bibliotekskunskap, särskilt bokens innehållsförteckning, sakregister o d samt skolans biblioteksresurser
- 6 halvklass: Uppläsningsovningar (även andningsteknik och pausering)
- 7 helklass: Samtal om kursuppläggning och läromedel samt om det diagnostiska provets resultat
- 8 helklass: Diskussionsledning, grupparbetsmetodik
- 9 halvklass: Övningar i diskussionsledning (och grupparbetsmetodik)
- 10 helklass: Genomgång av de viktigaste skillnaderna mellan ett onyanserat och ett nyanserat uttrycksätt
- 11 helklass: Intervju- och redovisningsteknik
- 12 halvklass: Övningar i intervju- och redovisningsteknik.

Kommentar

Muntliga övningar, speciellt i par och i grupp, torde väsentligt kunna påskynda den sociala anpassningsprocess som eleverna behöver genomgå för att finna trivsel och arbetslust inom en ny kamraters krets i en ny miljö. Detta är tanken bakom den starka koncentration av delmomentet muntlig framställning, som präglar detta alternativa förslag till studieplan för årskursens första perioder.

Förmågan att yttra sig naturligt och obesvärat i olika sammanhang kan också sägas vara en utomordentligt viktig del av elevernas studietekniska färdighet, vilket ytterligare motiverar den muntliga framställningens dominans i förhållande till övriga moment under de första veckorna. Att eleven tidigt får tillfälle till muntliga övningar är en förutsättning för att han från början skall lyckas i sitt samarbete med kamrater och lärare.

Beträffande vissa av lektionsinslagen, t ex kontaktövningar, avspänningsövningar, impulsövningar, övningar i högläsning och diskussionsledning samt röst- och talvård, hänvisas för mera ingående kommentarer till Bratt-Ternberg-Widing-Öjdahl-Ördell: Muntlig framställning, Utbildningsförlaget, 1970, Bratt-Widing-Ördell: Studiedagsmaterial i Muntlig framställning (I Röst- och talvård, II Högläsning, diskussion, intervju, redovisning, III Dramatisk verksamhet), Utbildningsförlaget, 1971 samt Katarina Ehnmark: Dramatik i skolan, Utbildningsförlaget, 1971.

Den första lektionen används till att presentera den grovplanering av terminens arbete i svenska, som läraren gjort upp i anslutning till läroplan och studieplaner samt ämneskonferensens rekommendationer. I detta sammanhang berörs inledningsvis de möjligheter till variation och elevinflytande på kursinnehåll och metoder, som planeringsramar och läromedel medger.

Den andra lektionen kan ta formen av ett samtal, som främst bör syfta till att skapa kontakt och förståelse mellan kamrater och mellan elever och lärare. Samtalet är viktigt för samtliga elever men har en speciellt angelägen uppgift för de elever, som känner sig hämtrade och besvärade på grund av t ex socialt eller geografiskt betingade särdrag i sättet att tala.

Kontakt-, avspännings- och impulsövningarna tar direkt sikte på att eleverna skall lära känna varandra och vänja sig vid att agera på olika sätt i samarbete och nära kontakt med varandra. Läraren avgör vilket av de tre nämnda övningsinslagen som bör få största utrymme under lektionen.

Det diagnostiska provet på läshastighet etc kan eventuellt ingå som ett moment i introduktionsdagens studievaneenkät, varvid lektionen i svenska i stället kan användas för ytterligare övningar av det slag som föreslås för halvklasstimmarna. Provet bör ta sikte på den rena färdigheten i att läsa snabbt och effektivt och inte gå utöver vad som normalt övats i grundskolans avslutande årskurs. Dess diagnostiserande syfte skall klart redovisas för eleverna och de praktiska slutsatserna av resultatet för det fortsatta träningsprogrammet dominera samtalet under den sjunde lektionen.

Lektionen med tonvikt på bok- och bibliotekskunskap kan utformas som en introduktion till en timme till förfogande i bibliotekskunskap, som helst bör ledas av skolans bibliotekarie och bli omfattande övningar i att använda bibliotekets katalog. Om tid kan anslås till det, bör lektionen i svenska och timmen till förfogande kompletteras med studiebesök på kommunbiblioteket längre fram under terminen.

Uppläsningsovningarna i sjätte lektionen kan ges ett starkt inslag av röst- och talvård med tonvikt på andningsteknik och pausering.

Till den sjunde lektionen har lärare och elever börjat lära känna varandra, så att ett meningsfullt samtal om samspelet mellan skolans allmänna riktlinjer, fastställda kurser, lärarens roll och elevernas insatser i det gemensamma arbetet bör kunna genomföras. Det bör betonas, att alla diskussionsöverenskommelser får anses preliminära och att planeringen kan komma att modifieras under terminens gång.

Övningarna i diskussionsledning bör ses både som förberedelser för kommande grupparbetsuppgifter och som kontaktövningar.

Genomgången av de viktigaste skillnaderna mellan ett onyanserat och ett nyanserat uttrycksätt bör från mera allmän stilistisk och språksociologisk synpunkt anknyta till samtalet under andra lektionen. Lektionen bör ingå som ett viktigt led i lärarens strävan att motivera eleverna att efterhand söka tillägna sig ett mera uttrycksfullt och nyanserat sätt att tala.

Övningarna i intervju- och redovisningsteknik bör ägnas stor omsorg redan från början, eftersom motsvarande färdigheter blir till stor nytta i de flesta ämnen studietiden igenom. I samband med dessa övningar behandlas preliminärt även anteckningsteknik och studiedokumentation.

Som lämpliga hemuppgifter under perioden kan eleverna bekanta sig med textunderlag och andra

förutsättningar för halvklasstimmarnas övningar. Vidare kan lärobokens avsnitt om stilistik och språksociologi förekomma i detta sammanhang. Läsning av något skönlitterärt verk kan påbörjas.

Väljs detta alternativ, flyttas period 2 till veckorna 40–42 och period 3 till veckorna 43–45. Där efter följer period 5 på samma plats som i normalplanen.

Period 2

Tid

6 lektioner (veckorna 37–39)

Accent

Berätta och beskriva

Mål

Eleven skall

vara orienterad om några berättartekniska termer
känna till hur man beskriver föremål, miljöer och personer

kunna återberätta en berättande text

kunna sammanfatta en beskrivande framställning

kunna avläsa bilder, tabeller och diagram

känna till en roman från 1900-talet.

Hemarbete

2 veckoläxor eller 1 långläxa (undantagsvis 4 dagläxor)

Integration

Klasser som har historia studerar krönika och annan historisk framställning av ett händelseförlopp. Den studietekniska träningen i att avläsa icke-verbala framställningar bedrivs huvudsakligen i ämnen som naturkunskap och samhällskunskap.

Lektionsplan (variant a)

1 helklass: Aktiv läsning av kortare berättande texter, såväl sakprosa som skönlitteratur

2 helklass: Introduktion av en modern roman, några berättartekniska termer

3 halvklass: Övning i att återberätta en text muntligen och skriftligen

4 helklass: Aktiv läsning av beskrivande texter, såväl sakprosa som skönlitteratur

5 helklass: Beskrivningar av miljöer och personer i den roman som studeras under perioden

6 halvklass: Övning i att sammanfatta en text av beskrivande typ muntligen och skriftligen.

Kommentar

Den första lektionen i perioden används till att göra iakttagelser på en tidningsnotis eller på annan kortare sakprosatext, som relaterar ett händelseförlopp, samt på någon skönlitterär text av episkt slag. Iakttagelserna koncentreras till att klarlägga momenten i händelseförloppet och principerna för en kronologisk disposition, varvid någon del av lektionen kan få övningskaraktär, t ex

så att avvikelser från en konsekvent kronologisk disposition i tidningsnotisen försöksvis korrigeras genom omflyttningar.

Det centrala arbetsmaterialet under perioden är en roman från 1900-talet av klart episk karaktär. Beroende på klassens intressen och allmänna inriktning kan valet stå mellan en bok av underhållningstyp, t ex en detektivroman av Rönblom eller Simenon, eller en roman av större litterärt värde, t ex av Jersild (Grisjakten), Lagerkvist (Gäst hos verkligheten), Sundman (Två dagar två nätter), Orwell (1984) eller Golding (Flugornas herre). Lektion 2 används till en kort presentation av författaren och romangenren samt ett studium av ett inledande parti, varvid begrepp som berättarjag och synvinkel introduceras. Eleverna får som hemuppgift till lektion 5 att läsa resten av romanen, dock så att läraren anvisar några centrala avsnitt att i första hand preparera och överlåter åt den enskilde eleven att avgöra, om han har tid att läsa också resten under denna period av terminen eller senare.

På den första halvklasstimmen diskuteras en berättelse, som sedan återberättas muntligen. Skrivträningsprogrammet inleds med att samma återberättelse (referat) görs skriftligen. Läraren följer uppmärksamt elevernas arbete under denna första övning och korrigerar resultatet diskret (stavfel, formfel, missuppfattningar av händelseförloppet), samtidigt som han tar vara på övningens diagnostiserande möjligheter. Hans iakttagelser under denna och följande skrivövning kan sålunda föranleda, att enstaka elever omedelbart får hjälp i form av ett **självinstruerande skrivträningsmaterial** (meningsbyggnad, interpunktion, formlära). Betyg bör inte sättas på dessa övningar.

Textstudiet från lektion 1 fortsätts under lektion 4, nu med beskrivande texter som arbetsmaterial. Textmaterialet väljs så, att undervisningen kan ägnas samspelet mellan verbal beskrivning och belysande illustrationer, medan intensivstudiet av bild, tabell och diagram i regel kan hänvisas till ämnen med ett adekvat studiematerial. Väljs en skönlitterär text som arbetsmaterial, kan en bild av likartat slag (samma motiv eller dylikt) användas för bildstudiet, varvid inte bara informationen i text och bild beaktas utan också elevernas upplevelser inför den verbala respektive visuella "beskrivningen" kan göras medvetna.

Under lektion 5 intensivbehandlas beskrivande partier i den lästa romanen, och studiet av romangenren fördjupas på så sätt med synpunkter på människoskildring och miljöbeskrivning. Under denna lektion bör emellertid också tid reserveras för ett friare samtal om romanen, inte minst för synpunkter på fiktionslitteraturens förhållande till sakprosa av olika slag. Lektionen avslutas med att eleverna får en boklista med förslag till fri läsning. Läraren är dem i fortsättningen behjälplig med att organisera bokcirklar, gärna med böcker ur skolans bokförråd.

Den andra halvklasstimmen under perioden används för terminens andra skrivövning. En beskrivande text studeras, eventuella illustrationer avläses, det väsentliga innehållet antecknas och sammanfattas muntligen, innan eleverna får i uppgift

att göra en kort skriftlig sammanfattning. Liksom efter den första övningen korrigeras detta korta referat diskret (stavfel, formfel, kanske valet av karakteriserande adjektiv).

Jfr Plan 1 (1968) s 17, 47–48 samt Skriftlig framställning (1970) s 9–11. Jfr också studieplanen för de 2-åriga linjerna, period B 1:3, s 83 och C 1:3 s 118.

Lektionsplan (variant b)

- 1 helklass: Studium av kortare episka texter, dels en novell, dels en episk dikt; kronologisk disposition, tempusföljd
- 2 helklass: Introduktion av en modern roman; presentation av termerna fiktion, synvinkel och berättarjag
- 3 halvklass: Skrivövning: återberättelse, omarbetning från presens till imperfektum, omflyttning till konsekvent kronologisk disposition
- 4 helklass: Studium av skönlitterär beskrivning, dels i prosans form dels i poetisk variant; målade inslag i texten
- 5 helklass: Personskildring i ord och bild
- 6 halvklass: Övning i att sammanfatta personskildringen i en skönlitterär framställning.

Kommentar

Det fria berättandet har i regel övats muntligen och skriftligen i grundskolan. Där har dessutom enklare referatteknik, tex olika sätt att återberätta ett händelseförlopp, tränats. I klasser där lärare och elever bedömer en uppläggning enligt alternativ a som en alltför enkel upprepning av grundskoleträningen, kan periodens stoff ges en mera markant litterär inriktning.

Den första lektionen inleds med upplevelseläsning av en kortare novell. I ett samtal i anslutning till texten klargörs, vad som menas med epik, kronologisk disposition och tempusval. Samma företeelser studeras sedan i en kortare episk dikt. Den expressionistiska novellen (Kafka, Lagerkvist) är användbar p g a sin markerat episka karaktär, men också en mera naturalistisk berättelse (Hemingway, Friddegård) eller 60-talets "objektiva" novell (Sundman) kan användas. Dikten kan vara en modern ballad (Taube, Forssell) eller ett verskåseri (Dagerman, Alf Henrikson).

Under den andra lektionen klargörs förhållandet mellan sakprosa och skönlitteratur, gärna så att en text av vardera slaget får belysa samma motiv. Begreppen fiktion, synvinkel och berättarjag diskuteras i ett samtal om den skönlitterära texten. Under samma lektion introduceras den roman, som valts för gemensamt studium i klassen. Eleverna får i stencilform anvisningar för hemuppgiften samt ett begränsat antal frågor i anslutning till texten, närmast som en hjälp att rikta uppmärksamheten på viktiga moment i händelseförloppet och på några tydliga berättartekniska grepp. Boken bör väljas med omsorg, så att den lockar till läsning genom spänning, intressant miljö eller humor.

I klasser av det slag, som kan tänkas välja alternativ b, kan den första halvklasstimmen helt ägnas

åt en individuell övning i form av skrivuppgifter till en berättande text. Eleverna får i uppgift att göra en kort resumé av texten, att överflytta något parti till nytt tempus, att flytta om andra partier för att åstadkomma en striktare kronologisk disposition e d. Det är viktigt att denna skrivträning bedrivs på halvklasstimmen, så att läraren hinner handleda varje elev och om det visar sig nödvändigt kan begränsa uppgiften för långsammare elever, tex så att den kommer att avse endast återberättelsemomentet.

Lektionerna 4 och 5 ägnas åt beskrivningar av personer och miljöer i skönlitterär prosa och poesi. Jämförelser görs med bildkonstens porträtt och särskilt beaktas, hur författaren "målar" med hjälp av välvalda adjektiv o d. Den senare av de båda lektionerna avslutas med ett samtal om den roman som lästs individuellt hemma.

Den andra halvklasstimmen ägnas åt en ny skrivövning, tex bestående i att samla uppgifter om en av personerna i den roman som studerats till en personkaraktistik. Helst bör en liknande karaktistik ges eleverna som dispositionsmönster och stimulans. Under lektionen kan läraren ägna ett par minuter med varje elev åt en individuell genomgång av den föregående skrivövningen. Här gäller det emellertid att inte i onödan störa arbetet på den nya uppgiften.

Det kan i vissa klasser vara lämpligt att lägga in period 3 med dess grammatikstudium mellan första och andra hälften av period 2, tex för att undvika att skrivövningarna kommer alltför nära varandra. I andra, studiesvaga, klasser kan studiet av romanen sparas till period 6 och där behandlas enligt den periodens alternativ b; i detta fall begränsas det inledande studiet av epik till sakprosaberättelse och novell.

Period 3

Tid

6 lektioner (veckorna 40–42)

Accent

Grammatik 1

Mål

Eleven skall

känna till sin egen kunskapsnivå beträffande grundläggande grammatik

kunna urskilja de olika fonem och morfem ett ord består av

vara orienterad om principerna för vår rättstavning

kunna identifiera svenska substantiv, adjektiv och verb och dessas böjningskategorier

kunna använda vanliga ordböcker.

Hemarbete

Daglaxor

Integration

Fundamental grammatisk struktur behandlas också i moderna språk, gärna under samma period.

Delar av det gemensamma stoffet, t ex fonem och morfem eller ordboksstudium, kan utgöra ämne för en koncentrationshalvdag.

Lektionsplan

- 1 helklass: Diagnostiskt prov på ordklasser och satsdelar. Morfem
- 2 helklass: Morfem. Fonem
- 3 halvklass: Övningar som belyser svenskans stavningsprinciper
- 4 helklass: Ordklasser: substantiv och adjektiv
- 5 helklass: Ordklasser: verb
- 6 halvklass: Tillämpningsövningar på Svenska Akademiens ordlista.

Kommentar

Det diagnostiska provet, som bör ta högst 15 minuter, omfattar i första hand ordklasserna substantiv, adjektiv, verb och satsdelarna subjekt, finit verb, infinit verb, objekt, adverbial. Uppgifterna bör gälla oomtvistliga exempel på kategorierna. Åtminstone ordklassdelen av provet rättas och återlämnas senast under lektion 3. En sammanställning av resultaten kan hjälpa läraren att i fortsättningen koncentrera undervisningen till de svaga punkterna och att över huvud anpassa den efter klassens behov.

Studiet av morfemet förbereds genom att eleverna hemma inhämtar en del av det lättillgängligare stoffet, t ex genom en självinstruerande framställning. Den lärarledda genomgången utformas som ett samtal kring illustrativa exempel, i syfte att klargöra begreppets omfång och användbarhet. Av svårigheterna vid morfemanalys uppmärksammas främst att morfemets form och innehåll kan variera något (**cykel**, **cykl-a** resp **lätt** skrivning, **lätt** sten) och att dess betydelse ibland är mycket abstrakt. Däremot krävs det på denna nivå ingen rik termflora eller strikt analysmetodik för att eleverna skall kunna göra meningsfulla, om också vetenskapligt tvivelaktiga, morfemuppdelningar. Enkla exempel från andra språk får visa att morfemet är en fundamental enhet i alla språk. – I hemläxa ges fortsatta övningar i morfemanalys samt introducerande material kring fonembegreppet.

Lektion 2 inleds med diskussion av och kommentarer till morfemövningarna. – Från morfemet, språkets minsta betydelsebärande enhet, övergår så studiet till fonemet, den minsta betydelseskiljande enheten. Skillnaden mellan ljud och fonem klargörs. Svenskans vokal- och konsonantfonem presenteras i enkla tablåer och kompletteras med exempel på vokallängdens fonematiska funktion (/vi:st/ – /vist/). Övningarna bör gälla dels att identifiera fonem genom utbytesprov, dels att urskilja fonemsekvensen i ord med vilseledande stavning.

Korta förklaringar av begreppen fonematisk stavning (**fält**) och morfematisk stavning (**fält-t**, **trygg-t**) inleder lektion 3, som därefter ägnas åt övningar kring stavning. Ett kort experiment kan få visa att en kompromisslös fonematisk stavning – utan tillägg av nya tecken – skulle innebära en språklig och kulturell revolution: **Sjanät** (Jeanette),

Måånika. Viktigast är dock att eleverna vänjs att beakta ordens morfematiska strukturer och relationer vid stavningen, som i paret **skälva** – **skalv**. – Hemma läser eleverna in och övar kriterier på substantiv och adjektiv. Som vägledning och stimulans tjänar resultatet av diagnosprovet och dess rätta lösning, som nu delas ut.

I början av fjärde lektionen visar läraren att substantiv och adjektiv **d e f i n i e r a s** på formella grunder, inte semantiska (jfr **vithet** – **vit**). De förra lektionen påbörjade övningarna att identifiera ordklasserna och böjningskategorierna fortsätter. Böjningskongruensen mellan adjektiv och substantiv framhålls och studeras. – Som hemläxa får eleverna slutföra eventuellt resterande övningar kring substantiv och adjektiv men framför allt lära in och tillämpa kriterier på verb och olika verbformer.

Också verbet och verbformerna definieras formellt, påpekar läraren under femte lektionen, som helt upptas av fortsatta övningar kring ordklassen i fråga. Verbändelsernas normalformer, t ex presens -r, imperfekt -de, demonstreras. Följande typer och kategorier bör eleverna säkert känna igen: imperativ (stamform), infinitiv, presens, imperfektum, supinum, presens och perfekt particip; aktivum och passivum; svag och stark böjning.

Den avslutande lektionen under perioden ansåls åt praktisk tillämpning av de inhämtade kunskaperna på förslagsvis SAOL. Exempel på uppgifter: Hur stavas /a/ät/? Leta under **em-** och **en-** upp några ord där **e** uttalas /a/. Hur böjs **svälja**, **nypa**, **medium**? Visa genom egna exempel att **frysa** kan vara transitivt. Vilken variant av **land** används framför **-höjning**, **-sorg**, **-strimma**, **-greve**?

Periodens utan tvivel viktigaste uppgift är att lära eleverna identifiera substantiv och verb samt deras former, framför allt skillnaden mellan finita och infinita verbformer. Utan denna grammatiska ryggrad blir eleverna i stort sett oförmögna att tillgodogöra sig bl a

- den fortsatta undervisningen i språklära, särskilt syntaxen,
- kommentarer till språkliga detaljer i deras egen skriftliga produktion,
- viktiga framställningar av grammatiska olikheter mellan svenska och främmande språk.

Av dessa skäl och eftersom det går en ganska skarp gräns mellan grammatisk förståelse och brist på sådan bör läraren inte tveka att radikalt lägga om studiegången under denna period, om han blir övertygad om att klassens kunskapsnivå är mycket låg i de kritiska avseendena. I så fall koncentreras undervisningen till ordklasserna substantiv och verb. – Om bara enstaka elever startar från en låg nivå, bör de ges tillfälle och stimulans att arbeta enskilt med övningar i språkbeskrivning.

I klasser med god grammatisk underbyggnad kan den skisserade planen modifieras på flera sätt. Pronomen och konjunktioner kan studeras. En annan möjlighet är att – helst i samverkan med lärare i moderna språk – låta eleverna jämföra vissa grammatiska strukturer i svenskan med motsvarande i ett främmande språk. I vilken rikt-

ning tyngdpunkten än förskjuts, bör så mycket tid beredas åt det nya stoffet att eleverna lär sig behärska det med viss säkerhet.

Lektionsbeskrivningen ovan har kalkylerat med fyra dagläxor, detta närmast för att understryka att alla läxtillfällen måste tillvaratas och att enbart lektionstiden inte räcker för en tillfredsställande inläring.

Period 4

Tid

6 lektioner (veckorna 43–45)

Accent

Tala och diskutera

Mål

Eleven skall

känna till talorganens byggnad och funktion

förstå betydelsen av goda talvanor

vara orienterad om aktuella uttalsfrågor

kunna läsa upp en text klart och uttrycksfullt

kunna uttrycka sig varierat och ändamålsenligt

kunna planera och utföra en enkel intervju.

Hemarbete

2 veckoläxor eller 1 långläxa

Integration

Intresserade elever kan stimuleras till kontakt med skolans teatergrupper (frivillig dramatik). Den individuella röstvården ges av specialist på timmar till förfogande.

Lektionsplan

- 1 helklass: Talorganens byggnad, talspråkets kommunikationskedja, exempel på störningar i kommunikationen
- 2 helklass: Lokalt betingade uttalsproblem, rikspråksvarianter i talspråket
- 3 halvklass: Övning i uppläsning av sakprosatext, dialog och kort skönlitterär text
- 4 helklass: Intervjuteknik
- 5 helklass: Meningsskifte och diskussion
- 6 halvklass: Övning i att intervjua och att diskutera.

Kommentar

Periodens undervisning och övningar har till främsta uppgift att göra eleverna uppmärksamma på röstens och talets funktioner, men därtill kommer en diagnostiserande uppgift. Läraren kan med stöd av sina iakttagelser särskilt under halvklass-timmarna ge anvisningar för den individuella träning av rösten och talet, som bör ges av specialist på timmar till förfogande. Hur värdefullt det än vore med en koncentrerad talträning vid början av gymnasiestudierna, så kan endast starten ske på halvklass-timmarna under denna period; den fortsatta träningen sker kontinuerligt och integrerat i

riert och ändamålsenligt" gäller en träning, som inte avslutas med period 4. En färdighet av detta slag uppnås inte genom enstaka övningar; den är beroende av en kontinuerlig vidgning av elevens ordförråd och språkliga förmåga i övrigt samt av en tränig i växlande talsituationer. Att ständigt stimulera till meningsutbyte, dra med tysta och blyga elever i klassens samtal och skapa engagerande talsituationer med talare och åhörare i klassrummet hör till svensklärarens viktigaste arbetsuppgifter.

Period 5 (alternativ a)

Tid

6 lektioner (veckorna 46–48)

Accent

Referat

Mål

Eleven skall

kunna muntligen sammanfatta en utredande framställning

kunna återge en sammanfattning av en enklare utredning i ett skriftligt referat

kunna sammanfatta en diskussion och en intervju känna till hur ett protokoll är utformat.

Hemarbete

2 veckoläxor

Integration

Ämnen som börjat övergå till långläxa tränar sammanfattningar av långläxans stoff i redovisningar och förhör.

Lektionsplan

- 1 helklass: Studium av sammanfattningar i tal och skrift
- 2 helklass: Bearbetning av en utredande text i avsikt att göra en sammanfattning. Lektionsprotokoll
- 3 halvklass: Övning i att sammanfatta en text muntligen och skriftligen
- 4 helklass: Bearbetning av diskussions- och intervjumaterial för en sammanfattning
- 5 helklass: Utarbetande av ett skriftligt referat
- 6 halvklass: Individuell genomgång av referatövning (obligatoriskt prov). Intensivträning av förmågan att bilda svenska satser.

Kommentar

Periodens första lektion ägnas åt att presentera sammanfattningen i funktion, i och utanför skolan. Syftet är att skapa en tillfredsställande motivation för referatträningen. Som arbetsmaterial används först material ur en daglig tidning: 1) längre referat av vad som sagts och hänt i en speciell situation, 2) sammanfattningar av samma material i förstasidespresentationer och ingresser, 3) den kortaste sammanfattningen i form av en rubrik.

Parallellmaterial söks i: 1) ett diskussionsprotokoll, 2) ett beslutsprotokoll. Den muntliga sammanfattningen studeras med material från en diskussion: 1) inledarens sammanfattning av tidigare uttalade synpunkter i det debatterade ämnet, 2) ordförandens sammanfattning av diskussionen. Skolans krav på sammanfattningar i förhör och redovisningar preciseras.

Den andra lektionen an knyter till övningarna i läs- och anteckningsteknik i period 1. En utredande text av visst omfång studeras: vilka data och synpunkter är viktigast? hur är utredningen disponerad? vilka formuleringar är så pregnanta att de borde kunna användas som citat i en sammanfattning? Sedan diskuteras och exemplifieras olika sätt att presentera den text som skall sammanfattas och tekniken att citera och ge källanvisningar, dock med markerad begränsning till tekniken i enkla framställningar, alltså inte citat- och hänvisningsteknik i en vetenskaplig framställning. Under lektionen visas en modell för lektionsprotokoll. Det kan ske inledningsvis, så att omedelbart en rutin att skriva sådana protokoll över viktiga lektioner inleds. Uppdraget bör i fortsättningen ges som individuell uppgift åt elev efter elev i klassen, tills samtliga tränat in denna typ av sammanfattning.

Referattekniken övas individuellt under den första halvklasstimmen, förslagsvis enligt följande plan: 1) läsning eller avlyssning av en text, 2) koncept till ett muntligt referat, 3) muntligt referat av ett par elever i halvklassen, 4) skriftliga referat. Genom att lägga in en muntlig version, byggd på stolpar i ett koncept, mellan textstudiet och den skriftliga sammanfattningen hjälper läraren eleverna att finna en språkligt mera självständig utformning även av den skriftliga versionen, m a o att frigöra sig från textförlagan. Som långläxa ges att överarbeta och avsluta det skriftliga referatet.

Lektion 4 an knyter till diskussions- och intervjuövningarna i period 4. Ett bandat material spelas upp, eleverna antecknar under uppspelningen, och med stöd av dessa anteckningar diskuteras en sammanfattning fram enligt samma modell som i lektion 2. Vissa partier utarbetas, särskilt för att demonstrera: 1) hur deltagarna i diskussionen på ett smidigt sätt kan nämnas, så att inte referatet tyngs av upprepningar, 2) i vilken utsträckning intervjufrågorna behöver tas med i referatet.

Under lektion 5 ges en lektionsskrivning som förberedelse till det obligatoriska provet för terminen. Textmaterialet bör vara av samma omfång och svårighetsgrad som i det prov som sedan ges, i varje fall inte lättare. Eleverna arbetar med läraren som handledare individuellt efter den modell, som presenterats steg för steg i lektionerna 2 och 4. Referatövningen avslutas hemma som den andra veckoläxan under perioden. Valet av texter för referatövningarna och det obligatoriska provet bör självfallet anpassas efter elevernas intressen och deras allmänna förmåga att tillägna sig en text, men det bör efterhand styras mot texter med en information, som i sig själv hör hemma inom ämnet svenska: språkliga och litterära frågor, film och teater, teknisk och ekonomisk sakprosa etc.

Periodens sista halvklasstimme ägnas åt en in-

dividuell genomgång av de enskilda elevernas språk, sådant det visar sig i de referatövningar, som fullbordats under perioden. I detta sammanhang kompletteras de råd för individuell träning, som läraren mycket preliminärt kunde ge med de första skrivövningarna i period 2 som material för diagnosen. Medan läraren samtalar med enskilda elever, arbetar resten av halvklassen individuellt med ett självinstruerande skrivträningsmaterial.

Ämneskonferensen bör bevaka, att det obligatoriska provet i svenska förläggs till slutet av denna period eller senare, så att träningen i referatteknik är avslutad när det ges. Uppgiften bör begränsas till ett prov i att referera, och texten bör i varje fall inte vara svårare än de som använts i övningarna. Skrivfärdigheten växlar från elev till elev. Det är sällan en gymnasieklass är så homogen, att det blir meningsfullt att diskutera ett genomgående språkfel. Så mycket större krav ställs på lärarens individuella handledning och på tillgången till självinstruerande material för att råda bot på uppenbara brister i basfärdigheten att formulera meningar, som överensstämmer med acceptabla normer och krav på ändamålsenlig skriftlig kommunikation.

Jfr Plan 1 (1968) s 17, 47–49 och Skriftlig framställning (1970) s 2–5, 12–14.

Period 5 (alternativ b)

Lektionsplan

- 1 helklass: Studium av sammanfattningar i tal och skrift
- 2 helklass: Mönsterstudium och övningar i sammanfattningsteknik
- 3 halvklass: Fortsatta övningar i att sammanfatta texter muntligen och skriftligen. Lektionsprotokoll
- 4 helklass: Genomgång av begreppen referatannonsering och referatmarkering samt citatteknik. Studium av mönster och individuella övningar
- 5 helklass: Fortsatta övningar i att skriftligen referera utredande texter
- 6 halvklass: Övningar i att muntligen referera intervjuer och diskussioner.

Kommentar

Första lektionen i detta alternativ är identisk med första lektionen i alternativ a. I det följande skiljer sig de båda alternativen åt ifråga om fördelningen mellan gemensam information och individuell träning. Alternativ b rekommenderas främst i klasser med ojämn standard eller i klasser där eleverna har lättare att tillägna sig kunskaper och färdigheter genom flera mindre övningar än genom gemensam klassundervisning.

Den andra lektionen ägnas huvudsakligen åt studium av mönster och enskilda skriftliga övningar i anslutning till mönstren. En lämplig, inte alltför lång, utredande text förses med understrykningar och marginalrubriker samt två sammanfattningar, en fyllig och en kortfattad. Sedan texten och sammanfattningarna kommenterats, arbetar eleverna

enskilt med sammanfattning av texter av liknande typ.

Den tredje lektionen kan inledas med en muntlig sammanfattning av en läst eller avlyssnad framställning, gärna med anknytning till övningarna i anteckningsteknik i period 1. Under huvuddelen av lektionen arbetar eleverna självständigt med de sammanfattningsövningar som påbörjats under den andra lektionen. Slutet av lektionen kan eventuellt ägnas åt gemensam genomgång av en modell för lektionsprotokoll, varefter någon elev förbereds på uppdraget att föra protokoll över nästkommande svensklektion. En hemläxa till den fjärde lektionen kan bestå i att färdigställa alla eller en del av de övningar som inte hunnits med under den tredje lektionen.

Under den fjärde lektionen införs begreppen referatannonsering och referatmarkering. Eleverna görs uppmärksamma på betydelsen av att alltid ange källan och att markera att texten inte är en originalframställning. Vidare ges exempel på en riktig citatteknik och gärna också exempel på de konsekvenser som missvisande citat kan få. Vikten av att alltid förhålla sig neutral till originalförfattarens åsikter bör påpekas. Alla dessa aspekter på referatteknik kan eleverna lära sig genom studium av mönstertexter och referat med förtydligande kommentarer och övningar i anslutning till dessa mönster.

Texterna i mönsterexempel och övningar kan vara ganska korta, men materialet bör även innehålla någon artikel av ungefär samma längd som de artiklar som används vid obligatoriska prov.

Den femte lektionen anslås åt fortsatta övningar i att referera utredande texter, varunder läraren kan ägna sig åt individuell handledning av eleverna. Den avslutande delen av lektionen kan ägnas åt gemensam genomgång och diskussion av någon eller några övningsuppgifter, särskilt om arbetsmaterialet inte innehåller facit. Det fullständiga referatet av en längre artikel kan ges som hemuppgift antingen till lektion 6 eller som enskilt förberedelsearbete inför den kommande obligatoriska skrivningen.

Sjätte och sista lektionen ägnas åt övningar i att referera intervjuer och diskussioner. Eleverna kan arbeta två och två, intervjua varandra och därefter muntligen referera intervjuvaren för klassen. Som underlag för referat av en diskussion kan ett bandat material spelas upp eller ett utskrivet material läsas igenom. Eleverna gör anteckningar och sammanställer stolpar för ett muntligt referat. Ett eller ett par sådana referat framförs i klassen och kommenteras med avseende på referattekniken. Alternativt kan någon av övningarna genomföras skriftligt. Under denna lektion kan lektionsprotokoll föras.

Period 6

Tid

6 lektioner (veckorna 49–51)

Accent

Grupparbete i litteratur

Mål

Eleven skall

kunna lösa en studieuppgift i samarbete med kamrater i en mindre grupp

kunna informera kamrater om resultatet av ett gruppstudium

ha läst en text inom ramen för en motivkrets

känna till några typiska skillnader mellan sakprosa och fiktionsprosa.

Hemarbete

2 veckoläxor eller 1 långläxa över hela perioden

Integration

Den studietekniska träningen bör också i andra ämnen än svenska beakta grupparbetets metodik.

Lektionsplan (variant a)

1 helklass: Presentation av situationer i samhällslivet, som kräver gruppsamverkan och lagarbete. Introduktion till gruppstudier av en motivkrets

2 helklass: Grupparbete med differentierade uppgifter på texter inom motivkretsen

3 halvklass: Fortsatt grupparbete. Gruppvis diskussion med läraren om preliminära studieresultat

4 helklass: Grupparbetet avslutas. Redovisningsförberedelser

5 helklass: Redovisning av grupparbetsresultaten

6 halvklass: Förhör på motivkretsen. Diskussion i anslutning till förhör och redovisningar.

Kommentar

Undervisningen under denna period avslutar terminens studietekniska träning med övningar i grupparbetsteknik. De flesta elever har redan tidigare arbetat tillsammans med kamrater i smågrupper. Gymnasiets grupparbeten kan därför få ett speciellt syfte, sedan grupparbetstekniken befasts, nämligen att göra studierna effektiva genom arbetsfördelningen. Klassen kan hantera ett större stoff, om detaljstudiet delas upp på grupper.

Den första lektionen inleds med en presentation av situationer i samhällslivet, som kräver arbetsfördelning och lagarbete. Syftet är att ge eleverna en klar motivering för träningen av arbetsformen. Som studiematerial väljs texter på sakprosa och fiktionsprosa, som hålls samman till en motivkrets (ett ämnesområde) eller behandlar samma tema. Det kan vara lämpligt, att läraren redan på förhand har formulerat ett antal gruppuppgifter, som elevgrupper om 3–5 elever väljer mellan. Klassen diskuterar och kommer överens om fördelningen av dessa uppgifter, som bör vara någorlunda likartade till omfång, texttyp och frågeformuleringar, så att ingen större skada sker, om någon av uppgifterna blir obearbetad eller oredovisad.

Textvalet är helt beroende av resurserna i skolans bibliotek och de antologier, som eleverna disponerar. Varje grupp bör ha en skönlitterär text

och en sakprosatext att arbeta med. Arbetet i smågrupper inleds under lektion 2, fortsätts under halvklasstimmen med stora möjligheter för läraren att personligen handleda grupperna och avslutas under lektion 4, då varje grupp tillsammans med läraren diskuterar, hur stor del av studieresultatet som skall delges kamraterna i andra grupper och i vilka former informationen skall ske. Redovisningen ges redan från början strama former: ingen får överskrida sin tilldelade tid, redovisningen är strikt inriktad på effektiv information till åhörarna, som antecknar och med korta frågor får oklarheter i informationen tillrättalagda. Det redovisade stoffet ingår i långläxan och tas med i förhöret under lektion 6.

Tiden för hemuppgifter disponeras så, att den första veckoläxan används till förberedelse inför gruppredovisningen och den andra för memorering med hjälp av anteckningarna inför slutförhöret. Om klassen väljer att arbeta med långläxa, kan gruppuppgifterna knappas in något, så att eleverna hinner memorera sina redovisningar på lektionerna. Då kan i stället någon text försedd med studieuppgifter ges för enskilt studium hemma och tas med i slutförhöret.

Förhöret bör göras kort, en snabb kontroll att redovisningarna gett resultat. Resten av lektion 6 används dels till en allmän diskussion i klassen kring texternas teman dels till ett samtal om grupparbetet som arbetsform. I samtalet behandlas sådana frågor som aktualiserats av de färskas erfarenheterna: gav arbetet i gruppen synpunkter som man inte kunnat läsa sig till? gick kamraternas information fram? fick man lust att studera de texter som parallellgrupperna studerat och presenterat?

Om det obligatoriska provet inte slutbehandlats i period 5, kan lämpligen den sista halvklasstimmen i period 6 reserveras för individuell genomgång av provet och samtidigt pågående formuleringsovningsövningar med hjälp av ett självinstruerande material. Då begränsas gruppstudiet av motivkretsen till de fem första lektionerna under perioden, varvid självfallet stoffmängden reduceras.

Lektionsplan (variant b)

- 1 helklass: Presentation av samhällslivets lagarbeten. Introduktion av ett grupparbete kring en roman
- 2 helklass: Arbete i grupp med uppgifter i anslutning till romanläsningen fördelade på de olika grupperna
- 3 halvklass: Fortsatt grupparbete under lärarens direkta handledning
- 4 helklass: Grupparbetet avslutas. Redovisningen förbereds inom varje grupp
- 5 helklass: Redovisningen av grupparbetsresultaten
- 6 halvklass: Kontrollfrågor på redovisningarna. Samtal om romanen och om grupparbete som arbetsform.

Kommentar

Alternativet väljs för klasser, som i period 2 ännu inte varit mogna att läsa en hel roman på den begränsade tid som då stod till buds. Skillnaderna mellan fiktionsprosa och sakprosa kan belysas, om i studiematerialet ingår t ex en recension av romanen eller ett handbokskapitel om dess författare.

Vilket alternativ som än väljs, får inte träningen i grupparbetsmetodik skymma blicken för att det är litteratur som studeras, att perioden fortsätter det studium av epik som påbörjats i period 2. Om valet av texter görs med omsorg, kan eleverna under sin första termin på gymnasiet ha lärt känna, direkt eller indirekt, en roman, några noveller och ett par exempel på episk poesi. Man kan dessutom hoppas, att flera av dem stimulerats att på egen hand läsa mer. Utöver hjälpen med att organisera bokcirkel under terminens gång bör läraren vid terminsslutet i form av en boklista ge sina elever rekommendationer för en fri läsning.

Vårterminen

Period 7

Tid

6 lektioner (veckorna 2–4)

Accent

Upplevelseläsning och lyrik

Mål

Eleven skall

ha lärt känna några lyriska texter

känna till poesins uttrycksmedel

kunna läsa upp en lyrisk text så att dess budskap förmedlas

kunna skilja på subjektiv och objektiv stil.

Hemarbete

1 långläxa

Integration

I engelska, men också i B-språk, kan någon lyrisk text studeras parallellt med denna period i svenska.

Lektionsplan

- 1 helklass: Stimulansläsning av lyrik. Lyrikens kännetecken
- 2 helklass: Subjektiv och objektiv stil. Poesins uttrycksmedel: meter, rim, bild
- 3 halvklass: Högläsningsövningar
- 4 helklass: Gruppstudier av lyriska texter
- 5 helklass: Redovisning av gruppstudier. Förhör på långläxa
- 6 halvklass: Upplevelseläsning av poesi och prosalyrik.

Kommentar

Under höstterminen i årskurs 1 har litteraturläsningen koncentrerats till studium av episka texter, främst på prosa. Framför allt har sakprosa av olika slag studerats extensivt och intensivt. Vårterminens textkurs får ett starkare inslag av dikt i bunden form och av texter i mera subjektiv stil. Samtidigt övas också en personlig framställning i skrift, närmast i form av personliga kommentarer till studiematerialet.

Den första lektionen i period 7 inleds med en stimulansstund kring en lyrisk text. Dikten kan väljas ur en nyutkommen diktsamling och bör vara engagerande genom sin stämning, sitt tankeinnehåll eller sin form. Antingen läser läraren själv eller också används en bandinspelning med författaren själv eller en annan kvalificerad uppläsare. Samtalet efter dikten bör ta vara på elevernas spontana reaktioner men efterhand koncentreras till ett studium av texten och dess personliga budskap. Härvid preciseras, vad som menas med lyrik, dock så att det blir klart, att det finns lyriska inslag även i övervägande episka och dramatiska verk och att en i stort sett lyrisk dikt kan ha inslag av berättelse eller dialog. Helst bör något exempel på prosalyrik läsas redan denna första introduktionslektion.

Under den andra lektionen knyts an till vad som tidigare sagts om subjektiv och objektiv stil, kanske senast när sakprosa och fiktionsprosa konfronterades i period 6 under höstterminen. Den större delen av lektionen ägnas emellertid åt att studera poesins uttrycksmedel, så att eleverna i fortsättningen har termer för att beskriva det metriskas schemat och rimflätningen i en traditionellt byggd dikt samt metaforiken i gammal och ny poesi. Det kan vara lämpligt att erinra om vad som tidigare sagts om vers epik (period 2).

Halvklasstimmen inleds gärna med en demonstration av skillnaderna mellan prosauppläsning, skandering och deklamation. För övrigt används denna första träningslektion till inträning av speciella tekniska grepp vid uppläsning av poesi: tempo, variation i röststyrka, pausering, överklivning. Arbetsmaterialet kan lämpligen väljas bland "oömma" texter som verskåserier eller bättre schlagertexter. När övningarna fortsätts i lektion 6 bör i stället fullviktig lyrik användas, så att träningen i att läsa expressivt, att "tolka" dikten med rösten, blir meningsfull. Naturligtvis bör övningarna syfta till en nyanserad uppläsningsteknik, inte till tom deklamation. Därför bör den individuella träningen varvas med iakttagelser på goda uppläsningar, antingen lärarens egen eller kvalificerade uppläsares tolkningar via band.

Lektionerna 4 och 5 reserveras för ett studium av lyrik i smärre grupper. Texterna kan väljas antingen så, att de belyser samma tema med dikter av olika författar temperament, eller så att de ger prov på ett par inte alltför svårtillgängliga svenska diktares verk, t ex Bo Bergman, Erik Lindorm, Nils Ferlin, Karin Boye, Harriet Löwenhjem eller Anna Greta Wide, samt någon dikt i översättning från ett främmande språk. Studiet av dansk och norsk samt äldre svensk poesi får däremot anstå till längre fram under terminen, period 12, då det för-

enas med ett studium av något avvikande språkliga miljöer. I gruppstudiet ingår också material, som studeras i hemmet som långläxa. I redovisningen bör ingå uppläsning av de studerade dikterna.

I allmänhet kommer period 7 att föregås av någon lektion med klassen, då terminens planering diskuteras och föregående termins gemensamma erfarenheter av studierna i svenska summeras. På ekonomisk och teknisk linje ges en av perioderna, här i planen placerad som period 13, en speciell linjeinriktning. Denna linjeinriktade period bör på teknisk linje flyttas till period 7, på ekonomisk till period 7 eller 9, varvid hela planen förskjuts, så att klasserna på dessa linjer avslutar sina studier i årskurs 1 med vad som här beskrivs som period 12.

Jfr Plan 1 (1968) s 19, 49. Jfr också studieplanen för de 2-åriga linjerna, period C 1:14, s 134.

Period 8

Tid

6 lektioner (veckorna 5–7)

Accent

Utredning och argumentation

Mål

Eleven skall

känna till vad som utmärker en utredande framställning

kunna ordna ett material till en enkel utredning

kunna urskilja argumenten i en argumenterande text

känna till några språkligt semantiska begrepp

kunna delta i en diskussion som ordförande, sekreterare, inledare eller debattör.

Hemarbete

2 veckoläxor

Integration

Möjligen tränas debatteknik på gruppimmarna inom samhällskunskap.

Lektionsplan

1 helklass: Termen utredning. Studium av en enkel utredande text, begreppen språksituation, språkfaktorer och stil

2 helklass: Studium av ett par exempel på argumenterande framställning. Övning i att urskilja argument för ett påstående. Reklam och propaganda

3 halvklass: Övning i att ordna ett stoff till en enkel utredning

4 helklass: Semantik: ords betydelseomfång, ords mångtydighet och vaghet, ords deskriptiva betydelse och deras värdeladdning

5 helklass: Synonymi. Homonymi och polysemi

6 halvklass: Övning i diskussionsteknik.

Kommentar

Periodens studiemål motiveras med konkreta exempel på utredningar i samhällslivet (offentlig utredning, utredning inom social- och kriminalvård, utredning av en trafikolycka). Detta sker som introduktion i lektion 1 och kan t ex göras i anslutning till artikeln Utredning i en ordbok eller uppslagsbok. Med en enkel utredande text presenteras eller repeteras den funktionella stilistikens elementära begrepp: faktorerna sändare, mottagare, "språk", ämne i en språksituation, termen stil i detta sammanhang.

Under den andra lektionen studeras med samma grepp som i den första en argumenterande text. De första argumentationsanalytiska övningarna görs enkla, främst som en träning i att summera de skäl som anförs i texten (diskussionen) för ett visst påstående (en viss åsikt). Resonemanget konkretiseras i ett studium av reklamtexter och propagandamaterial, t ex propaganda för miljövärd, u-landshjälp, turism, motionsidrott.

Under den första halvklasstimmen arbetas med ett stoff, som ordnas till en enklare utredning. Olika dispositionsprinciper diskuteras, varvid också berättelsens kronologiska disposition och olika sätt att disponera en beskrivning och en sammanfattning repeteras. Tiden medger knappast, att utredningen utförs i en genomarbetad skriftlig form. Att utföra en sådan blir i stället en rimlig veckoläxa att göra hemma.

De båda helklasslektionerna 4 och 5 ägnas åt semantik. De knyter an till argumentationsprogrammet genom att belysa ords och uttrycks entydighet respektive mångtydighet och vaghet, men de knyter också an till grammatikstudiet i årskurs 1 (perioderna 3 och 11) genom att demonstrera begrepp som ordens betydelseomfång, samspelet mellan den deskriptiva betydelsen hos ett ord och dess värdeladdningar och associationsmöjligheter. Också skönlitteraturen kan förse dessa lektioner med exempel på medveten dubbeltydighet (även allegori, ironi, metafor).

Genomgående för iakttagelser och övningar under senare delen av denna period blir att beakta de möjligheter och faror, som ligger i det språkliga uttryckets växlingar i pregnans och entydighet.

Den andra halvklasstimmen används för en praktisk övning i diskussionsteknik. Om materialet för utredning från den förra halvklassövningen och hemuppgiften är av stimulerande och kontroversiell natur, kan det användas också i diskussionsövningen. Diskussionen sammanfattas i referat och diskussionsprotokoll, vilka utförs som veckoläxa.

Jfr Plan 1 (1968) s 19, 50–51 och Skriftlig framställning s 4–5, 14–15 samt studieplanen för de 2-åriga linjerna period C 2:7, s 140.

Period 9 (alternativ a)

Tid

6 lektioner (veckorna 8–10)

Accent

Äldre utomskandinavisk litteratur

Mål

Eleven skall

känna till några exempel på särskilt Greklands, Roms och Israels klassiska dikt

känna till några litterära texter från medeltidens, renässansens och barockens epoker

kunna med hjälp av handböcker och textkommentarer söka sig fram till information ur äldre litteratur

ha upplevt, att det bakom tidsbundna föreställningar i äldre dikt kan finnas ett för senare tider tillgängligt budskap.

Hemarbete

1 långläxa

Integration

I klasser med koncentrationsläsning i historia på vårterminen kan litteraturläsningen i period 9 samordnas med epokstudiet i historia. Koncentrationsdag: epokstudium.

Lektionsplan

1 helklass: Orientering om epik och lyrik från antikens Grekland, Rom och Israel. Presentation av ett antal uppgifter för gruppstudier

2 helklass: Gruppstudier på antikens epik och lyrik

3 halvklass: Gruppstudierna från föregående lektion avslutas och redovisas

4 helklass: Orientering om medeltidens och renässansens dikt. Intensivstudium av en lyrisk dikt från renässans eller barock

5 helklass: Gruppstudier på medeltidens, renässansens och barockens dikt

6 halvklass: Gruppstudierna från föregående lektion avslutas och redovisas.

Kommentar

Att på sex lektioner orientera om många århundradens dikt är givetvis en svår uppgift, särskilt om man vill undvika ytlig namnkännedom och i stället ge tillfälle till intensivstudium av åtminstone ett par texter. Den enda möjligheten är att fördela det stora stoffet på mindre grupper för detaljstudium. Här föreslås att redovisningarna förläggs till halvklasstimmar, vilket motiveras av deras träningskaraktär. Lämpligt är då, att varje halvklass arbetar i 3 grupper. Samma uppgifter ges i vardera hälften av klassen, t ex enligt följande plan:

Gruppstudium lektionerna 2–3:

Uppgift 1: texter av Homeros och Vergilius

„ 2: grekisk och romersk lyrik

„ 3: bibelepik och bibellyrik.

Gruppstudium lektionerna 5–6:

Uppgift 1: medeltidslyrik eller -epik, möjligen text ur Divina Commedia

„ 2: avsnitt ur isländsk saga och eddadikt

„ 3: lyrik från renässans och barock.

Gruppstudierna styrs av detaljerade instuderingsuppgifter och handbokshänvisningar. Läraren deltar aktivt i gruppernas arbete och avrundar redovisningarna med sammanfattande kommentarer.

Hemuppgifterna arrangeras som en långläxa med noggrant preciserade studieanvisningar för ett begränsat textstudium och en orientering om de litterära miljöer, som periodens studier ägnas åt.

Jfr Plan 1 (1968) s 18, 49, 51.

Period 9 (alternativ b)

Accent

Dikt från främmande länder och gångna tider

Mål

Eleven skall

känna till några exempel på klassisk dikt från Grekland, Rom, Israel, Indien eller Kina

känna till exempel på dikt från Europa under medeltid, renässans och barock

kunna med hjälp av handböcker och textkommentarer söka sig fram till information ur äldre eller på annat sätt främmande litteratur

ha upplevt, att det bakom tidsbundna eller av en främmande miljö präglade litterära texter kan finnas ett tillgängligt budskap.

Kommentar

Alternativet ger möjlighet att nå samma huvudsyfte med perioden som alternativ a, nämligen att träna eleverna i att forcera hinder för textförståelsen, som beror på att den andliga miljön i dikterna är främmande för en nutida svensk läsare. Det ger däremot inte samma bakgrund till ett fortsatt studium av klassicerande dikt från senare tider. Denna bakgrund får i stället ges kontinuerligt vid studiet av den yngre dikten, varvid periodens bisyfte, nämligen att ge en studieteknisk träning i att använda handböcker, bör vara en nyttig förberedelse.

Period 10

Tid

6 lektioner (veckorna 11–14)

Accent

Drama och massmedier

Mål

Eleven skall

känna till dramat som en av litteraturens huvudgenrer

känna till den dramatiska föreställningens elementa

kunna läsa repliker i en dialog, så att pjäsens budskap förmedlas

känna till hur radio, TV, film och press förmedlar information och upplevelser

ha läst ett antikt drama eller ett drama av Shakespeare.

Hemarbete

1 långläxa

Integration

Träningen i att själv agera i en teaterföreställning bedrivs antingen i dramatik eller i frivillig dramatik utanför det ordinarie veckoschemat; undervisningen i svenska samordnas med denna undervisning. Teaterföreställningar samt radio- och TV-teater används för att ge konkretion åt svensktimmarnas information.

Lektionsplan

- 1 helklass: Dramat som litterär genre. Presentation av ett drama, som sedan läses som långläxa
- 2 helklass: Massmediekunskap. Med aktuellt material från radio, TV eller tidningspress diskuteras massmediernas funktion som informationsförmedlare och upplevelsestimulans
- 3 halvklass: Övningar i dialogläsning
- 4 helklass: Filmkunskap i anslutning till aktuell filmföreställning
- 5 helklass: Teaterföreställningen. Pjäsförfattarens, regissörens och skådespelarnas uppgifter. Teaterkritik. Scenbild
- 6 halvklass: Samtal om det lästa dramat. Fortsatta övningar i att läsa repliker uttrycksfullt.

Kommentar

Presentationen av dramat som genre ges i årskurs 1 för att stimulera eleverna till kontinuerliga teaterbesök och deltagande i frivilliga teatercirklar under hela gymnasietiden. Däremot medger inte tiden, att svensktimmarna i någon större utsträckning används för träning av förmågan att själv agera på scen. Ambitionen kan begränsas till att öva en uttrycksfull dialogläsning med någon markering av gester och mimik. Dessa övningar knyter an till talträningen (period 4) och högläsningsträningen (period 7) tidigare i årskursen. (Om det dramatiska formandet, se Katarina Ehnmark: Dramatik i skolan, Utbildningsförlaget, 1971.)

Under lektion 1 demonstreras några termer för analys av en dramatisk text, t ex händelseförlopp, motiv och miljö för stoffet samt intrig och replik för utformningen. I samma lektion presenteras ett drama av förslagsvis Sofokles, Euripides, Aristofanes eller Shakespeare, som sedan med hjälp av studieuppgifter läses som långläxa och diskuteras i halvklassen under lektion 6. Då ges också mot bakgrund av vad som sagts under lektion 5 en konkret bild av teaterns villkor antingen i det antika Grekland eller det elisabetanska England.

Lektionerna 2 och 4 ägnas massmediernas funktion att dels förmedla information och kunskaper dels stimulera till upplevelser. Undervisningen kan ges en argumentationsanalytisk eller sociologisk inriktning, beroende på klassens speciella inriktning och det aktuella stoff, som erbjuder sig som arbetsmaterial. Till dessa lektioner bör knytas timmar till förfogande med filmkunskap och gärna en koncentrationsdag ägnad hela komplexet stillbild, film, TV.

Materialet för presentationen av drama och massmedier kan väljas så, att det stimulerar till personliga ställningstaganden, som också bör formuleras skriftligen.

Jfr Plan 2 (1968) s 15–17, Skriftlig framställning s 15 samt studieplanen för de 2-åriga linjerna, period C 1:11, s 128 smt C 2:9 s 143.

Drama och film har här placerats på ny plats i årskursfördelningen och skenbart fått mindre utrymme än i tidigare planeringsförslag (Plan 2). Naturligtvis kan fortfarande äldre planeringsmodeller – med dramatikstudiet koncentrerat till årskurs 2 – användas, särskilt i klasser med betingsläsning, men förslaget här motiveras dels av en önskan att få presentera dramatiken redan i årskurs 1 dels av ett behov att visa, hur studiet av äldre dramatik kan integreras i övriga litteraturkunskapsmoment. Filmkunskapen har ansetts vara en specialitet, som bör få stå tillbaka för en allsidigare information om massmedier av alla slag.

Period 11

Tid

6 lektioner (veckorna 15–18)

Accent

Grammatik 2

Mål

Eleven skall

kunna identifiera samordnande konjunktioner, finita och infinita verbformer, nominal och adverbial

kunna analysera enkelt byggda satser innehållande representanter för ovanstående kategorier i sina delar

kunna skilja mellan huvudsats och bisats

kunna utbyta några syntaktiska konstruktioner mot synonyma strukturer och bedöma deras stilistiska effekt.

Hemarbete

3 dagläxor

Integration

Hela stoffet, inklusive transformationsövningarna, kan tillämpas i undervisningen i moderna språk, framför allt för att eleverna skall bli uppmärksammade på de syntaktiska olikheterna.

Lektionsplan

- 1 halvklass: Finita och infinita verbformer, nominal och adverbial
- 2 helklass: Position och syntaktisk roll. Satsled
- 3 helklass: Satsanalys. Transformationsregler som hjälpmedel vid satsanalys
- 4 halvklass: Analysövningar
- 5 helklass: Huvudsats och bisats. Stilistiska transformationer
- 6 helklass: Prov i satsanalys och transformationer. Förberedelse för obligatoriskt prov.

Kommentar

Perioden utgör andra länken i en kort vertikal studieplan i grammatik. Den bygger på grammatikperioden under höstterminen och skall lägga grunden för nästa grammatikavsnitt. Stoffets art fordrar att eleverna har bevarat sina kunskaper från föregående period intakta, eller byggt ut dem så att målen är säkert uppnådda. Detta bör ha skett genom att de inlärdade termerna ofta använts som hjälpmedel i den övriga undervisningen, något som det getts rikliga tillfällen till. — Det diagnostiska provets besked om förmågan att ta ut satsdelar visar den enskilde eleven på vilken nivå han startar och hjälper honom att avläsa de framsteg han gör under den kommande lektionsserien.

Delmålen beskriver en trappstegsmässig progression. Av dem är förmågan att analysera relativt enkla påstående huvudsatser det viktigaste och samtidigt mest svårnådda målet. Viktigast är det därför att förmågan till satsanalys öppnar den avgörande möjligheten att i språkliga avseenden kommentera språkliga framställningar av alla slag, inte minst de egna prestationerna. Svårt att nå är det därför att färdigheten att analysera satser förutsätter en ganska total förståelse av den syntaktiska strukturen, och denna bestämda insiktsnivå kan det kräva relativt lång tid att uppnå.

Till första lektionen, i halvklass, medför eleverna materialet om ordklasser från föregående grammatikperiod och sina rättade diagnostiska prov. En kort repetition i konsten att skilja mellan finita och infinita verbformer inleder lektionen. Därefter övas, om så erfordras, identifiering av substantiv. Begreppet nominal definieras: väsentligen personliga pronomen samt substantiv och substantivfraser i grundform, som, satta i bestämd form, kan utbytas mot något personligt pronomen i den sats där de förekommer. Listor över samordnande konjunktioner och prepositioner presenteras. Därefter definieras adverbialen negativt: led som **inte** tillhör någon av typerna verb, adjektiv, substantiv, pronomen, preposition, konjunktion. Den viktiga gränsen mellan nominala och adverbiala led friläggs och inpräglas genom exempel som **Förra vintern (= Då) frös vi** och **Förra vintern (= Den) var kall**. — Hemuppgiften omfattar fortsatta studier av och övningar på det genomgångna stoffet, gärna också förberedelser för det närmast följande avsnittet.

Andra lektionen inleds med en snabb genomgång av de uppgifter eleverna löst hemma. Tid kan sparas om rätta lösningar och eventuellt även motiveringar till dessa utdelas. För den fortsatta träningen får eleverna lösa blad med s k kolumnscheman:

(KONJ) SUBJ V^{fin} (ADV) (V^{inf}) (OBJ) (ADV)

I ett sådant schema anger kolumnerna den ordning i vilken satsleden i en relativt väl utbyggd sats står i förhållande till varandra. Den fasta ordningsföljden underlättar avsevärt en snabb och säker identifiering av leden. Schemat måste förklaras omsorgsfullt; framför allt understryks och visas att SUBJ och V^{fin} men inte de andra satsdelarna **måste** vara företrädda (jfr parenteserna). Termen

finit verb, redan känd från verbläran, inbesparar den flertydiga termen predikat (ibland = predikatsdel, ibland = satsens finita och infinita former). Eleverna får genast några satser att analysera och kolumnindela, självfallet dock bara sådana med rak ordföljd. Svårighetsnivån, som först är mycket låg, höjs efterhand men får aldrig bli högre än att eleverna med hjälp av reglerna skall kunna finna den enda tänkbara lösningen. Exempelen väljs därför med omsorg. I anslutning till exempelsatser visar läraren, att en kolumn mycket ofta innehåller flera ord, som antingen bildar ett gemensamt satsled eller rentav utgör flera led av samma typ, dvs i samma kolumn. Kriteriet på ett satsled demonstreras: alla orden i ett satsled måste (normalt) flyttas samtidigt vid ordföljdsändringar. — Hemma får eleverna, gärna i par, fortsätta övningarna i satsanalys under tillämpning av de givna reglerna. Inläringen underlättas om materialet är åtminstone i någon mån självinstruerande.

Övningarna i satsanalys, som eleverna gärna kan arbeta med parvis, går vidare under den tredje lektionen. Nu praktiseras också vissa analys- och transformationsövningar, jämförelser med (i stort sett) liktydiga och lika byggda satser som underlättar analysen, t ex inskott av infinit verbform för att skilja mellan första och andra adverbialet: **I år går de sällan (ADV) på blo (ADV) → I år har de sällan (ADV1) gått på blo (ADV2).** Skillnaden mellan de två adverbialskolumnerna är naturligtvis grammatiskt viktig, och för de adverbial som är rörliga spelar placeringen en stilistisk roll — framflyttningen gör satsen skriftspråkligare: **Vi kan under dessa förhållanden inte acceptera förslaget. Vi kan inte acceptera förslaget under dessa förhållanden.** Jämför lektion 5. Eftersom målet är att eleverna skall förstå de grammatiska sammanhangen bör de också tränas att motivera sina analyser, till att börja med i lärarens efterföljd.

Den fjärde lektionen ägnas åt fortsatta analys- och övningar, nu helst individuella. Exempelsatserna fördelas mellan eleverna, som får utföra analyserna och — i samråd med läraren — skriva ner bevisföringen, för att därmed utveckla förmågan till stringens och klarhet i det grammatiska resonemanget. De av läraren godkända lösningarna mångfaldigas och distribueras till kamraterna i god tid före sista lektionen. I hemuppgift får eleverna att förbereda sig för det avslutande provet och dessutom att lära in regler för särskiljandet av huvudsats och bisats, givetvis i anslutning till tillämpningsövningar.

En första och mindre del av den femte lektionen avsätts till genomgång och träning av huvudsats- och bisatsdistinktionen. Lejonparten av tiden åtgår för transformationsövningar utförda på satser av den enkla bastyp som hittills studerats. Övningarna har två syften: dels att förstärka den tidigare inläringen, dels att låta eleverna tillämpa sina grammatiska insikter i konstruktiva formuleringsövningar och uppleva att samma sakförhållanden kan uttryckas med olika syntaktiska arrangemang, alltså att vidga deras syntaktiska repertoar. På grund av den knappa tiden kan man nöja sig med tre typer av frivilliga, stilistiska transformationer: 1) nytt initialled (dvs i stället för SUBJ), 2) passi-

vering, 3) flyttning av rörliga ADV mellan första och andra ADV-kolumnen.

Exempel:

Pensionärerna har tydligen ofredat grannarna nattetid.

→ Tydligen¹ har pensionärerna ofredat grannarna nattetid.

→ Grannarna har tydligen ofredats² av pensionärerna nattetid.

→ Pensionärerna har tydligen nattetid³ ofredat grannarna.

När transformationerna adderas får meningens lydelsen:

→ Tydligen¹ har grannarna nattetid³ ofredats² av pensionärerna.

Den viktiga första transformationen övas flitigt. Till att börja med görs en transformation i sänder, men efter hand utsätts samma mening för alla transformationerna. I samband med arbetet diskuteras den stilistiska effekten av ändringarna.

Den sjätte och sista lektionen anslås till större delen åt ett prov som täcker den genomgångna kursen, således även transformationsavsnittet. Provet fyller flera ändamål: Det ger läraren information om de eventuella brister som behöver repareras före (eller under) nästa grammatikperiod, det ger den enskilde eleven tillfälle att mäta sina framsteg, och det fungerar också som hjälpmedel vid betygsättningen. — I studiesvaga klasser bör eleverna tillåtas utnyttja regelsamlingar o d. Därigenom vinner man ytterligare ett inläringstillfälle. — I slutet av lektionen meddelas anvisningar och råd inför terminens obligatoriska skrivning.

En alternativ uppläggning av grammatikstudiet ges i studieplanen för 2-åriga direkt yrkesinriktade linjer. Det grammatikprogram i 12 lektioner som där presenteras under period B 1:1 s 80 f kan i tillämpliga delar ersätta det här föreslagna.

Period 12

Tid

6 lektioner (veckorna 19–21)

Accent

Grannspråk och äldre svenska

Mål

Eleven skall

känna till svenskans släktskapsförhållanden

ha lärt känna några svenskspråkiga texter från tiden före 1700

känna till elementa i danskt och norskt uttal och i de båda grannspråkens formlära

ha lärt känna en kortare text på vardera grannspråket

kunna använda tillgängliga danska och norska ordböcker samt ordförklaringar till äldre svenska texter.

Hemarbete

1 långläxa

Integration

Språkens släktskapsförhållanden belyses även av lärarna i moderna språk. Epokstudiet i historia behandlar också de epoker som det litteratur- och språkhistoriska momentet inom svenskämnet belyser.

Lektionsplan

- 1 helklass: Språkiakttagelser på en dansk text. Dansk uttal och dansk formlära. Långläxa presenteras: nordisk ballad och 1600-talsdikt
- 2 helklass: Språkiakttagelser på en norsk text. Norskt uttal och norsk formlära
- 3 halvklass: Övningar i att använda danska och norska ordböcker som hjälpmedel vid textstudiet
- 4 helklass: Språkiakttagelser på äldre svenska texter. Några företeelser i fornsvensk grammatik
- 5 helklass: Sammanfattning av iakttagelserna vid studiet av danska, norska och äldre svenska texter. Språkens släktskapsförhållanden
- 6 halvklass: Diskussion av långläxans stoff.

Kommentar

Syftet med textstudiet i denna period är att visa danska, norska och äldre svenska som dialekter av ett gemensamt nordiskt språk och att öva eleverna i att systematisera språkiakttagelser på texterna samt att använda ordböcker och ordförklaringar som hjälpmedel för att forcera språkliga hinder. Dessutom skall eleverna lära känna några prov på grannländernas litteratur och på äldre svenska.

De färdigheter och den orientering som ges på lektionerna drar eleverna fördel av, när de i en långläxa studerar några prov på den nordiska balladen och på nordisk 1500- och 1600-talsdikt, t ex Wivallius, Lucidor, Kingo eller Stiernhielm.

Studiet av gransspråken skulle i och för sig behövt större utrymme i detta sammanhang, men tyngdpunkten måste i första årskursen läggas på en utökad träning i att använda svenskan i tal och skrift och på att fördjupa kunskapen om svenskans grammatik. Någon del av denna eller nästa period torde dessutom behöva användas för efterarbete av terminens obligatoriska prov, som beräknas infalla under period 11.

Fortsatt träning i gransspråken ges genom att norska och danska texter fortlöpande sätts in i de sammanhang där de är sakligt motiverade; detta gäller både skönlitteratur och sakprosa. Genom avlyssning av band kan de elever, som behöver det, därvid öva sig att uppfatta speciellt danskt tal. Över huvud måste hänsyn tas till vad de enskilda klasserna och eleverna visar sig behöva för att nå det mål läroplanen anger i fråga om förmågan att uppfatta gransspråken i tal och skrift.

Jfr Plan 1 (1968) s 20, 51, Skriftlig framställning s 15–16 och studieplanen för de 2-åriga linjerna, perioderna B 1:11 s 91, C 1:10 s 127 och C 2:11 s 149.

Period 13 (alternativ a)

Tid

3 lektioner (veckorna 22–24)

Accent

Motivkrets

Mål

Eleven skall

känna till ett längre skönlitterärt verk

ha lärt känna ett par kortare skönlitterära texter och sakprosatexter, som tillsammans med det längre verket belyser en motivkrets

ha informerats om lämplig bredvidläsningslitteratur i ämnet svenska.

Hemarbete

1 veckoläxa

Lektionsplan

1 helklass: Presentation av ett litterärt verk för veckoläxan. Sakprosastudium

2 helklass: Skönlitterära texter inom motivkretsen (gruppstudier)

3 halvklass: Diskussion av terminens studieresultat. Samtal om långläxans text. Presentation av bredvidläsningsprogram.

Kommentar

Textvalet kan göras så, att det anknyter till den grekiska antikens klassiker (modern roman med klassiskt motiv). Bland texterna kan också ingå danska och norska texter, så att studiet av grannspråken fördjupas.

Jfr Plan 1 (1968) s 20–21, 51 och studieplanen för 2-åriga linjer, period C 1:6, s 120.

Period 13 (alternativ b, ekonomisk linje)

Tid

3 lektioner

Accent

Olika kommunikationsformer inom näringsliv och förvaltning

Mål

Eleven skall

vara orienterad om olika kommunikationsformer inom näringsliv och förvaltning

känna till några vanliga brevtyper i ett affärsförlopp.

Hemarbete –

Integration

Kontorsteknik

Lektionsplan

1 helklass: Presentation av olika kommunikationsformer, t ex brev, telefonsamtal, telex

2 helklass: Orientering om säljbrev, förfrågning, offert, beställning

3 halvklass: Övning i att skriva en enkel förfrågan och att förstå en offert.

Kommentar

Perioden skall ge en sammanhängande introduktion till de följande årens grundligare studium av näringslivets och förvaltningens olika kommunikationsformer. Orienteringen bör kunna göras med hjälp av material från något företag på skolorten. Eleverna kan vid sina skrivövningar utgå från en aktuell annons. Speciella krav på korrekt brevuppställning enligt Sveriges Standardiseringskommissions (SIS) anvisningar bör inte ställas under årskurs 1. Ett entydigt och i övrigt ändamålsenligt språk skall eftersträvas.

Det kan vara lämpligt att placera period 13 på ekonomisk linje tidigare under terminen, förslagsvis före period 7 eller före period 9.

Period 13 (alternativ c, teknisk linje)

Tid

6 lektioner

Accent

Teknisk svenska

Mål

Eleven skall

kunna efter förebild redovisa resultat framkomna vid en undersökning i form av en rapport

kunna hitta i och tillämpa skrivregler (TNC 37 Skrivregler och TNC 44 Teknisk svenska) och specialordlistor för tekniker

kunna med stöd av stolpanteckningar och lämpliga illustrationer muntligt informera om något tekniskt ämne.

Hemarbete

1 veckoläxa

Integration

Underlag för elevens rapport utgör undersökningar och beräkningar gjorda vid studium av ett arbetsexempel i teknologiämnet.

Lektionsplan

1 helklass: Samtal om den tekniska informations roll i vårt samhälle. Presentation av exempel på teknisk information som uppfyller kraven på överskådlighet och lätlästhet. Utdelning av uppgifter för muntlig information

2 helklass: Genomgång av de krav som bör ställas på en teknisk rapport och presentation av ett rapportexempel som kan tjäna som förebild

3 halvklass: Övning i muntlig information om något tekniskt ämne

4 helklass: Presentation av TNC 37 Skrivregler och TNC 44 Teknisk svenska samt någon specialordlista för tekniker samt träning i att använda dessa hjälpmedel

5 helklass: Samverkan med teknologiämnet vid utformning av elevrapporten

6 halvklass: Fortsatt övning i muntlig information om något tekniskt ämne.

Kommentar

Denna period är den första med linjespecialisering för eleverna på teknisk linje. Den inleds med en orientering om betydelsen av att tekniker inte bara är yrkesskickliga utan även kan inhämta och förmedla information om det arbete de utför. Det ökande utbudet av teknisk information – alltifrån enkla bruksanvisningar till forskningsrapporter – aktualiserar behovet av att tekniker kan söka information i olika källor och uttrycka sig klart, överskådligt och lättfattligt i skrift. Att problemet är aktuellt belyses av en rad artiklar som skrivits under de senaste åren, bl a i *Industria och Teknisk Tidskrift*, samt av platsannonser i dagspressen, som frågar efter litteraturingenjörer, informationstekniker och överhuvudtaget skrivkunniga ingenjörer.

Under den första lektionen studeras också exempel på artiklar och notiser ur facktidskrifter. Några angreppspunkter:

- 1 Artikellängd
- 2 Rubrik
- 3 Underrubriker
- 4 Momentmarkering
- 5 Styckeindelning
- 6 Illustrationer
- 7 Förklarande text till illustrationer
8. Språk (facktermer, meningsbyggnad)

Vikten av att de blivande ingenjörerna får en effektiv språklig träning understryks allt starkare från olika håll. Svenskämnets skrivträning på teknisk linje syftar också dels till att öva den allmänna skrivförmågan, dels till att träna mera yrkesinriktade skriftliga arbetsuppgifter. I årskurs 1 är detta aktuellt i teknologiämnet.

För att eleverna skall få så stort utbyte som möjligt av arbetet med att göra en skriftlig rapport, föreslås samverkan mellan svenska och teknologi, varvid teknologiämnet ger faktaunderlaget och svenskämnet ger anvisningar beträffande rapportens utformning och språk.

Detta är bakgrunden till lektionsplanen för den andra och femte lektionen. Under den andra lektionen studeras utformningen av rapporter med hjälp av ett exempel. Det bör vara så enkelt att det kan tjäna som förebild för elevernas egna rapporter.

Om möjligt samordnas arbetet så, att eleverna har faktaunderlag i form av anteckningar, skisser m m från teknologiämnet till den femte lektionen, som används till utformningen av en rapport. Vid behov slutförs uppgiften som hemarbete.

Om det visar sig lämpligt från samverkanssynpunkt, ändras ordningsföljden mellan lektionerna 3–6, så att den bäst passar den enskilda klassen.

Som underlag för träningen i muntlig teknisk information lämpar sig korta artiklar i tekniska tidskrifter. Eleverna väljer ut olika artiklar och infor-

merar varandra om innehållet i dem. Därvid bör vikt läggas vid

- a) att eleven klart redovisar tidskrift, ämne och författare, om sådan finns angiven
- b) att det väsentliga i artikeln tas med i informationen
- c) att eleven använder egna formuleringar
- d) att facktermer i artiklarna används korrekt och vid behov förklaras
- e) att eleven utnyttjar åskådningsmaterial när så är lämpligt.

Lärarna i de tekniska ämnena kan ge synpunkter vid val av lämpliga tidskrifter. Här kan nämnas Ny Teknik och Teknisk Tidskrift.

Blivande tekniker behöver lära sig att hitta i och utnyttja Tekniska Nomenklaturcentralens häften TNC 37 Skrivregler och TNC 44 Teknisk svenska samt någon lämplig specialordlista. Därför ägnas en lektion åt arbete med dem. Ett sätt att vänja eleverna vid att använda skrivreglerna är att ge uppgifter, som löses med hjälp av de nämnda publikationerna.

I detta alternativ förutsätts, att period 13 förläggs först under terminen. I stället för 3 lektioner som i alternativen a och b krävs 6 lektioner. De nytilkomna lektionerna måste tas från perioderna 1–6 genom att stoffet reduceras, där så kan ske utan att de uppsatta målen äventyras. En möjlighet är också, att 3 lektioner tillförs ämnet i form av en halv koncentrationsdag med temat Teknisk svenska.

Årskurs 2

Höstterminen

Period 1

Tid

6 lektioner (veckorna 34–36)

Accent

Sakprosa och stilistik

Mål

Eleven skall

ha lärt känna några sakprosatexter av huvudsakligen utredande typ

känna till samspelet mellan faktorerna i en språksituation

kunna utföra och redovisa resultatet av en stilistisk analys av sakprosa

kunna skriva en kortare utredning.

Hemarbete

1 långläxa eller 1 kortare beting

Integration

Olika linjer erbjuder i historia, psykologi, samhällskunskap, naturkunskap, företagsekonomi, fy-

sik, kemi, biologi och teknologi dels utmärkta möjligheter att välja ämnesinriktade sakprosatexter för stilanalysen dels material för övningen i att skriva en kortare utredning.

Lektionsplan

- 1 Presentation av läsårets och terminens kurs i svenska. Ämneskonferensens och lärarens förslag till plan för terminens arbete. Plan för terminens första långläxa (beting)
- 2 Sakprosastudier. Demonstration av funktionell stilanalys: språkfaktorerna sändare, mottagare, språkliga uttrycksmedel, ämne; framställningens syfte och stilnivå
- 3 Gruppövningar: analys av stilen i sakprosatexter efter den modell som demonstrerats föregående lektion
- 4 Redovisning av gruppövningarnas resultat. Samtal om utredningens karakteristiska drag
- 5–6 Skriftlig utredning byggd på stoff från gruppövningarna, långläxan (betinget) eller undervisningen i något annat ämne än svenska.

Kommentar

Vid terminens början diskuteras uppläggningsen av läsårets och terminens studier i svenska: stoffurval, stoffets omfång, arbetsformer, redovisningar och prov. Arbetsmaterial för diskussionen: ämneskonferensens beslut och rekommendationer, lärarens grovplanering, studieplaner till läromedlen och skolöverstyrelsens studieplansförslag. Diskussionen kan knyta an till den summering av föregående läsårs erfarenheter, som gjorts i slutet av vårterminen i årskurs 1. Ibland kan det vara lämpligt att under första lektionen nöja sig med att precisera diskussionsämnet och förlägga slutdiskussionen till förslagsvis lektion 4. Den tid som då sparas i lektion 1 används till att påbörja sakprosastudierna. Då bör en del av lektion 2 reserveras för gruppövningarna, så att redovisningen kan få plats redan i lektion 3.

Stilanalysen har i denna period som arbetsmaterial enbart sakprosatexter av utredande karaktär. Analysen strävar till att visa hur den stilistiska utformningen bestäms av syftet med framställningen, hur textens stilkaraktär bestäms av samspelet mellan språkfaktorerna och hur texterna ansluter sig till stilmönster på olika stilistiska nivåer. Strävan bör vara att motivera för eleverna den träning av olika framställningstyper i tal och skrift, som påbörjats i årskurs 1 med berättelse, beskrivning, enkel utredning och olika slags sammanfattningar. Stiliakttagelserna följs därför omedelbart av en praktisk tillämpningsövning över 2 lektioner, som får ses som en förberedelse till terminens första obligatoriska prov.

Textvalet kan göras efter olika modeller. Sålunda kan tyngdpunkten läggas på en integration med andra ämnen, varvid svenskläraren samråder med kollegan i dessa ämnen vid textvalet. Givande kan i regel ett sådant samarbete bli på ekonomisk linje med läraren i företagsekonomi, på teknisk linje med läraren i teknologi och på alla linjer med läraren i samhällskunskap, men de lokala

förhållandena kan ibland göra det mera lämpligt med andra kombinationer. Svenskläraren kan också vilja använda det utomordentliga tillfälle, som arbetet med en utredande text under flera lektioner erbjuder för direkt kunskapsinhämtande, på så sätt att han väljer texter som belyser svenskännets eget stoff. Särskilt för den längre skriftliga övningen och för det obligatoriska provet kan han därför som arbetsmaterial t ex välja texter som belyser språkliga och litterära sammanhang, dansk och norsk sakprosa, motiv som också kommer att behandlas i skönlitterär form i period 2.

Skrivträningen under terminen inleds med detta beting. Några elever kan som hemuppgift få att samla ett stoff för skrivövningen under lektionerna 5–6. Andra elever kan vara mer betjänta av att intensivträna skriftlig framställning, förslagsvis övningar i att följa ett normalprosamönster, att iaktta olika stilnivåer och att använda facktermer. Som stoff för skrivövningen använder dessa senare elever då det material, som bearbetats i gruppövningen eller material från andra ämnen än svenska.

Det är önskvärt, att terminens första obligatoriska prov placeras i omedelbar anslutning till period 1, förslagsvis i någon av veckorna 34 eller 35. Efterbehandlingen kan då ske enskilt med eleverna parallellt med grupparbetena i litteraturkunskap under perioderna 2 och 3.

Jfr Plan 2 (1968) s 13, Skriftlig framställning s 17–18.

Period 2 (alternativ a)

Tid

12 lektioner (veckorna 37–42)

Accent

Litteratur efter 1880

Mål

Eleven skall

vara orienterad om några strömningar i nordisk litteratur från 1880 till nu

vara orienterad om motsvarande strömningar i utomnordisk litteratur

känna till en genre, en författargrupp eller texter till en motivkrets från tiden efter 1880

ha mera ingående studerat en roman, ett novell- eller dikturval e d inom genren, författargruppen eller motivkretsen

ha lärt känna en aktuell bok och dess presentation i massmedier

ha lärt känna något prov på litterär essäistik.

Hemarbete

4 långläxor eller 2 beting

Integration

Litteraturvalet diskuteras med lärarna i moderna språk, så att strömningar och personer kan presenteras i samspel mellan flera ämnen med litteraturläsning på programmet.

Lektionsplan

- 1 Aktuell bok, textroman eller diktsamling ur höstens bokutgivning: textstudium, recensioner
- 2 Introduktion till ett studium av modern skönlitteratur: "ismer" och epoker. Presentation av långläxor eller beting
- 3–5 Gruppstudium av en författargrupp (alternativt en genre). Redovisningar av studieresultatet
- 6 Föreläsning på de båda första långläxorna eller det första betinget. Samtal om studieresultatet
- 7 Introduktion till fortsatt studium av modern skönlitteratur: författare som representerar mer än en genre. Presentation av långläxor eller beting
- 8–9 Gruppstudium av en enskild författare. Redovisningar av studieresultatet
- 10 Litterär "kritik": recensioner, essäer. Samtal i anslutning till ett par texter
- 11 Föreläsning på de båda senare långläxorna eller det senare betinget. Samtal om studieresultatet
- 12 Diskussion: litteraturinformation, skönlitteraturens funktion i samhället, argument i litteraturkritiken.

Kommentar

Periodens studium anknyter närmast till den träning i att uppleva och samtala om epik och lyrik, som getts i årskurs 1. Syftet är emellertid nu att utöver träning och upplevelseläsning ge en systematisk fördjupning i några moderna eller relativt moderna skönlitterära texter. Det kursavsnitt som behandlas skall kunna infogas i den översikt, som ges i årskurs 3, utan att då behöva genomarbetas på nytt. Texterna väljs därför så, att de ger en någorlunda allsidig belysning av författargrupper, epoker eller någon genre. Texter ur svensk dikt bör blandas med dansk, norsk, finländsk och utomnordisk litteratur, så att varje elev (elevgrupp) får tillfälle att studera inte bara svensk utan också utländsk litteratur.

Lektion 1 skall ge stimulans och motivation. Det som just diskuteras på tidningarnas kultursidor, i radio och TV är väl värt att studera också på svensktimmarna. Från den aktuella boken dras linjerna bakåt till lärarens utbud av långläxe- eller betingsuppgifter. Introduktionen till dessa i lektion 2 bör vara så allsidig, att eleverna själva efterhand kan bidra till utformningen av gruppstudier i skolan och individuella studier hemma. Till lektion 1 anknyter diskussionen i lektion 12 – med större konkretion och verklig fördjupning, sedan eleverna lärt känna strömningar, verk och författarpersonligheter.

Gruppstudiet under lektionerna 3–5, med avrundning i lektion 6, kan ordnas enligt följande alternativ:

A. Författargrupper

Grupp 1: **90-talisterna**. Orientering med hjälp av handböcker om den internationella bakgrunden: det moderna genombrottet, nationalromantik, esteticism. Texter av Heidenstam (lyrik), Fröding (lyrik), Karlfeldt (lyrik), Selma Lagerlöf (fiktionsprosa), Levertin (essä). Någon kortare dansk eller norsk text från 1890-talet (Hamsun, Obstfelder, Johannes Jørgensen, Sophus Claussen).

Grupp 2: **5 unga**. Orientering med hjälp av handböcker om den internationella bakgrunden: amerikansk primitivism, finlandssvensk modernism. Texter av Martinson, Lundkvist, Ask Lund (essästik från senare år). Några prov på finlandssvensk dikt och amerikansk dikt i översättning (Diktonius, Sandburg).

Grupp 3: **40-talisterna**. Orientering med hjälp av handböcker om den internationella bakgrunden: existentialism, modernism. Texter av Ahlin, Vennberg, Lindegren, Aspenström. Något prov på dikt från andra världskriget i Danmark och Norge (Piet Hein, Morten Nielsen, Nordahl Grieg, Inger Hagerup).

Grupp 4: **Hereticgruppen**. Orientering om gruppen med hjälp av handböcker. Texter av Martin A Hansen, Ole Wivel, Thorkild Bjørnvig, Frank Jæger. Som jämförelsematerial svenska 40-talister (Ahlin, Vennberg).

Grupp 5: **Nyenkla**. Orientering med hjälp av texter Håkanson–Nyléns Nya linjer om 60-talets strömningar inom poesin. Texter av Göran Palm, Bengt Nerman, Björn Håkanson samt – för att belysa motsvarande antiestetiska tendens inom prosan (sällskapskritik, realism) – Jan Myrdal.

B. Romangenren

Grupp 1: **Symbolism och Impressionism**. Roman av Hjalmar Söderberg. Jämförelsematerial: Anatole France, J P Jacobsen.

Grupp 2: **Totalsrealism**. Roman av Elin Wägner, Ludvig Nordström eller Sigfrid Siwertz. Jämförelsematerial: några sidor hos "proletära" 10-talsberättare: Martin Koch, Martin Andersen Nexø.

Grupp 3: **Statarskolan**. Roman av Ivar Lo-Johansson eller Jan Fridegård. Jämförelsematerial: proletärskildringar hos Gorkij, Jack London, Falkenberg.

Grupp 4: **Historisk roman**. Något av följande verk: Eyvind Johnsons Strändernas svall eller Hans Nâdes tid, Vilhelm Mobergs Utvandarna eller Rid i natt, Per Olof Sundmans Expeditionen eller Ingenjör Andréés luftfärd. Jämförelsematerial: sakprosatexter som belyser händelserna i respektive romaner.

Gruppstudiet under lektionerna 8–9, med avrundning lektion 11, ägnas åt betydande författare från tiden efter 1880, gärna sådana som varit produktiva inom olika genrer, texter Strindberg, Hjalmar Bergman, Lagerkvist, Gyllensten. Gruppuppgifterna ges antingen på olika texter av samme författare eller också så, att grupperna studerar var sin

författare med differentierade uppgifter inom gruppen.

Som ett förberedande studium till slutdiskussionen i lektion 12 får textstudiet (recensioner, essäer) i lektion 10 ses. Materialet bör kunna anslutas till de litterära verk som behandlas i gruppstudierna och hämtas ur tillgängliga antologier med recensioner och essäer. Som hemuppgifter ges för hela perioden att läsa igenom de tämligen omfattande litterära verk, som sedan diskuteras och detaljstuderas på lektionerna. Dessutom utarbetar varje elev en skriftlig sammanfattning (utredning) av sitt studieresultat i ettdera av gruppstudierna.

Jfr Plan 2 (1968) s 12–13, Skriftlig framställning s 17–18.

Period 2 (alternativ b)

Under perioden läses 9 lektioner (veckorna 37–40) enligt alternativ a med väsentligen samma målsättning men med stoffet reducerat, så att lektionerna 2–5 och 7–10 kan begränsas från 8 till 5. Alternativ b är främst avsett för teknisk linje.

Tid

3 lektioner (veckorna 41–42)

Accent

Instruktion

Mål

Eleven skall

kunna ge en skriftlig instruktion som är enkel och entydig och vid behov illustrerad

kunna ge en muntlig instruktion som är enkelt och entydigt formulerad.

Hemarbete

Eventuellt 1 veckoläxa

Integration

Instruktioner för hur man använder skolans AV-hjälpmedel.

Lektionsplan

- 1 Studium av hur skriftliga instruktioner utformas i fråga om text och illustrationer för att vara lättlästa och entydiga och ge arbetstempon i rätt tidsföljd.
Genomgång av hur man ger muntlig instruktion
- 2–3 Övningar i att skriva instruktioner och att ge muntlig instruktion.

Kommentar

För eleverna på teknisk linje är det väsentligt att få tillfälle att öva utformning av instruktioner både skriftligen och muntligen. Under den första lektionen kan instruktioner för apparater av olika slag liksom även instruktioner för arbetsrutiner tjäna som studiematerial. Materialet analyseras och bedöms utifrån kraven på enkla formuleringar, enty-

dighet, rätt tidsföljd i de olika momenten, klara och lättfattliga illustrationer osv.

Även den muntliga instruktionen behandlas utifrån liknande krav. Svårigheten att hålla samman och minnas en muntlig instruktion beaktas.

De följande båda lektionerna ägnas åt övning. Instruktioner som ges i löpande framställning kan arbetas om till instruktioner i punkter och vid behov förses med illustrationer. Skolans AV-utrustning kan förses med bruksanvisningar. Om så är nödvändigt slutförs arbetet med de skriftliga instruktionerna som hemarbete.

Vid den muntliga träningen är det lämpligt att eleverna arbetar i små grupper med att formulera instruktioner, som de sedan utprövar på varandra.

Period 3 (alternativ a)

Tid

6 lektioner (veckorna 43–45)

Accent

Modernt drama

Mål

Eleven skall

vara orienterad om några strömningar inom dramatiken fr o m det moderna genombrottet

ha mera ingående studerat ett drama från 1800-talets senare hälft eller 1900-talet

kunna framföra repliker i en dramatisk scen

vara orienterad om teaterinformation i massmedier.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

Koncentrationsdag kring gemensamt teaterbesök eller kring föreställning av radio- eller TV-teatern.

Lektionsplan

- 1 Repetition av synpunkter på dramat som en av litteraturens huvudgenrer och på den dramatiska föreställningen. Kort orientering om det moderna dramats historia. Presentation av ett modernt drama, som läses hemma inom betingets (långläxornas) ram
- 2–3 Gruppstudier av scener ur den moderna dramatiken. Träning av dialogläsning
- 4 Översikt över det moderna dramat i form av en rapsodi med de inövade scenerna som illustrerande exempel
- 5 Teaterkritik och annan teaterinformation i tidningspress, radio och TV. Drama i filmens, hörspelets eller TV-pjäsens varianter
- 6 Samtal om det drama, som studerats i hemuppgiften. Förhör.

Kommentar

Perioden inleds med en lektion, som knyter an till studiet av dramat som en av litteraturens genrer i årskurs 1 och till den presentation av "drama på scen", som gjorts redan då. Antingen läraren eller någon av eleverna orienterar samtidigt om aktuell verksamhet inom skolans dramatikgrupper. Under lektionen presenteras ett drama, som eleverna individuellt skall studera som hemuppgift under perioden. Studieuppgifter ges, så att samtidigt en enkel analysmodell demonstreras (stoffsidan med händelseförlopp, miljö, personer, idéer etc; formsidan med intrig, stil etc). Som bakgrund ges en kort karakteristik av dramats författare och en orientering om det moderna dramat.

Orienteringen om dramats historia fr o m det moderna genombrottet fortsätts under den andra lektionen i samband med att en serie kortare scener presenteras, som skall intensivt studeras i grupp och tränas in för uppläsning. Scenerna bör väljas så, att var och en i grupperna om 3–5 elever får ett par repliker att träna in. De kan förslagsvis hämtas ur verk av Ibsen, Strindberg, Lagerkvist, Brecht, Anouilh, Ionesco, Beckett, Andersson-Bratt. Elever, som deltar i skolans dramatikgrupper, kan jämte läraren användas som instruktörer vid in-träning av dialogläsningen, som avslutas under den tredje lektionen.

Scenerna bör vara så korta, att de alla kan framföras under lektion 4 med en sammanbindande kommentar, som inpräglar översikten över det moderna dramats historia från lektionerna 1 och 2. Kommentarer ges antingen av läraren själv eller av elever ur de olika grupperna, som fått orientera sig i handböcker. Den senare varianten förutsätter dels att eleverna vant sig vid att arbeta snabbt i grupp dels att läraren noggrant informerat de elever, som fått informationsuppdraget, om hur snabb och central informationen måste vara. Annars riskerar klassen att få forcera dialogläsningen av texterna, vilket vore olyckligt.

Lektion 5 anknyter till studiet av massmedierna i årskurs 1 genom diskussion av hur något eller några av dessa medier informerar om en sektor av kulturlivet. Materialet kan vara en recension av en aktuell teaterföreställning, som matchas mot det analyschema eleverna själva arbetar med i sina hemuppgifter. Det kan kompletteras med ett studium av vad programmen för radio och TV under kommande vecka har att erbjuda: filmer i TV, speciella TV-pjäser, hörspel, debatt och information om teater och film. Lektionen kan avslutas med en rekommendation att följa ett speciellt program, som sedan kommer att diskuteras i klassen.

Den avslutande lektionen kan ordnas som ett samtal om det längre drama, som eleverna arbetat med under perioden. Samtalet tjänar då som kontroll av att hemuppgifterna lösts, men det kan kompletteras med en skriftlig uppgift, t ex enligt någon av följande modeller:

- 1 Ge en kort resumé av intrigen i det drama du läst.
- 2 Skriv en personlig kommentar till dramats tema (idéinnehåll, miljöskildring).

3 Kommentera (referera) den TV-pjäs (det hörspel) du följt den gångna veckan.

Hela lektionen kan också utformas som en skrivövning, t ex i form av en recension av en teaterföreställning (ett hörspel, en TV-pjäs) enligt den modell, som diskuterats i lektion 5. Då måste ett samtal om hemuppgifternas drama beredas plats under någon av lektionerna 2–4, t ex som långläxförhör under lektion 3 eller som betingsförhör under lektion 4, som i så fall bör flyttas, så att den förläggs till periodens sista lektion.

Jfr Plan 2 (1968) s 15–17, 27–28, 29–31, Skriftlig framställning s 18–19 samt studieplanen för de 2-åriga linjerna, perioderna B 2:9 och C 1:11 s 128.

Period 3 (alternativ b)

Accent

Film och modernt drama

Mål

Eleven skall

vara orienterad om några strömningar inom modern dramatik och film

ha studerat scener ur dramer från 1800-talets senare hälft och 1900-talet

kunna framföra repliker i en dramatisk scen

ha mera ingående studerat en film, alternativt ett hörspel eller en TV-pjäs

vara orienterad om teater- och filminformation i massmedier.

Kommentar

Alternativet erbjuder en möjlighet att lägga mera vikt vid filmen som en modern variant av dramatik än alternativ a. Filmalternativet väljs, om undervisningen i årskurs 1 som material haft ett relativt omfattande dramatiskt stoff från modern tid eller om filmkunskapen vid skolan inte kunnat beredas plats på timmar till förfogande eller under någon koncentrationsdag.

Period 4

Tid

8 lektioner (veckorna 46–49)

Accent

Grammatik 3

Mål

Eleven skall

kunna identifiera och analysera enkla bisatser

kunna ange bisatsens funktion i den överordnade satsen

kunna variera placeringen av rörliga bisatser

kunna genomföra syntaktiska synonymiövningar kring satser

behärska ordbildningens grunder och bedöma problem förbundna med valet av språklig benämning.

Hemarbete

3 dagläxor samt 1 långläxa

Integration

Förmågan att identifiera, analysera och satsdelsbestämna bisatser kan och bör utnyttjas och underhållas i undervisningen i moderna språk. Det samma gäller kunskaperna om ordbildning och ordbildningens terminologi, där allmän språkkunskap kan spela en samordnande och stödjande roll. Tekniken att utföra stilistiska transformationer kan i stor utsträckning tillgodogöras i de moderna språkens konstruktiva övningar.

Lektionsplan

- 1 Huvudsats och bisats: identifiering och jämförande analys
- 2 Indelning av bisatserna efter funktion i översatsen och efter konjunktion och betydelse
- 3 Rörliga bisatsers plats. Syntaktiska synonymiövningar 1: samordning kontra underordning
- 4 Syntaktiska synonymiövningar 2: bisats kontra satsförkortning, attribut, abstrakta nominal
- 5 Fortsatta syntaktiska synonymiövningar
- 6 Ordbildning: termer och analys
- 7 Problem vid språkligt betecknande. För- och nackdelar med ordgrupp, sammansättning, förkortning, nyord etc
- 8 Prov i meningssyntax och ordbildning. Förberedelse för obligatoriskt prov.

Kommentar

De fem första lektionerna bildar tredje och sista ledet i den vertikala studieplanen i syntax. Syftet med syntaxstudiet är tvåfaldigt: **dels** att lära eleverna ett "språk" med vars hjälp de kan tala om språket, **dels** att lära och öva dem att själva producera effektiva språkliga formuleringar. Bägge slagen av insikt och färdighet är nyttiga, det förra vid alla former av textstudium (även av texter på främmande språk), det senare för träningen i språklig kommunikation. Undervisningen tar först sikte på det förra, grundläggande målet, som gör det möjligt att uppnå det senare. Det innebär att huvudintresset under de tre periodernas lopp efter hand förskjuts från kunskap till färdighet och från analys och klassificering till syntes och produktion. — Meningen och värdet med grammatikperioderna upplevs säkert starkare av eleverna, om de görs medvetna om dessa syften och denna tyngdpunktsförskjutning.

Som förberedelse till lektion 1 repeterar eleverna analysen av och schemat för huvudsatsen samt reglerna för särskiljandet av huvudsats och bisats. Det är viktigt att de behärskar denna teknik. Läraren bör därför kontrollera kunskaperna, varefter elever som visar sig osäkra bör få reparera bristerna. Nästa etapp är att demonstrera skillnaden mellan huvudsats och bisats i inre byggnad, dvs i ledställning. Med hjälp av kolumnblanketter får eleverna analysera så många exempel på bisats och huvudsats att de förvärvar en

viss rutin. — Hemma fortsätter de analysövningarna men lär också in och övar bisatsens satsledsfunktion: nominal, subjekt, adverbial, attribut.

Efter en snabb kontroll av bisatsanalyserna riktar läraren under den andra lektionen intresset på bisatsens yttre funktion som satsdel i översatsen. Yttre funktion och inre struktur i huvud- och led-satser kan båda beskrivas genom kolumnscheman:

ADV	V ^{1a}	SUBJ	ADV	NOM			
Då	såg	jag	tydligt	att	han	fortfarande	levde
				KONJ ^u	SUBJ	ADV	V ^{1a}

Dessa liksom andra analysövningar kan ordnas efter stigande svårighetsgrad: I de första ges huvuddelen av den syntaktiska informationen, i de sista får eleverna själva åsätta varje led dess syntaktiska etikett. — Tid bör också avsättas för en indelning av bisatserna efter konjunktion och betydelse: relativa; interrogativa; att-bisatser, kausala, konditionala etc konjunktionsbisatser. Informationen kan ha formen av en lista med termer och exempel som eleverna använder men inte omedelbart lär in.

Under tredje lektionen inleds det aktiva laborerandet med de grammatiska storheterna. En övning består i att pröva olika placering av satserna i en mening. Exempel på olika alternativ (H=huvudsats, b1=bisats av första graden): H b1 b2. H b1 (b2) b1. b1 (b2) b1 H. b1 b2 H. — På nästa nivå etableras och, omvänt, avskaffas underordningsrelationer mellan satser:

Lasse grät. Jag blev rädd. → Eftersom Lasse grät blev jag rädd. Eller: Lasse grät eftersom jag blev rädd.

Det är självfallet de mer komplicerade och för eleverna ovana strukturerna som bör stå i fokus.

Den fjärde lektionen börjar med att läraren demonstrerar hur (bi)satser kan komprimeras till kortare och mer hanterliga uttryck:

Satsförkortning: **som då redan var död → då redan död**

Attribut: **båten som hade vattenfylts flera gånger → den flera gånger vattenfyllda båten**

Abstrakta nominal: **han var glad → hans glädje.**

Vägleda av beskrivningar, exempel och termer kan eleverna därpå ge sig i kast med att antingen komprimera större meningar och sekvenser eller omvänt lösa upp oviga, svårsläpiga konstruktioner. Övningarna bör gå i bägge riktningarna, men förtätningsträningen får ses som viktigare än uppluckringsoperationerna, eftersom den mer bidrar till att vidga elevernas syntaktiska repertoar och därmed ge dem fler effektiva instrument. Även att lösa upp tunga sats- och meningkomplex övar en nyttig färdighet, men sådan träning är mer ett led i den kritiska språkvården än ett medel att tillföra gymnasisterna nya stilistiska redskap.

Övningarna fortsätter under lektion 5 som förut men görs gradvis mer krävande: samma mening

drabbas av flera transformationer, eleverna får själva leta upp konstruktioner att transformera etc. De från föregående årskurs kända transformationerna praktiseras givetvis också. Stilistiska synpunkter anläggs genomgående på de alternativa uttrycken. Därmed glider syntaxstudiet slutligen över i en skrivträning på mikronivå, där eleverna hela tiden exakt vet vilka enheter de laborerar med.

De två lektioner om ordbildning som nu vidtar påminner delvis om syntaxprogrammet. Den första är teoretisk och analytisk, den senare söker tillämpa de vunna insikterna, fast på ett mer passivt sätt än i syntaxavsnitten – hittills okända ord har man ju mindre behov av än hittills okända satser och meningar. En intressant anknytning till den transformativa syntaxen ger det faktum att även sammansättningar och avledningar kan ses som utvecklade ur fraser, konstruktioner. Om eleverna betraktar flermorfemiga ord från denna synvinkel kan de lättare bedöma för- och nackdelar hos ord, fraser och satser vid valet av hanterliga symboler för våra föreställningar.

I förväg har eleverna till lektion 6 lärt in och övat tillämpningen av termerna bas, suffix, prefix, böjningsmorfem, stam, sammansättning och avledning. Den första övningen består i att etikettera de enskilda morfemen i några ord. Därefter friläggs flermorfemiga ords byggnad, varvid huvudvikten läggs vid förmågan att motivera analyser:

för-stor + ing, ty för-stor (-a) men ej stor-ing.

Sammansättningens och avledningens "ursprung" i ordgrupper belyses:

"den är möjlig att reparera" → "den är **reparerbar**".

Endast produktiva bildningar behandlas, således t ex **fem-fil-ig** men ej **spring-pojke**.

Lektion 7 ägnas åt studium och diskussion av uttrycksproblem på ordnivån. Utgångspunkten kan vara frågan om vi alltid skall ha ett ord för varje distinkt betydelse. Läraren visar hur man ibland kan slippa utöka ordförrådet genom att uttrycka betydelsen med hjälp av en ordgrupp eller genom att ge ett etablerat ord en ny betydelse. I fortsättningen studeras och diskuteras de för- och nackdelar som följer med olika ordtyper – sammansättningar, förkortningar, kortord, främmande ord och fritt uppfunna morfem. Diskussionen kretsar kring konkreta, gärna autentiska, exempel, av vilka några kan vara avskräckande. – Målet för lektionen är bl a att göra eleverna uppmärksamma på värdet av smidiga och lättolkade benämningar men också på faran av för många termer, särskilt då man vänder sig till lekmän.

Det avslutande provet i meningssyntax och ordbildning mäter utöver de analytiska insikterna också förmågan att nyanserat värdera alternativa beteckningar ur funktionell synpunkt och att bilda olika synonyma syntaktiska konstruktioner. Om klassens kunskapsnivå är låg kan syntax- och ordbildningsregler få tjänstgöra som hjälpmedel. – De sista minuterna sparas för anvisningar och råd

inför det obligatoriska provet. En självklar uppföljning av syntaxstudierna är att eleverna tillåts medföra en lista över frivilliga syntaktiska transformationer till skrivningen.

Jfr Plan 2 (68) s 12, 17–19, Skriftlig framställning s 18–19 samt studieplanen för de 2-åriga direkt yrkesinriktade linjerna, period B 1:1 s 80.

Period 5 (alternativ a)

Tid

4 lektioner (veckorna 50–51)

Accent

Argumentation

Mål

Eleven skall

kunna kritiskt granska skälen i en argumenterande text eller en diskussion

förstå vad som menas med deduktiv, induktiv och praktisk argumentering

kunna ordna sina argumentationsiakttagelser till en kommentar efter någon enkel modell.

Hemarbete

1 långläxa

Lektionsplan

1 Analys av argument i en text eller en bandad diskussion

2 Demonstration av deduktiv, induktiv och praktisk argumentering med några enkla exempel. Övning i att urskilja de tre typerna av argumentering i en text eller en serie exempel

3 Träning i att ordna argumentationsiakttagelser efter ett enkelt schema

4 Prov i att tillämpa schemat på en text, som studerats i periodens långläxa. Diskussion av textens tema.

Kommentar

Den mera avancerade argumentationsanalysen bedrivs inom ämnet filosofi. I svenska bör det främsta syftet vara att skapa en kritiskt granskande attityd till påståenden i tal och text och till de skäl som anförs för dessa påståenden. Det är därför viktigare att som textmaterial använda reklamtexter, propagandamaterial, debattinlägg i politiska och kulturella frågor än texter med exempel på vetenskaplig bevisföring. Ett bisyfte med undervisningen denna period är att ge eleverna en modell för en argumentationsanalys av det slag, som ingår som alternativ i kommentardelen av andra årskursens centrala prov.

Undervisningen anknyter till några lektioner i årskurs 1, som huvudsakligen ägnats åt att känna igen argument i en text och åt semantiska frågor. De läromedel, som klassen har tillgång till, får bestämna textval och analysmodell.

Som hemuppgift ges att studera en sakprosa-text i ett aktuellt och kontroversiellt ämne, som kan diskuteras under den avslutande lektionen –

en praktisk tillämpning av de argumentationsanalytiska färdigheterna. Diskussionen kan avslutas med hänvisning till debatlitteratur kring samma tema, gärna för frivilligt studium under ferierna.

Jfr Plan 2 (1968) s 15 och Skriftlig framställning s 20.

Period 5 (alternativ b)

På teknisk linje reserveras en av lektionerna i denna period, förslagsvis lektion 3, för linjeinriktad undervisning enligt följande:

Mål

Eleven skall

känna till hur tekniska termer bildas.

Kommentar

På teknisk linje berörs frågor rörande den tekniska terminologin, främst hur tekniska termer bildas. Eleven informeras också om den verksamhet som bedrivs för att styra bildandet av nya termer (t ex Tekniska Nomenklaturcentralens verksamhet). Tid ägnas åt övningar i att ta reda på termers betydelse med hjälp av ordböcker, uppslagsverk och specialordlistor.

Vårterminen

Period 6

Tid

6 lektioner (veckorna 2–4)

Accent

Referat och kommentar

Mål

Eleven skall

kunna i tal och skrift sammanfatta en text och ett muntligt anförande

kunna kommentera innehåll och utformning av samma text och anförande

vara orienterad om utformningen och syftet med det centrala provet i svenska för årskurs 2.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

Orientering om de centrala provens syfte ges också i andra ämnen.

Lektionsplan

1 Presentation av terminens kurs. Diskussion av alternativa utformningar och ambitionsnivån för klassen, särskilt vid utformningen av litteraturläsningsprogrammet

2 Studium av en sakprosa-text. Repetition av den muntliga sammanfattningen, byggd på nyckelord

3 Skriftlig kommentar till den text som sammanfattats i föregående lektion

4 Studium av en ny sakprosatext. Skriftligt referat av texten

5 Diskussion i anslutning till den refererade texten

6 Information om det centrala provet. Demonstration av något tidigare givet prov. Skolöverstyrelsens anvisningar inför årets prov.

Kommentar

Det är viktigt, att arbetet under denna period inte ensidigt inriktas på att träna in själva provtypen. Väsentligare är att träningen i de grundläggande färdigheter, som provet avser att pröva, avslutas. Dels gäller det alltså färdigheten i att objektivt sammanfatta i någorlunda självständig språklig utformning och med inriktning på väsentligheter i en sakframställning eller argumentation. Dels gäller det färdigheten att mera personligt kommentera ett på detta sätt sammanfattat stoff.

Valet av textunderlag är viktigt. Lektionsplanen räknar med två texter. De väljs antingen så, att deras stoff belyser någon sida av ämnet svenska (språkvårdsproblem, grannländernas litteratur och språkförhållanden, massmedieproblematik, teater och film, litterär debatt), eller så, att de ger linjeinriktad information eller anknyter till ett allmänt politiskt, kulturellt eller religiöst debattämne. De kan gärna hållas samman till ett tema, så att diskussionen i lektion 5 får ett meningsfullt innehåll. I denna anknyts om möjligt till övningarna i argumentation under höstterminens sista period.

Som hemuppgift kan ges att arbeta igenom ett tidigare givet centralt prov, helt eller delvis. En sådan uppgift har ett särskilt värde, kanske framför allt för att ge säkerhet och tillförsikt inför det centrala provet, om det närmast föregående obligatoriska provet inte varit av typen referat och kommentar. Skolöverstyrelsens publikation Centrala prov för årskurs 2 gymnasiet samt anvisningar och bedömningsmönster till förut givna prov ger ett omfattande arbetsmaterial för lärare och elever.

Jfr Plan 2 (1968) s 15, 22, Skriftlig framställning s 18–20, 28–32, 45–47.

Period 7

Tid

12 lektioner (veckorna 5–10)

Accent

Franskklassicism, upplysning och svenskt 1700-tal

Mål

Eleven skall

känna till innebörden av termen klassicism

ha lärt känna några prov på den franska klassicismens litteratur

ha mera ingående studerat antingen ett drama från klassicismens epok över huvud taget eller särskilt från 1700-talet

känna till några viktiga inslag i den europeiska upplysningsrörelsen

vara orienterad om strömningar i nordisk 1700-talsdikt

ha mera ingående studerat några dikter av Kellgren

känna till Bellman och hans konst

ha mera ingående studerat några dikter av Bellman.

Hemarbete

3 långläxor eller 2 beting

Integration

Klassicism och upplysning kan parallellt med undervisningen i svenska belysas av lärarna i moderna språk. Det idéhistoriska stoffet kan belysas under en koncentrationsdag i samverkan mellan lärarna i svenska och historia, varvid också senare tiders rationalistiska, empiriska och positivistiska strömningar kan beaktas. Bellmansstudiet bör kunna leda till samverkan med lärare i konst- och musikhistoria.

Lektionsplan

- 1 Arvet från antiken: medeltidens latinitet, renässansen, klassicism under olika epoker. Textexempel får belysa motiv och stil. Presentation av det första betinget (den första långläxan)
- 2 Introduktion till ett franskklassiskt drama
- 3–4 Gruppstudier: upplysningen i Frankrike och England
- 5 Redovisning av gruppuppgifterna
- 6 Samtal om upplysning och klassicism. Förhör på det första betinget (den första långläxan)
- 7 Introduktion till studiet av svensk 1700-talsdikt. Betingsuppgift (långläxepuppgifter)
- 8–9 Studium av några Kellgrendikter. (Förhör på den andra långläxan)
- 10–11 Studium av Bellman som person och konstnär
- 12 Sammanfattning av studierna i svensk 1700-talsdikt. Betingsförhör (förhör på den tredje långläxan).

Kommentar

Den första lektionen repeterar vad antikstudiet i årskurs 1 har gett. Med utgångspunkt i några textexempel visas, hur arvet från antiken lever i medeltidens latinska dikt, inom renässansens kultursträvanden, i den franska klassicismens litteratur, gärna också hos nyklassiker och någon klassicerande svensk diktare från 1900-talet (tex Gullberg, Eyvind Johnson, Forssell). Den sociala och politiska bakgrunden till 1600-talets franska klassicism belyses.

Till denna bakgrundsinformation anknyter den andra lektionens introduktion till det franskklassiska dramat. Under periodens första hälft arbetar eleverna inom långläxans eller betingets ram hemma med texter till ett drama av Racine eller Molière. Antingen kan alla elever läsa samma drama eller också kan eleverna välja individuellt eller i

grupper mellan de alternativ, som skolans läromedelsutrustning medger.

Lektionerna 3–5 ägnas åt upplysningsrörelsen utanför Sverige, tex med gruppernas uppgifter fördelade enligt följande:

- 1 Voltaire och encyklopedisterna: antologitexter och handboks-material (2 grupper)
- 2 Montesquieu och Rousseau: antologitexter och handboks-material (2 grupper)
- 3 Den engelska empirismen: stencilmaterial eller antologitexter samt uppslagsböcker.

Till gruppstudierna anknyter den andra långläxan, alternativt ett inslag i den andra betingsuppgiften; här läses i hemmet en kortare roman eller partier av ett längre verk (Voltaire, Swift, Defoe).

Introduktionen av det svenska 1700-talet görs med några kortare texter som utgångsmaterial. Studiet av Kellgren och Bellman bedrivs under lärarens direkta ledning, gärna så att lektionssamtal, gruppstudier och individuella studier på lektionerna växlar. Det avslutande förhøret bör i första hand avse att pröva elevernas förmåga att analysera de texter som studerats i skolan eller hemma inom långläxans (betingets) ram.

Tidsramen för behandlingen av ett omfattande stoff är snäv. Det krävs noggrann planering och ett effektivt utnyttjande av lektionerna och en rimlig tid för arbete hemma. Möjligen kan tex Bellmansstudiet något fördjupas, om en koncentrationsdag i någon av årskurserna ägnas visan genom tiderna (medeltidens ballad, Bellman, romantikens ballad, Birger Sjöberg, Taube, dagens protest- och popsånger).

Jfr Plan 2 (1968) s 13–14.

Period 8 (alternativ a)

Tid

6 lektioner (veckorna 11–14)

Accent

Sakprosa

Mål

Eleven skall

kunna använda en enkel modell för stilanalys av en sakprosatext

kunna ställa samman uppgifter ur flera texter till en översikt

kunna överföra en text till annan stilmnivå eller annat stilmönster

ha lärt känna ett par sakprosatexter av olika stilkaraktär.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

Elevernas förmåga till överblick tränas i flera ämnen, särskilt i samband med redovisningar av beting. Inför den fortsatta träningen av förmågan att sovra ett stoff och inrikta översikten på väsentligheter diskuteras i klasskonferensen elevernas nivå.

Lektionsplan

- 1 Summering av tidigare undervisning om stil. Demonstration av en modell för stilanalys på en sakprosatekst
- 2 Övningar i stilanalys på kortare texter på olika stilmått och inom olika stilmönster
- 3 Skriftlig övning i att överföra texter från en stilmått till en annan och från ett stilmönster till ett annat
- 4–5 Sakprosastudier. Texter till samma tema sovras för en översikt byggd på texternas sakinhåll. Översikten ges skriftlig utformning
- 6 Genomgång av det centrala provet. Förberedelse för terminens andra obligatoriska prov, även i form av individuell träning med hjälp av självinstruerande material

Kommentar

Mellan de båda stora litteraturläsningsperioderna läggs detta sakprosastudium in. Texterna analyseras efter en modell för funktionell stilanalys, som förberetts genom stiliakttagelser under de tre första terminerna. Rättningen av det centrala provet och bedömningen av det med hjälp av skolöverstyrelsens bedömningsmönster bör nu vara klar. Genomgången av det samordnas med förberedelserna inför nästa obligatoriska prov, som kan utformas som ett flerdelat prov med inslag av språkakttagelser och olika slags analys. Sakprosatexterna väljs så, att stoff ur dem kan användas i en översikt, som kräver att materialet sovras och ordnas på ett annat sätt än i någon av källtexterna. Det första steget från enkelt referat tas mot en mera komplicerad översikt över ett sammanhang.

Det kan vara lämpligt att välja tämligen enkla texter för studiet under denna period, så att en grund läggs för de mera avancerade studierna i perioderna 1 och 5 nästa årskurs. Stoffval och metod bör anpassas efter vad som förekommit under period 1 i årskursen. Textstudiet förbereds hemma, men tiden för hemarbete reserveras annars för individuell skrivträning enligt lärarens anvisningar.

Jfr Plan 2 (1968) s 13 (betinget Utredning).

Period 8 (alternativ b)

Tid

6 timmar (veckorna 11–14)

Accent

Ekonomisk sakprosa

Mål

Eleven skall

kunna bedöma språkbruket och stilarten i olika framställningsformer, såsom säljbrev och annan form av reklam, informations- och debattartiklar

kunna läsa och sammanfatta innehållet i enklare artiklar över ekonomiska ämnen.

Hemarbete

Ett beting med hemuppgift att skriva en sammanfattning av en debatt eller av en serie artiklar över ett ekonomiskt ämne.

Integration

Företagsekonomi

Lektionsplan

1 Presentation av olika framställningsformer. Övningar i att finna aktuellt ekonomiskt stoff i dags- och veckopress

Information om hemuppgiftens uppläggning

2 Studium av ett par säljbrev ur språklig och stilistisk synvinkel

3 Genomgång av språkbruk och stilart i ett par korta texter, som valts av eleverna under lektion 1

4 Grupparbete kring olika texter (säljbrev, annonser, informations- och debattartiklar)

5 Fortsättning på grupparbetet

6 Redovisning av grupparbete. Hemuppgift lämnas in.

Kommentar

Perioden skall ge en specialisering åt den allmänna färdighet att läsa sakprosa, att sammanfatta innehållet i olika texter samt att utföra argumentationsanalys, som eleverna uppnått under föregående perioder. Från skolans bibliotek, kommunbiblioteket eller något företags bibliotek lånas demonstrationsmaterial till första lektionen. Övningar i att leta fram lämpligt material bör främst ske i olika dagstidningar. Under grupparbetslektionerna arbetar eleverna med frågor om ordförråd, värdeladdade ord, stilart och faktaurval. Grupparbetet redovisas muntligen, i förekommande fall med hjälp av arbetsprojektor. Hemuppgiften genomgås antingen i form av en skriven kommentar eller under en lektion, som lånas från följande period.

Viss tid måste reserveras för genomgång av det centrala provet (jfr alternativ a), förslagsvis under grupparbetet i lektionerna 4–5.

Period 9

Tid

9 lektioner (veckorna 15–20)

Accent

Litteratur från romantiken

Mål

Eleven skall

känna till innebörden av termen romantik

vara orienterad om den filosofiska och politiska bakgrunden till romantikens dikt

ha lärt känna några prov på europeisk sentimentalitet och nyromantik, huvudsakligen i svensk översättning

ha något mera ingående studerat minst två av följande diktare: Stagnelius, Atterbom, Tegnér, Almqvist, H. C. Andersen, Kierkegaard, Runeberg

känna till några exempel på psalm, ballad, brev och kortprosa i Norden under 1800-talets förra hälft.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

Moderna språk men också konst- och musikhistoria erbjuder stora samverkansmöjligheter vid stoffvalet.

Lektionsplan

1 Introduktion om romantikens strömningar i Europa. Studium av några representativa texter ur engelsk och tysk romantik. Romantikens bakgrund

2–3 Grupparbete: Stagnelius, Atterbom, Tegnér

4 Redovisningar av grupparbeten. (Förhör på långläxa)

5–6 Samtal kring några psalmer (Franzén, Wallin) och några lyriska dikter (Goethe, Geijer, Almqvist, Runeberg)

7–8 Grupparbete: Almqvist, H. C. Andersen, Kierkegaard, Runeberg. Redovisningar

9 Samtal om framför allt Almqvist. Förhör.

Kommentar

Den första lektionen ger en orientering om bakgrunden till romantiken i Sverige. Något bör sägas om platonismen och den tyska idealismen. Ett par texter ur engelsk och tysk romantik läses, i översättning men gärna också med den ursprungliga versionen som jämförelsematerial. På detta sätt presenteras också förslagsvis namnen Rousseau (Bekännelser), Goethe (Werthers lidanden, textscenen med läsningen av Ossians sånger) och Byron (Don Juan). Om möjligt anknys till 1700-talets förromantik i Sverige. Lektionen utformas av läraren som en orientering med texterna som exemplifikationer. Som första långläxa (inslag i beting) ges att hemma studera brev av Tegnér, prosa av Geijer (Minnen) och prosa av Kierkegaard och Runeberg (text aforistik om diktarens situation och uppgifter).

Under lektionerna 2–3 studerar eleverna gruppvis något mera ingående endera Stagnelius, Atterbom eller Tegnér med hjälp av antologier och handböcker. Smärre grupper om 3–5 elever vardera fördelar sig med två grupper på varje uppgift:

1 Dikter av Stagnelius, handbokspresentationer av människan Stagnelius, någon diktanalys eller essäistisk framställning

2 Avsnitt ur Lycksalighetens ö och i samband därmed handbokskapitel om Atterbom och om sagspelet som romantisk genre, ett par fristående dikter och något avsnitt ur Svenska siare och skalder

3 Dikter av Tegnér, även ur Fritjofs saga, handboks-kapitel, brev.

Redovisningarna i lektion 4 styrs av läraren, så att de tillsammans ger en någorlunda tydlig bild av de tre författarna. Förhöret på långläxan görs summariskt, t ex genom ett par skriftliga kontroll-uppgifter.

Lektionerna 5–6 ägnas åt lyriken, framför allt åt centrallyrik hos Goethe, Geijer, Almqvist och Runeberg och episk-lyrisk dikt (ballad) hos Goethe (Schiller), Geijer (Tegnér) och Runeberg (Fänrik Ståls sägner). Studiet av några psalmer ur 1819 års psalmbok kan ges relief genom att också äldre psalm (Spegel, Kingo) och 1900-talspsalm (Eklund, Frostenson) läses. Den andra långläxan (betingets huvuduppgift) blir att läsa en berättelse av Almqvist (Det går an).

Grupparbetena i lektionerna 7–8 görs mindre tidskrävande än de i lektionerna 2–3, så att de hinner redovisas under senare hälften av lektion 8.

- 1 Almqvisttext, som visar den romantiska sidan av diktaren
- 2 Almqvisttext, som demonstrerar realism och tendens
- 3 Kierkegaardtext, som förbereder ett senare studium av existentialismen
- 4 Dikter av Runeberg, som genom sin enkelhet kontrasterar mot den rikssvenska nyromantiken
- 5 Naturlyriska och patriotiska dikter av Runeberg.

Under dessa lektioner kan det också vara lämpligt att aktualisera de romantiska dikter, som behandlats av lärarna i moderna språk.

Den avslutande lektionen ägnas dels åt ett samtal om det något längre verk av Almqvist, som eleverna läst på egen hand, dels ett avslutande förhör på romantiken.

Så ofta det är möjligt bör texter och orienteringar illustreras med verk ur samtida konst och musik. Musikillustrationerna är särskilt viktiga i de lektioner, som behandlar centrallyrik, ballad och psalm. Den historisk-politiska bakgrunden bör inte försummas, när diktare som Tegnér, Almqvist och Runeberg behandlas.

Jfr Plan 2 (1968) s 17, 19–21.

Period 10 (alternativ a)

Tid

6 lektioner (veckorna 21–24)

Accent

Praktiska skrivelser

Mål

Eleven skall

kunna ställa upp och formulera enklare skrivelser

kunna formulera en promemoria som underlag för en diskussion

kunna utforma besluts- och diskussionsprotokoll

känna till något om sammanträdesteknik.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

Inom skolan förekommer föreningar, som sammanträder och protokollför sina diskussioner och beslut. Elevrepresentanter deltar i konferenser av olika slag, i och utanför skolan.

Lektionsplan

- 1 Presentation av periodens övningsmaterial: texter och data, som belyser ett aktuellt problem. Diskussion
- 2 Studium av ett par exempel på diskussionsprotokoll. Utformning av ett protokoll över diskussionen i föregående lektion
- 3 Studium av ett par exempel på beslutsprotokoll. Utformning av ett sådant i anslutning till ett fingerat beslut som följd av diskussionen i lektion 1
- 4 Övning i att formulera skrivelser till personer, myndigheter etc som följd av "beslut" i föregående lektion. Meddelanden och annonser i tidningar formuleras
- 5 Övning i att formulera en dagordning och en promemoria inför en utvidgad diskussion av det aktualiserade ämnet
- 6 Summering av terminens arbete. Presentation av svenskundervisningen i årskurs 3 med rekommendation av fördjupningslitteratur.

Kommentar

Förslaget i detta alternativ är avsett för sådana linjer, som inte har ekonomisk eller teknisk inriktning. Materialet bör vara aktuellt, så att det engagerar eleverna. De skrivelser, som studeras och övas, bör även om de är fingerade nära ansluta till detta material. Om rutinen från årskurs 1 med lektionsprotokoll behållits, kan träningen i att skriva protokoll varieras i anslutning till olika mönster. Under alla omständigheter bör både besluts- och diskussionsprotokoll övas. Tillvägagångssättet vid protokollsutdrag bör visas.

Inom ämnet samhällskunskap torde sammanträdesteknik i allmänhet övas, men rutinerna (ordförandens och sekreterarens uppgifter, inledarens och diskussionsdeltagarnas beteende, dagordning och protokoll) aktualiseras i samband med arbetsexemplet.

Jfr Plan 2 (1968) s 14 och studieplanen för de 2-åriga linjerna, period C 2:4, s 137. Jfr också alternativen b och c, som i tillämpliga delar kan infogas i alternativ a.

Period 10 (alternativ b, ekonomisk linje)

Tid

6 timmar (veckorna 21–24)

Accent

Affärsbrev och protokoll. Konferensteknik

Mål

Eleven skall

kunna utforma säljbrev, förfrågning och beställning

kunna utforma besluts- och diskussionsprotokoll

känna till något om konferensteknik.

Hemarbete

Utskrift av protokoll och brev

Integration

Företagsekonomi och maskinskrivning

Lektionsplan

- 1 Kort repetition av period A 1:13 s 32. Anknytning till innevarande termins period 8 b lektion 2 (se ovan s 45).
- 2 Genomgång av säljbrev, förfrågning och beställning med avseende på uppställning, språkbruk och stilart
- 3 Kort presentation av ett par konferensmodeller. Därefter grupparbete med utformande av kortfattade affärsbrev. Grupparbetet bedrivs som en liten konferens
- 4 Fortsatt grupparbete. Anteckningar om gruppernas diskussionsinlägg och beslut om skrivsätt förs av deltagarna
- 5 Kort genomgång av besluts- och diskussionsprotokoll. Därefter övningar att med utgångspunkt från ovan nämnda anteckningar utforma protokoll
- 6 Redovisning av gruppernas arbetsresultat samt av några protokoll.

Kommentar

Perioden inleds med en nödvändig återblick på föregående läsårs undervisning om affärsbrev. Genomgången av typbrev under lektion 2 kan ske med hjälp av arbetsprojektor. Vid den korta orienteringen om konferensteknik presenteras två sätt att arbeta vid en konferens. I det ena fallet kommer deltagarna utan hård styrning av en ledare fram till olika förslag till problemlösning och enas om en lösning. I det andra fallet leds deltagarna medvetet av ordföranden fram till en viss lösning. Eleverna övar dessa konferensmodeller i samband med sitt grupparbete. Läraren utser i varje grupp en ledare, som får instruktioner hur han/hon skall leda gruppen. Det är angeläget att här påpeka, att dessa övningar i att arbeta vid en konferens och att med diskussionsanteckningar som underlag skriva ett protokoll givetvis måste bedrivas på ett oprentiöst sätt. Till den sista lektionen bör gruppernas brevförslag samt några protokoll mångfaldigas och delas ut till samtliga elever. Vid samtalet kan då olika varianter diskuteras.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 6–7.

Period 10 (alternativ c, teknisk linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 21–24)

Accent

Praktiska skrivelser

Mål

Eleven skall

kunna ställa upp och formulera enklare skrivelser

kunna formulera kortfattade synpunkter och anvisningar i en promemoria

vara förberedd för att skriva rapport om miljöpraktiken och den speciella studieuppgiften i samband med miljöpraktiken under sommaren mellan årskurserna 2 och 3.

Hemarbete

1 långläxa

Integration

Kontakt med skolans ledning beträffande studieuppgifter i samband med miljöpraktiken.

Lektionsplan

1 Genomgång av brevuppställning

2 Presentation av olika typer av affärsbrev

3 Övning i att ställa upp och formulera exempelvis en förfrågning, en skrivelse till myndighet, en platsansökan

4 Studium av hur man skriver en PM

5 Övning i att skriva PM

6 Genomgång av hur miljöpraktikrapporter utformas. Repetition av rapportskrivning inför redovisningen av den speciella studieuppgiften i samband med miljöpraktiken.

Kommentar

Eleverna på teknisk linje behöver dels kunna ställa upp och formulera enklare skrivelser, dels känna till det mest elementära om olika typer av affärsbrev.

Under den första lektionen studeras olika typer av brevuppställning, varvid Sveriges Standardiseringskommissions anvisningar (SIS 03 43 11 och SIS 61 41 11) kan tas som mönster. Utformning av brev med och utan tryckt förhandstext kommenteras. Formuleringar i brevxempel studeras.

Den andra lektionen ägnas åt genomgång av olika affärsbrev, förslagsvis genom att man studerar korrespondensen i ett affärsförlopp. Breven kommenteras beträffande uppställning och innehåll: tryckt förhandstext, standardfraser, termer osv.

Övningar i att ställa upp och formulera enklare skrivelser bedrivs under den tredje lektionen och fullföljs som hemarbete.

Under den fjärde lektionen studeras exempel på PM. Eleverna görs uppmärksamma på metoden att ställa upp en PM i punkter för att den skall bli lättläst och överskådlig. Arbetet med att skriva promemorior påbörjas under denna lektion och slutförs under den följande. Lämpligt underlag är exempelvis informerande artiklar, vilkas innehåll kan sammanfattas i punkter.

Eleverna på teknisk linje har miljöpraktik under sommaren mellan årskurserna 2 och 3 och tilldelas speciella studieuppgifter i samband med miljöpraktiken. Allt detta skall redovisas skriftligt vid höstterminens början. För rapportering av miljöpraktiken finns en särskild blankett, utgiven av skolöverstyrelsen, medan eleven själv utformar rapporten över den speciella studieuppgiften. Den sjätte lektionen ägnas därför åt repetition av rapportskrivning (jfr period A 1:13 c). Blanketten för rapportering av miljöpraktiken kommenteras.

Årskurs 3

Höstterminen

Period 1 (alternativ a, humanistisk och samhällsvetenskaplig linje)

Tid

8 lektioner (veckorna 34–36)

Accent

Textanalys

Mål

Eleven skall

kunna analysera stilen i en sakprosatext

kunna analysera argumentationen i en text, en diskussion eller ett argumenterande föredrag

ha lärt känna några populärvetenskapliga och litterära essäer

kunna redovisa resultatet av en stil- eller argumentationsanalys i skriftlig form.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

I flera ämnen analyseras ett stoff och redovisas analysresultatet muntligen och skriftligen.

Lektionsplan

- 1 Introduktion av skolöverstyrelsens, ämneskonferensens och lärarens terminsplan för undervisningen i svenska. Diskussion av accentueringar för klassen, stoff och arbetsformer
- 2 Summering av tidigare genomgångna analysmodeller: argumentationsanalys, stilanalys på sakprosamaterial. Demonstration på enkla texter
- 3 Litterär och populärvetenskaplig essä. Analys av stil och disposition. Som hemuppgift ges att samla material till en essäistisk framställning
- 4–5 Övning i att utforma en populärvetenskaplig eller litterär uppsats (essä) av mindre omfång. Övningen påbörjas under lektionerna och avslutas hemma

6–7 Träning i analys av sakprosa (diskussion, föredrag) vad gäller stil och argumentation

8 Demonstration av skriftliga analysredovisningar. Förberedelse för terminens första obligatoriska prov.

Kommentar

Beroende på klassens inriktning väljs litterär essä eller populärvetenskaplig essä som studie- och övningsobjekt. Vissa elever kan behöva träna skrivsyntax under den tid, som disponeras för hemuppgifter. För sådana elever tillhandahålls självinstruerande material, varvid övningen under lektionerna 3–5 begränsas, så att den hinns med på lektionstid. Vid betingläsning kan det vara lämpligt att förlägga träningen i att utforma en essäistisk framställning till slutet av perioden, så att insamlingen av materialet kan fördelas över hela perioden.

Jfr Plan 3:1 s 13, 14–15 samt Skriftlig framställning s 21–22.

Period 1 (alternativ b, ekonomisk linje)

Tid

9 lektioner (veckorna 34–37)

Accent

Språkteori och stil

Mål

Eleven skall

kunna analysera stilen i en sakprosatext

kunna analysera argumentationen i en text, en diskussion eller ett argumenterande föredrag

kunna redovisa resultatet av en stil- eller argumentationsanalys i skriftlig form

känna till grunderna för svenskt uttal

kunna från kommunikationssynpunkt bedöma socialt betingade språkskillnader.

Lektionsplan

- 1 Introduktion etc enligt alternativ a
- 2–5 Analysstudium och analysövningar som i lektionerna 2 och 6–8 enligt alternativ a
- 6–8 Riksspråk och riksspråksvarianter samt socialt betingade uttalsvanor som i lektionerna 3–4 i period 3 alternativ a
- 9 Analys av stilen och argumentationen i populär ekonomisk information.

Kommentar

Alternativet betingas av att timantalet på ekonomisk linje är lägre än på humanistisk och samhällsvetenskaplig och att därtill utrymme skall reserveras för affärskorrespondens och andra yrkesbetonade kursinslag. Det väsentligaste i perioderna 1 och 3 har här samlats inom en period.

Period 1 (alternativ c, naturvetenskaplig och teknisk linje)

Tid

6 respektive 4 lektioner (veckorna 34–36)

Accent

Textanalys

Mål

Eleven skall

kunna analysera stilen i en sakprosatext

kunna analysera argumentationen i en argumenterande framställning

kunna redovisa resultatet av en stil- eller argumentationsanalys i skriftlig form.

Lektionsplan

1 Introduktion etc enligt alternativ a

2–3 Analys av stil och argumentation i en sakprosatext

4–6 (Te 4) Övning i att skriftligen redovisa analysresultatet.

Kommentar

För den avslutande övningen disponeras också tiden för hemuppgifter. På teknisk linje blir övningen kort, på naturvetenskaplig av ungefär samma omfattning som på humanistisk och samhällsvetenskaplig.

Det första obligatoriska provet blir en tillämpning av de färdigheter, som inövats under period 1. Jfr Skriftlig framställning s 22–23.

Period 2 (alternativ a, humanistisk och samhällsvetenskaplig linje)**Tid**

12 lektioner (veckorna 37–41)

Accent

Det moderna genombrottet

Mål

Eleven skall

vara orienterad om den europeiska bakgrunden till det moderna genombrottet i svensk litteratur

ha läst någon roman (något romanavsnitt, några noveller) ur fransk, engelsk, tysk eller rysk litteratur från 1800-talets senare hälft

ha läst en roman av Rydberg, Strindberg eller Selma Lagerlöf

ha lärt känna några prov på utomnordisk lyrik från 1800-talets senare hälft

ha mera ingående studerat lyriska och dramatiska texter ur nordisk litteratur från det moderna genombrottets epok

ha studerat någon essäistisk eller litteraturvetenskaplig studie med ämne från 1800-talets senare hälft.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

Det moderna genombrottet speglas i idéhistoriska inslag i ämnena historia, religionskunskap, filosofi och samhällskunskap. I moderna språk ges tillfällen att läsa texter från samma tid.

Lektionsplan

- 1 Orientering om positivismen och naturalismen. Stimulansexempel: nypositivistiska texter
- 2–3 Gruppstudier: texter av Ibsen, Brandes, Zola, Baudelaire, Dickens, Whitman, Tolstoj, Dostojevskij, Nietzsche etc
- 4 Redovisning av gruppstudier. Samtal om den filosofiska, sociala och politiska bakgrunden till det moderna genombrottet
- 5 Föreläsning på den första långläxan: något verk ur utomnordisk 1800-talsprosa. (Vid betingsläsning: analys av textpartier)
- 6–7 Rydberg som representant för brytningen mellan gammalt och nytt. Tillbakablick på Almqvist. Lektionssamtal kring centrala texter
- 8–10 Gruppstudier: texter av Strindberg och någon av exempelvis Heidenstam, Fröding, Karlfeldt, J P Jacobsen, Hamsun etc
- 11 Redovisning av gruppstudier. Samtal om 80- och 90-talslitteraturen i Sverige och de nordiska grannländerna
- 12 Föreläsning på den andra långläxan: roman av Rydberg, Strindberg eller Selma Lagerlöf. (Vid betingsläsning: slutföreläsning på betinget.)

Kommentar

Den begränsade tiden bör inte användas för en jämförelse mellan 80- och 90-tal i svensk litteratur. I stället bör det gemensamma för hela det moderna genombrottet belysas. Det kan därför vara av mindre vikt om textstudiet koncentreras till 1) Almqvist–Rydberg eller 2) Ibsen–Strindberg eller 3) Fröding–Selma Lagerlöf. Accenten i textvalet får bli beroende av vilka texter som behandlats i tidigare årskurser. Strindberg och Ibsen kan också ha belysts i samband med teaterbesök. Vid terminsplaneringen kan lärare och elever också komma överens om att endast flyktigt beröra texten den utomnordiska litteraturen i denna period för att i stället koncentrera sig på utomnordisk romankonst i period 8 med dess valfria fördjupning. Jfr Plan 3:1 s 13–14, 15–16.

Period 2 (alternativ b, ekonomisk, naturvetenskaplig och teknisk linje)

Tid

9 (Na), 8 (Ek) eller 6 (Te) lektioner (veckorna 37–41, Ek 38–41)

Mål

Eleven skall

vara orienterad om den europeiska bakgrunden till det moderna genombrottet i svensk litteratur

ha läst något längre verk av Rydberg, Ibsen, Strindberg eller Selma Lagerlöf

ha studerat några prov på lyriska och dramatiska texter från 1800-talets senare hälft

Lektionsplan

- 1 Orientering etc enligt alternativ a
- 2–5 (respektive 2–7 och 2–8) Gruppstudier som i lektionerna 2–4 och 8–11 enligt alternativ a
- 6 (respektive 8 och 9) Slutföreläsning på periodens studier – dels resultaten i gruppstudierna, dels hemuppgiften.

Kommentar

Studierna bör ordnas så, att varje elev dels får fördjupa sig i några texter på lektionerna dels får studera ett helt verk enskilt hemma. Det är angelägnare att få texter studeras ordentligt än att det ges en ytlig översikt med huvudsakligen författarnamn och boktitlar över hela skedet.

Någon gång under perioderna 2 eller 3 måste tid reserveras för en orientering om terminens andra obligatoriska prov, helst också för en skriftlig träningsuppgift, t ex som hemuppgift. Jfr Skriftlig framställning s 23.

Period 3 (alternativ a, humanistisk, samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig linje)

Tid

12 lektioner (veckorna 42–45)

Accent

Fonetik, språksociologi och språkvård

Mål

Eleven skall

känna till grunderna för svenskt uttal

vara orienterad om sambandet mellan regionalt och socialt betingat språkbruk

kunna beskriva och från kommunikationssynpunkt bedöma socialt betingade språkskillnader

kunna bedöma språkliga uttryck från funktionell synpunkt.

Hemarbete

2–3 långläxor eller 1 beting

Integration

Kunskaperna i fonetik kan utnyttjas för jämförelser av textfonembeståndet i svenska och andra moderna språk. Det språksociologiska avsnittet lämpar sig väl för en koncentrationshalvdag – gärna i samarbete med socialkunskap – med tonvikt på materialsamlade, intervjuer och enkäter.

Lektionsplan

- 1 Fonem, artikulation, akustik. Tryck och tonaccent
- 2 Rim och meter. Satsfonologi
- 3 Riksspråk, regionalt talspråk, lokalt talspråk, dialekt. Dialektdrag och dialektområden
- 4 Regionala talspråksvarianter i hemtrakten, relaterade till sociala faktorer. Diskussion
- 5 Socialt betingade talspråksvarianter. Enkät, analys och diskussion
- 6 Gruppvis analys av verbal färdighet
- 7 Fortsättning och avslutning av analysen
- 8 Sammanfattning. Diskussion av sociala språkskillnader mot bakgrund av allmänna samhällsvärderingar
- 9 Genomgång av språkvårdens argument
- 10 Ordens betydelse: aktuell och etymologisk betydelse, utvidgning och inskränkning av betydelsen i debatter. Betydelsebeskrivande ordböcker
- 11 Övningar kring språkvårdsproblem
- 12 Redovisning och slutdiskussion.

Kommentar

Periodens huvudmål är att visa eleverna, att man kan resonera sakligt i språkvårdsfrågor men att språkvården ibland inte kan undgå sociala ställningstaganden. Sociala bedömningar och värderingar spelar en särskild roll för talspråkets vidkommande, och de första åtta lektionerna handlar just om det talade språket och dess variationer.

Till den första lektionen har eleverna repeterat respektive lärt in fonemanalys, fonemtecken, tablån över svenskans fonem, artikulationsställen och artikulationssätt för fonem samt akustiska grundbegrepp. Efter en kort kunskapskontroll, särskilt av korrespondenser mellan fonem (p, t, k; b, d, g; m, n, ŋ), får eleverna undersöka hur artikulation och akustisk effekt växlar hos olika varianter av samma fonem, varianter som realiseras i olika fonetisk omgivning eller i olika dialekter. Slutligen uppmärksammas uttalslängd, tryck och musikalisk accent som betydelseskiljande faktorer. Eleverna gör hela tiden praktiska experiment, helst i par. Läraren sörjer för att talvårdsaspekten inte försummas.

En del av den andra lektionen anslås åt en språklig beskrivning av slutrim, alliteration och assonans. Också metriken får eleverna ytterligare bekanta sig med. Huvuddelen av lektionen upptas dock av satsfonologiska experiment och begrepp. Eleverna undersöker praktiskt hur ändringar av tryck och intonation signalerar ändringar av syntaktisk struktur och betydelse: **På maskeraden var Hans Erik Christian.**

Under de två första lektionerna har talets grammatik, de betydelseskiljande uttalsvariationerna, stått i centrum för uppmärksamheten. I den tredje lektionen vidtar studiet av de icke betydelseskiljande variationernas roll som tecken på regional och social grupptillhörighet. Klassen avlyssnar

prov på rikstalspråk, regionalt talspråk, lokalt talspråk och dialekt, och diskussionsvis preciseras under lärarens ledning varje variants egenskaper: För vilka är den helt förståelig? Vilka anser att man bör tala så? Vilken utbredning har denna variant? Var ligger de språkliga avvikelserna – i intonation, fonemvarianter, vissa ordformer, ord och konstruktioner? Avslutningsvis utpekas svenskans dialektområden och beskrivs några viktiga dialektskillnader och deras utbredning.

Redan insamlade exempel på språkliga särdrag i hemtrakten klassificeras i lektion 4 som dialektala, lokala och regionala. Exempelen kan samlas av lärarna i ämnet och av elever. Som källor kan bl a utnyttjas texthäftet till grammofonserien Svenska folkmål och artiklar i Svensk uppslagsbok. Gruppvis diskuteras frågor som följande: Vilka uttryck kan vara svåra att förstå? Varför? Vilka yrkesgrupper har intresse av att behärska det regionala talspråket? Vilka av det lokala talspråket? Bör skolan över huvud ge eleverna några rekommendationer? Vilka? Om möjligt bör också en allmän diskussion komma till stånd.

I god tid före lektion 5 har en elevgrupp spelat in korta prov på talspråket i olika yrken och sociala grupper genom intervjuer om ett ämne av allmänt intresse. Läraren väljer ut förslagsvis sex korta språkprov representerande klart olika varianter. (Inspelningen kan bevaras vid skolan och utnyttjas kommande år.) I klassen kan eleverna sedan få fördela de förekommande yrkena på språkproven och/eller sifferbedöma 1) graden av dialektfärg, 2) artikulationens tydlighet, 3) formuleringsförmågan. Efter avlyssningen räknar några elever snabbt ut medelvärdena för varje talande, och så diskuteras och analyseras språkproven på nytt.

Eftersom faktorerna artikulation och dialektfärg studerats under de föregående lektionerna bör den viktiga faktorn verbal förmåga i den sjätte lektionen penetreras närmare, antingen i trogna utskrifter av talspråk eller i skriftspråk. Väljs, som här, det senare alternativet kan eleverna studera exempelvis två uppsatser från årskurs nio om samma ämne men av klart olika kvalitet. Först sätter eleverna ett spontant betyg på uppsatserna. Därefter analyseras språket statistiskt, varvid uppgifterna fördelas på elevgrupper.

Intressanta mätpunkter: antalet ord, meningslängden, procentandelen långa ord (>6 bokstäver), procentandelen omvänd ordföljd i huvudsats, nominalens genomsnittliga ordlängd, antalet bisatser per hundra ord samt typ-tecken-förhållandet (ordförrådets storlek i procent av en viss mängd löpande ord).

Den statistiska analysen av uppsatserna fortsätts nästa lektion och avslutas. Resultaten, i form av siffror, antecknas av eleverna.

Läraren sammanfattar i lektion 8 inledningsvis studierna under de föregående lektionerna. Därefter diskuteras klassen vilka konsekvenser vi på grundval av en allmän demokratisk åskådning kan dra av de redovisade förhållandena. Några viktiga frågor: Hur kan man förbättra den inbördes förståelsen, även den emotionella, mellan olika grupper? Är vissa typer av språkbruk "dåliga"? Om så

är fallet, i vilken mening? Vad bör skolan göra? Vad kan den göra? Kan och bör officiella meddelanden förenklas språkligt?

De fyra sista lektionerna samlar upp, systematiserar och fördjupar de synpunkter på språklig effektivitet som präglat stora delar av undervisningen i ämnet. Den nionde lektionen utformas som en resonerande genomgång av språkvårdens principer, härledda ur det överordnande kravet på ändamålsenlighet i vid mening. Läraren ger exempel, helst ur den föregående undervisningen, på innebörden av olika normer: att språkets struktur bör hållas intakt och inte kompliceras, att semantiska konventioner bör följas, att betydelsen bör preciseras när missförstånd hotar uppstå, att även den emotionella förståelsen mellan olika grupper bör underlättas och att kontakterna utåt, med andra språksamfund och med en förändrad verklighet, bör främjas. Huvudsyftet med lektionen är att visa, att man kan argumentera sakligt i språkvårdsfrågor.

Den tionde lektionen handlar om ordens betydelse. Det är framför allt två lärdomar som därvid är väsentliga. Den ena är skillnaden mellan etymologisk och aktuell betydelse, t ex i **konserverativ** och **radikal**. Den andra gäller principen att ordets betydelse är den som blivit gängse i det språksamfund eller den grupp man kommunicerar med: "Vad är **våld**?" I sammanhanget varnas för sk anpassarord av typen **egentligen**, **äkt**, **riktig**. Resonemangen och slutsatserna styrks om möjligt med hänvisningar till ordboksverk som Svenska Akademiens ordbok och Nusvensk ordbok.

Den elfte lektionen upptas av elevernas gruppvisa arbete med språkvårdsproblem och uttalanden i språkvårdsfrågor. Problemen väljs så att de under lektion nio berörda principerna illustreras, medan uttalandena får ge exempel på osaklig eller ohållbar argumentation. Till de intressanta problemen hör frågan hur man kan eliminera konflikter mellan stavning och uttal i t ex **bacon** och **show** och vidare uppgiften att ge t ex **baby** och **media** sådana stamformer och böjningsändelser att orden kan böjas fullständigt. På den syntaktiska sidan kan det klassiska problemet "Han är större än **mig**" dryftas under jämförelse med "Han är större än **sin** bror".

Under den tolfte och sista lektionen redovisas lösningarna och argumenten utförligt. Det är emellertid inte nödvändigt att alla grupperna framträder – huvudsaken är att eleverna bibringas förståelse för vilka argument som är sakligt relevanta i den "inomspråkliga" språkvården och vilka samhällsvärderingar som kan tänkas influera språkvårdspolitiken – nationalism, internationalism, traditionalism, demokratism.

Jfr Plan 3:1, s 13, 31–39.

Period 3 (alternativ b, naturvetenskaplig och teknisk linje)

Tid

9 (Na) eller 6 (Te) lektioner (veckorna 42–45)

Mål

Eleven skall
känna till grunderna för svenskt uttal
kunna beskriva och från kommunikationssynpunkt
bedöma socialt betingade språkskillnader
kunna bedöma språkliga uttryck från funktionell
synpunkt.

Kommentar

Av lektionsstoffet behålls i första hand det som i
alternativ a beskrivs för lektionerna 2–4, 10–12,
därnäst lektionerna 8–9.

Period 3 (alternativ c, ekonomisk linje)**Tid**

7 lektioner (veckorna 42–45)

Accent

Ekonomisk sakprosa samt affärskommunikation

Mål

Eleven skall
kunna läsa och förstå olika former av rapport, pro-
memoria och årsberättelse från näringsliv och för-
valtning
kunna utforma argumenterande och resonerande
affärsbrev samt i anslutning till dessa föra ett
affärssamtal.

Hemarbete

Ett beting med hemuppgift att slutgiltigt utforma
och renskriva de brev som behandlas under lek-
tionerna.

Integration

Företagsekonomi, psykologi och maskinskrivning.

Lektionsplan

- 1 Diagnostiskt prov på kunskaper om affärsbrev.
Inledning till studiet av rapport, promemoria och
årsberättelse
- 2 Övningar i att läsa exempel på de texter, som
introducerats under lektion 1
- 3 Presentation av olika argumenterande och re-
sonerande affärsbrev med utgångspunkt från
resultatet av det diagnostiska provet. Övningar
i att skriva affärsbrev
- 4 Fortsatta övningar, enskilt eller i grupp efter
eget val
- 5 Övningar i att föra affärssamtal
- 6 Fortsatta övningar
- 7 Samtal i helklass kring de svårigheter, som ele-
verna har upplevt vid utformandet av de olika
brev och vid övningarna i att föra affärs-
samtal.

Kommentar

Inför de avslutande studierna av affärsbrev är det
värdefullt att veta, vilka kunskaper eleverna har
efter de två första gymnasieåren. På vissa skol-

orter nybildas klassavdelningarna i årskurs 3 med utgångspunkt från elevernas grenval. När resultatet av det diagnostiska provet föreligger, kan läraren lägga tonvikten på de affärsbrev, som är mest inaktuella för eleverna. Givetvis bör om möjligt en viss individualisering av undervisningen här ske. Om stora brister i elevernas förståelse av brev och färdighet i att skriva upptäcks vid provet bör hela betinget ägnas åt affärskommunikation. Det stoff som skulle ha behandlats under lektion 2 får då tas upp under vårterminens period 9 med accenten Diagnos och kompletteringar. Vid slutet av period 3 skall samtliga elever ha lärt känna och i viss omfattning ha fått utforma säljbrev, offert, reklamation och kravbrev samt svarsskrivelser till nämnda brev.

Det är viktigt att eleverna får träning i att föra affärssamtal exempelvis i form av telefonsamtal eller av ett samtal på ett kontor. Som utgångspunkt kan tas ett säljbrev, som kunden mottagit, studerat och delvis ställt sig frågande inför. Säljaren tar personlig kontakt med kunden och fortsätter sin argumentering. Eleverna övas på detta sätt dels att ställa exakta frågor, dels att formulera argument och motargument.

Eleverna bör under en timme till förfogande eller helst under en koncentrationshalvdag få möta representanter för personalavdelningarna vid en förvaltning och ett företag på skolorten. Dessa skall då belysa de krav arbetsgivarna ställer på en anställd när det gäller förmågan att läsa ekonomisk text och att utforma olika skrivelser. Om en halvdag kan ordnas, bör någon representant för arbetsförmedlingen inbjudas tillsammans med de redan nämnda. Eleverna kan då få en redogörelse för olika avnämkrav på språkfärdighet.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 6–7.

Period 4

Tid

16 (Hum, Sh), 12 (Ek, Na) respektive 8 (Te) lektioner (veckorna 46–51)

Accent

Epik och dramatik från 1900-talet

Mål

Eleven skall

känna till viktigare varianter av modern berättarteknik

ha läst episk prosa från 1900-talet

kunna analysera en skönlitterär berättelse och redovisa resultatet av analysen

känna till några karakteristiska drag i modern dramatik

ha mera ingående studerat något drama från 1900-talet

kunna formulera egna iakttagelser vid en teaterföreställning

ha deltagit i en diskussion om något aktuellt kulturpolitiskt, litteratursociologiskt, romantekniskt eller dramatekniskt problem.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

Ju aktuellare litteraturvalet görs, desto lättare blir det att samverka med moderna språk och att anknyta till den samhälls- och livsåskådningsdebatt, som förs inom ämnen som samhällskunskap och religionskunskap.

Lektionsplan

- 1 Presentation av ett aktuellt kulturpolitiskt, litteratursociologiskt eller romantekniskt problem. I anslutning till presentationen en fri diskussion
- 2 Rekapitulation av tidigare undervisning om berättarteknik och olika elevgruppers roman- och novellläsning. Val av studieobjekt för läsningen av prosaepik under perioden
- 3–4 Demonstration av litterär analys med novell eller romankapitel som material. Modell för den skriftliga redovisningen av en sådan analys (essä, längre recension)
- 5–6 Gruppstudier på i förväg inlästa romaner och noveller. Förberedelse för redovisning av gruppernas resultat
- 7 Redovisning av gruppstudierna
- 8 Presentation av ett aktuellt dramatekniskt problem. Rekapitulation av tidigare dramastudier. Val av objekt för dramastudier
- 9–10 Gruppstudier på i förväg inlästa dramer. Förberedelse för redovisning inför kamraterna
- 11 Redovisning av gruppstudierna
- 12 Samtal om en aktuell teaterföreställning (efter teaterbesök eller i anslutning till ett hörspel i radio eller en föreställning i TV-teatern)
- 13–14 Lektionsskrivning: översikt byggd på periodens studiematerial
- 15–16 Förhör på periodens kunskapsstoff. Sammanfattning.

Kommentar

Litteraturvalet beror helt på vad som tidigare behandlats, för prosaepikens del i perioderna 2, 6 och 13 i årskurs 1 och period 2 i årskurs 2, för dramats del i period 10 i årskurs 1 och period 3 i årskurs 2. Då det måste förutsättas, att klassens sammansättning inte är oförändrad sedan gymnasiestudiernas början, får gruppindelningen anpassas efter vad som kommit fram vid rekapitulationerna i lektionerna 2 och 8. Vid gymnasiestudiernas slut bör den enskilde eleven ha lärt känna:

- 1 Någon roman eller ett novellurval från sekelskiftet eller tiotalet (Hjalmar Söderberg, Hjalmar Bergman, Elin Wägner)
- 2 Något exempel på expressionistisk roman eller novellistik (Pär Lagerkvist, Franz Kafka)

3 Någon socialrealistisk roman eller några noveller av proletärförfattarna (Jan Fridegård, Ivar Lo-Johansson, Sara Lidman)

4 Något exempel på 1960-talets nya romankonst (Sundman, Delblanc, Jersild)

5 Något drama från 1900-talet (Brecht, Lagerkvist, Anouilh, Ionesco, Beckett, Andersson-Bratt).

Under period 4 i årskurs 3 bör lärare och elever sträva efter en någorlunda klar överblick över strömningar och berättartekniska varianter inom den moderna romankonsten. Redovisningarna under lektion 7 bör arrangeras av läraren till en sådan överblick, vilket kan innebära en stark sovring av de enskilda gruppernas studieresultat, så att det ges utrymme för lärarens sammanbindande kommentar. Överblicken befästs i lektionskrivningen under lektionerna 13–14 och kontrolleras i slutförhöret på periodens kunskapsstoff. Denna strävan till överblick behöver inte utesluta intensivstudium av enskilda litterära verk i gruppstudierna och ca 10 timmars studier hemma i klasser med 4 veckotimmar svenska.

I klasser med endast 12 lektioner kan studiet av dramaten i lektionerna 9–12 utgå och ersättas av en hemuppgift med likartat innehåll, varvid annat inläsningsstoff reduceras, förslagsvis så att det begränsas till att gälla genomläsning av en enskild roman. Svårare blir det att genomföra hela målsättningen för perioden i klasser med endast 8 lektioner. En möjlighet är att behålla det väsentliga i lektionerna 3–7, 12–14 och som hemuppgift nöja sig med genomläsning av en roman, olika för olika grupper, som sedan bearbetas i gruppstudierna, så att redovisningen ger åtminstone en viss uppfattning om olika romantyper och författarpersonligheter. Dramastudiet begränsas till att se en föreställning och samtala om den enligt förslaget till lektion 12 ovan.

Jfr Plan 3:1 s 17–18, Skriftlig framställning s 23 samt studieplanen för 2-åriga linjer, period C 2:13 s 148.

Vårterminen

Period 5 (alternativ a, humanistisk, samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig linje)

Tid

8 respektive 6 lektioner (veckorna 2–4)

Accent

Stil och stilparodi

Mål

Eleven skall

ha studerat några texter med pastischerande, parodierande eller ironisk attityd hos författaren

ha lärt känna ytterligare några av skönlitteraturens vanligare stilmedel, särskilt sådana som är mindre frekventa i sakprosan

kunna använda några vanliga termer ur poetiken i en analys av ett skönlitterärt verk.

Hemarbete

1 långläxa

Integration

Om möjligt belyses pastisch, parodi eller ironi vid textläsningen i något modernt språk, kanske närmast engelska.

Lektionsplan

- 1 Stimulanslektion: konfrontation av ett par klassiska texter med pastischer eller parodier på samma texter. Precisering av termerna pastisch och parodi
- 2 Presentation av några termer ur poetiken i anslutning till textexempel: anafor, allegori, metafor, allusion, parallellism, eufemism, hyperbol etc
- 3–4 Gruppstudier i att beskriva litterära texter, även sådana som exemplifierar ironi och parodi
- 5 Redovisning av gruppstudierna. Samtal om effekten av pastischerande, parodierande och ironiska inslag i skönlitteraturen
- 6–8 Skrivövning: redovisning av stiliakttagelser på en inte i förväg genomgången skönlitterär text.

Kommentar

I klasser med endast 6 lektioner begränsas skrivövningen till en summering av gruppstudiernas resultat.

Periodens undervisning förutsätter en viss känsla för traditionell skönlitterär stil. Om eleverna har påfallande liten skönlitterär beläsenhet, kan ironin och parodin belysas med hjälp av sakprosastoff, parodiska inslag i TV-underhållning eller i schlaggerbranschen: Nils Hasselskog, Povel Ramel eller Tage Danielsson o d.

Jfr Plan 3:1 s 44–46.

Period 5 (alternativ b, ekonomisk linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 2–4)

Accent

Affärsbrev

Mål

Eleven skall

kunna förstå och skriva de vanligaste breven i ett helt affärsförlopp.

Hemarbete

I samband med grupparbetet får var och en göra visst hemarbete.

Integration

Brevens yttre form övas också i maskinskrivningen.

Lektionsplan

- 1 Vissa data i ett affärsförlopp lämnas. Säljar- och köpargrupper bildas
- 2 Varje grupp utformar sina respektive brev
- 3 Fortsättning på föregående lektion
- 4 Säljargrupperna sammanträder med var sin köpargrupp och sammanställer sina brev till en löpande serie. Dateringar, namnuppgifter och övriga fakta kontrolleras. Före nästa lektion skrivs brevserierna ut på stencil och mångfaldigas
- 5 Redovisning inför helklass av de olika gruppernas resultat
- 6 Fortsatt redovisning. Noggrann genomgång av olika brevarianter med hänsyn tagen till uppställning, innehåll, språk och stil.

Kommentar

Perioden kan genomföras enligt lektionsplanen, om eleverna under föregående terminers studier lärt känna de olika breven i ett affärsförlopp. Konkreta anvisningar om firmanamn, varuslag och kvantitet etc bör lämnas, för att grupparbetet skall kunna inriktas på utformandet av breven. Det är lämpligt att dela in klassen i tre säljar- och tre köpargrupper, benämnda förslagsvis A, B, C respektive D, E, F. De första tre grupperna skriver med samma anvisningar som utgångspunkt exempelvis säljbrev, offert, svar på reklamation och kravbrev. De sista tre grupperna skriver förfrågning, beställning, reklamation och svar på kravbrev. Därefter sammanjämkas under lektion 4 till en brevserie arbetsresultaten inom grupperna A och D, B och E resp C och F. Resultaten skrivs ut på stencil, och varje elev får vid redovisningstillfället tre alternativa brevserier. Olika varianter av breven jämförs och värderas, främst med utgångspunkt från uppställning, ordval, stil, faktaurval och argumentation.

Jfr Skriftlig framställning s 23–24 samt studieplanen för 2-åriga linjer period C 2:12^{1/2} s 148.

Period 5 (alternativ c, teknisk linje)

Tid

4 lektioner

Accent

Nittonhundredtalslyrik

Mål

Eleven skall

ha lärt känna några exempel på lyrik från 1900-talet

kunna känna igen några vanliga stilmedel i modern poesi.

Hemarbete

1 långläxa

Lektionsplan

- 1 Några exempel på 1900-talslyrik presenteras med lärarens kommentarer, gärna så att de belyser både traditionell och modernistisk poesi
- 2–3 Gruppstudier med redovisning i form av upp-läsning med kortare kommentarer
- 4 Samtal om rim, meter och bildspråk i anslutning till exempel.

Kommentar

Hemuppgiften kan bestå i att individuellt studera 1900-talslyrik i en antologi. Om möjligt bereds plats för en stunds samtal kring en parodiskt eller ironiskt utformad dikt, t ex i lektion 4. Jfr period 3 för övriga linjer.

Period 6

Tid

16, 12 eller 8 lektioner (veckorna 5–10)

Accent

Översikt och analys

Mål

Eleven skall

kunna sovra ett stoff för en översikt

kunna ordna samma stoff systematiskt

kunna analysera valda delar av stoffet

kunna redovisa resultatet av sovring och analys i skriftlig form

kunna välja stilmönster och språkform för översikt och analys på ett ändamålsenligt sätt.

Hemarbete

2 långläxor eller 1 beting

Integration

Perioden avslutar den träning i översikt och analys, som bedrivs i flera av gymnasieskolans läroämnen, inte minst inom betingsläsningens ram.

Lektionsplan

- 1 Demonstration av situationer i samhälls- och arbetsliv, där det krävs, att vi kan redovisa ett stoff i översiktens eller analysens form, muntligen och skriftligen
- 2 Val av tema för stoffvalet: aktuellt, inom svenskämnets ram eller med anknytning till elevernas speciella intressen
- 3–4 Materialsamlade i läroböcker, på bibliotek, genom intervjuer etc
- 5–6 Gruppstudier: detaljanalyser av materialet med arbetsfördelning mellan grupperna
- 7 Precisering av några uppgifter för skriftliga översikter och analyser byggda på det framtagna materialet

- 8–10 Lektionsskrivning: individuella lösningar till de i föregående lektion formulerade uppgifterna
- 11 Presentation av något exempel på det centrala provet för årskurs 3
- 12–13 Diskussion av lösningar till samma prov enligt bedömningsmönstret till provet
- 14–15 Genomgång av lektionsskrivningen. Individuell träning med hjälp av självinstruerande material
- 16 Anvisningar inför det centrala provet.

Kommentar

För klasser med endast 12 lektioner i perioden ersätts lektionerna 2–7 av 2 lektioner, varav den första används till att presentera några alternativa teman, som det redan finns stoff till (antologier, läroböcker, tidigare centrala prov e d), och den andra till att precisera uppgifter i anslutning till detta material. I klasser med endast 8 lektioner behålls lektion 1, medan övningsskrivningen i lektionerna 8–10 och genomgången 14–15 ersätts av en lektionsskrivning utformad som en träning i att lösa ett tidigare givet centralt prov eller ett liknande prov; de båda sista lektionerna reserveras för anvisningar inför det kommande centrala provet och individuell träning av text citat- och hänvisningsteknik.

Den tid som disponeras för hemuppgifter används i första hand för individuell skrivträning med hjälp av självinstruerande och självrättande material.

Materialvalet för träningen i att göra en översikt är viktigt. På denna nivå i gymnasiestudierna bör eleverna ges möjlighet att delta i valet, men det intensivstudium av texter till ett tema, som perioden erbjuder, kan av lärare och elever lämpligen utnyttjas till fördjupningar inom svenskämnet: ram: litteratur som tidigare behandlats alltför ytligt, språkliga problem, aktuell kulturdebatt i litterära tidskrifter och på dagstidningarnas kultursidor o d. Inom ramen för träningsprogrammet kan man också samma fördjupningsmöjligheter ges som i period 8 och i specialarbetet.

Jfr Plan 3:1 s 18–19, Skriftlig framställning s 24. Publikationen Centrala prov för årskurs 3 gymnasiet. Exempelsamling (1968, s 1–36) samt anvisningar och bedömningsmönster för de centrala proven ger ytterligare material att arbeta med.

Period 7 (alternativ a)

Tid

8 respektive 6 lektioner (veckorna 11–14)

Accent

Nittonhundratalslyrik

Mål

Eleven skall

känna till några tendenser i 1900-talets lyrik, nordisk och utomnordisk

ha lärt känna ytterligare några exempel på lyrik från 1900-talet

kunna känna igen några vanliga stilmedel i modern poesi

kunna redovisa sin upplevelse av en modern dikt i en muntlig redogörelse.

Hemarbete

1 långläxa eller 1 kortare beting

Integration

Lyrik från 1900-talet behandlas även i moderna språk.

Lektionsplan

- Några exempel på 1900-talslyrik presenteras med lärarens kommentarer
- 3 Gruppstudier: lyrik av mera traditionell typ från sekelskiftet till omkring 1930
- Introduktion av modernismen under temat "syntaxupproret" och "krossa bokstävlarna"
- 6 Gruppstudier: modernistisk lyrik
- Presentation av dikter ur en nyutkommen diktsamling
- Slutsummering. Redovisning av gruppstudier.

Kommentar

I klasser med endast 6 lektioner reduceras gruppstudierna från 4 till 2 lektioner. Antologitexter ges som individuella hemuppgifter. De behandlas i den avslutande summeringen.

Textvalet görs med hänsynstagande till vad som lästs i period 7 årskurs 1, period 2 årskurs 2 och period 5 årskurs 3.

Jfr Plan 3:1 s 15–16, 18, 52–55.

Period 7 (alternativ b, teknisk linje)

Tid

4 lektioner

Accent

Teknisk sakprosa

Mål

Eleven skall

vara orienterad om den tekniska informationens roll i dagens samhälle

kunna analysera en teknisk facktext utifrån kraven på klarhet, överskådlighet och lättläshet

kunna diskutera begreppen avsändare – budskap – mottagare när det gäller teknisk sakprosa

känna till skillnaden mellan populärvetenskaplig och fackvetenskaplig text.

Hemarbete

1 långläxa

Integration

Facklärare i de tekniska ämnena kan ge synpunkter vid val av facktidskrifter för de olika grenarna.

Lektionsplan

- 1 Samtal om det ökande utbudet av teknisk information och dess roll i dagens samhälle. Studium av litteratur som belyser dessa frågor
- 2–4 Studium av artiklar i facktidskrifter och annan facktext utifrån kraven på klarhet, överskådlighet och lätlästhet. Jämförelse mellan populärvetenskaplig och fackvetenskaplig text.

Kommentar

Under den första lektionen återupptas resonemangen från period 1 vårterminen årskurs 1 (accent: teknisk svenska), som inleddes med samtal om den tekniska informationens roll i vårt samhälle. Nu belyses, hur det ökande utbudet av teknisk information direkt påverkar ingenjörens arbetssituation: läsbördan blir stor inför mängden av handböcker, tidskriftsartiklar, rapporter, PM, företagsreklam osv. Skriften Teknikinformation – problem och metoder (Läromedelsförlagen 1970) kan tjäna som underlag för resonemang om dessa problem.

Det stora utbudet av teknisk information ökar kraven på det som skrivs: skribenten bör ta hänsyn till läsaren och göra sin framställning så klar, överskådlig och lätläst som möjligt. Under den följande lektionen belyses, med vilka medel en text kan utformas så att den uppfyller dessa krav. Därvid studeras

- a) artikellängd
- b) rubrik
- c) underrubriker
- d) momentmarkering
- e) styckeindelning
- f) illustrationer
- g) förklarande text till illustrationer
- h) språk (facktermer, meningsbyggnad).

Därefter bedöms några olika facktexter. Om en text uppfyller kravet på att vara överskådlig, klar och lätläst undersöks vilka medel författaren har använt för att uppfylla kraven. Om texten är svår-läst ställs frågan: Vad är orsaken?

Nästa steg i studiet av teknisk sakprosa blir ett försök till analys: Vem har författaren skrivit för? Är texten skriven för fackmän eller för lekmän? Är den avsedd för någon speciell kategori bland lekmän? Hur har val av mottagare påverkat textens utformning och språk?

Slutligen behandlas texter som belyser skillnaden mellan populärvetenskaplig och fackvetenskaplig framställning. Därvid kombineras de ovan-nämnda analysförslagen.

Period 8 (alternativ a)

Tid

16 respektive 12 lektioner (veckorna 15–21)

Accent

Valfri fördjupning

Mål

Eleven skall

själv ha valt en uppgift för fördjupning inom det område, som anges av huvudmomenten för ämnet svenska

under lärarens handledning enskilt eller under grupparbete med kamrater ha löst uppgiften

ha redovisat lösningen muntligen eller skriftligen inför läraren.

Lektionsplan

- 1 Val av uppgift. Organisation av grupper med samma eller delvis parallella uppgifter
- 2–16 (12) Arbete med uppgiften och redovisning inför läraren. Någon lektion reserveras för gemensam summering och utbyte av resultat och erfarenheter.

Kommentar

Perioden ger eleven stora möjligheter att göra ett individuellt studieval inom en ganska vid ram. I vissa fall kan en lucka, t ex beroende på långvarig sjukdom, kompenseras. Om specialarbetet utförts i svenska, kan ett fortsatt arbete med närliggande stoff vara en lockande uppgift. Det sista obligatoriska provet kan anpassas efter arbetet i den valfria fördjupningen.

Jfr Plan 3:1 s 19–24, Plan 3:2 s 11–17, Skriftlig framställning s 24–25.

Period 8 (alternativ b, teknisk linje)

Tid

3 lektioner (veckorna 15–16)

Accent

Rapportskrivning

Mål

Eleven skall

kunna redovisa resultatet av en självständigt utförd undersökning eller utredning i form av en rapport.

Integration

Kontakt mellan svenskämnet och de tekniska ämnena.

Lektionsplan

- 1 Genomgång av de krav som bör ställas på en rapport och repetition av anvisningar för rapportskrivning. Presentation av exempel på rapport, t ex över specialarbete
- 2 och 3 Individuell handledning vid utformning av rapporter.

Kommentar

I årskurs 3 är de olika tekniska ämnena huvudsakligen inriktade på grundläggande teoretiska problem och ger inte nämnvärt underlag för re-

dovisning i rapportform. Det gör däremot specialarbetena.

Att momentet förts till senare delen av vårterminen motiveras av följande:

- a) Specialarbetena skall redovisas senast i slutet av april,
- b) eleverna kommer att ha träningen i rapportskrivning någorlunda aktuell inför årskurs 4.

Den första lektionen ägnas åt repetition av frågor rörande rapportens utformning och språk (jfr period 13 c, åk 1). Om möjligt presenteras ett exempel på rapport över specialarbete.

De båda följande lektionerna ägnas åt individuell handledning. De elever som ämnar redovisa sina specialarbeten muntligen eller redan har redovisat dem, kan också utnyttja sitt material för att träna rapportskrivning under dessa lektioner.

I och med den här perioden har alltså kravet i fråga om rapportskrivning skärpts: i årskurs 1 förväntas eleven kunna skriva en rapport efter förebild; i årskurs 3 skrivs rapporten på grundval av material som utarbetats i en självständigt utförd arbetsuppgift.

Period 9 (alternativ a)

Tid

4 respektive 3 lektioner (veckorna 22–24)

Accent

Diagnos och kompletteringar

Mål

Eleven skall

känna till sin nivå i färdigheten att skaffa sig information ur handböcker och bibliotek

ha kompletterat uppenbara brister i den studietekniska färdigheten att skaffa sig information.

Lektionsplan

- 1 Diagnostiskt prov i studieteknik: bibliotekskunskap, ordlistans användning, färdigheten att via register och innehållsförteckning lokalisera data i en handbok
- 2–4 (3) Individuell träning av uppenbara brister i studietekniken.

Kommentar

De avslutande lektionerna kan naturligtvis användas på många olika sätt, beroende på klassens intressen. Den accent som här föreslås motiveras av att de flesta gymnasister går vidare till eftergymnasiala studier, som kräver stora studietekniska färdigheter. För den enskilda eleven bör en insikt om eventuella brister i dessa färdigheter vara av stort värde, särskilt om han bereds tillfälle att reparera bristerna.

För elever på ekonomisk linje kan det vara lämpligt att under denna period ta del av stoff, som av olika anledningar ej behandlats tillräckligt ingående. Ett förslag till sådan komplettering ges i kommentaren till period 3, alternativ c, med accenten Ekonomisk sakprosa samt affärskommunikation.

Period 9 (alternativ b, teknisk linje)

Tid

7 lektioner (veckorna 17–24)

Accent

Valfri fördjupning

Mål, Lektionsplan och Kommentar enligt period 8 alternativ a.

Specialarbeten

Svenskan erbjuder mer än de flesta ämnen eleverna möjligheter att välja specialarbeten inom vitt varierande intresseområden. Samtidigt kan rikedom på stoff fresta till att göra uppgifterna alltför omfattande. Det är viktigt att redan när ämnet fixeras söka förebygga den risken genom en klar avgränsning. Givetvis måste både uppgiftens omfattning och arbetets uppläggning i hög grad påverkas av om det är fråga om ett grupparbete eller inte.

Vid alla specialarbeten bör handledare och elever från början tänka efter, vilka naturliga möjligheter som erbjuder sig till anknytning över ämnesgränserna, för svenskans del till exempelvis språk, historia, samhällskunskap, konst- och musikhistoria respektive teckning och musik, dramatik, psykologi, filosofi och religionskunskap. Många av de nedan föreslagna uppgifterna gör ett samråd med läraren i åtminstone något av dessa ämnen önskvärt.

Arbetet bör väljas och läggas upp så, att det dels ger ökad förtrogenhet med inom ämnet väsentliga metoder och hjälpmedel, dels bidrar till färdighetsträningen, framför allt genom en god redovisning av resultaten, vare sig denna sker muntligen eller skriftligen.

Förslag till specialarbeten:

De förslag till specialarbeten som här ges är avsedda att ge exempel på olika typer av uppgifter och på något av många tänkbara sätt att lägga upp arbetet. Det är emellertid en förutsättning för ett gott resultat, att den enskilde eleven i samråd med handledaren kommer fram till både ett ämnesval och en uppläggning, som passar hans speciella förutsättningar och intressen.

A Uppgifter med huvudsakligen språklig inriktning:

- Studier i kanslislvenska. (Se s 110 f.)
- Språket i Lukas evangelium i 1541 års och 1917 års bibelöversättningar. Jämförelsen kan vidgas till att gälla flera bibelöversättningar och eventuellt samtidigt begränsas till några kapitel. Den kan också koncentreras på antingen ordvalet eller grammatiken. Som källor kan utöver ifrågavarande bibelöversättningar användas t ex J Lindblom: Om språket i den svenska bibelöversättningen av 1917; B Collinder: Språket (kap Stil); Frans G Bengtsson: Silversköldarna och andra essayer (kap om Jehu); C I Ståhle: Svenskt bibelspråk från 1500-tal till 1900-tal.

- **Bevingade ord i Bibeln.**
Vid genomgång av en bok i Gamla testamentet och en i Nya testamentet, t ex någon av Konungaböckerna och ett av de synoptiska evangelierna, görs excerptlistor upp med kort kommentar efter varje uttryck. P Holm: Bevingade ord, O Östergren: Nusvensk ordbok; A Almhult: Levande bibelord i svenskan.
- **Språklig och eventuellt litterär kommentar till en fornsvensk eller äldre nysvensk text.**
Vissa grammatiska företeelser observeras och exemplifieras, t ex substantiv- och adjektivböjningen. Vidare kan sådana ord antecknas, som lever kvar i nusvenskan med förändrad betydelse.
- **Lånord från de klassiska språken och deras frekvens i några svenska texter representerande olika ämnesområden och stilarter.**
De påträffade lånorden analyseras och förklaras; deras procentuella förekomst i de olika texterna räknas ut och presenteras i en översiktlig tabell. Samverkan med allmän språkkunskap är naturlig.
- **Engelska lånord i modern tidnings- och tidskriftstext.**
Några nummer av en naturvetenskaplig, medicinsk, samhällsvetenskaplig och/eller teknisk tidskrift samt en eller flera dagstidningar genomgås. De påträffade lånorden ordnas dels alfabetiskt, dels efter sakinnehåll (med angivande av källan), förklaras och analyseras. Samverkan med engelska är naturlig.
- **Lån från tyskan i modern svenska.**
Ett 50-tal sidor skönlitteratur från vår tid jämte något nummer av en dagstidning genomgås. Ord, avledningsändelser och prefix av tyskt ursprung antecknas och ordnas dels alfabetiskt inom sin grupp, dels då det gäller orden efter sin betydelse (t ex yrkesnamn, redskap, kläder). E Wessén: Våra ord och deras ursprung; Om det tyska inflytandet på svenska språket under medeltiden. Samverkan med tyska är naturlig.
- **Tilltalsorden i ett par svenska skönlitterära verk från 1800-talet och från vår egen tid.**
- **Ordbildning i Harry Martinsons Nässlorna blomma.** Som hjälpmedel t ex Ragnhild Söderbergh: Svensk ordbildning; Ulf Teleman: Om svenska ord.
- **Det regionala språket i min hemtrakt.**
En resonerande förteckning görs upp över företeelser i det regionala språket, som accepteras i traktens bildade talspråk men inte i skrift. Som kontrast ges exempel på rent dialektala drag, som undviks vid samtal med icke dialektalande. Angreppspunkter: uttal, former, ordval och syntax. Material: bandinspelningar av ren dialekt, regionalt riksspråk och sk dialektfritt riksspråk. Den sociala värderingen av de olika språkformerna observeras.
- **Ortnamn i min hemtrakt.**
Som hjälpmedel någon allmän framställning, t ex B Pamp: Ortnamnen i Sverige, och eventuell speciallitteratur om traktens ortnamn.
- **Svenska förnamn förr och nu.**
Namnen i skolkataloger från olika tider kommenteras med hjälp av t ex R Otterbjörk: Svenska förnamn och Alf Henrikson: Alla årets dagar.
- **Modern språkvårdsdiskussion.**
Som utgångspunkt kan väljas exempelvis ett par uppsatser i Allén m fl: Språk, språkvård och kommunikation, vilka refereras och kommenteras under jämförelse med inledningspartiet i Åkermalm: Modern svenska och något kapitel i Wellander: Riktig svenska. Alternativt eller kompletterande kan som källor användas bl a J Palmér: Språkutveckling och språkvård; E Wellander: Språk och språkvård; Språkbruk och språkvård, red av B Molde; Molde—Stähle: 1900-talssvenska samt Ulf Teleman: Språkvårdens argument (i samlingsvolymen Språket i blickpunkten).
- **"Fint" och "tarvligt" i språket.**
Vårt sätt att tala anses vara ett av de säkraste tecknen på vår sociala gruppstillhörighet. Exempel sammanställs på varianter i språket med olika sociala värdering (uttal, former, ordval och syntax). B Lomans uppsats om språksociologi i Språket i blickpunkten.
- **Slang.**
Eleven inriktar sig främst på den slang han själv kommer i kontakt med, samlar in ett material och redogör för vem som talar slang, när slangen används och helst också för varför man talar slang. G Bergman: Slang och hemliga språk; H Gibson: Svensk slangordbok.
- **Hur talar vi egentligen?**
Vardagligt samtalsspråk spelas in, en utskrift av bandet görs, och uttal, former, ordval och syntax studeras under jämförelse med motsvarigheterna i skriftspråket. Särskilt observeras de mest påtagliga skillnaderna: reduktioner av orden, talspråkliga former, avvikelser i ordvalet och en syntax, som är osammanhängande eller på annat sätt främmande för skriftspråk. G Holm: Epoker och prosastilar (inledningen).
- **Vad innehåller pratbubblan?**
Språket i några seriemagasin (både sådana för pojkar och sådana för flickor) jämförs med en eller ett par "kontrolltexter" (sakprosa och fiktionstext av normal svårighetsgrad) av samma omfång. Går det att få fram några genomsnittliga skillnader i ordförrådets bredd, ordens längd, antalet ord per sats och per mening, proportionerna mellan huvud- och bisatser osv? Thavenius i Hallberg m fl: Litteraturvetenskap.
- **Olika grad av talspråkighet i olika texter, t ex tidningsprosa, äldre och yngre romaner samt läroböcker.** Undersökningen kan väsentligen inriktas på frekvensräkning av synonymer som **icke—ej—inte, blott—bara—endast, som—vilken** och variantformer som **sån—sådan, sen—sedan, lite—littet, sej—slg, inget—intet, ska—skall, ge—glva, ta—taga**. I samma texter kan man vidare räkna ut det för meningarna genomsnittliga an-

talet ord, satser och bisatser samt antalet fall av **och**, appositioner, omvänd ordföljd och ofullständiga meningar. Löses uppgiften av en tvåmannagrupp, kan den ene av deltagarna lägga fram den förra aspekten på materialet och den andre den senare.

● **Rubrikspråket.**

Utgångspunkten kan tas i Å Åkermalms uppsats i MLFÄ 1962. Med eget material ur morgontidningar och kvällspress beläggs eller nyanseras sedan Åkermalms framställning. Likheter och olikheter mellan morgontidningar och kvällstidningar eller mellan utpräglad lokalpress och större tidningar påvisas.

● **Reklamspråket.**

Uppgiften kan begränsas till någon viss synpunkt eller, särskilt om den löses som grupparbete, omfatta flera. En aspekt kan vara poesi och kvickhet i reklamen. Exempel samlas i så fall på slutrim, allitteration, upprepning, parallelism, bildspråk, nybildade ord och suggestivt och emotivt ordval samt homonymi och vitsar ("Ha alltid Esso i tankarna", "I säkra händer om det händer" osv). Man kan också jämföra reklam i svenska, danska och norska tidningar och tidskrifter eller undersöka frekvensen av (ursprungligen) latinska och grekiska ord och morfem i reklamen, tex i märkesnamn och facktermer. I senare fallet bör morfemens eller ordens betydelse anges och förklaringar sökas till den sannolikt höga frekvensen. Samverkan med allmän språkkunskap är önskvärd.

● **Språket i insändare.**

Ett material av insändare, som tar upp kontroversiella ämnen, samlas in. Förhållandet mellan deskriptiva och emotiva inslag i språket och mellan mängden av saklig information och av argumentation jämförs. Som hjälpmedel kan användas Næss: Empirisk semantik eller någon elementär handbok i argumentationsanalys, tex Walton: Det mångtydiga språket resp ABC om argumentation. Samverkan med filosofi (argumentationsanalys) är önskvärd.

● **"Ett rättvist samhälle med rimliga skatter."**

Eleven gör iakttagelser av hur politikerna använder språket i den aktuella debatten. Som introduktion kan läsas G Fredriksson: Det politiska språket och/eller Andersson—Furberg: Språk och påverkan.

● **Språk och skämt.**

Eleven exemplifierar, hur ords mångtydighet och andra ofullkomligheter i språket utnyttjas i vitsar och lustigheter av annat slag. Så långt möjligt systematiseras iakttagelserna till en "Kurze Einführung in die Sprache des Witzes", och med exempel ur utländsk press visas, att en stor del av vår humor är "i språket", dvs av typen "oöversättlig ordlek". I svenska översättningar av internationella serier kan man finna många exempel på skämt, som fallit platt till marken under översättningen.

- **Teknikens språk.**
Eleven går igenom några artiklar inom ett begränsat tekniskt område och kommenterar ordvalet, speciellt facktermerna, och språkliga särdrag i övrigt. Gösta Bergman: Om teknikens språk (TNC 44) samt TNC:s specialordlistor och skrivregler (TNC 37).
- **Språket och matematiken.**
Informationsteori är en vetenskap, som har haft stor betydelse för utvecklingen av modern språkbeskrivning liksom för den moderna data-tekniken. Eleven redogör, så långt möjligt med egna illustrerande exempel, för hur man kan beskriva ett språk i matematiska formler. Guilbaud: Cybernetik; Fants uppsats i Allén m fl: Språk, språkvård och kommunikation. Samverkan med matematik är önskvärd.
- **Tekniken och språket.**
De tekniska hjälpmedlen spelar stor roll vid överföring av språkliga meddelanden, och kunskap om språkets struktur är av stor betydelse för teknikerna, när de skall konstruera apparater för ljudöverföring. Uppgiften innebär en redogörelse för samspelet mellan språkforskning och teknik och för de krav som ställs på de olika länkarna i kommunikationskedjan och kan – särskilt som grupparbete – också beröra de tekniska hjälpmedlens betydelse för språkforskningen, speciellt fonetiken, samt de fantasieggande framtidsperspektiven: översättningsmaskiner och apparater som överför tal till skrift eller tvärtom. Hadding–Koch–Peterson: Instrumentell fonetik; Fants uppsats i Allén m fl: Språk, språkvård och kommunikation. Samverkan är önskvärd med fysik och el-tekniska ämnen.
- **Hur barn lär språk.**
Några inspelningar görs av ett litet barns språk, materialet systematiseras, och resultatet konfronteras med vad som sågs i anvisad litteratur. Det är värdefullt, om eleven kan följa ett barns, t ex ett syskons, språkliga utveckling under en något längre period. Carroll: Språk och tanke; B Malmberg: Språket och människan. Samverkan med psykologi är naturlig.
- **Stilistisk jämförelse mellan Hemsöborna och Jerusalem.**
Slumpmässigt väljs några sidor ur vardera romanen, och i vardera textavsnittet uträknas ordförrådets omfattning, meningarnas genomsnittliga längd, antalet bisatser och adjektiv etc. Undersökningen koncentreras lämpligen kring problemet enkelhet–komplikation.
- **Personnamn i skönlitteraturen.**
Namnskicket i ett urval av svensk berättarkonst från åttiotalet undersöks; även veckotidningsnoveller bör studeras. Så långt det är möjligt och naturligt bör eleven söka sätta namnskicket i samband med de litterära skedena och också kommentera det från social synpunkt. Som källor utöver skönlitteraturen kan användas t ex Svensk namnbok 1964 samt Staffan Björck: Romanens formvärld och De löjliga familjerna.

- **Bokmål och nynorsk.**
Eleven läser noggrant ett par kortare texter av förslagsvis å ena sidan Cora Sandel och Sigurd Hoel, å andra sidan Olav Duun och Tarjei Vesaas och lyssnar om möjligt också på bandintalningar till ett par av dem. Med utgångspunkt i detta material belyses de väsentliga skillnaderna mellan de båda språkformerna.

B Uppgifter med huvudsakligen litterär inriktning:

För specialarbeten med litterär inriktning är det lätt att finna ämnen av så många olika slag, att en lika omfattande exemplifiering som inom den språkliga sektorn inte är motiverad. Sålunda kan arbetet gälla en författare med specialisering till en viss del av eller en viss aspekt på hans författarskap, ett litterärt verk eller en jämförelse mellan två eller flera sådana, ett motiv, ett problem, en stilstudie eller utvecklingen av en genre. Det är önskvärdt, att uppgifterna inte ensidigt väljs inom den svenska litteraturen utan att specialarbetena får bidra till att skapa kontakt med litteraturen både i våra nordiska grannländer och utanför Norden. När texter på engelska eller något annat modernt språk ingår i specialarbetet och läses i original, är samverkan med språkläraren naturlig.

Specificerade förslag:

- Arvet från antiken i litteraturen. (Se s 68 f.)
- Från ockupationstiden i Danmark och Norge. (Se s 69 f.)
- Bibeln som skönlitteratur.
Uppgiften bör gälla olika litterära genrer i Bibeln, t ex episkt stoff, förslagsvis Josefsberättelsen och Jobs bok, hymndiktning (ur Psaltaren), kärlekslyrik (Höga visan), lärodikt (Predikaren), aforismer (Ordspråksboken), liknelser. Ämnet kan som grupparbete kombineras med en av de språkliga bibeluppgifterna (s 63 f) eller båda. Samverkan med religionskunskap är önskvärd.
- Shakespeares tragedier.
Uppgiften kan koncentreras till 3–5 tragedier med huvudvikt vid exempelvis personteckningen. Den kan med fördel lösas som grupparbete och i samverkan med engelska. Som hjälpmedel kan användas bl a J L Styan: Att uppleva dramatik och G Lindström: Att läsa dramatik.
- Människouppfattningen i Robinson Crusoe och Gullivers resor.
Väljs ämnet av en tvåmannagrupp, bör också stilen i de båda böckerna kunna analyseras med hänsyn till den läsekrets de vänder sig till.
- Några Goethedikter.
Ett begränsat antal dikter väljs med hänsyn till elevens eller elevgruppens intressen och läses helst i original i samverkan med tyska och eventuellt också med musik (tonsättningar, insjungningar).
- Fransk existentialism.
Utgångspunkten tas i något verk av Sartre och något av Camus. Samverkan med franska och

- ligen omfatta även några utländska texter. Som introduktion kan då väljas Sven Lindqvist: *Myten om Wu Tao-tzu*.
- Samhällsskildring och samhällskritik hos en modern författare.
Uppgiften kan begränsas till ett visst verk eller ett visst problem, t ex Sara Lidmans *Gruva* eller Ivar Lo-Johanssons syn på åldringsvården. Samverkan med samhällskunskap är naturlig.
 - Litterära framtidsvisioner.
Utom större verk som Aldous Huxleys *Du sköna nya värld*, Orwells 1984, Karin Boyes *Kalloscain* och Harry Martinsons *Aniara* kan uppgiften omfatta inslag av lyrik som Gunnar Ekelöfs *De folkhemske* och Folke Isakssons *Amerika 2057*.
 - Kriget som litterärt motiv.
Litteraturvalet kan begränsas till exempelvis en eller ett par av de många tänkbara krigsromanerna och några dikter som Apollinaire: *Längtan*, Kästner: *Ärgång 1899*, Vennberg: *Om det fanns telefon*, Halfdan Rasmussen: *Efter Bikini?*, Ed Mc Curdy: *Last Night I Had The Strangest Dream*, Dagerman: *Fröken Saga*, Göran Sonnevi: *Om kriget i Vietnam*. Eventuellt ges också exempel på kriget som motiv i konsten och i filmen.
 - Fattigdomen som litterärt tema och historisk verklighet.
Motivet kan följas hos t ex Almqvist, Geijer, Runeberg, Strindberg, Heidenstam, Lagerlöf, Fröding, Moberg, Sara Lidman. Samverkan med historia och samhällskunskap önskvärd.
 - Tro och tvivel i Pär Lagerkvists författarskap.
Motsvarande uppgift kan ges på flera andra 1900-talsförfattare och också på Strindberg, men litteraturunderlaget måste i det senare fallet begränsas, så att inte arbetet blir för omfattande.
 - Psykologens och författarens syn på barnet.
Eleven går igenom några inte alltför omfattande barnskildringar hos t ex Strindberg, Malmberg, Lagerkvist, Martinson, Branner, Nexø, Hoel, Vesaas och jämför de drag som där kommer fram med vad någon barnpsykologisk handbok ger. Uppgiften löses i samverkan med psykologi.

- b) Litteratur. B Kjellin: *Kan våra myndigheters språk moderniseras?* (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård, nr 22.) E Wellander: *Hur bör våra myndigheters språk utvecklas – tidsenligt eller stilenligt?* (Svensk juristtidning 1968.) Språket i lagar och andra författningar (Statsdepartementens dupliceringscentral, 1966). E Wessén: *Språkriktighet och stil* (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård, nr 18). Å Åkerholm: *Modern svenska* (Svenskläraryrkeförbundets skriftserie, nr 103).
- c) Arbetets uppläggning. Sedan uppgiften fixerats, orienterar sig gruppen gemensamt i litteraturen och går översiktligt igenom den text man stannat för. Därpå fortsätter studiet individuellt med förslagsvis följande arbetsfördelning:
En av deltagarna exciperar ord som är utmärkande för kanslispråket men även sådana som kan anses alltför vardagliga eller av annan anledning olämpliga i sammanhanget, om sådana förekommer i texten.
En annan exciperar exempel på för kanslistilen karakteristisk satsbyggnad och utmärkande modusval, eventuellt också andra syntaktiska särdrag.
Den tredje gruppmedlemmen nöjer sig med en snabbbläsning av utgångstexten och studerar i stället den angivna litteraturen med tanke på vad som kan vara relevant i sammanhanget och gör nödvändiga excerperter.
Gruppen samlas därpå och diskuterar resultaten av de förberedande undersökningarna. Varje gruppmedlem får sedan under en viss tid ta del av hela materialet (utgångstexten, litteraturen och kamraternas anteckningar). Därefter sammanträder man på nytt, går igenom frågeställningarna och resultaten och söker lösa de problem som eventuellt återstår.
- d) Redovisning. Ett specialarbete av den här typen redovisas, om tiden och kursuppläggningsen medger det, lämpligen för klassen antingen genom ett estradsamtal eller genom korta anföranden av gruppmedlemmarna. Var och en av dem presenterar därvid den del av uppgiften han speciellt sysslat med (ordval, syntax, värdering av kanslistilen). Tillfälle bör ges till frågor och diskussion. Arbetet kan också redovisas genom en uppsats, som gruppmedlemmarna efter samråd skriver med liknande arbetsfördelning, som antytts för den muntliga presentationen.

2 Arvet från antiken i litteraturen

(Uppgiften kan med lämplig begränsning lösas av en elev men lämpar sig också väl för en grupp.)

- a) Precisering av uppgiften. Om uppgiften väljs av en elev, kan den med fördel begränsas till att gälla exempelvis dramat och inom detta speciellt de antika motivens förvandlingar. Utförs arbetet av en grupp, kan den vidgas, så att också andra genrer får ge underlag och så att förslagsvis även platonismen och mytologin beaktas.

Utförda exempel på specialarbeten

1 Studier i kanslisvenska

(Uppgiften är närmast avsedd för en grupp med tre deltagare.)

- a) Precisering av uppgiften. Gruppen observerar och analyserar – lämpligen med utgångspunkt i en kortare proposition eller i en del av en sådan – för kanslispråket karakteristisk syntax och utmärkande ordval och tar ställning till för- och nackdelar med kanslispråket.

- b) Litteratur. Tyngdpunkten bör ligga på de litterära verken, men arbetet bör också ge vana att utnyttja tillgängliga handböcker. Den som väljer att specialisera sig på dramatiken, kan utgå från förslagsvis följande dramer:

Aischylos: Orestien (första delen)

Sofokles: Antigone

Euripides: Hippolytos

Shakespeare: Hamlet

Racine: Fedra

Sartre: Flugorna

Anouilh: Antigone

O'Neill: Sorgen kläder Elektra.

- c) Arbetets uppläggning. Om arbetet med i stort sett den föreslagna omfattningen och inriktningen väljs av en elev, genomgås lämpligen dramerna i kronologisk ordning med speciell uppmärksamhet på motivens, problemens och gestalternas förvandlingar. Vid ett grupparbete kan den som eventuellt tagit upp den platonska linjen börja med att läsa någon platonsk dialog, t ex Faidros eller Faidon, och de inledande partierna av Albert Nilsson: Svensk romantik. Studiet inriktas därefter på några i sammanhanget väsentliga dikter av författare som Kellgren, Tegnér, Stagnelius, Wallin, Runeberg, Rydberg. Den som vill finna exempel på inflytandet från den antika mytologin kan utgå från några av Ovidius' Metamorfoser och sedan orientera sig i en handbok som C Lindskog: Grekiska myter och sagor. Tyngdpunkten bör läggas på myternas användning hos exempelvis Bellman, Kellgren, Tegnér, Stagnelius, Rydberg, Gullberg. Inriktar sig en tremanna-grupp på Arvet från antiken, kan – efter en gemensam orientering i materialet och diskussion av uppgifterna – var och en av medlemmarna i stort följa sin linje, men gruppen bör hålla kontakt inbördes och dra gemensam nytta av resultaten. Den som huvudsakligen sysslar med dramat kommer självfallet under det studiet ideligen in både på platonismen och framför allt på mytologin och kan då inom gruppen ge och ta emot stoff och impulser.

- d) Redovisning. Vare sig det gäller ett individual- eller grupparbete om Arvet från antiken, bör en redovisning i form av föredrag eller estradsamtal med lämpliga illustrationer och med efterföljande diskussion kunna ge klassen en värdefull fördjupning på väsentliga punkter i kursen. Det är emellertid då önskvärt, att den eller de som gjort arbetet vid sin presentation smidigt anknyter till och utnyttjar vad som genomgått gemensamt i klassen. Räcker inte tiden till för en muntlig presentation, kan resultaten presenteras i uppsatsform (jfr förslagen i samband med föregående uppgift). De kan också i den formen komma klassen till godo, om uppsatsen (uppsatserna) får cirkulera bland kamraterna.

3 Från ockupationstiden i Danmark och Norge

(Uppgiften är närmast avsedd för en grupp med två deltagare.)

B–C. 2-åriga linjer

Kursplanens delmoment

Innehållet i kursplanens delmoment kan beskrivas på följande sätt:

Muntlig och skriftlig framställning

Övning i grundläggande tal- och skrivfärdigheter
Eleven skall genom undervisningen i muntlig och skriftlig framställning

få ökad förståelse för betydelsen av goda talvanor och säkra skrivfärdigheter

bli orienterad om hur den mänskliga talapparaten fungerar

kunna framträda och uttrycka sig naturligt, avspänt och med större säkerhet i talsituationer

få ökad förståelse för betydelsen av att kunna stava och interpunktera efter vedertagna normer

kunna följa de för framställningstypen vedertagna normerna för ordval och meningsbyggnad

utveckla sin förmåga att uttrycka sig varierat och ändamålsenligt i fråga om ordval och meningsbyggnad

få ökat intresse för att utveckla sina egna uttrycksmöjligheter.

Uppläsning

Eleven skall

kunna läsa upp en text så, att den blir begriplig för åhörarna och innehållet kommer till sin rätt.

Sammanfattning av läst eller avlyssnad framställning

Eleven skall

kunna ta emot och vidarebefordra ett meddelande så, att det når mottagaren i korrekt form

kunna föra anteckningar vid läsning av text

kunna föra anteckningar vid avlyssnandet av meddelanden, såsom telefonmeddelande, order, instruktion, föredragning, intervju och diskussionsinlägg

kunna sammanfatta och återge en muntlig eller skriftlig framställning eller valda delar av den kunna med ledning av understrykningar och an-

teckningar göra referat av olika längd av en läst eller avlyssnad framställning

kunna sammanfatta och återge synpunkter som framförts i en diskussion.

Beskrivning av föremål, bild, förlopp m m

Eleven skall

kunna göra en muntlig eller skriftlig beskrivning av föremål, bilder, förlopp, miljöer och människor – där så krävs med effektivt bruk av åskådningsmaterial

kunna ge muntliga och skriftliga kommentarer till bilder, tabeller och grafiska framställningar.

Arbetsbeskrivning, rapport, protokoll, instruktion och promemoria – även i kombination med kompletterande illustrationer

Eleven skall

kunna beskriva ett arbetsförlopp

kunna redogöra för ett händelseförlopp

kunna skriva besluts- och diskussionsprotokoll

kunna utforma en instruktion – ev med förtydligande illustrationer

kunna formulera kortfattade synpunkter på ett problem och utforma en promemoria.

Samtal, diskussion och intervju, affärsbrev samt andra vardagslivets kommunikationsformer

Eleven skall

kunna föra samtal, t ex telefonsamtal och enklare affärssamtal¹⁾

kunna förbereda och genomföra en enklare argumenterande framställning

kunna delta i en diskussion och därvid iaktta lämpliga former

kunna förbereda och genomföra en intervju i avsikt att skaffa en bestämd information

kunna utforma förfrågningar och beställningar samt argumenterande och resonerande affärsbrev, såsom säljbrev, offerter, reklamationsbrev och svar på reklamationer¹⁾

¹⁾ På linjer med ekonomisk inriktning.

kunna utforma andra i vardagslivet vanliga skriftliga meddelanden, t ex platsansökan

kunna utreda händelse- och orsakssammanhang

kunna samla och redigera material för skilda typer av muntlig och skriftlig framställning

kunna utnyttja olika redovisningsformer.

Dramatisk verksamhet

Eleven skall

kunna, självständigt eller tillsammans med kamrater, improvisera enkla händelseförlopp

kunna med hjälp av improviserad uttrycksrörelse visa hur en människas yttre beteende speglar attityder och sinnesstämningar

kunna forma ett inte alltför krävande dramatiskt stoff så att det lämpar sig för presentation

kunna använda dramatiskt formande som inslag i en redovisning.

Muntliga och skriftliga uttryck för känslor, upplevelser och ställningstaganden

Eleven skall

kunna muntligt och skriftligt ge uttryck för personliga upplevelser, ställningstaganden och värderingar

kunna i tal och skrift använda språkliga medel för att påverka åsikter, värderingar och handlingar hos mottagaren.

Språklig orientering

Språk- och stillakttagelser vid övningar i muntlig och skriftlig framställning samt vid textstudium

Eleven skall genom undervisningen i Språklig orientering

utöka kunskaperna om elementär grammatisk terminologi (ordklasser och satsdelar)

känna till några vanliga stilistiska beskrivningsord

känna till de grundläggande mönstren för svenska satser

kunna variera dessa mönster

kunna bygga fullständiga satser

kunna variera ordföljden inom satsen

kunna samordna, underordna och reducera led inom satsen

kunna samordna, underordna och reducera satser

kunna bedöma begriplighet och stilistisk effekt av olika språkliga uttryck och konstruktioner

kunna bedöma vaghet, abstraktionsgrad och värdeladdning hos ord

kunna välja uttrycksform efter språksituationens krav

kunna bedöma språkbruket och stilarten i olika framställningsformer inom näringslivet och förvaltningen¹⁾.

Ordförråd och ordbildning

Eleven skall

kunna använda språkliga ord- och handböcker

kunna avläsa tekniska termers ursprung och betydelse ur uppslagsverk och ordböcker²⁾

bli orienterad om varför ett nyanserat ordval och ett stort ordförråd har betydelse för muntlig och skriftlig framställning

känna till de främmande ordens inpassning i svenskan och hur tekniska termer lånas in från andra språk³⁾

känna till enkla semantiska frågor, t ex förhållandet mellan beskrivande och känslomässig innebörd

känna till frekventa ordbildningsmönster i nysvenskan

känna till hur tekniska termer bildas och hur tillkomsten av sådana styrs i svenskan²⁾.

Talspråk och skriftspråk

Eleven skall

känna till de grundläggande skillnaderna mellan svenskan i tal och svenskan i skrift och få övning i att växla mellan dessa språkarter.

Språkets funktion samt dess sociala och regionala varianter

Eleven skall

bli orienterad om språkets uppgift och medel att informera och påverka

känna till olika typer av generaliseringar och värderingar

känna till hur utomspråkliga faktorer kan påverka mottagandet av ett budskap

kunna kritiskt ta ställning till olika utsagor

bli orienterad om språkets sociala och regionala varianter.

Argumentationsanalys

Eleven skall

kunna i en argumenterande text urskilja teser och argument

få färdighet i att urskilja beskrivande, analyserande och värderande inslag i en argumentation

kunna bedöma urvalsförvrängning och andra former av osaklighet i en argumentation.

¹⁾ Delmålet skall uppnås på gymnasieskolans tvååriga linjer med främst ekonomisk inriktning.

²⁾ Delmålet skall uppnås på linjer med teknisk inriktning.

³⁾ Senare delen av delmålet gäller linjer med teknisk inriktning.

Danska och norska

Eleven skall

öka sin förmåga att förstå danska och norska i tal och skrift

bli orienterad om de övriga språken i Norden och de språkliga minoriteternas ställning

bli orienterad om olikheter inom Norden i den tekniska terminologin och om försök att skapa terminologisk samordning inom Norden⁴⁾.

Kunskap om informationsmedel

Studieteknik

Eleven skall genom undervisningen om informationsmedel

kunna göra upp och följa en plan för hur studiearbetet skall utföras

kunna samla, tolka och värdera information

kunna sammanställa och bearbeta ett insamlat studiematerial

kunna redovisa och bedöma resultatet av studiearbetet

kunna hålla samman längre avsnitt

kunna läsa och lyssna för att få information

kunna dra slutsatser av det lästa eller avlyssnade

kunna följa en skriftlig eller muntlig instruktion som ges etappvis eller i koncentrerad form

kunna strukturera en läst text

kunna värdera och kritiskt granska en läst eller avlyssnad framställning.

Bok- och bibliotekskunskap

Eleven skall

kunna orientera sig i en bok

kunna använda innehållsförteckning och register

kunna använda ord- och uppslagsböcker av olika slag

kunna utnyttja litteraturhänvisningar samt enklare bibliografier

kunna få fram information ur olika textkällor

få orientering om vilka tjänster ett bibliotek kan erbjuda

få orientering om hur böcker etc är systematiskt ordnade

kunna använda bibliotekets kortkataloger samt tidnings- och tidskriftsindex

kunna, enskilt eller i grupp, arbeta i bibliotek och utnyttja där befintligt material (böcker, handböcker, tidningar, tidskrifter, mikrofilm etc)

stimuleras till att uppsöka biblioteket för boklån och vid behov av information.

⁴⁾ Delmålet skall uppnås på linjer med teknisk inriktning.

Orientering om massmediernas funktioner samt deras uttrycksmedel och möjligheter till påverkan. Övning i att förstå, ta ställning till och värdera olika slag av information och argumentation i press, radio, television och film

Eleven skall

bli medveten om massmediernas uttrycksmöjligheter, om deras ställning i dagens värld och om individens egen situation inför dem

känna till ett antal beskrivningsord för samtalsmedierna

bli förtrogen med en enkel kommunikationsmodell

bli medveten om att sändaren gör ett urval i verkligheten och därefter ytterligare arrangerar den verklighet han registrerat

bli medveten om att massmedierna ibland återger verkligheten ofullständigt eller falskt

bli orienterad om ekonomiska, distributionsmässiga, tidsbestämda och andra faktorer som bestämmer massmediernas produktionsförhållanden

bli medveten om att massmedieproduktionen styrs av ideologiska, politiska, sociala, ekonomiska och andra värderingar

bli medveten om att mottagarens olika förutsättningar (ålder, utbildning, inkomst, socialgrupp osv) påverkar hans förmåga att ta emot ett budskap

bli medveten om att massmedierna förmedlar information, propaganda och underhållning och om att gränserna mellan dessa ofta kan vara svåra att urskilja

bli medveten om att bildskaparens uttrycksmedel i viss mån påverkar vår upplevelse

bli orienterad om hur klippning, ljud, ljus, kamera-placering etc påverkar vår upplevelse av rörliga bilder.

Litteraturstudium

Läsning av levande och engagerande texter — skönlitteratur och sakprosa — huvudsakligen från de senaste decennierna men i begränsat urval också från tidigare epoker

Eleven skall genom litteraturstudiet

få läsa svenska och utländska texter, som så långt det är möjligt ger positiva läsupplevelser och utrymme för personligt engagemang och ställningstagande

bli bekant med ett antal svenska och utländska texter från 1900-talet och därvid i anslutning till studiet av några nyckeltexter bli orienterad om utvecklingslinjer av betydelse för förståelsen av aktuell litteratur

bli bekant med ett begränsat antal svenska och utländska äldre texter och därvid bli orienterad om några viktiga epoker, strömningar och enskilda författare

bli bekant med näringslivets och förvaltningens olika brevytyper, PM, instruktioner, rapporter, årsberättelser och protokoll¹⁾

kunna läsa och analysera dagstidningars, veckotidningars och tidskrifters nyhets-, översikts- och debattartiklar över ekonomiska och tekniska ämnen samt på motsvarande sätt analysera de argumenterande och resonerande affärsbrev²⁾.

Olika läsformer

Eleven skall

utveckla förmågan att använda de olika läsformer som syftet med studierna kräver — dvs olika former av extensiv- och intensivläsning.

Diskussion av skilda uttrycksmedel

Eleven skall

uppöva förmågan att muntligt och skriftligt uttrycka sina upplevelser och tolkningar av lästa texter

känna till ett grundläggande förråd av beskrivningsord för att kunna samtala om tolkningar, upplevelser och värderingar av litteratur

bli orienterad om begreppen avsändare, budskap och mottagare och deras innebörd i fråga om sakprosa och skönlitteratur

kunna referera innehållet i en pjäs och belysa motiv, idé, konflikt, karaktär och tidsatmosfär

kunna med exempel belysa innebörden av dramatiska nyckelbegrepp

kunna observera hur författare använder skilda uttrycksmedel för att uppnå olika syften eller framkalla olika effekter.

I samband med textläsningen för upplevelsen och förståelsen nödvändig orientering om författare, idébakgrund och tidssammanhang

Eleven skall

bli orienterad om de förhållanden som de studerade texterna uppstått ur

ägna någon del av litteraturen, något enskilt diktverk eller något problem i samband med litteratur och litteraturläsning ett fördjupat studium.

¹⁾ Delmålet skall uppnås på de ekonomiska och tekniska linjerna samt i begränsad omfattning på de direkt yrkesinriktade linjerna av besläktad karaktär.

²⁾ Delmålet skall uppnås på linjer med ekonomisk inriktning.

ten bör, för motivationens och konkretionens skull, vara förhållanden inom elevernas erfarenhetsfår. Alla elever har t ex varit med om att fråga efter en vara, dess pris osv eller om att beställa något. Tidigare skolgång kan tjäna som erfarenhetsbakgrund till andra yrkeslivets kommunikationsformer: meddelande, instruktion, order etc.

Elever från denna linje kommer i mycket stor utsträckning att inför allmänheten representera sina arbetsgivare såväl muntligt som skriftligt. Stor vikt måste därför läggas vid övning av korrekta tilltalsformer, objektivt ordval, precision och tydlighet i artikulation och formulering. Röst- och talvård bör bedrivas ofta och systematiskt, och eleverna bör också beredas tillfälle att avlyssna inspelade affärssamtal, telefonövningar etc, som de själva deltagit i. Mönsterstudium av bandade affärs- och telefonsamtal skall naturligtvis föregå övningarna.

På distributions- och kontorslinje förekommer inte en fjärde veckotimme som på ekonomisk linje, årskurs 2. Brevskrivningen bör under första årskursen omfatta endast de vanligaste brevtyperna (förfrågning, offert, beställning) och bör vara integrerad med kursens allmänna innehåll. Affärssamtalet är en lämplig utgångspunkt för brevskrivning, läsning av affärsbrev en annan. Så kan läsning av säljbrev, som eleverna ännu inte är mogna att skriva, inleda formuleringen av en förfrågning. Mönsterstudium bör undantagslöst förekomma.

Under andra årskursen behandlas övriga vanliga brevtyper (avböjande svar, reklamation, svar på reklamation, kravbrev, säljbrev). Under senare delen av andra årskursen skrivs brevserier.

Då det är viktigt i affärskorrespondens att vara juridiskt och innehållsmässigt korrekt, får redovisning och genomgång ta relativt stor del av den disponibla tiden. Om möjligt visas elevbrev med hjälp av arbetsprojektor eller stencileras och delas ut i och för diskussion i klassen.

Möjligheter till samverkan mellan skolan och företaget på orten bör tillvaratas. En samverkan mellan läraren i svenska och handledaren i yrkespraktiken under andra årskursen är av ännu större vikt, eftersom ämnet yrkesteknik inte förekommer på distributions- och kontorslinjen. Förhållanden inom yrkeslivet liksom de speciella yrkenas karaktär kräver, att eleverna lär sig behärska uttryck för värderingar och ställningstaganden. Fortlöpande bör de övas i att nyanserat och affektfritt redogöra för skäl för ståndpunktstaganden.

Naturvetenskaplig-tekniska linjer

För motivationens och konkretionens skull bör utgångspunkten för undervisningen även för de naturvetenskaplig-tekniska linjerna vara förhållanden som är kända för eleverna. En del elever har redan, exempelvis under sin pryotid i grundskolan och eventuellt genom tidigare yrkesarbete, stiftat närmare bekantskap med olika yrkesområden. Eleverna bör bli medvetna om att de i sina framtida yrken kommer att stå i nära kontakt med allmänheten – främst muntligen men även skriftligen. Vissa elever torde få fungera som arbetsledare och förmän och förväntas då kunna fram-

träda inför en större grupp människor. Med stor sannolikhet kommer dessutom en del elever att engagera sig fackligt, vilket talar för en ständig träning i att framträda muntligen. Övningar i att formulera meddelanden, ge order, förmedla information och lämna rapporter bör bedrivas flitigt. Vidare bör förmågan att instruera en eller flera personer tränas. För yrkeskunniga fackmän är det av stor vikt att kunna beskriva och ge instruktioner om hur exempelvis en maskin, en apparat, ett instrument eller ett verktyg fungerar.

Konkreta talsituationer (exempelvis fingerade telefonsamtal) gör eleverna uppmärksamma på hur stor roll rösten och ett tydligt och vårdat språk spelar vid all muntlig kommunikation. Dialektord, svordomar och slanguttryck är företeelser som eleverna skall lära sig att undvika i en saklig framställning. Röst- och talvård måste ständigt beaktas och artikulationens betydelse i alla talsituationer poängteras.

Också den skriftliga kommunikationen skall naturligtvis ägnas uppmärksamhet. Arbetsledare och även anställda får ofta skriva ut arbetsorder, rapporter, protokoll, PM eller instruktioner. Förmågan att korrekt skriva ut en platsansökan är betydelsefull, men eleverna bör också tränas i att muntligen söka en anställning.

Eleverna bör göras förtrogna med sammanträdesteknik och den speciella sammanträdestermnologin. Fingerade sammanträden, där de omväxlande får sitta som ordförande och sekreterare, tränar både den muntliga och skriftliga förmågan.

Konsumtions- och vårdlinjer

Elever från konsumtions- och vårdlinjerna kommer i stor utsträckning att dels arbeta i arbetslag, dels ha omfattande personlig kontakt med andra personalgrupper och med allmänheten. Huvudmomentets muntliga avsnitt ges därför förhållandevis stort utrymme. Stor vikt måste läggas vid övning av korrekta tilltalsformer, objektivt ordval, precision och tydlighet i artikulation och formulering samt kontaktskapande och förtroendeingivande samtalsvanor. Röst- och talvård skall bedrivas flitigt.

De delar av skriftlig framställning som bör ges ett linjespeciellt innehåll är framför allt rapport, redogörelse, bruksanvisning, instruktion och arbetsbeskrivning. Huvudmomentets motsvarande muntliga delar är ofta en lämplig utgångspunkt liksom elevernas erfarenheter från arbete i hemmet, vid pry eller under praktikanttjänstgöring.

Språklig orientering

Distributions- och kontorslinje

Ett ändamålsenligt språkbruk är ett av de viktigaste hjälpmedlen för linjens elever i deras kommande yrkesutövning. De bör i största möjliga utsträckning genom korta, ofta återkommande redigerings- och formuleringsövningar tränas i att bilda korrekta, entydiga och lättförståeliga satser muntligt och skriftligt. Grammatikundervisningen skall omfatta repetition av grundbegrepp och vara praktiskt inriktad samt tjäna som stöd för språket med hänsyn till kommunikationsfunktionen: ett

meddelande skall vara kort, entydigt och lättförståeligt för att vara ändamålsenligt.

Facktext, text enklare ekonomisk text ur dags- och fackpress, bör läsas i relativt stor utsträckning för att göra eleverna förtrogna med en stilart som de kan förutsättas sällan ha mött tidigare. Någon övning i att förstå kansli- och lagspråk bör förekomma. Facktexter läses med fördel i samarbete med lärare i andra ämnen, framför allt företagsekonomi.

Stilistiska frågor diskuteras vid studium av reklam och säljbrev liksom av annan propagerande text. Eleverna bör göras uppmärksamma på att man i sådana sammanhang utnyttjar reklamteknikens olika möjligheter till påverkan.

Elevernas ordförråd ökas genom regelbundet bruk av ordlista. Ordkunskap inom fackområdet utvidgas genom samarbete med lärarna i företagsekonomi, kontorskunskap och distributionskunskap.

Naturvetenskaplig-tekniska linjer

Den språkliga orienteringen inlemmas lämpligen i den muntliga och skriftliga träningen. Det har redan påpekats att en god behandling av språket i skrift är betydelsefull för eleverna i deras kommande yrkesutövning. Övningar som ökar ordförrådet ägnas stor uppmärksamhet. Den tekniska terminologin bör speciellt penetreras, lämpligen genom studium av fackartiklar. Samarbete med yrkeslärarna på de olika linjerna inom sektorn är väsentligt för svenskläraren vid val av artiklar som är specifika för de naturvetenskaplig-tekniska yrkena. Någon tid bör här anslås till övning i att förstå kansli- och lagspråk.

Konsumtions- och vårdlinjer

Goda och kontaktskapande, främst muntliga, språkvanor är viktiga hjälpmedel för eleverna i deras kommande yrkesutövning. Eleverna bör därför i största möjliga utsträckning beredas tillfälle till korta, ofta återkommande, muntliga men också skriftliga formuleringsövningar. Grammatikundervisningen skall här liksom på distributions- och kontorslinjen omfatta repetition av grundbegrepp och vara praktiskt inriktad.

Facktext, text bruksanvisningar, arbetsbeskrivningar, innehållsmässigt lämplig reklam och konsumentupplysning samt enklare texter ur dags- och fackpress läses på samma sätt som på övriga linjer. Någon övning i att förstå kansli- och lagspråk bör bedrivas genom läsning av bl a skyddsbestämmelser, hälsovårdsstadga, livsmedelsstadga och kollektivavtal för respektive yrken. Stilistiska frågor kan diskuteras vid studium av reklam och propagerande text. Elevernas ordförråd bör ökas genom regelbundet bruk av ordlista, då ordkunskapen inom fackområdet tillmätts stor vikt.

Danska och norska

Distributions- och kontorslinje

Studiet av danska och norska bör på denna linje läggas upp med stor hänsyn till vad eleverna behövs kunna i sin kommande yrkesverksamhet. I

textmaterialet bör ingå bl a annonser och annan reklam, och extensivt läses lämpligen även affärsbrev och enklare fackartiklar på grannspråken. Översättning och detaljerad språklig analys bör förekomma endast om det är nödvändigt för förståelsen av texterna.

Naturvetenskaplig-tekniska linjer

Bl a med tanke på att det blir allt vanligare med utbyte av arbetskraft de nordiska länderna emellan, bör övningar i att förstå vardagligt norskt och framför allt danskt talspråk förekomma. Speciell uppmärksamhet ägnas åt yrkesterminologin i våra grannspråk.

Konsumtions- och vårdlinjer

Liksom på distributions- och kontorslinje bör textmaterialet omfatta bl a annonser och annan reklam samt – som underlag för extensiv läsning – enklare fackartiklar på grannspråken. Övningar i att förstå vardagligt norskt och framför allt danskt talspråk bör förekomma. Inspelningar av lättare radioprogram kan därvid vara lämpliga som övningsmaterial.

Kunskap om informationsmedel

Distributions- och kontorslinje

Vid besök på skolans och ortens bibliotek ges en något mera noggrann översikt över bokbeståndet inom avdelningarna O och Q än över övriga avdelningar. De mest kända facktidskrifterna bör presenteras, och eleverna bör få tillfälle att studera någon eller några av dem, t ex

Handelstjänstemannen Industria

Industritjänstemannen Kontorsvärlden

Statsanställd Veckans Affärer

Affärsvärlden Post- och Inrikes Tidningar

Också andra organ behandlas. Dagstidningarnas handelssidor kan studeras i samband med en mediainventering: behandlingen av en viss nyhet inom det ekonomiska området (ränteändring, företagsstart eller -likvidation, friställning av arbetskraft, en speciell titel i statsverkspropositionen e d) studeras i tidningar av olika politisk färg, tidskrifter, radio, TV. Information och påverkan kan diskuteras mot bakgrund av reklam och propaganda av olika slag – tryckt, bandad eller filmad.

Naturvetenskaplig-tekniska linjer

Eleverna måste bli medvetna om att yrkeslivet ställer stora krav på att yrkesmän håller sig à jour med den fackinformation, som förmedlas av bl a press, radio och TV. Många yrken har speciella branschtidningar, och det är viktigt att eleverna blir förtrogna med sådana facktidskrifter, exempelvis

Textil och Konfektion Hantverk och Industri

Modern Textil Elinstallatören

Byggnadsarbetaren Radio och Television

Arbetskyddet Motorbranschen.

Besök på skolans bibliotek och ortens bibliotek kan göra eleverna förtrogna med denna speciella informationsförmedling.

Det fackinriktade materialet kan också inpassas i den studietekniska träningen genom att svenskläraren i samråd med någon yrkeslärare väljer ut lämpliga texter att användas som underlag för träning. Eleverna görs vidare uppmärksamma på att en stor del av informationen sprids genom icke-verbal framställning. Således bör övningar förekomma, där eleverna utvecklar förmågan att inhämta information genom anvisningar, tabellmaterial, scheman etc.

Konsumtions- och vårdlinjer

Vid besök på bibliotek ges en mera noggrann översikt över materialet inom avdelningarna Ob, Oh, Pmb, Qc, Vr och Vp än över övriga avdelningar. Liksom på de övriga linjerna presenteras de mest kända facktidskrifterna.

Exempel på facktidskrifter: konsumtionslinje

Allt i hemmet	Näringsforskning
Arbetsmiljö	Pris-aktuellt
Att bo	Råd och resultat
Consumer Reports	Råd och rön
Forbrukerrapporten	Storkök
ICA-kuriren	Test
Inköp	Which
Köttbranschen	Vår bostad
Livs	Vår föda
Livsmedelsteknik	Vår näring

Exempel på facktidskrifter: vårdlinje

Arbetsmiljö	Reflex
Barnen och vi	Socialmedicinsk tidskrift
Barn i hem—skola—samhälle	Socialnytt
Hygienforum	Socialt forum
Moderna sjukhus	Vi föräldrar

Samtliga tidskrifter kan naturligtvis användas på konsumtions- och vårdlinje.

Också fackliga organ bör behandlas, t ex

Arbetsledaren	Mål och medel
Arbetssterapeuten	Steg för steg
Fritidsgården	Svensk socialvårdstidning
Förskolan	Svenska ekonomiföreståndarinnors tidskrift
Hemvårdarinnan	

Den rika floran av fackliga organ samt personaltidskrifter med lokal anknytning bör observeras, eftersom det kanske oftast är dessa som eleverna först kommer att möta. Dagstidningar kan studeras i samband med en mediainventering; behand-

Konsumtions- och vårdlinjer

Litteraturstudiets linjespeciella huvudmål är här detsamma som på övriga linjer. Sålunda behöver eleverna kunna läsa bruksanvisningar, instruktioner, arbetsbeskrivningar och meddelanden. Det är framför allt eleverna från konsumtions- och vårdlinjerna, som behöver hålla sin yrkeskunskap aktuell genom att läsa bruksanvisningar och varuinformation. I övrigt gäller samma synpunkter som för distributions- och kontorslinjen.

Förslag till årskursplanering

Årskurs 1

Se också Planering av årskurs 1 i fackskola och gymnasium (1968) s 17–24, 46–54.

Höstterminen

Period 1

Tid

8 lektioner (veckorna 34–36)

Accent

Diagnos och studieteknik

Mål

Eleven skall

känna till sin egen nivå i vissa grundläggande språk- och läsfärdigheter

vara orienterad om tillgängliga läromedel och övriga hjälpmedel för studierna i svenska

kunna delta i planeringen av studiearbetet.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, psykologi, samhällskunskap.

Lektionsplan för samtliga linjer

- 1 Presentation av lokaler (bibliotek, svenskinstitution), referenslitteratur, läromedel
- 2 Presentation av kursplanen. Om möjligt får eleverna en stencilerad översikt att studera hemma till lektion 3. Diskussion om läsårets arbete. — Diagnostiskt rättstavningsprov
- 3 (helst halvklass) Kort uppföljning av lektion 2. — Läsning av ordningsregler, brandskyddsföreskrifter, eventuellt arbetarskyddsföreskrifter. I samband därmed inledning av diagnos och övning av uppläsning, röstbehandling och läsförståelse

- 4 Läsванеenkät. — Diagnos på läshastighet, läsförståelse, ordkunskap, ordbildningskunskap, strukturering
- 5 Information och diskussion om olika läsformer, eventuellt med utgångspunkt från samma texter som under lektion 3 och 4. Övning av olika läsformer. — Kort diagnostiskt prov på grammatik och interpunktion
- 6 Formuleringsövning. Diskussion om nyttan av god anteckningsteknik samt grundläggande råd och övning
- 7 (helst halvklass) Bok- och bibliotekskunskap i samband med besök på skolans bibliotek
- 8 Genomgång av de olika diagnostiska proven. — Fortsatt röst- och talvård.

Kommentar

Under läsårets första lektion i ämnet kan eleverna bara få en mycket summarisk presentation av biblioteket och svenskinstitutionen. Avsikten är endast att de skall lära sig var dessa lokaler finns. Motsvarande gäller om referenslitteraturen. En presentation av läromedlen bör få uppta större delen av lektionen.

Presentationen av kursplanen bör omfatta tre moment:

- 1 översikt över båda läsåren
- 2 översikt över första årskursen
- 3 översikt över första terminen.

Naturligtvis måste dessa översikter göras synnerligen kortfattade, men genom att låta eleverna först se helheten kan läraren hoppas på att de upplever delarna — närmast första terminens kurs — som meningsfulla. Eleverna bör också stimuleras att studera kursplanen i dess helhet liksom ämneskonferensens planering för att bättre vara i stånd att i klassrummet och vid ämneskonferenser utöva det inflytande läroplanen och planeringen ger utrymme för.

För att de studietekniska färdigheterna verkligen skall befastas och ge resultat i studiearbetet bör samverkan ske med övriga ämnen på linjen. Därför är det väsentligt att svenskläraren, som åtar sig inskolningen, meddelar övriga berörda lärare studiegången samt ber om förslag till övningstillfällena i de andra ämnena samt tidpunkt för genomgång av de olika momenten. Helt naturligt skall studietekniska färdigheter tillämpas på övningar i samtliga moment i svenska utan att detta behöver nämnas jämt. Det kan dock vara nödvändigt att då och då ta upp någon studieteknisk färdighet till specialbehandling.

Det är väsentligt att under denna period noggrant diagnostisera elevernas kunskaper och färdigheter i studieteknik och svenska. Resultatet av diagnoserna får sedan ligga till grund för intensivträningsprogram av olika slag, som bör löpa jämnt under första delen av årskurs 1.

Ett grammatikprogram i 12 lektioner kan ha följande utseende:

- 1 Diagnostiskt prov i skrivfärdighet, varvid uppgiften är att skriva om en text av ungefär följande slag, så att den blir ledigare och smidigare:

Hans R. hade en fästmö. Hon krävde en sak. Han skulle gifta sig med henne. Han borde nämligen ta hand om henne. Han borde också ta hand om deras son. Då försvann han från orten.

Jämför originalet:

När Hans R:s fästmö krävde att han skulle gifta sig med henne för att ta hand om henne och deras son, försvann han från orten.

- 2 Eleverna får, helst med hjälp av självinstruerande material, lära sig identifiera verbet och dess former, särskilt presens och imperfekt.
- 3 Fortsättning av lektion 2. De elever som eventuellt inte på den givna tiden hinner lära sig känna igen olika verbformer får i fortsättningen behålla reglerna uppslagna och tillämpa dem.
- 4 Eleverna övas i att identifiera subjektet i en huvudsats. Metod: 1) Leta upp det finita verbet. 2) Gör om meningen till en ja/nej-fråga. 3) Det ord, det satsled, som då står omedelbart efter det finita verbet är subjekt. – Också här gäller att målet är att eleverna skall kunna tillämpa reglerna, inte behärska dem utantill.
- 5 Eleverna övas i att skilja mellan huvudsats och bisats. Metod: 1) Leta upp det finita verbet. 2) Skjut in **Inte** i satsen (om det inte redan står där). 3) Kan **Inte** nu stå före det finita verbet, är det en bisats.
- 6 Praktiska övningar i att flytta bisatsen eller bisatserna i en mening.

Exempel:

Axel stannade i bilen, eftersom han alltid blev rädd, när det åskade. → Eftersom Axel, när det åskade, alltid blev rädd, stannade han i bilen. Etc.

Läraren ger typexempel och demonstrerar.

- 7 Eleverna övar sig att knyta samman fristående huvudsatser till meningar innehållande huvudsats och bisats(er).

Exempel:

Per såg mopeden. Mopeden stod på gatan.
→ Per såg mopeden som stod på gatan.

Lasse grät. Jag blev rädd. → Eftersom Lasse grät blev jag rädd.

- 8 Eleverna övar ordföljdsändringar inom satsens ram.

Exempel:

Ulla har aldrig tvättat håret med tvål på söndagarna.

→ Håret har Ulla aldrig

→ Tvättat håret med tvål har Ulla aldrig gjort

→ Ulla har aldrig på söndagarna tvättat . . .

→ Aldrig har Ulla . . .

- 9 Övningar i förkortning av satser till mer hanterliga uttryck eller andra bearbetningar.

Exempel:

Attribut	Per såg en moped. Mopeden var rostig. → Per såg en rostig moped.
Prep+Inf	Per for till Karlskoga. Han skulle se Kanonloppet. → Per for till Karlskoga för att se Kanonloppet.
Objekt+Inf	Jag såg att hon viskade något till James Bond. → Jag såg henne viska något till James Bond.
Passivering	Polisen godkände vår bil vid besiktningen. → Vår bil godkändes av polisen vid besiktningen.
Substantivering	Mamma tjatade på brorsan. Det gjorde mig arg. → Mamma tjat på brorsan gjorde mig arg.

Läraren presenterar mönstren i form av typ-exempel, beskrivning och term. Materialet är fristående meningar eller meningskomplex, försedda med anvisningar om vilket ingrepp som skall utföras. Efter hand utsätts samma exempel för flera transformationer. Termerna används som naturliga namn på de olika operationerna.

- 10 Som lektion 9. Integrationen och komplexiteten ökar.
- 11 Som lektion 9. Fortsatt ökning av textomfång och komplexitet. Individualiseringen tillgodoses genom slaget eller antalet av de transformationer eleven eller elevparet skall utföra.
12. Prov av samma typ som det diagnostiska provet, med (eller utan) listan av transformationer som hjälpmedel. Läraren har stora möjligheter att göra en för klassen lämplig avvägning mellan kunskaps- och färdighetsinslagen. Eftersom halva tiden åtgått till övningar i grammatisk analys bör emellertid inte kunskapskontrollen reduceras till noll.
Programmet kan repeteras då och då efter behov.

Jämför också perioderna C 1:4 och 8 samt C 2:5, s 119, 124 och 138. Detta grammatikprogram kan i förkortat och sovrat skick tillämpas som alternativ på de direkt yrkesinriktade linjerna, framför allt på sådana som läser svenska även i årskurs 2. Programmet bör då fördelas jämnt över läsåren.

Formuleringsövningar under lektion 6 kan ske så, att läraren ger eleverna i uppgift att anteckna medan han i normalt taltempo i fyra till fem satser lämnar ett visst meddelande. Eleverna skall sedan

själva skriftligt formulera en eller två meningar med motsvarande innehåll. De får själva genom diskussion avgöra vilken av ett par utvalda formuleringar som är den bästa. Denna typ av formuleringsövning tar kort tid och kan därför upprepas med jämna mellanrum.

Lektionen i bok- och bibliotekskunskap bör helst ske i halvklass. Om möjligt bör skolbibliotekarien hålla lektionen, bl a för att eleverna skall lära känna honom och hans funktioner i skolan.

Genomgången av de diagnostiska proven bör utformas så, att varje elev får möjlighet att jämföra sitt eget resultat med kamraternas. Detta kan ske genom att medelresultat anges eller genom att rangordningslista över resultaten – utan elevnamn – delas ut. Läraren bör ge förslag på frivilliga uppgifter till elever som efter de diagnostiska proven önskar förbättra sina kunskaper eller färdigheter inom ett visst område av ämnet.

Period 2

Tid

4 lektioner (vecka 37)

Accent

Framträdande inför grupp

Mål

Eleven skall

utveckla sin förmåga att framträda och uttrycka sig naturligt och ändamålsenligt i olika talsituationer

känna till något om de viktigaste frigörande och hämmande faktorerna i olika talsituationer.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Eftersom de flesta elever i sitt kommande yrke huvudsakligen kommer i muntlig kontakt med allmänheten, är det väsentligt att de så fort som möjligt får träna sig i att **framträda inför grupper** av olika storlek. Önskvärt är att en timme till förfogande ägnas åt röst- och talvård. Timmen bör förberedas och följas upp av svenskläraren för att ha någon verkan.

Ett träningsprogram i muntlig framställning kan innehålla följande:

- 1 Samtal om frigörande och hämmande faktorer i olika talsituationer.
- 2 Kontakt- och inlevelseövningar.
- 3 Avslappnings- och andningsövningar.
- 4 Övningar i uttrycksfull läsning.
- 5 Samtal om rösten och talet – om dialektalt, socialt och individuellt betingade variationer i sättet att uttrycka sig. Om möjligt röst- och talanalys.
- 6 Övningar i diskussionsledning.

Enkla kontaktövningar (elev–elev, elev–lärare) kan vara en lämplig inledning. Under hela läsåret skall eleverna få upprepade tillfällen att muntligt uttrycka sig inför klassen. Målet för dessa tidiga övningar är främst att eleverna skall komma över talängslan och att de skall kunna uppfatta och vidarebefordra ett enkelt muntligt besked.

Alternativt till perioderna 1 och 2 kan motsvarande perioder för de 3- och 4-åriga linjerna användas med vissa inskränkningar.

Se s 11 f i studieplanen för de 3- och 4-åriga linjerna, alternativet till perioderna A 1:1–2.

Period 3

Tid

4 lektioner (vecka 38)

Accent

Grundläggande tal- och skrivfärdigheter

Mål

Eleven skall

få ökad förståelse för betydelsen av goda talvanor och säkra skrivfärdigheter

utveckla förmågan att uttrycka sig varierat och ändamålsenligt

få ökat intresse för att utveckla sina egna uttrycksresurser.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

På grund av elevernas skiftande förkunskaper är det nödvändigt för den fortsatta undervisningen att befästa grundläggande tal- och skrivfärdigheten samt väcka/stärka viljan att uttrycka sig muntligt och skriftligt. Lämpligt är då att börja med **berättelser och beskrivningar**. Inledningsvis studeras några muntliga och skriftliga sådana. Därefter får eleverna öva sig i att producera egna.

Perioderna 2 och 3 kan slås ihop, i synnerhet om man finner det nödvändigt att ägna ordentlig tid åt övningar i muntlig framställning. Skriftlig framställning kan då komma som ett inslag med samma accent.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 1–7 (Riktlinjer) och 9–11 samt period C 1:3 s 118.

Period 4

Tid

8 lektioner (veckorna 39–40)

Accent

Informationsförmedling 1

Mål

Eleven skall

känna till något om intervjuteknik

kunna samla och sammanställa information genom studium av enkla sakprosaartiklar och genom enkel intervju

kunna muntligt redovisa inhämtade fakta.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen (för utformning av intervjufrågor och val av fackartiklar), samhällskunskap, konsumentkunskap.

Kommentar

Det är väsentligt att eleverna på ett tidigt stadium vänjs vid att **samla information** ur olika källor. Under denna period koncentreras arbetet på att skaffa fram sakuppgifter dels ur texter, dels från personer med hjälp av intervjuer, samt att **sammanställa** de inhämtade upplysningarna och förmedla dem till en mottagargrupp. Även om eleverna har utfört **Intervjuer** tidigare är det på sin plats att studera några mönster (intervjuer i tidningar, tidskrifter, radio eller TV). Innan de utför intervjuerna kan de öva intervjuteknik parvis genom att t ex fråga varandra om fritidssysselsättningar, åsikter om något aktuellt problem, anledning till yrkesval. Det torde inte vara svårt att hitta lämpligt ämne för intervju i dags- och veckopress. Det kan gärna gälla något som eleverna som konsumenter förr eller senare kommer i kontakt med, t ex bilar, radioapparater, hushållsmaskiner.

Lektionsplan för samtliga yrkeslinjer

- 1 Genomgång av informations- och intervjuteknik
- 2 Förberedelse för den egna intervjun
- 3–4 Praktisk tillämpning av intervjuuppgifterna
- 5–6 Redovisning av intervjuerna
- 7–8 Bibliotekslektioner: Studium av fackartiklar i intervjuform.

Kommentar

1. Perioden inleds med en genomgång av hur man kan skaffa sig information: genom att läsa text, studera bilder; genom att lyssna på föreläsare, lärare, radio; genom en kombination av att lyssna och läsa/se samt genom att ställa frågor till en person som man förväntar sig skall kunna ge svar på dessa, dvs göra en intervju.

Under periodens åtta lektioner ges störst utrymme åt intervjustudier. Eleverna kan förväntas ha någon kännedom om intervjuteknik, men en mera systematisk genomgång av olika typer av intervjuer torde vara lämplig. Klassen kan få avlyssna

någon intervju i radio eller TV, och läraren bör då göra eleverna uppmärksamma på hur frågorna är utformade. Det kan också vara lärorikt att mera ingående studera en intervjuartikel i en tidning.

Hemuppgift: Eleverna uppmanas att avlyssna en intervju i radio eller TV och lägga märke till frågornas utformning. Dessa bör antecknas.

2. En stimulerande inledning till lektionen kan vara en snabb genomläsning av något litterärt verk i dialogform (t ex Brechts *Jasägaren* och *Nejsägaren*). Läraren övertygar sig om att eleverna har förstått innehållet i pjäsen. Några minuter ägnas åt definition av begreppet "dialog".

Därefter delas intervjuuppgifter ut. Dessa kan lämpligen gälla aktuella frågor, företrädesvis med anknytning till elevernas framtida yrkesinriktning. Eleverna får i uppgift att förbereda och utforma ett tiotal frågor. Dessa bör i görligaste mån formuleras av dem själva. Redan under första lektionen har de fått viss vägledning och dessutom bestod hemuppgiften i att anteckna intervjufrågor. Läraren hjälper naturligtvis de elever som kan tänkas ha svårt med formuleringen.

Hemuppgift: Studium av de planerade intervjuuppgifterna.

3–4. Eleverna skickas ut för att intervju olika personer. Lämpliga "offer" är skolans egen personal och yrkesmän inom den aktuella branschen. Vid val av personer måste naturligtvis hänsyn tas till syftet med intervjun. I detta sammanhang torde linjespecialisering kunna komma in. Man kan t ex låta några elever intervju en yrkesman inom det egna facket. I mån av tillgång används portabla bandspelare. Om sådana inte finns tillgängliga, får eleverna anteckna.

5–6. Redovisning av intervjuerna i form av uppspelning av bandad intervju eller muntlig redovisning inför klassen av de nedtecknade svaren.

Diskussion bör följa efter de olika intervjuerna. Den kan bli gälla frågornas utformning och de erhållna svaren. Vid den muntliga redovisningen tillämpas färdigheter som intensivträna under period 2: Framträdande inför grupp. Eleverna får naturligtvis också övning i muntlig framställning vid själva intervjun.

Hemuppgift: Eleverna får i uppgift att samla intervjuartiklar i dags-, vecko- eller fackpress exempelvis i skolans bibliotek. Förslag till lämpliga facktidskrifter kan fås av läraren i yrkesteknik.

7–8. Dessa lektioner kan med fördel förläggas till skolans bibliotek. De insamlade artiklarna studeras enskilt eller i grupp. Intervjuteknik (frågornas utformning) och ordval (fackuttryck) bör speciellt uppmärksammas. Redovisningen sker muntligen under senare delen av lektion 8. Eventuellt kan någon intervju framföras av ett par elever. (En intervjuar medan en annan besvarar frågorna.)

Se också SÖ:s stencil *Skriftlig framställning* (1970) (3) Utfrågning och samtal och (4) Sammanfattningen samt period A 1:4, lektion 4–6, för de 3- och 4-åriga linjerna s 18.

Period 5

Tid

8 lektioner (veckorna 41–43)

Accent

Litteraturstudium 1

Mål

Eleven skall

vara orienterad om några väsentliga berättartekniska termer

känna till hur man beskriver föremål, personer och miljöer

kunna återberätta en enkel berättande eller beskrivande framställning

kunna ge enkla uttryck för upplevelser och värderingar av det lästa

ha läst några noveller

kunna fritt formulera en enkel berättelse.

Hemarbete

Veckoläxa

Integration

Samhällskunskap, psykologi, barnkunskap, musik, eventuellt yrkestekniska ämnen.

Kommentar

För att **litteraturstudiet** skall bli givande är det viktigt att under period 1 noggrant undersöka elevernas läsförmåga och läsintresse. Lëshastighet och läsvanor kan skifta högst väsentligt hos elever inom samma grupp. Det bör påpekas att syftet med litteraturstudiet är att väcka och vidmakthålla läsintresset samt att öka läsförmågan.

Det är lämpligt att inleda läsningen med **kortare texter (noveller) av beskrivande och berättande slag**. De behöver inte nödvändigtvis enbart vara av hög litterär kvalitet. Det kan vara givande att i texten motivera blandat trivial- och kvalitetslitteratur för att jämföra berättar- och beskrivningsteknik.

Eleverna skall också tränas i att **återberätta** huvuddragen av det lästa på ett klart och redigt sätt. Därför bör man välja texter med en handling som är lätt att följa.

Textanalysen bör omfatta samtal om hur författare berättar om och beskriver personer och miljöer. Eleverna skall också tränas i att ge ett personligt omdöme om det lästa. Det är lämpligt att först i denna period påbörja den **fria läsningen** (läsecirkel). Läsundersökningarna under period 1 ger vägledning för bokval. Läraren bör då och då påminna om och uppmuntra till fri läsning, men i stort sett bör eleverna känna att de kan läsa utan krav på redovisning i mera organiserad form. Under period 8 kan dock någon form av uppföljning ske, t ex diskussion av åsikter om de lästa böckerna. Dessutom kan läraren då ytterligare uppmuntra till fri läsning, som ju för övrigt bör förekomma under hela läsåret.

Lektionsplan för samtliga direkt yrkesinriktade linjer

- 1 Introduktion
- 2–6 Läsning och studium av texter. Frågebatteri
- 7 Muntligt eller skriftligt återgivande av någon eller några texter (referat). Alternativ: dramatisering
- 8 Skrivövning med utgångspunkt från ämnet.

Kommentar

1. Avsikten med perioden är att jämföra, värdera och kritiskt granska triviallitteratur av olika slag (serier, schlagertexter, veckotidningsstoff) och litteratur av högre kvalitet. Ämnen som kan tas upp till behandling är exempelvis vardags- och yrkesliv, barn och ungdom, krig och våld, spänning.

Som inledning sammanställs ett collage bestående av schlagertexter (gärna från olika tider), serier, följetongs- och novellresuméer.

2–6. Underlaget för studiet bör vara ett varierat material, både triviallitteratur och kvalitetslitteratur. Av triviallitteratur väljs t ex ett par schlagertexter, några serier ur seriemagasin eller tidningar, noveller ur ett par veckotidningar av olika slag. Av kvalitetslitteratur kan väljas texter ur novellsamlingar, antologier, tidningar och tidskrifter.

Till materialet konstrueras ett antal frågor och uppgifter som kan täcka innehåll, personer, miljöer, språklig utformning etc. Vid genomgång kan man då jämföra t ex personbeskrivningar i triviallitteraturen med motsvarande i kvalitetslitteraturen och på så sätt få fram skillnaderna, och eleverna upptäcker kanske då de schablonartade beskrivningarna i den förra.

Dessutom kan det vara värdefullt med sk skalgraderingar eller ett antal något utförligare formuleringar – gärna kontrasterande – värderingar av de behandlade texterna.

En skalgradering till en text kan ha följande utformning. På en niogradig skala från –4 till +4 markeras hur bra eller hur dålig texten anses vara. Skalans ändpunkter definieras på följande sätt: –4=en av de **absolut sämsta** texter man läst, +4=en av de **absolut bästa** texter man läst. Markeringen 0 betyder att man **inte riktigt vet** vad man tycker eller att man inte anser en text vara särskilt bra eller särskilt dålig.

–4 –3 –2 –1 0 +1 +2 +3 +4

7. Någon eller några av texterna får bilda underlag för referat. Eventuellt kan referaten kompletteras med korta omdömen och på det viset få formen av recensioner. Som alternativ dramatiseras någon eller några av texterna.

8. Uppgiften till skrivövningen kan vara att skriva en novell eller att skriva texter till en textlös serie eller att helt skapa en serie (bild och text).

Se också Skriftlig framställning (1970) s 9–10 och 15 (1) Berättelser och (8) Skiss samt period A 1:2 b för de 3- och 4-åriga linjerna s 16.

Period 6

Tid

8 lektioner (veckorna 44–46)

Accent

Studium av massmedierna 1

Mål

Eleven skall

vara orienterad om hur press, radio och TV disponerar och distribuerar information och underhållning

vara orienterad om olika typer av press

känna till en enkel kommunikationsmodell

känna till begreppet pseudohändelse

kunna samla och sammanställa information ur press, radio eller TV samt förmedla informationen till en mottagare

ha mera ingående studerat något ämnesområde i ett massmedium, t ex en tidning.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Samhällskunskap

Kommentar

Periodens arbete skall bygga vidare på vad eleverna i grundskolan fått veta om **massmedierna** samt utvidga dessa kunskaper. De bör få en orientering om olika **typer av press** (dagstidningar–veckotidningar, rikstidningar–lokaltidningar, morgontidningar–kvällstidningar) och tidningarnas politiska inriktning samt vilken läsekrets som de vänder sig till. Eleverna bör också orienteras om hur **nyhetsförmedling** sker (nyhetsbyråer, korrespondenter). I samband med tidningsstudiet är det lämpligt att göra ett studiebesök på en tidning.

Vidare bör eleverna känna till en **kommunikationsmodell** (sändare–budskap–medium–mottagare) med särskild hänsyn till frågan om **återkoppling** (kan mottagaren påverka avsändaren i massmedierna?) samt göras uppmärksamma på hur sändaren kan manipulera med budskapet.

Efter den allmänna orienteringen om massmedierna (press–radio–TV) studeras hur dessa disponerar sitt innehåll (inrikes och utrikes nyheter, information och underhållning, stoff av allmänt intresse och stoff för speciellt intresserade).

Efter denna information bör eleverna få utföra ett **närstudium av något aktuellt nyhetsmaterial**, gärna inom ett specialområde såsom idrott, politik, teknik eller underhållning. Detta studium bör läggas upp så, att det inte endast utmynnar i en sammanställning och redovisning av den förmedlade informationen utan även kommer att innebära en jämförelse mellan skilda mediers metoder att överföra information och en diskussion av hur förmedlingen av nyhetsstoff anpassas språkligt och stilistiskt till skilda målgrupper. Det kan också vara lämpligt att ta upp begreppet

pseudohändelse, t ex genom att iaktta hur en händelse i TV behandlas som nyhetsstoff i pressen, samt uppmärksamma samspelet mellan medierna, exempelvis hur pressen i dag förutsätter och följer upp ett i etermedierna redan givet nyhetsstoff.

Lektionsplan för samtliga direkt yrkesinriktade linjer

- 1 Diagnos av elevernas kunskaper om massmedier. Genomgång av olika typer av massmedier
- 2 Studium av en tidning
- 3 Förberedelse inför studiebesök
- 4–6 Studiebesök
- 7 Redovisning av uppgifter
- 8 Information om tryckfrihet och pressens ansvar. Studium av i vad mån tidningar följer de etiska normer de själva satt upp.

Närmare kommentar till lektionsplanen

Studiet av massmedierna inleds lämpligen med en diagnos av elevernas kunskaper om dem. (Själva ordet medium behöver kanske förklaras.) Eleverna är förmodligen mera insatta i radions och televisionens förmedling av information och underhållning än i tidningarnas, eftersom de troligen oftare hämtar sina kunskaper om aktuella händelser via radio och TV än genom dagstidningarna. Läraren bör genom exempel göra dem uppmärksamma på att samma nyhet kan utformas på olika sätt i olika tidningar, vilket bl a kan bero på tidningens politiska färg. Inte minst viktigt är att eleverna får kännedom om olika typer av press. I detta sammanhang kan man eventuellt ta upp de olika tidningarnas upplagesiffror och diskutera vad olikheterna kan bero på. Kvällstidningarna tenderar t ex för närvarande att öka mera än morgontidningarna.

Eleverna bör också bli medvetna om att radio, TV och press förmedlar nyheter och stoff på olika sätt. Eventuellt kan man låta en grupp elever undersöka och redogöra för hur folk i allmänhet skaffar sig sin information. (Sker det via tidningar eller huvudsakligen genom radio och TV?) Eventuellt kan läraren ta upp problemet "tidningsdöd".

En bestämd tidning bör studeras mera ingående. Avsikten är att göra eleverna förtrogna med hur den disponerar sitt material och var man finner vad. Detta studium kan delvis anpassas efter linjens speciella inriktning och karaktär. Naturligtvis kan man också låta elevernas olika intressen påverka denna genomgång.

Det torde vara lättare för de flesta lärare att arrangera studiebesök på en tidning än på radio och TV. Det förra bör vara möjligt att realisera på de flesta orter. Besöket kan lämpligen samordnas med undervisningen i samhällskunskap.

För att besöket skall ge största möjliga behållning bör det förberedas noggrant. En del tidningar tillhandahåller särskilt PR-material. Det torde vara lämpligt att skaffa sådant före besöket. En del större tidningar har en särskild PR-avdelning som tar hand om studiebesök och dit kan man

vända sig för att få lämpligt material. Varje elev eller grupp av elever bör före besöket få sig tilldelad vissa uppgifter, som skall redovisas antingen muntligen eller skriftligen (eventuellt både-och) efter besöket. Själva besöket kan tillgodose linjespecialiseringen så, att eleverna på de tekniska linjerna t ex kan få en mera ingående presentation av tidningens tekniska avdelning.

Studiebesöket följs upp med redovisning av de enskilda uppgifterna. I mån av tid kan eleverna få kännedom om begrepp som tryckfrihet, censur, Pressens opinionsnämnd, Allmänhetens pressombudsman samt om pressens ansvar gentemot allmänheten (integration med samhällskunskap).

Under periodens sista lektion kan grupparbetet redovisas (jfr ovan). Alternativt kan man låta eleverna skriva en redogörelse för något som de speciellt fäst sig vid under besöket. Man bygger då vidare på period 2 och dessutom får man en naturlig övergång till period 7 som koncentreras kring vissa skriftliga framställningsformer.

Under perioden kan eleverna som hemarbete studera tidningar av olika slag. Uppgifterna i samband med studiebesöket lämpar sig också som hemarbete.

Se också period C 1:7 a s 121.

Period 7

Tid

8 lektioner (veckorna 47–49)

Accent

Intensiv skrivträning 1

Mål

Eleven skall

kunna på ett ändamålsenligt sätt utforma skriftliga meddelanden (rapport, redogörelse, brev).

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Periodens arbete bygger delvis vidare på period 2. Under period 7 koncentreras det på träning av **vissa skriftliga framställningsformer** som kommer att möta eleverna i yrket såväl som under fritiden, när de avslutat sin skolgång. Träningen bör bedrivas i två faser.

Under **fas 1** inskolas och övas eleverna i skrivningstyperna på ett mera allmänt stoff. Så kan exempelvis en olyckshändelse skildrad i en dagstidning bilda ramen kring en rad skrivningstyper, t ex notis i tidning, brev till en god vän/äldre släkting, brev till insändaravdelningen på en tidning, ögonvitnesskildring, anmälan till försäkringsbolag, brev till myndighet. Det är väsentligt att eleverna under denna fas får klart för sig, att utformningen av skrivningarna blir olika beroende på vem mottagaren är.

Under **fas 2** tränas sådana skrivningstyper som blir aktuella i det kommande yrkeslivet. Därför bör övningarna bygga på linjespecialiserat stoff.

Givetvis bör övningarna under både fas 1 och 2 föregås av **mönsterstudium** så att uppställning, disposition och formulering blir klarlagda för eleverna.

För dem som läser svenska även i årskurs 2 kan det vara lämpligt att koncentrera arbetet på ett par skrivningstyper, t ex redogörelse och brev.

Lektionsplan för distributions- och kontorslinjen

1–2 Läsning av nyhetsartiklar. Kritisk granskning av stil och av enstaka formuleringar. Studium av tekniken att skriva kortfattat och utförligt om samma sak

3 Formulering av redogörande artikel. Sammanfattning av den egna artikeln

4 Formulering av redogörelse och rapport

5 Läsning av varubeskrivningar. Formulering av varubeskrivningar

6 Affärssamtal eller säljspel. Genomgång av offertbrev

7–8 Formulering av offertbrev.

Kommentar

De redogörande nyhetsartiklar, som inleder perioden kan handla om inbrott, skadegörelse eller liknande. Rubrikens och dispositionens betydelse för tydlig och intresseväckande information observeras. Stilen och enstaka såväl goda som mindre lyckade formuleringar granskas, och alternativa möjligheter att formulera diskuteras. Om möjligt demonstreras en längre och en kortare artikel med samma innehåll. Även den sammanfattning som ofta inleder en nyhetsartikel kan användas som material vid studium av tekniken att skriva kortfattat och utförligt.

Eleverna skall i artikelform redogöra för något fall av skadegörelse eller liknande som de bevittnat och därefter formulera sammanfattningar av sina egna artiklar. Därefter skall de skriva redogörelser som kan tänkas vara avsedda för försäkringsbolag eller polis. Efter stilistisk och innehållsmässig jämförelse med nyhetsartikeln formuleras "polisrapporter", varvid samma jämförelse åter görs.

Mönster för varubeskrivningar finner eleverna i postorderkataloger, broschyrer och annonser. Vad som är fakta respektive värdeomdömen diskuteras, liksom när ofullständiga meningar kan eller bör användas. Efter mönsterstudier övar eleverna beskrivningar av varor som de känner till.

Affärssamtal bör utformas både som personliga samtal mellan säljare och köpare, t ex i butik, och som telefonsamtal. Sådana samtal kan improviseras, medan eleverna bör ledas i säljspelen.

Vid genomgång av affärsbrev är det viktigt att eleverna får se dem i sitt sammanhang. De skall alltså varje gång antingen få en beskrivning av vad som skett före det aktuella brevets tillkomst eller få läsa föregående brev i brevserien. De allra första offerterna som eleverna nu läser bör

helst röra sig om för dem välkända varor, gärna av det slag som behandlats i affärssamtalen och säljspelen. Efter att ha läst ett par mycket enkla offerter skall eleverna själva pröva på att skriva sådana. Först efter förnyat studium, nu av mera komplicerade brev, får de på egen hand formulera något svårare offerter. Redigeringsövningar bör förekomma i anslutning till varje brevtyp, men eleverna skall behärska materialet tämligen väl, innan sådana övningar sätts in.

Då det är viktigare i affärskorrespondens än i de flesta skrivsituationer att vara formellt och innehållsmässigt korrekt, bör redovisning och genomgång ges förhållandevis stor del av den disponibla tiden. Om möjligt bör elevbrev som diskuterats visas i arbetsprojektor eller kopieras och delas ut.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 2–7 (Riktlinjer), period C 1:9 s 125 samt period A 1:13 för de 3- och 4-åriga linjerna s 32.

Period 8

Tid

4 lektioner (veckorna 50–51)

Accent

Uppföljning av fri läsning påbörjad under period 5

Mål

Eleven skall

kunna läsa texter och därefter ge uttryck för upplevelser, tolkningar och värderingar av det lästa
kunna sammanfatta och återge innehållet i en text

ha läst några noveller eller en kort roman

ha läst några fritt valda texter.

Hemarbete

Se period 5

Integration

Se period 5

Kommentar

Under denna period kan också något **prosaverk** (längre novell eller kortare roman) läsas i stället för antologiutdrag. Tonvikten läggs fortfarande på **berättande och beskrivande texter**.

Vårterminen

Period 9

Tid

4 lektioner (veckorna 2–3)

Accent

Studium av talad och skriven nusvenska

Mål

Eleven skall

känna till de grundläggande skillnaderna mellan svenskan i tal och svenskan i skrift

bli orienterad om språkets sociala och regionala varianter

känna till några av de vanligaste stilistiska beskrivningsorden

öka sitt ordförråd

vara orienterad om hur tekniska termer bildas

känna till frekventa ordbildningsmönster i nussvenskan

bli orienterad om något områdes fackspråk

kunna använda ordböcker

bli orienterad om moderna lånord.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Moderna språk, yrkestekniska ämnen

Kommentar

Avgörande för uppläggningsen av arbetet blir de resultat som erhållits vid diagnostiseringen under period 1. Vidare förutsätts att de stående inslagen, stavning och interpunktion, ordförråd och ordbildning, språk- och stiliakttagelser, på ett funktionellt sätt integreras med i synnerhet muntlig och skriftlig framställning men även med litteraturstudium. Under period 6 behandlas språk och stil vid studiet av något område i massmedierna. Lämpligt är därför att bygga vidare på det arbetet och att utvidga och fördjupa det.

Lämpligt stoff är skiftande material hämtat ur tidningar, tidskrifter, radio och TV. Det är väsentligt att undervisningen i **språklig orientering** avteoretiseras och inriktas på praktiska övningar. Om man anser att tiden är för knappt tilltagen kan man utnyttja även period 8 för studium av nussvenska och låta litteraturstudiet utgå. Detta gäller i synnerhet för de linjer som har svenska endast i årskurs 1.

Lektionsplan för vårdlinjen, eventuellt samtliga direkt yrkesinriktade linjer

1–3 Studium av fackartiklar. Arbetsuppgifter rörande ordkunskap (fackuttryck), synonymik, läsförståelse; referat. Redovisning

4 Utmärkande drag i nussvenskan.

Kommentar

Vid uppläggningsen av arbetet för denna period måste hänsyn tas till den diagnos av elevernas läsförståelse, ordkunskap och skrivförmåga som gjorts under tidigare perioder. En av svårigheterna för läraren är att finna stoff som är lämpat som studiematerial. För vårdlinjen kan läraren välja artiklar med linjespecialiserat innehåll i text Socialt

forum. Med tanke på periodens tidsbegränsning bör han dela ut ett par olika artiklar. Dock kan likartade arbetsuppgifter utformas till samtliga artiklar.

Den första lektionen ägnas åt läsning av den aktuella artikeln. Läraren påpekar, att eleverna skall stryka under det väsentliga i den, att ord som de inte förstår skall slås upp i ordbok etc.

Arbetsuppgifterna, som löses enskilt eller i grupp, kan exempelvis bestå av ordförklaringar (orden förklaras med hjälp av ordbok och används sedan i meningar). Eleverna skall klart visa, att de behärskar orden aktivt, och de bör därtill ägna speciell uppmärksamhet åt de fackuttryck som är förknippade med linjens speciella inriktning. Vissa ord eller uttryck kan bytas ut mot synonymer. Läsförståelse provas genom frågor, som direkt knyter an till texten. De bör vara så formulerade, att eleverna skall använda de aktualiserade orden och uttrycken i sina svar. Man bör förvissa sig om att de verkligen behärskar betydelse, böjning, användningsområde etc. Som avslutningsuppgift får de med egna ord sammanfatta artikelns innehåll. Referaten framförs därefter muntligen inför klassen. En variant är att låta eleverna redovisa sina artiklar i intervjuform. En elev intervjuar en annan angående faktauppgifterna i den lästa artikeln. Även med detta redovisningsätt kan man kontrollera att eleverna behärskar ord och uttryck.

Eleverna bör också göras uppmärksamma på vad som är utmärkande för nussvenskan. Läraren kan exempelvis ta upp till diskussion frågan om de engelska lånorden i svenskan.

Om fackartiklarna har socialt innehåll, kan man eventuellt tänka sig att inleda perioden med en kortare novell med social tendens. Eftersom närmast föregående period (period 8) accent är läsning av litteratur, får man då en naturlig övergång mellan perioderna. Om eleverna tex läser en artikel som har äktenskapet som motiv, kan man låta perioden inledas med läsning av Almqvists Det går an eller någon av Strindbergs Giftas noveller och någon modern författares, exempelvis Barbro Backbergers, synpunkter på äktenskapet. På så sätt kan man komma in på den aktuella periodens accent, dvs vad som är utmärkande för det moderna tal- och skriftspråket.

Se också period C 1:13 s 132.

Period 10

Tid

8 lektioner (veckorna 4–6)

Accent

Studium av massmedierna 2

Mål

Eleven skall

känna till hur bild, film och TV förmedlar information och underhållning

bli medveten om bildmediernas uttrycksmöjligheter, deras ställning i dagens värld samt individens situation inför dem

kunna samtala om bildmedierna och deras budskap samt uttrycka egna omdömen

kunna samla och sammanställa det budskap bildmedierna ger samt redovisa det muntligt eller skriftligt

ha studerat ett antal bilder av olika slag

ha sett och diskuterat en film.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Samhällskunskap, teckning

Kommentar

Eftersom så mycket av dagens information och underhållning kommer via **bildmedier** är det på sin plats att ägna dem ordentlig uppmärksamhet. Vad svenskämnet angår är det inte bildframställningen utan bildtolkningen och återkopplingen som skall behandlas. Om pressen stått i förgrunden vid den tidigare behandlingen av massmedierna (se period 6), finns det nu anledning att koncentrera studiet till rena bildmedier. Man bör dock inte försumma att påpeka, att pressen likaväl som TV och film i själva verket bygger på ett samspel mellan ord och bild. I reklamen likaväl som i exempelvis serierna är det omöjligt att separera bild från ord. **Massmedlestudiet** ger här liksom under period 6 naturliga övningstillfällen för muntlig och skriftlig framställning.

Det kan vara praktiskt att börja med studiet av **stillbild**, eventuellt under samverkan med teckning. För detta finns en uppsjö av material att hämta i närmiljön (i skolan, hemma, på gatan, på offentliga institutioner etc). Ett studium av bilden i denna miljö bör innefatta en tolkning och kritisk granskning av dess budskap samt en muntlig och/eller skriftlig redogörelse för budskapets innehåll.

Det är lämpligt att här knyta an till det stående inslaget studietekniska övningar: Hur uppsöker man – med en bestämd avsikt – informativa bilder, hur utnyttjas en audivisuell eller lexivisuell framställning? Detta moment kan emellertid också få sin utförliga behandling under period 12. Samma studium ägnas **film och TV** som är kärnstoffet i perioden. Accenten bör därvid läggas på det kritiska seendet vad avser information och underhållning men även i någon mån dold och öppen propaganda.

De elever som läser svenska endast i årskurs 1 bör få ägna denna period helt åt studiet av film och TV. (Jfr period 9 åk 2.)

Från flera synpunkter, inte minst organisatoriska, kan det vara lämpligt att ägna en koncentrations(halv)dag åt filmkunskap och filmvisning.

Period 11

Tid

8 lektioner (veckorna 7–10)

Accent

Litteraturstudium 2 – Danska och/eller norska

Mål

Eleven skall

utveckla förmågan att förstå danska och/eller norska i tal och skrift

kunna använda danska och/eller norska texter och muntliga framställningar för att ur dessa källor hämta information och upplevelse

kunna sammanfatta och återge innehållet i en text

ha lärt känna några texter i huvudsak av sakprosa-
men även av fiktionskaraktär.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Studiet av **danska och norska** bör ske med hjälp av lätta tidningstexter, broschyrer, anvisningar etc och inriktas på **förståelse av det lästa**. Lätta noveller kan läsas med samma syfte. Eleven skall alltså tillämpa den läsmetod som används vid extensivläsning i främmande språk.

Också korta, koncentrerade **hörövningar** bör förekomma, t ex skolradioprogram, bandade radioprogram (nyhetsuppläsning, väderleksrapporter etc) från Danmarks radio och Norsk rikskringkastning.

Läraren kan för att underlätta studiet ge eleverna en förteckning över vanliga ord och uttryck på norska och danska samt deras svenska motsvarigheter.

Någon gång kan det vara lämpligt att eleverna får "smaka" på danska och norska ord eller uttryck. Detta kan ske via körläsning, med bandspe-
laren som "förläsare".

För elever som läser svenska även i årskurs 2 kan det vara lämpligt att koncentrera studiet på ett av språken.

I slutet av perioden presenteras de längre texter som skall behandlas under period 14. Eleven gör ett val och uppmanas att läsa den valda boken före denna periods början.

Se också period C 1:10 s 127.

Period 12

Tid

8 lektioner (veckorna 11–13)

Accent

Informationsförmedling 2

Mål

Eleven skall

lära känna enklare informera-
nde texter av olika slag

kunna samtala om språk, stil och innehåll i de studerade texterna

kunna tillämpa grupparbetsteknik

kunna samla, jämföra samt bearbeta information ur olika källor – även icke-verbala

kunna ställa samman fakta och förmedla dem till en mottagare och därvid tillämpa olika redovisningsätt.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, samhällskunskap

Kommentar

Under period 4 tränades **Informationssökande** i synnerhet i tal men också i tryckta skrifter. Nu skall accenten ligga på att skaffa fram information ur text, tabeller, diagram. Lämpligt är att fördela arbetet på två faser.

Under **fas 1** studeras några texter av mera allmän karaktär. Språk och stil diskuteras noggrant. Om eleverna inte tidigare under läsåret fått övning i att läsa tabeller och diagram tränas sådan läsning. Annars räcker det med en kort repetition. Till fas 1 konstrueras lämpliga läsförståelseuppgifter.

Under **fas 2** studeras texter av mera fackmässig karaktär på samma sätt som under fas 1. Det är synnerligen väsentligt att eleverna får träning i att läsa facktexter av olika slag med tanke på den kommande yrkesverksamheten. Ytterligare tillämpning av denna läsning får de i sina respektive yrkestekniska ämnen. I svenska får man koncentrera sig på läsförmåga och läsförståelse samt språklig utformning.

Lektionsplan för samtliga linjer, främst distributions- och kontorslinjen samt vård- och konsumtionslinjer

1 Samtal om facktexter, redogörelse för periodens arbete; grupparbetsuppgifter samt hemarbetsuppgifter till lektion 5 fördelas; anteckningsövning

2–4 Olika tidskrifter av mera allmän fackkaraktär studeras. I samband därmed språk- och stil-iakttagelser och sammanfattningsövningar muntligen och/eller skriftligen

5 Redovisning. Tabeller, diagram etc som förekommit i texterna kommenteras. Verbaliseringsövning

6–7 Läraren presenterar facktidsskrift.
Grupparbete

8 Redovisning och kommenterande diskussion.

Kommentar

Perioden inleds med att läraren första lektionen tar upp ett samtal eller en diskussion om varför fackartiklar av olika slag trycks och läses. Synpunkten att sådana artiklar ger aktuell och – om man väljer rätt organ – relativt lättillgänglig vidareutbildning och fortbildning bör komma fram. Samtalet bör vara en 'motiverande dialog' mellan läraren och klassen.

ligen lyckats förmedla relevant information till sina kamrater. En kommenterande diskussion med denna bedömningsgrund som utgångspunkt avslutar perioden.

Se också period A 1:5 för de 3- och 4-åriga linjerna s 21.

Period 13

Tid

8 lektioner (veckorna 14–16)

Accent

Intensiv skrivträning 2

Mål

Eleven skall

kunna använda språket på ett ändamålsenligt sätt för att utforma beskrivning, instruktion, PM

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Liksom under period 7 bör periodens **skrivträning** läggas upp i två faser.

Under **fas 1** inskolas och tränas eleverna i skrivningstyperna på ett allmänt stoff. Muntliga beskrivningar och instruktioner kan givetvis ingå i de inledande övningarna.

Under **fas 2** tränas skrivningstyperna på ett linjespecialiserat stoff. Under båda faserna föregås övningarna av mönsterstudium då man noggrant går igenom uppställning och disposition samt diskuterar olika formuleringar.

För de elever som läser svenska även i årskurs 2 koncentreras arbetet lämpligen på ett par skrivningstyper, t ex beskrivning och instruktion.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 10–11, (2) Beskrivningen, s 3, 5–6 (Riktlinjer) samt period C 1:12 s 130.

Period 14

Tid

8 lektioner (veckorna 17–19)

Accent

Litteraturstudium 3

Mål

Eleven skall

kunna läsa och till en viss grad analysera texter av olika slag

kunna ge uttryck för upplevelser, tolkningar och värderingar av det lästa

kunna sammanfatta och återge innehållet i en text ha lärt känna några sakprosatexter

ha lärt känna ett skönlitterärt verk från 1900-talet

ha lärt känna några kortare skönlitterära texter.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, samhällskunskap, psykologi

Kommentar

För att få mesta möjliga variation på texterna kan man lämpligen ordna dem i en **motivkrets**. På så vis kan man få in både **sakprosa** (av debatt- och fackkaraktär) och **skönlitteratur** (epik, lyrik och dramatik) och även formulera uppgifter som passar eleverna.

Ett längre verk bör läsas av varje elev. Under slutet av period 11 presenteras kortfattat arbetet under period 14. Eleverna får då ett antal verk att välja bland och läser ett att behandlas under period 14. **Behandlingen av texterna** omfattar dels analys av dem (även enkel argumentationsanalys), dels diskussion av den språkliga utformningen. Därför är det väsentligt att eleverna har ett förråd av beskrivningsord och att de blir bekanta med några värderingskriterier.

Texterna och behandlingen av dem ger flera möjligheter till övningar i muntlig och skriftlig framställning.

Se också Skriftlig framställning (1970) (1) Berättelsen.

Obs. Perioderna 14 och 15 kan utan hinder byta plats, om man finner det lämpligt.

Period 15

Tid

12 lektioner (veckorna 20–24)

Accent

Informationsförmedling 3

Mål

Eleven skall

kunna tillämpa tekniken för informationssökande i olika informationskällor

kunna sammanfatta en informerande text

kunna tillämpa grupparbetsteknik

kunna utföra en intervju och muntligt redovisa resultatet

kunna samla, jämföra och värdera (även analytiskt granska) fakta av främst argumenterande slag.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, samhällskunskap, psykologi

Kommentar

Under denna period tillämpas och fördjupas de kunskaper och färdigheter som eleverna fått under perioderna 4 och 12. Större krav kan nu ställas på självständigt arbete och fullständig redovisning.

De källor eleverna tidigare arbetat med har i huvudsak varit av ett slag. Nu är de sammansatta av **text, ljud och bild** och eleverna skall ur dem hämta önskad **information** samt bearbeta och förmedla denna på olika sätt till en mottagare.

En intervjuövning bör också förekomma under perioden. Samtidigt som eleverna bearbetar materialet skall de analysera och kritiskt granska det. Det är en fördel om redovisningen kan göras så varierad som möjligt.

En del – inte alltför snålt tilltagen – av denna period bör ägnas åt övningar med linjespecialiserat stoff. Under denna del tas sådana moment upp som eleverna kommer att möta i sitt kommande yrkesarbete.

Resultatet av periodens arbete bör spela en ganska stor roll vid slutbedömningen av eleverna. Detta gäller naturligtvis främst dem som avslutar studiegången i svenska efter årskurs 1. Periodens arbete omfattar nämligen tillämpning av samtliga färdigheter som inskolats under läsåret.

Lektionsplan för distributions- och kontorslinje

- 1 Återkoppling till period 4, avsnitt intervju. Språk- och stilstudium
Hemuppgift till lektion 9: att samla och kommentera annonser
- 2 Sammanfattnings- och referatövning
- 3 Förberedelse för intervju (grupparbete)
- 4 Korta, muntliga arbetsplatsbeskrivningar. Fortsatt förberedelse för intervju
- 5 Intervju (grupparbete)
- 6 Bearbetning av intervju för muntlig redovisning
- 7 Redovisning av intervjuer. Anteckningsövning
- 8 Sammanfattningsövningar
- 9 Redovisning av långläxa. Språk- och stilanalys av annonsmaterialet
- 10 Argumentationsanalys av annonserna
- 11–12 Kansli- och lagspråk.

Kommentar

Ämnet för intervjuövningarna kan vara arbetsmiljön eller liknande fråga med anknytning till elevernas kommande yrkesverksamhet (t ex cellkontor–kontorslandskap, stormarknad–kvartersbutik). Arbetet inleds med studium av några olika intervjuer i såväl tryckt som bandinspelad form (t ex från radio eller TV).

Både tekniken "fråga – svar" och "indirekt anföring" av den intervjuades synpunkter bör vara representerad.

Hemarbetet utformas så, att eleverna får i uppgift att finna annonser, som kan ordnas i grupper med gemensamma drag: "svängig" stil, insmickrande stil, överdrift, jämförande reklam, konsumentupplysande reklam, bestämd bildverkan etc. I uppgiften skall ingå förberedelse för en presentation med kommentar inför klassen.

Som mönster för sammanfattningsövningarna kan visas ingresser till tidnings- och tidskriftsar-

tiklar. Sammanfattnings- och referatövningarna kan gärna behandla samma material som studerats under första lektionen.

Förberedelse för intervju innebär dels att bestämma vem som skall intervjuas, dels att avgöra vilka frågor som skall ställas. Arbetsplatsbeskrivningar av kamrater som haft anställning kan ge idéer till intervjuuppgifter.

Eleverna bearbetar intervjuerna för muntlig redovisning inför klassen. För att alla elever skall kunna delta i redovisningen bör grupperna utgöra "paneler", vars medlemmar svarar för olika delar av redovisningen.

De elever som hör på redovisningen för under tiden anteckningar. Dessa utnyttjas som underlag för korta sammanfattningar under påföljande lektion.

Argumentationsanalysen av reklamen inriktas på att lära eleverna att skilja mellan fakta och omdömen samt att känna igen och ta ställning till olika former av övertalning (upprepning, slagord, argument som "känt folk köper" etc).

Myndigheternas officiella språkbruk studeras i texter med anknytning till yrkesområdet (t ex utdrag ur handelsbalken, förordningar och kungörelser). För stilarterna typiska drag observeras i samband med lösningen, men huvudvikten läggs på läsförståelse, som kan övas och kontrolleras genom innehållsfrågor och transponeringsövningar.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 11–13, (3) Utfrågning och samtal, (4) Sammanfattning, samt period A 1:4, lektion 4–6, för de 3- och 4-åriga linjerna s 18.

Årskurs 2

Se också Planering av årskurs 2 i fackskola och gymnasium (1968) s 23–33.

Höstterminen

Period 1

Tid

3 lektioner (veckorna 34–35)

Accent

Studieteknik

Mål

Eleven skall

kunna tillämpa olika studietekniska färdigheter, enskilt och i grupp

kunna delta i planeringen av studiearbetet.

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Det är lämpligt att inleda läsåret med en **repetition** av vissa **studietekniska färdigheter**. En lektion ägnas åt **anteckningsteknik**, som, förutom en kort, intensiv övning, bör omfatta sådana praktiska råd som att skriva glest, numrera eller datera bladen, komplettera stoffet efteråt, ordna anteckningarna efter hand efter visst system.

En hel del av texterna som behandlas under året skall läsas intensivt i klart informationssyfte. Därför bör även **lästeknik** övas.

Eftersom man nu känner till elevernas läsvanor och läsintressen kan den fria läsningen (läsecirkel) starta omedelbart.

Se också period C 2:1 s 134.

Period 2

Tid

3 lektioner (veckorna 36–37)

Accent

Tal- och skrivträning

Mål

Eleven skall

kunna sammanfatta och återge en muntlig eller skriftlig framställning eller valda delar därav.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, samhällskunskap

Kommentar

Tidigare har **referatteknik** övats i olika sammanhang. Flera gånger har det gällt att objektivt sammanfatta läst text (ibland med hjälp av marginalrubriker och understrykningar, ibland med hjälp av textens kronologiska uppläggning) eller material hämtat från andra källor (med hjälp av anteckningar). Efter ett noggrant mönsterstudium (tidningsreferat: rubrik–förstasidesingress–artikel–referat; radio- och TV-referat: telegram–dagens eko/rapport) övas såväl muntligt som skriftligt referat.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 12–13, 18, (4) Sammanfattningen och (13) Referatet, samt period A 1:5 för de 3- och 4-åriga linjerna s 20.

Period 3

Tid

9 lektioner (veckorna 38–41)

Accent

Informationsförmedling 1

Mål

Eleven skall

kunna samla och sammanställa information ur anvisningar, meddelanden, brev etc

kunna samtala om språk och stil i de studerade texterna

kunna med utgångspunkt från givna fakta formulera olika framställningstyper.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, psykologi, socialkunskap, samhällskunskap

Kommentar

Arbetet koncentreras på att skaffa information, granska och bearbeta den samt därefter muntligen eller skriftligen vidarebefordra den på olika sätt. Lämpligt är att dela arbetet i två faser.

Under **fas 1** studeras texter av olika slag (anvisningar, instruktioner, meddelanden, brev – förfrågning, offert, beställning – varuinformation etc). Ordförrådet diskuteras noggrant. Läraren bör göra eleverna uppmärksamma på informationens syfte och på hur det påverkat stil och utformning. Därefter ges anvisning till utformning av de olika framställningarna.

Under **fas 2** skall eleverna själva ur ett givet material hämta information och förmedla den genom att producera olika informativa framställningstyper (instruktioner, sammanfattningar, telefonmeddelanden, brev etc). Även transponeringar kan ingå i övningarna.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 3–7 (Riktlinjer); (4) Sammanfattningen (19) Den stilistiska bearbetningen.

Period 4

Tid

9 lektioner (veckorna 42–45)

Accent

Litteraturstudium 1 – Danska och/eller norska

Mål

Eleven skall

kunna läsa texter av olika slag, samtala om dem samt i olika former återge innehållet i dem

kunna förstå talad danska och/eller norska

känna till något om fackterminologin i Norden

ha läst några facktidskriftsartiklar på grannspråken.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Om man i årskurs 1 behandlat endast ettdera av språken **danska och norska**, bör ca 3 lektioner intensivt ägnas åt det språk som inte lästes i års-

kurs 1. Därefter samordnas studiet med det andra grannspråket och även med svenska. Har båda grannspråken lästs tidigare börjar man det integrerade arbetet genast. Det kan dock vara lämpligt med en uppfriskning av tidigare inhämtade kunskaper i språken tex genom avlyssning av skolradioprogram. Inledningsvis ges i samråd med läraren i yrkestekniska ämnen en orientering om befintliga **facktdskriffter på grannspråken**. Därefter studeras några texter, varvid ordförråd och ordbildning diskuteras. Det kan i det sammanhanget vara lämpligt att ägna särskild uppmärksamhet åt fackterminologin.

Texterna läses i huvudsak extensivt – för innehållsuppfattning. Att det väsentliga uppfattats kan prövas genom att innehållet i det lästa refereras på svenska. Korta texter, tex bildtexter, reklamtexter, varudeklarationer, kan också i vissa fall "översättas" till svenska. Man kan eventuellt orientera eleverna om sådana begrepp som danism och norvagism.

Några texter kan gärna vara av typen affärsbrev. Brevet studeras noggrant och därefter skrivs svar på svenska. Även de övriga texterna kan ge anledning till muntliga och skriftliga övningar av olika slag.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 15–16, (9) Översättningen, samt period C 2:11 s 149.

Period 5

Tid

6 lektioner (veckorna 46–48)

Accent

Yrkesmässig kommunikation 1 (muntlig)

Mål

Eleven skall

utveckla förmågan att framträda och uttrycka sig naturligt och ändamålsenligt i olika talsituationer bli medveten om språkets sociala varianter och om vikten av att den muntliga kommunikationen är i vid mening effektiv.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Det kan vara lämpligt att även i årskurs 2 ägna en timme till förfogande åt röst- och talvård med särskild hänsyn tagen till linjens inriktning. Därefter sker uppföljning under påföljande lektion, då frågor, som gäller **allmänt uppträdande** inom de yrkesområden eleverna kommer att bli verksamma i, tas upp till behandling. Efter denna introduktion tränas eleverna i att **framträda i olika talsituationer**. Improvisationer och rollspel ger möjligheter att variera övningarna.

Det är lämpligt att avsätta någon tid åt för-
eningsteknik och diskussionsledning.

För att uppnå det andra målet kan man lägga upp arbetet enligt följande program:

1 Några redan inspelade prov på spontant tal-språk spelas upp. Elevernas uppgift är att fördela ett antal givna yrken på rätt talande eller hellre att ange med 1, 2 eller 3

graden av dialektfärg hos rösten

artikulationens tydlighet

formuleringsförmågan hos varje talande.

Efteråt räknas de olika rösternas medelpoäng ut. Därpå följer diskussion och kommentarer, med ytterligare avlyssningar och iakttagelser.

2 Läraren presenterar – och eleverna lämnar bidrag till – en lista med **dialektala** ord, ordbetydelser, fraser, böjningstyper, uttalsvarianter. Eleverna diskuterar gruppvis i vilka situationer det är naturligt och lämpligt eller mindre lämpligt att använda ett lokalt, dialektfärgat talspråk. Läraren ger tips om mottagare och språksituationer att fundera på. Eleverna pressar därefter in så många dialektfärgade former och uttryck som möjligt i en liten påhittad berättelse och får så justera språkformen så att även en främling i trakten kan tänkas förstå historien och inte heller reagera mot uttryckssättet, när den föredras muntligt för honom. Övningen slutar med prov på uppläsningar av dialektrensade texter.

3 Eleverna övar sig först att **artikulera** tydligt, genom högläsning av tex en väderleksprognos, varvid läraren påminner om att innehållets detaljer skall kunna uppfattas även av sjöfarande och personer med nedsatt hörsel. Spelas inslagen in kan eleverna själva avlyssna sina brister utan att läraren behöver mer än antyda dem. – I en efterföljande övning får de tala så högt och framför allt tydligt att de tränger igenom en ljudkuliss av störningar, levererade av en mumlande elevgrupp eller ett ljudband med musik e d. Talaren befinner sig i rummets ena hörn, lyssnarna sitter i det andra hörnet och antecknar där nyckelord för senare återgivande.

4 Efter behandlingen av dialektfärg och artikulation studeras slutligen den **verbala förmågan**. Eleverna får en trogen utskrift av spontant tal – med avbrott, felsägningar, omtagningar etc – och uppgiften blir att stryka under nyckelord, välja andra ord och formuleringar osv, så att de efter genomgången kan återberätta innehållet, med texten framför sig, i någorlunda välbildade meningar och med ett rikare, mer träffande ordval.

Till sist sammanfattar lärare och elever de slutsatser man kan dra av studierna och övningarna. Om möjligt bör då omdömen som "fint" och "vulgärt" undvikas; kriteriet är under hela diskussionen om uttryckssättet är **effektivt**, dvs så valt att lyssnaren inte bara förstår vad den talande menar utan också undgår känslomässiga reaktioner mot den talande eller det sagda på grund av språkformen eller framförandet.

Se också period C 2:8 för övriga 2-åriga linjer s 142 och period A 1:4, lektion 1–3, 5, för de 3- och 4-åriga linjerna s 18.

Period 6

Tid

6 lektioner (veckorna 49–51)

Accent

Reklam och propaganda

Mål

Eleven skall

bli orienterad om massmediernas förmedling av reklam och propaganda

känna till några olika typer av reklam och propaganda

bli orienterad om skillnaden mellan reklam och saklig information

kunna med viss säkerhet bedöma vaghet, abstraktionsgrad och värdeladdning hos ord

känna till språkets uppgift och medel att informera och påverka samt samverkan ord–bild

ha studerat ett antal reklam- och propagandatexter

kunna formulera några skriftliga framställningstyper med givna förutsättningar.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, psykologi, samhällskunskap

Kommentar

Under period 10 i årskurs 1 studerades bilder av olika slag, framför allt i närmiljön, och eleverna granskade, tolkade och sammanfattade den information de gav. Nu fördjupas och vidgas detta studium till att i huvudsak omfatta **reklam och propaganda** samt en undersökning av hur språket används för dessa syften. Texter av sakprosatyp hämtas ur tidningar och tidskrifter. Efter ett noggrant studium bör eleverna få något tillfälle att öva sig i att producera framställningstyper av reklamerande, propagerande och agiterande slag, t ex säljbrev, annons, upprop.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 3–7 (Riktlinjer).

Vårterminen

Någon lektion avsätts i början av terminen för uppföljning av den fria läsning som påbörjats i början av höstterminen. Jämför årskurs 1 period 8.

Arbetet under period 10 presenteras. Eleverna väljer litteratur och uppmanas att läsa texterna till periodens början.

Period 7

Tid

3 lektioner (veckorna 2–4)

Accent

Studium av talad och skriven nusvenska

Mål

Eleven skall

känna till språkets uppgift och medel att informera och påverka

kunna med viss säkerhet bedöma språkbruket och stilarten i olika framställningsformer

känna till de främmande ordens inpassning i svenskan

kunna föra enkla semantiska resonemang

kunna välja uttrycksform efter språksituationens krav

ha studerat ett fackspråk (ordförråd, ordbildning, meningsbyggnad).

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Arbetet under denna period bör knyta an till period 9 i årskurs 1. Nu skall studiet ägnas dels åt **språklig orientering i allmänhet**, dels åt studium av för linjen karakteristiskt **fackspråk** (detta gäller i synnerhet affärsspråket). Även enkla semantiska övningar bör ingå.

Underlag för övningarna hämtas ur tidningsartiklar om för linjen specifika ämnen, t ex handel, social- och hälsovård, samt skriftliga och muntliga framställningsformer inom yrkesområdet.

Se också perioderna C 1:13 och C 2:8 s 132 resp 142.

Period 8

Tid

6 lektioner (veckorna 5–7)

Accent

Intensiv skrivträning

Mål

Eleven skall

kunna utreda händelse- och orsakssammanhang samt sammanfatta materialet i redogörelse och utredning.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Arbetet koncentreras på **beskrivningar, rapporter och redogörelser** av utredande art samt på reklamation och svar på reklamation.

Under **fas 1** studeras mönster noggrant. Under **fas 2** produceras de olika framställningstyperna.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 10–11, 15 (jfr även 17), (2) Beskrivningen, (7) Förklaringen (jfr (11) Utredningen), samt period C 2:7 s 140.

Period 9

Tid

6 lektioner (veckorna 8–10)

Accent

Film och/eller dramatik

Mål

Eleven skall

känna till filmens/dramats möjligheter att förmedla information och upplevelse

känna till något om dramat som genre

vara orienterad om den dramatiska föreställningens elementa

ha läst, avlyssnat och/eller sett ett drama.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Samhällskunskap, psykologi, teckning, frivillig dramatik

Kommentar

Under denna period kan arbetet läggas upp enligt två alternativ:

1 Om **film- och TV-kunskap** behandlats utförligt i årskurs 1, koncentreras arbetet nu på **dramatik-kunskap**. Det är naturligtvis önskvärt att eleverna får se något skådespel på teatern. Går inte detta får man lita till bandat material från radio eller TV. Orienteringen bör innehålla sådant stoff som är absolut nödvändigt för förståelsen av den moderna dramatiken. Det kan alltså inte bli fråga om någon utförlig historisk tillbakablick. Det väsentliga är upplevelsen av dramatik, läst och/eller avlyssnad, samt förståelsen av den som en yttring av kulturen och samhällsdebatten. Intresserade elever kan beredas tillfälle att framföra någon eller några scener ur ett skådespel eller själva komponera ett kort klassrumsspel att framföra för kamraterna. Naturligtvis kan speciellt intresserade elever ägna sig åt ett fördjupat studium av dramatik under den tid som avsatts till fri läsning.

2 Om film och TV endast berörts i årskurs 1 ägnas perioden åt dessa medier. En filmvisning skall ingå, antingen i skolans lokaler eller på biograf. Se vidare period 10 årskurs 1. I slutet av perioden ges stimulans till fortsatt fri läsning (läsecirkel).

Se också period C 1:11 och 2:9 s 128 resp 143 och period A 1:10 för de 3- och 4-åriga linjerna s 27.

Period 10

Tid

6 lektioner (veckorna 11–13)

Accent

Litteraturstudium 2

Mål

Eleven skall

kunna läsa texter för att av dem få information och upplevelse

kunna samtala om det lästa samt återge innehållet i det

kunna på olika sätt förmedla fakta och upplevelser till en mottagare

kunna formulera egna kommentarer till det lästa ha lärt känna både skönlitterära texter och sakprosatexter.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, samhällskunskap, psykologi

Kommentar

Det är lämpligt att presentera periodens arbete alldeles i början av terminen, förslagsvis före period 8. Något kortare prosaverk, t ex en kort roman, bör ingå vid sidan av texter ur antologier, t ex noveller, artiklar, och eleverna bör beredas tillräcklig tid att läsa de valda texterna.

Valet av texter bör göras av läraren och eleverna gemensamt. Elevernas intressen bör så långt det är möjligt tillgodoses för att läsningen skall kännas angelägen och motiverad för dem.

Såväl **sakprosa** som **skönlitteratur** bör ingå. Av sakprosatexter kan man välja dels sådana av debattkaraktär om aktuella ämnen, dels sådana som knyter an till elevernas linjeval och kommande yrkesverksamhet, t ex ur *Vår miljö*, material, vari ämnet ses ur

a) mera allmän synvinkel, även litterär, b) social, medicinsk, ekonomisk etc synvinkel.

Textstudiet kan redovisas genom att eleverna utformar kortare referat kompletterade med kommentarer eller att de i en mera fritt vald form ger sina synpunkter på problemen.

Se också *Skriftlig framställning* (1970) s 9–10, 12–13, 18 och 20, (1) Berättelsen, (4) Sammanfattningen, (14) Kommentaren och (17) Argumenteringen.

Period 11

Tid

9 lektioner (veckorna 14–17)

Accent

Informationsförmedling 2

Mål

Eleven skall

kunna självständigt tillämpa olika tekniker för informationssökande

kunna samla, sammanställa, jämföra och värdera information ur olika källor – även icke-verbala

kunna bedöma språkliga och stilistiska varianter

kunna på ett ändamålsenligt sätt förmedla informationer av olika slag till en mottagare

kunna använda olika uppslagsverk, facklitteratur etc.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Under denna period följs arbetet från period 3 upp. Eleverna skall nu i huvudsak på egen hand enskilt och i grupp **skaffa, bearbeta** samt **förmedla information**. Läraren fungerar som arbetsledare och fördelar uppgifterna. Det är lämpligt att eleverna får träna aktiviteterna på stoff (text, ljud och bild) och i former som blir aktuella för dem efter skolans slut.

I samband med bearbetningen av stoffet görs **språklakttagelser**. Eleverna får också övas i att "gå från boken till böckerna", dvs använda litteraturhänvisningarna. En intervju bör ingå i arbetet. Redovisningen sker dels muntligen i form av redogörelser och rapporter inför klassen, dels skriftligen med personliga kommentarer.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 2 och 5 (Riktlinjer) samt s 12–13, 18 och 20, (4) Sammanfattningen, (14) Kommentaren och (17) Argumenteringen.

Period 12

Tid

9 lektioner (veckorna 18–21)

Accent

Yrkesmässig kommunikation 2 (muntlig och skriftlig)

Mål

Eleven skall

kunna samla och sammanställa information samt muntligen eller skriftligen förmedla den på ett ändamålsenligt sätt till en mottagare

kunna framträda och uttrycka sig naturligt och ändamålsenligt i olika talsituationer.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen

Kommentar

Arbetet under perioden bör koncentreras på de **kommunikationsaktiviteter** som blir aktuella för eleverna efter skolans slut, tex affärssamtal och brev (distributions- och kontorslinjen), förenings- och diskussionsteknik. Periodens arbete blir en fortsättning och fördjupning av uppgifterna under perioderna 5 och 8.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 2–7 (Riktlinjer) och s 23–24 (affärskorrespondens etc).

Period 13

Tid

9 lektioner (veckorna 22–24)

Accent

Studium av massmedierna

Mål

Eleven skall

kunna jämföra och värdera ett stoff med avseende på information och underhållning

kunna samla, sammanställa och återge ett stoff som lämnas av massmedierna

känna till språkets funktioner och varianter.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Yrkestekniska ämnen, samhällskunskap, psykologi, konsumentkunskap

Kommentar

Under period 6 studerades den information massmedierna ger i form av reklam och propaganda. Nu bör studiet omfatta även annan **information** samt dessutom **underhållning förmedlad av massmedierna**.

Det är väsentligt att eleverna får klart för sig de olika budskapens syften och skiftande språkliga utformning. De bör också ha klart för sig att gränserna mellan information och underhållning är flytande.

Tiden torde inte medge att samtliga massmedier behandlas, varför man lämpligen begränsar det jämförande studiet till två, tex press och radio. Redovisningen (muntlig och/eller skriftlig) sker förslagsvis i form av sammanfattningar med personliga kommentarer.

Se Skriftlig framställning (1970) (4) Sammanfattningen, (10) Obl prov II, (14) Kommentaren samt (15) Obl prov IV. Se också period C 2:12 s 147.

Anmärkning

Perioderna 11–13 är att betrakta som prov- och testperioder, eftersom de samlar upp de flesta färdigheterna och aktiviteterna i kursen i svenska.

Översikt över studieplanen för de direkt yrkesinriktade linjerna, åk 1

PERIOD	1 (8 lek)	2 (4 lek)	3 (4 lek)
INNEHÅLL	Diagnos — läsvanor — läshastighet — läsförståelse — ordkunskap — strukturering — grammatik Inledande studietekniska övningar — olika läsformer — bok- och bibliotekskunskap — anteckningsteknik Presentation av läsårets arbete — läromedel — aktiviteter — lokaler Planering av arbetet under läsåret (disk.)	Framträdande inför grupp Olika muntliga uttrycksformer	Grundläggande tal- och skrivfärdigheter Mönsterstudium av: Berättelse Beskrivning

Anm 1 och 2: I översiktstabellerna finns under rubrikerna Talträning och Skrivträning även exempel på övningar som kan tas till som extra förstärkning.

TALTRÄNING	Diagnos och övning — uppläsning (artikulation etc) — röstbehandling — framträdande	Berättelse Beskrivning Dramatisk improvisation	Berättelse Beskrivning
SKRIVTRÄNING	Diagnos och övning — stavning — interpunktion — ordförråd — ordbildning — formuleringsövning — gram. övning — anteckningsteknik	Anteckningsövning	Formuleringsövningar Berättelse Beskrivning

Anm 3: I översiktstabellerna finns under rubriken Linjespecialisering även exempel på övningar som dels kan tas till som extra förstärkning, dels ersätta vissa aktiviteter och övningar i studieplanen men ändå passa in under accentrubriken.

LINESPECIALISERING	naturvetenskapligt tekniska linjer	Läsning av skyddsföreskrifter för respektive yrke	Muntlig och skriftlig förmedling av besked, instruktion, order. Improviserat samtal med arbetsledare	Beskrivning av enkelt verktyg
	Konsumtions- och vårdlinjer	—"	—"	Beskrivning av enkelt redskap
	Distributions- och kontorslinjer	—"	—" Improvisation: Biträde — kund i affär	Självupplevd affärstransaktion Affärskorrespondens inleds

4 (8 lek)	5 (8 lek)	6 (8 lek)	7 (8 lek)
Informationsförmedling I Enkel intervjuövning Läsning av sakprosa: Aktuellt ämne i dags- eller veckopress som är lämpligt för periodens accent	Litteraturstudium I Noveller (berättande, beskriv- ande) Ev motivkrets Enkel textanalys	Studium av massmedierna I Jämförande studium av press- radio-TV (allmän orientering) — disposition/innehåll — språk och stil — sändare — mottagare Något område studeras mera ingående	Intensiv skrivträning I Mönsterstudium av: Redogörelse Rapport Brev
Fri läsning påbörjas (läsecir- kel)			
Enkel intervju Berättelse Beskrivning Enkel sammanfattning	Berättelse — återberättande Samtal, diskussion	Uppläsning Sammanfattning	Beskrivning Sammanfattning Vardags- och yrkeslivets kom- munikationsformer
Anteckningsövning Berättelse Beskrivning Enkel sammanfattning	Berättelse — återberättande	Formuleringsövningar inkl ordkunskapsövningar Sammanfattning	Beskrivning Sammanfattning (rapport, re- dogörelse, notis etc) Brev Vardags- och yrkeslivets kom- munikationsformer
Intervju med yrkesman Läsning av enkel fackartikel			Beskrivning av arbetsförlopp Redogörelse för orsakssam- manhang (na/te) Rapport över utfört arbete
Intervju med personal inom respektive yrkesområde. Läsning av enkel fackartikel		Studium av reklam i massme- dierna	Beskrivning av arbetsförlopp Rapport över utfört arbete
Intervju med affärs- och kon- torspersonal Läsning av annonser och sälj- brev Förfrågning, även muntlig		—"—	Varubeskrivning Offert, även muntlig

Perioderna 8–15 behandlas på följande uppslag.

PERIOD	8 (4 lek)	9 (4 lek)	10 (8 lek)	11 (8 lek)
INNEHÅLL	Fortsättning på period 5	Studium av talad och skriven nusvenska (radio, TV, press) Enkla språk- och stillakttagelser Ordförråd Ordbildning Språkets funktioner Språkets sociala och regionala varianter Ev språksituationen i Norden	Studium av massmedierna 2 — bild — film — TV Noggrant studium av hur de olika medierna förmedlar information, propaganda och underhållning Ev filmkunskap i anslutning till filmvisning Filmrecension (mönsterstudium och övning)	Litteraurstudium 2 — Danska och/eller norska — enkel sakprosa (tidningstexter e d) — enkel skönlitteratur (berättande, beskrivande) Hörövningar Jämförande studium: svenska—danska—norska Underlag: enkla tidnings- och tidskriftstexter

Presentation av texter för period 14

TALTRÄNING

Beskrivning inkl kommentar
Redogörelse inkl kommentar

Ev körläsning

SKRIVTRÄNING

Formuleringsövningar inkl ordkunskapsövningar
Transponeringsövningar

Anteckningsövning
Beskrivning inkl kommentar
Redogörelse inkl kommentar
Filmrecension

”Översättning”

Facktermer, fackspråk

Studium av massmediernas tekniska och konsumentupplysande information

Enkla facktexter på danska och norska

—”—

Studium av massmediernas konsumentupplysning

—”—

—”—

—”—
Studium av massmediernas ekonomiska information

—”—

12 (8 lek)	13 (8 lek)	14 (8 lek)	15
Informationsförmedling 2 Läsning av sakprosa (tidnings- och tidskriftsartiklar) — även icke-verbal framställning Språk- och stiliakttagelser Ordförråd Ordbildning Ev orientering om nyhetsförmedling	Intensiv skrivträning 2 Mönsterstudium av: Beskrivning Instruktion PM	Litteraturstudium 3 — sakprosa, ev av debattkaraktär — skönlitteratur (noveller, skådespel, romaner) Ev motivkrets Uppläsning Ev dramatisering Enkel textanalys Språk- och stiliakttagelser Språkets funktioner	Informationsförmedling 3 (text—bild—ljud) Ev beting Underlag: texter av informationskaraktär, ev även upplevelsekaraktär, bandat material från radio etc Språk- och stiliakttagelser Språkets funktioner Enkel argumentationsanalys
Samtal, diskussion Redogörelse inkl kommentar Sammanfattning Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer	Beskrivning, arbetsbeskrivning Instruktion Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer	Uppläsning Dramatisering Sammanfattning Referat	Intervju Sammanfattning Referat Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer
Anteckningsövning Redogörelse inkl kommentar Sammanfattning Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer	Formuleringsövningar Beskrivning, arbetsbeskrivning Instruktion PM Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer	Sammanfattning Referat Recension	Anteckningsövning Intervju Sammanfattning Referat Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer
Orientering om facktidsskrifter Läsning av fackartiklar Verbalisering av tabeller, diagram etc	Metod- och arbetsbeskrivning Besked, föreskrift, instruktion, order, PM	Dramatisering av arbetslivssituation Studium av fackterminologins funktioner	Intensiv träning i att förstå och formulera instruktion inom respektive yrkesområde
—”— Föredragning	—”—	—”—	—”— Studium av reklam
—”— Föredragning	—”— Beställning Protokoll	Dramatisering av arbetslivssituation Säljspel Läsning av jämförande reklam Fackterminologins funktioner	Argumentationsanalys av reklamens språk. Studium av reklam Inledande övningar i att förstå kansli- och lagspråk

Översikt över studieplanen för de direkt yrkesinriktade linjerna, åk 2

PERIOD	1 (3 lek)	2 (3 lek)	3 (9 lek)
INNEHÅLL	Studieteknik — bok- och bibliotekskunskap — anteckningsteknik — lästeknik (informationsläsning) Presentation och planering av läsårets arbete — läromedel — aktiviteter Fri läsning påbörjas (läsecirkel)	Tal- och skrivträning Mönsterstudium av: Referat	Informationsförmedling 1 Läsning av texter (facktexter) — även icke-verbal framställning Språk- och stiliakttagelser Ordförråd Ordbildning
Anm 1 och 2: I översiktstabläerna finns under rubrikerna Talträning och Skrivträning även exempel på övningar som kan tas till som extra förstärkning.	TALTRÄNING	Sammanfattning Referat	Samtal, diskussion Beskrivning Sammanfattning Referat Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer
	SKRIVTRÄNING	Anteckningsteknik	Formuleringsövningar Sammanfattning Referat
			Anteckningsövning Beskrivning Sammanfattning Referat Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer
Anm 3: I översiktstabläerna finns under rubriken Linjespecialisering utöver övningar nämnda i studieplanen och extra förstärkningsövningar även sådana som kan löpa som ett linjespecialiserat inslag under hela läsåret för att ge en systematisk studiegång i aktiviteter karaktäristiska för linjen. Detta gäller i synnerhet kontors- och distributionslinjerna.	LINJESPECIALISERING	Konsumtions- och vårdlinjer	Referat av fackartikel Arbetsbeskrivning Instruktion Telefonmeddelande
		Distributions- och kontorslinje	—”— Repetition av förfrågning, offert, beställning Avböjande svar på förfrågning, offert, beställning

4 (9 lek)	5 (6 lek)	6 (6 lek)	7 (3 lek)
Litteraturstudium I — Danska och/eller norska — tidningar — tidskrifter (även facktid- skrifter) Språk- och stiliakttagelser (även karakteristiska för lin- jen) Ordförråd (dito) Ordbildning (dito)	Yrkesmässig kommunikation I (Muntlig) Studium av och träning i fram- trädande i olika talsituationer karakteristiska för linjen Mönsterstudium av: Uppläsning Beskrivning Samtal (även affärssamtal) Föredragning Dramatisering Rollspel	Reklam och propaganda Studium av reklam, propagan- da, agitation i tidningar, tid- skrifter och närmiljö Språk- och stiliakttagelser Ordförråd Ordbildning Mönsterstudium av: Annonstexter Bildunderskrifter Rubriker Formuleringar etc	Studium av talad och skriven nysvenska — press, även fackpress — för linjen specifika texter Språk- och stiliakttagelser Ordförråd Ordbildning Språkets funktioner Presentation av texter för pe- riod 10
Sammanfattning Vardags- och yrkeslivets kom- munikationsformer "Översättning"	Röst- och talvård Dramatisering	Samtal, diskussion Sammanfattning Dramatisering	Formuleringsövningar
Formuleringsövningar Sammanfattning Vardags- och yrkeslivets kom- munikationsformer "Översättning"		Formuleringsövningar Sammanfattning	Ordkunskapsövningar Formuleringsövningar Transponeringsövningar
Orientering om danska och norska facktidsskrifter Läsning av fackartikel	Demonstration Instruktions- och ordergivning Improviserat samtal med ar- betsledare Sammanträdesteknik		Facktermer och fackspråk
—" Läsning av enkelt affärsbrev på danska och norska	Demonstration Telefonförsäljning Affärssamtal Sammanträdesteknik	Säljbrev	—"

Perioderna 8–13 behandlas på följande uppslag.

PERIOD	8 (6 lek)	9 (6 lek)	10 (6 lek)
INNEHÅLL	Intensiv skrivträning Studium av och träning i olika skriftliga framställningsformer karakteristiska för linjen Mönsterstudium av: Redogörelse Utredning	Film och/eller dramatik Översikt över teaterns, drams och filmens utveckling under 1900-talet Teaterbesök/Filmvisning (Alt. Föreställningar i TV eller radio) Studium av något drama (helt eller i valda delar)	Litteraturstudium 2 — sakprosa (debattkaraktär) — skönlitteratur Ev motivkrets avspeglade linjens inriktning

TALTRÄNING		Samtal, diskussion Sammanfattning Referat Uppläsning Dramatisering	Samtal, diskussion Beskrivning Referat med kommentar Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer

SKRIVTRÄNING	Formuleringsövningar Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer, även affärsbrev	Sammanfattning Referat Recension Fri skrivning (klassrumsspel)	Beskrivning Referat med kommentar Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer Fri skrivning om periodens tema

LINJESPECIALISERING

Beskrivning av arbetsförlopp
 Rapport över utfört arbete
 Redogörelse för orsakssammanhang

—”—
 Varubeskrivning
 Reklamation
 Svar på reklamation

11 (9 lek)	12 (9 lek)	13 (9 lek)
Informationsförmedling 2 Läsning och avlyssning av stoff av informationskaraktär specifikt för linjen — även icke-verbalt Språk- och stiliakttagelser Språkets funktioner Utnyttjande av litteraturhänvisningar	Yrkesmässig kommunikation 2 (Muntlig och skriftlig) Studium av och träning i olika muntliga och skriftliga framställningsformer karakteristiska för linjen Mönsterstudium Språk- och stiliakttagelser Ordförråd Ordbildning	Studium av massmedierna Studium av — underhållning — information i — press (dags- och veckopress) — TV — radio — närmiljö Språk- och stiliakttagelser Ordförråd Ordbildning Språkets funktioner Språkets sociala och regionala varianter
Samtal, diskussion Referat med kommentar Intervju Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer	Se period 5	Samtal, diskussion Sammanfattning med kommentar Intervju Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer
Anteckningsövning Referat med kommentar Intervju Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer	Se period 8	Formuleringsövningar Sammanfattning med kommentar Intervju Vardags- och yrkeslivets kommunikationsformer
Intervju med arbetsledare och anställda inom resp. yrkesområde Repetition av platsansökan	Metod- och arbetsbeskrivning Besked, föreskrift, instruktion Order PM Protokoll	Jämförande studium av reklam, konsumentupplysning i massmedierna Övning i att förstå kansli- och lagspråk Läsning av avtalstext
—”— Brevserier	Forts. brevserier Metod- och arbetsbeskrivning	—”—

C. 2-åriga sociala, ekonomiska och tekniska linjer

Linjespecialisering inom kursplanens huvudmoment

Samma kursplan gäller för undervisningen i svenska på gymnasieskolans alla tvååriga linjer, men det har ändå ansetts motiverat att för de sociala, ekonomiska och tekniska linjerna utarbeta ett förslag till studieplan som i flera avseenden skilljer sig från det som ovan givits för de direkt yrkesinriktade linjerna. Med den elevcentrerade undervisningens princip som riktmärke kan man inte bortse från förhållandet, att de elever som söker sig till de sociala, ekonomiska och tekniska linjerna i viss mån har andra intressen och andra förväntningar på gymnasieskolan än de som söker sig till de yrkesinriktade linjerna. Väsentligast är emellertid att de yrkesverksamheter som de olika linjerna pekar fram emot är av skilda slag. Detta innebär att ämnet svenska på olika linjer är omgivet av mycket varierande fackämnen, som alla har sina speciella integrationskrav på det centrala kommunikationsämnet. De svensklärare som tjänstgör på gymnasieskolans tvååriga linjer kommer sålunda att i sin planering få ta hänsyn till sådana faktiska skillnader i förutsättningarna.

Helt allmänt kan sägas, att det förslag till studieplan för de 2-åriga sociala, ekonomiska och tekniska linjerna som här följer har en mer teoretisk betoning än förslaget för de övriga direkt yrkesinriktade linjerna. Det stoff som läggs till grund för färdighetsövningar och andra studier har för det mesta också en mer allmän karaktär. I synnerhet är detta fallet för den sociala linjen, som torde vara den linje där eleverna längst håller frågan om yrkesinriktning öppen.

Skillnaderna mellan de två förslagen till studieplan bör dock inte överbetonas. De båda uppläggningarna utgår inte bara från samma kursplan. Också samma årskursfördelning av stoff och aktiviteter ligger till grund för dem. I många fall är periodrubrikerna ("accenterna") likalydande, och i ett par fall är periodbeskrivningarna identiska. För en rad perioder ges också hänvisningar från det ena studieplansförslaget till det andra, så att lärare och elever skall kunna använda det alternativ som bäst passar klassen. Även mellan de båda studieplanerna för de tvååriga linjerna och planen för de tre- och fyraåriga linjerna hålls ka-

naler öppna. En klass på social, ekonomisk eller teknisk linje kan alltså tänkas arbeta efter en studieplan som är sammansatt av perioder hämtade från de tre nämnda förslagen och kompletterad av lärarens och klassens egen planering.

De periodbeskrivningar som ges i följande studieplaneförslag utgår från den sociala linjens krav, eftersom denna linje som nämnts har den mest allmänna karaktären. I de flesta fall är de kunskaper och färdigheter som verksamheten siktar till lika centrala för undervisningen på de ekonomiska och tekniska linjerna, och inga alternativa förslag ges då för dessa. Andra gånger kräver ekonomisk eller teknisk linje annat stoff, andra övningar. Dessa linjers behov anges då ibland helt kortfattat i slutet av en periodbeskrivning, ibland mer utförligt under en särskild periodrubrik.

Då man på teknisk linje läser svenska endast under det första året, måste studieplanen för detta år kunna erbjuda en avslutad studiegång. I årskurs 2 är social och ekonomisk linje planmässigt men inte tidsmässigt integrerade. Eftersom ekonomisk linje har en veckotimme mer, skulle denna linje avverka studieplanens perioder på kortare tid, om inte ett par block med speciella ekonomiska moment sköts in mellan dem som är gemensamma för de båda linjerna.

Även i andra avseenden än de nu nämnda kommer undervisningen i svenska på ekonomisk och teknisk linje att något avvika från den som här föreslås för social linje, och en översikt av linjernas speciella accenter inom de fem huvudmomenten bör därför ges.

Muntlig och skriftlig framställning

Åtskilliga elever på **social linje** kan förväntas bli klasslärare. Förutom god muntlig framställning och en säker skrivfärdighet bör de ha teoretiska grundkunskaper om rösten och talet. Det senare är också av stor vikt för all vårdpersonal.

På **ekonomisk linje** infogas övningar i att föra affärssamtal eller göra enkla föredragningar som led i den allmänna träningen i muntliga färdigheter. Däremot bör övningar i att skriva affärsbrev ske under en sammanhängande följd av lektioner. Eleverna kan då genomföra fiktiva affärstransaktioner genom att bilda säljar- och köpargrupper. För att de skall få tillräcklig träning i att rätt förstå brev som de kommer att ta emot och att anpassa sina svarsbrev efter dessa, krävs inte bara studium av färdiga mönsterbrev utan även skriv-

övningar. Dessa påverkar direkt inlärningseffekten. En noggrann undervisning om vissa affärsbrev är nödvändig även i en tid då standardiseringen av brevtyper snabbt slår igenom.

Undervisningen i affärsspråk bör kännetecknas av iakttagelser och diskussioner kring olika språkliga fenomen. Språkets anknytning till den vanliga sakprosans ordval, uttrycksformer och meningsbyggnad bör ständigt påpekas. Inlärning av uppställning, aktuella standardiserings-(SIS)normer o d bör inte i alltför hög grad få plats på svensk-
lektionerna. I detta fall, liksom när det gäller affärsterminologin, bör givetvis samarbete ske med undervisningen i företagsekonomi, sekretärkunskap, maskinskrivning och kontorskunskap samt moderna språk. En noggrann planering vid läsårets början krävs för sådan samverkan. Under lektionerna i svenska bör uppmärksamheten riktas på det för det egna ämnet centrala, nämligen förmågan att i givna situationer uttrycka sig ändamålsenligt i tal och skrift.

Undervisningen i muntlig och skriftlig framställning är utomordentligt viktig även på **teknisk linje**. Under de senaste åren har kraven på den språkliga färdigheten inom yrkesområdet blivit större än tidigare. Teknikerna förväntas kunna tillgodogöra sig ett ständigt ökande flöde av teknisk information, och de skall själva kunna ge information som fungerar. Enligt gjorda undersökningar använder många ingenjörer i dag hälften av sin arbetstid till att lämna och ta emot teknisk information vid samtal, sammanträden och föredragningar och i form av rapporter, protokoll, promemorior, instruktioner osv. Arbetsuppgifter som kräver god förmåga att uttrycka sig muntligen och skriftligen tillhör teknikernas vardag.

Då tekniker även behöver kunna avfatta skrivelser av olika slag, dvs sådant som ingår i delmomentet "andra vardagslivets framställningsformer", bör utrymme ges åt träning i att ställa upp brev och att formulera vissa enklare skrivelser. Eftersom svenska på teknisk linje läses endast i åk 1, är det viktigt att kursen där omfattar träning både av den generella färdigheten i tal och skrift och av mera yrkesinriktade framställningstyper.

Språklig orientering

Träningen i svensk grammatik bör på **social linje** ges tillräckligt utrymme, både med tanke på elevernas egen skriftliga produktion och med tanke på att många av dem kommer att undervisa i svenska och i främmande språk. De behöver också i hög grad en saklig syn på språkfrågor och förmåga att analysera en argumentation.

På **ekonomisk linje** bör fackterminologin ägnas uppmärksamhet och dess användningsområden noggrant diskuteras. Till kunskaper om språkets informerande och påverkande funktioner knyts övningar i att skriva argumenterande och resonerande affärsbrev. En del av exemplifieringen av språkets sociala varianter hämtas från näringslivets och förvaltningens områden.

På **teknisk linje** bör i samband med studiet av ordförråd och ordbildning frågor rörande den tek-

niska terminologin tas upp: hur tekniska termer lånas in från andra språk, hur tekniska termer bildas och hur tillkomsten av tekniska termer styrs (Tekniska Nomenklaturcentralens verksamhet). Eleverna behöver också få lära sig att ur uppslagsverk läsa ut tekniska termers ursprung och betydelse.

Danska och norska

För eleverna på **social linje** är kunskaper i danska och norska av väsentlig betydelse. Som lärare kommer tex många att en gång själva behöva kunna lära ut grannspråkens elementa och kunna läsa och levandegöra dansk och norsk litteratur. Vidare kommer grundkunskaper i de nordiska språken att underlätta elevernas anpassning på en gemensam nordisk arbetsmarknad.

Det senare gäller naturligtvis också **ekonomisk linje**. Speciell nytta torde eleverna på denna kunna få av kunskaper i danska och norska vid utväxling av affärsbrev och annan handelskommunikation med företag i de nordiska grannländerna. Danska och norska texter med ekonomiskt innehåll, gärna hämtade ur tidningar och tidskrifter, bör därför studeras på denna linje och likaså några affärsbrev på grannspråken.

Även elever på **teknisk linje** kan i sitt yrke komma att arbeta längre eller kortare tid i Norge eller Danmark, och i varje fall kommer de att behöva kunna tolka danska och norska texter med tekniskt innehåll. Det är därför lämpligt att de får läsa några sådana och orienteras om olikheter i den tekniska terminologin och om de försök som har gjorts och görs att samordna denna inom Norden. För läsning av skönlitterära grannspråkstexter blir utrymmet knappt på denna linje, då ämnet svenska där förekommer bara i åk 1.

Kunskap om informationsmedel

Övningarna i förmågan att utnyttja biblioteks och andra mediateks resurser inriktas på **social linje** särskilt på de språkliga, litterära, allmänskulturella och samhällsliga områdena.

På **ekonomisk linje** bygger en viss del av den studietekniska träningen på stoff med ekonomisk inriktning. Eleven bör få vana att i biblioteksregister söka litteratur i ekonomiska ämnen och att ur en viss framställning få fram önskad information. När det gäller undervisningen om massmediernas funktioner, kommer reklamens olika uttrycksmedel i förgrunden. Studium av exempelvis faktaurval och värdeladdade ord bör leda fram till samtal om annonsörernas intentioner och deras möjligheter att genomföra dem samt om konsumenternas olika reaktioner och bakgrunden till dessa. Möjligheterna att knyta an till socialpsykologin beaktas. Kombinationen av bild och text i annonser samt av bild, text och ljud i reklamfilmer ägnas viss uppmärksamhet.

Något liknande gäller också för **teknisk linje**, eftersom utbildningen även här är målinriktad och bl a avser att förbereda eleverna för omedelbar yrkesutövning. Särskilt inom tekniken ställs stora

krav på yrkesutövarnas förmåga att följa med i den fackinformation som ges i handböcker, artiklar i fackpress och dagspress, rapporter från företag och institutioner, bruksanvisningar, annonser osv. Ju större informationsmängden blir, desto svårare är det att orientera sig i och utnyttja informationen.

I den studietekniska träningen samt i bok- och bibliotekskunskap bör alltså ingå även fackinriktat material, för att eleverna skall få stifta bekantskap med den typ av informationsmedel, som de senare kommer att behöva utnyttja i sitt yrkesarbete. Detta studium bör samordnas mellan fackämnen och svenskämnet.

Informationen om massmediernas funktioner, användning och effekt bör på denna linje avteoretiseras och tillämpas på praktiska situationer och på för eleverna lättillgängligt stoff. I vissa fall kan det vara lämpligt att företa en enkel värdering av orden i en framställning, som innehåller tex reklam eller propaganda.

Litteraturstudium

Studiet av skönlitteratur och sakprosa på **social linje** bör bl a syfta till att ge eleverna kunskaper om människors tankar, känslor och inbördes relationer samt förståelse för människors problem. Inte minst bör dramatiken, ibland kanske utövad av eleverna själva, ge dem insikter i psykologiska sammanhang, som kan vara av värde för deras senare yrkesverksamhet. Eleverna bör också lära känna andra tider och andra miljöer än dem som de själva lever i. En egen upplevelse av att läsning kan vara ett nöje är vidare en förutsättning för att man skall vilja och kunna bibringa andra samma uppfattning.

På **ekonomisk linje** har studiet av skönlitteratur i stort sett samma inriktning som på social linje, men här bör affärlivets texter utgöra det viktigaste stoffet vid studiet av sakprosa. De kan hämtas från dagstidningarnas, veckopressens och tidskrifternas artiklar om ekonomiska ämnen men också utgöras av argumenterande och resonerade affärsbrev. Möjligheterna att få material från skolortens företag och förvaltningar bör tillvaratas.

På **teknisk linje** bör studiet av skönlitteratur huvudsakligen koncentreras till texter från de senaste decennierna. Någon enstaka äldre text kan dock tas upp, tex inom ramen för en motivkrets. Urvalet av sakprosatexter kompletteras med exempel på teknisk facktext (tidskriftstext) av populärvetenskaplig och fackvetenskaplig typ.

Förslag till årskursplanering

Årskurs 1

Se också Planering av årskurs 1 i fackskola och gymnasium (1968) s 17–24, 46–54.

Höstterminen

Period 1

Tid

4 lektioner (veckorna 35–36)

Accent

Kontakt

Mål

Eleven skall

vara orienterad om kursplanen och tillgängliga läromedel för studierna i svenska

känna läraren och kamraterna

känna till något om hämmande och frigörande faktorer i talsituationer inom och utom skolan

känna till något om vad kontakt och avspänning betyder för andning, röst och tal

önska utveckla sin förmåga att tala ledigt och naturligt.

Hemarbete

Genomgång av textunderlag för lektionerna 3 och 4. Översiktlig läsning av lärobokens avsnitt om andning, fonation och artikulation.

Integration

Introduktionsdag med bl a läsprov och undersökning av läsintrösse. Timme till förfogande med röst- och talvård.

Lektionsplan

- 1 Presentation av läsårets och terminens kurs enligt gällande kursplan samt av läromedlen i svenska
- 2 Samtal om hämmande och frigörande faktorer i talsituationer inom och utom skolan
- 3 Kontaktövningar, avspänningsövningar, impulsövningar
- 4 Uppläsningsovningar med tonvikt på andningsteknik och frasering.

Kommentar

Den första lektionens genomgång av kursinnehåll och läromedel måste av naturliga skäl bli mycket översiktlig och bör kanske framför allt ge eleverna en känsla av att metodiskt genomförda studier verkligen kan ge goda resultat. Det är också viktigt att eleverna informeras både om sina möjligheter att påverka undervisningen och om de gränser för friheten som ämnets huvudmoment och delmoment drar upp.

Muntliga övningar, speciellt i par och i grupp, torde väsentligt kunna påskynda den sociala anpassningsprocess som eleverna behöver genomgå för att finna trivsel och arbetslust i den nya kamratkretsen och den nya miljön. Förmågan att yttra sig ledigt och naturligt i olika sammanhang kan också sägas vara en betydelsefull del av den studietekniska färdigheten. För att en elev skall lyckas i sitt samarbete med kamrater och lärare är

det viktigt att han tidigt lär sig att dra fördel av de muntliga övningarna.

Uppläsningsovningarna i perioderna 1 och 2 kan läggas upp som en del av den grundläggande röst- och talvården. Huvudintresset bör därvid knytas till andningsteknik och fraserings. Det är viktigt att dessa övningar får ske under mycket lugna och avspända förhållanden. Eleverna bör först få försöka läsa på viloadningen ("nästan sovande") – en kort fras uttalas på varje utandning i mycket långsamt tempo. När de klarar detta bör de få gå vidare med övningar som gäller variation i klang, röststyrka och artikulation för att så småningom övergå till mera uttrycksfull och nyanserad läsning med utgångspunkt i textens innehåll. Det är en fördel om de kan arbeta i små grupper. Eventuellt kan läraren arbeta med eleverna i grupper om tre medan de övriga får syssla med annat.

Dessa och andra lektionsinslag som föreslås för denna och följande period, t ex kontaktövningar, avspänningsövningar, impulsövningar, intervjuövningar och övningar i diskussionsledning, motiverar en mera utförlig kommentar. För en sådan hänvisas till Bratt–Ternberg–Widing–Öjdahl–Ördell, *Muntlig framställning*, Utbildningsförlaget, 1970, och till Bratt–Widing–Ördell, *Studiedagsmaterial i Muntlig framställning* (I Röst- och talvård, II Högläsning, diskussion, intervju, redovisning, III Dramatisk verksamhet), Utbildningsförlaget, 1971, samt Katarina Ehnmark: *Dramatik i skolan*, Utbildningsförlaget, 1971.

För en alternativ uppläggning av studierna under perioderna 1 och 2, med en stark betoning av momentet Muntlig framställning, se Studieplan för 3- och 4-åriga linjer, period A 1:1 s 11. Jfr Plan 1 (1968) s 8, 48–49, 84–114.

Period 2

Tid

8 lektioner (veckorna 37–39)

Accent

Studieteknik, diagnos, muntlig framställning

Mål

Eleven skall

känna till sin egen nivå i vissa grundläggande läs-, tal- och skrivfärdigheter

utveckla förmågan att använda olika läsformer

utveckla de egna uttrycksresurserna

känna till grunderna för diskussionsledning

känna till grunderna för intervjuteknik

känna till hur man utnyttjar skolbiblioteket.

Hemarbete

Eleven får bekanta sig med textunderlag och andra förutsättningar för lektionerna. Individuell skrivträning, alternativt läsning av roman till period 3.

Integration

Timmar till förfogande med röst- och talvård och bibliotekskunskap. Orienteringsämnen, engelska (olika läsformer).

Lektionsplan

- 1 Diagnostiskt prov: skrivfärdighet
- 2 Genomgång av första periodens läsprov. Samtal om läsintresseundersökningen. Ev introduktion av roman
- 3 Bok- och bibliotekskunskap
- 4 Uppläsningsovningar
- 5 Genomgång av skrivfärdighetsprovet. Individuella skrivträningsprogram
- 6 Övningar i att leda gruppdiskussion
- 7 Intervjuövningar
- 8 Övning i olika läsformer.

Kommentar

Den första lektionen ges ett diagnostiskt prov i skrivfärdighet, exempelvis i form av uppsatssuppgifter eller ett flerdelat prov som ger mera direkta upplysningar om den generella färdighetsträningen.

Den andra lektionen kommenterar läraren kortfattat resultatet av de diagnostiska prov i läshastighet och läsförståelse som getts i föregående period. Den största delen av lektionen ägnas åt ett samtal med utgångspunkt i läsintresseundersökningen. Denna och samtalet kan ge läraren en viss uppfattning om huruvida klassen redan nu kan börja läsa en modern roman. En sådan kan i så fall introduceras under denna lektion eller under den timme till förfogande som ägnas åt en presentation av skolbiblioteket. Efter några dagar kan t ex första kapitlet diskuteras något, varefter hela boken behandlas under period 3, ett arrangemang som är lämpligt om klassen behöver lång tid på sig för läsningen. Alternativt läser klassen en roman först i period 3 eller 6. (För kommentar till litteraturval se period 3.) Under lektion 3 övar sig eleverna framför allt i att använda innehållsförteckningar och register i läroböckerna.

Beträffande uppläsningsovningarna under lektion 4 se kommentaren till period 1.

Det diagnostiska prov i skrivfärdighet som getts under lektion 1 rättas mycket sparsamt och återlämnas under, förslagsvis, lektion 5. Medan klassen sysslar med t ex textläsning, samtalar läraren enskilt med de elever som behöver ytterligare skrivträning och rekommenderar individuella skrivträningsprogram, helst självinstruerande sådana. Det är rimligt att denna skrivträning utgör huvudparten av berörda elevers hemarbete under denna och följande period. Se vidare exemplen på övningar vid individuell skrivträning nedan.

Under lektion 6 övar sig eleverna i att överlägga med varandra i små grupper (3–7). Det bör ske på ett ordnat och effektivt men ändå avspänt och trivsamt sätt. Formaliteter med majoritetsbeslut och klubbslag bör undvikas helt i detta sammanhang. I stället bör diskussionsledaren genom frågor

till de övriga söka föra överläggningarna framåt mot en överenskommelse som alla kan enas om. (Man kan givetvis även få lov att enas om att man inte kan enas – för tillfället!) Det kan vara värdefullt att försöka följa en viss logisk gång i dessa samtalsövningar, t ex genom följande ske- den: 1) Presentation av förutsättningarna, proble- met etc, 2) Analys av orsaker etc, 3) Förslag till åtgärder etc, 4) Överenskommelse. Diskussionsle- daren bör försöka hålla sig själv tillbaka så myc- ket som möjligt för att i stället aktivera de övriga deltagarna så mycket mera. Lämpliga praktikfall för dessa övningar kan lätt konstrueras av läraren själv men finns också att tillgå i litteratur på om- rådet. Övningarna kan ses som förberedelser för kommande grupparbeten men innebär givetvis också en värdefull träning av förmågan att fram- träda inför grupp.

Den sjunde lektionens intervjuövningar bör kan- ske främst ges formen av inlevelseintervjuer. Ele- verna får i förväg "läsa in" en viss person i t ex en skönlitterär text eller en tidningsartikel. Där- efter kan intervjuerna ske inom mindre grupper. Flera grupper kan vara aktiva samtidigt. Övning- arna kan så småningom övergå till mera informa- tiva, sakliga intervjuformer.

Periodens sista lektion sysslar klassen eller – hellre – halvklassen med olika läsformer: lokali- seringsläsning, översiktsläsning och intensivläs- ning. Eleverna lär sig innebörden av dessa ter- mer och hinner börja öva t ex lokaliseringsläsning. I fortsättningen övas de olika läsformerna ständigt i skilda sammanhang inom ämnet. En samtidig öv- ning av dessa studietekniska färdigheter i moder- na språk och orienteringsämnen torde stödja un- dervisningen både i svenska och i de andra äm- nena.

Individuell skrivträning

Översikten nedan ger exempel på typer av övning- ar som bör vara representerade i ett individuellt skrivträningsprogram.

Stavning. Övningar i att korrekt stava såväl sven- ska som vanligen förekommande främmande ord.

Ordkunskap. Övningar i att befästa och utöka det centrala förrådet av svenska och främmande ord, att använda facktermer, idiomatiska uttryck, pre- positionsuttryck och synonymer.

Meningsbyggnad. Övningar i att använda en för normalprosan korrekt meningsbyggnad, att variera meningsbyggnaden, att kommatera, att binda sam- man meningar, att korrekt använda relationsord och syftningsord.

Formulering. Övningar i att använda en för med- delandet och mottagaren avpassad stilnivå, att konkretisera med exempel, att göra en mager framställning fylligare, att förkorta en mångordig framställning.

Disposition. Övningar i att ordna en given infor- mation i en logiskt tillfredsställande följd, att in- dela i stycken.

Övningarna i generella skrivfärdigheter bör vara aktivitetskapande genom att mönsterexempel studeras och mönster imiteras. Genom studium och imitation av ett tillräckligt antal exempel skapas den förtrogenhet med språkliga uttrycksmedel, som är en förutsättning för en mera personlig stil och ett självständigt skapande. Övningarna bör vara konstruerade på ett sådant sätt att eleverna kan arbeta självständigt och fortlöpande kontrollera sina resultat med givna lösningsförslag. De bör vara tillräckligt många och varierande för att tillgodose varje elevs behov av särskild träning.

Eleverna kan företrädesvis arbeta med skrivövningarna som hemarbete efter en plan som görs upp individuellt för varje elev utifrån det diagnostiska provet. I stället för gemensamma genomgångar i klassen kan läraren då och då anslå någon lektion eller del av lektion för individuell handledning.

Period 3

Tid

10 lektioner (veckorna 40–42)

Accent

Berätta och beskriva

Mål

Eleven skall

kunna förstå och samtala om lättare berättande och beskrivande texter

kunna muntligen och skriftligen återge en avlyssnad eller läst berättelse eller beskrivning

kunna utnyttja skilda typer av bilder, tabeller och grafiska framställningar som komplement till beskrivningar i ord

känna till en roman från 1900-talet.

Hemarbete

Individuell skrivträning, alternativt läsning av roman

Integration

Moderna språk, orienteringsämnen, teckning

Lektionsplan

- 1 Läsning av berättande sakprosa. Muntligt återberättande. Kronologisk disposition
- 2 Presentation och introduktionsläsning av roman som läses till lektion 9
- 3 Läsning av novell. Muntligt återberättande. Episk dikt
- 4 Skrivövning: direkt och indirekt tal. Uppläsning eller dramatisering
- 5–6 Beskrivning av föremål och miljöer. Exempel och övningar
- 7 Beskrivning av människor. Mönster från sakprosa och skönlitteratur. Bildstudium. Övningar

- 8 Beskrivning i form av tabeller och grafiska framställningar
- 9 Samtal om romanen. Uppmuntran till fri läsning
- 10 Skrivövning med romanen som utgångspunkt.

Kommentar

Läsning av lätta texter skall förutom läsupplevelsen ge eleverna goda mönster för berättande och beskrivande framställning, och genom främst återberättandet skall deras muntliga uttrycksförmåga, som övats i de två första perioderna, utvecklas ytterligare. Redan under första lektionen kan återberättandet gälla både lästa och avlyssnade framställningar, vilka gärna kan ha något norskt eller danskt inslag. Eleverna lär känna den kronologiska dispositionens fördelar men också dess begränsning. En uppgift nu eller under lektion 3 kan vara att skriva om en kronologiskt konstruerad notis till en journalistiskt mer slagkraftig form.

Om klassen under föregående period börjat läsa en roman, kan denna behandlas under lektion 2 eller senare under perioden. I annat fall kan – under förutsättning att eleverna inte är alltför betungade av individuell skrivträning – en kortare roman introduceras nu och läsas till lektion 9. Önskar man en längre lästid kan redovisningen sparas till period 6. – Valet av roman är en bedömningsfråga, där läraren mycket väl kan ta miste. Man kan tänka sig att börja med ren triviallitteratur, om det finns ett uttalat motstånd mot erkända författare i klassen, och man kan tänka sig någon detektivroman av Sayers, Christie, Simenon, Trenter, Rönblom eller Maria Lang. Wodehouse och Bradbury kan komma i fråga, liksom yngre "klassiker" som Kafkas Förvandlingen, Steinbecks Möss och människor, Hemingways Att ha och inte ha, Shutes Mannen med sälgpiporna, Salingers Räddaren i nöden och Goldings Flugornas herre. Vidare kan för läraren välkända svenska titlar som Hans nåds testamente, Gäst hos verkligheten, Nässlorna blomma, Rymmare och fasttagare, Trägudars land, Invandrarna (kort version) och Fogelströms Sommaren med Monika nämnas.

Under lektion 3 läser eleverna någon novell, vilken återberättas, varefter innehåll och berättarteknik kommenteras. Läraren kan också ge något exempel på epik i bunden form.

Den fjärde lektionens skrivövning utgår från ett par korta exempel på direkt och indirekt anföring. Eleverna övar sig i att göra transformationer i båda riktningarna och att bedöma resultaten stilistiskt. Ett par prov på direkt anföring läses upp eller framförs i en anspråkslös dramatisering.

Under lektionerna 5 och 6 studeras beskrivning av föremål och miljöer. Textavsnitt från Strindberg, Lagerlöf och Robbe-Grillet kan få tjäna som exempel på extremt olika sätt att beskriva. Efter en kort muntlig övning, under vilken varje elev beskriver något för en kamrat (ett rum, ett hus, en gård, en utsikt, ett samhälle e d), följer en skriftlig uppgift: att "fotografiskt" beskriva ett föremål eller ett arrangemang av föremål i klassrummet.

Följande lektion kan någon av dessa beskrivningar läsas upp och diskuteras. Då studeras vidare huvudsakligen bildframställningar av olika slag, främst fotografiska bilder och förklarande illustrationer, de senare i text ett bildlexikon.

Beskrivning av människor studeras under lektion 7. Både sakprosa (efterlysning, beskrivning av intervjuad berömdhet) och skönlitteratur (veckotidningsnovell, Dickens, Martinson) får ge stoff. Bildframställningar (foton, teckningar) kan analyseras och samtidigt ge anledning till övningar i muntlig beskrivning. Som frivillig hemuppgift ges att i tabellform samla data som följande lektion kan ligga till grund för grafiska framställningar. Sådana data kan gälla antalet pulsslag per minut vid ett antal tidpunkter, strömförbrukningen i hemmet avläst med vissa intervall, fördelningen av klasskamraternas födelsedagar på årets månader eller handlingens fortskridande i en berättelse sida för sida.

Under lektion 8 studeras hur olika förhållanden kan beskrivas i tabeller och grafiska framställningar. En uppgift kan vara att översätta sådana till verbal framställning. De data i tabellform som eleverna själva antecknat kan därefter åskådliggöras i kurvor eller stapeldiagram. Lektionen avslutas med en kritisk jämförelse mellan ordets, bildens och den grafiska framställningens olika resurser för verklighetsåtergivning.

Den nionde lektionen ägnas åt den lästa romanen. Samtalets inriktning får till stor del styras av elevernas intresse, men möjligheterna att särskilt behandla människoskildringen och miljöbeskrivningen bör inte försummas. I detta sammanhang kan läraren också uppmuntra till fri läsning bland eleverna, text i en läsecirkel med böcker ur skolbiblioteket. Läraren hjälper till med att organisera läsecirkeln och visar i fortsättningen sitt intresse genom att då och då beröra denna fria läsning i sin undervisning.

Perioden avslutas med en skrivövning, som har den lästa romanen eller annan text som utgångspunkt. Ledfrågor kan ges för elevernas skrivande, men detta kan också utformas mera fritt.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 9–12 och Plan 2 (1968) s 25.

På **ekonomisk linje** studeras bilder, tabeller och diagram i ekonomisk facklitteratur.

Period 4

Tid

6 lektioner (veckorna 43–44)

Accent

Grammatik 1

Mål

Eleven skall

känna till sin egen kunskapsnivå beträffande grundläggande grammatik

kunna urskilja de olika fonem och morfem ett ord består av

vara orienterad om principerna för vår rättstavning

kunna identifiera substantiv, adjektiv och verb och dessas böjningskategorier

kunna använda vanliga ordböcker.

Hemarbete

Daglaxor

Integration

Fundamental grammatisk struktur behandlas också i moderna språk, gärna under samma period. Delar av det gemensamma stoffet, t ex fonem och morfem eller ordboksstudium, kan utgöra ämne för en koncentrationshalvdag.

För **lektionsplan** och **kommentar** se Studieplan för 3- och 4-åriga linjer och period A 1:3 s 16.

En alternativ uppläggning av grammatikstudiet ges i Studieplan för 2-åriga direkt yrkesinriktade linjer. Det grammatikprogram i 12 lektioner som där presenteras under period B 1:1 kan i tillämpliga delar ersätta det här föreslagna.

Period 5

Tid

8 lektioner (veckorna 45–46)

Accent

Informationsförmedling

Mål

Eleven skall

kunna göra anteckningar

kunna samla och sammanställa information genom textstudier och enkel intervju samt förmedla informationen till en mottagare.

Hemarbete

Daglaxor

Integration

Moderna språk, samhällskunskap, maskinskrivning och kontorskunskap.

För **lektionsplan** och **kommentar** se period B 1:4 s 83.

Under någon av periodens lektioner planeras, om klassen och läraren så finner lämpligt, läsning av något längre verk (ej alltför omfattande). Detta behandlas under period 6. Den tid som i så fall förloras för informationsförmedlingen återtas från litteraturperioden.

På **ekonomisk linje** studeras texter som behandlar ekonomiskt stoff. Sålunda kan ett noggrant studium ägnas åt några sidor i en av elevernas läroböcker, t ex i företagsekonomi.

Om man på **teknisk linje** läser Teknisk svenska under period 7 (Massmedier och informationsförmedling), kan på den linjen studiet av massmedier, något förkortat, i stället kombineras med informationsförmedling här i period 5.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 11–13.

Period 6

Tid

6 lektioner (veckorna 47–48)

Accent

Litteraturstudium

Mål

Eleven skall

utveckla sin förmåga att förstå texter, främst skönlitterära, av olika slag

kunna muntligen och skriftligen referera en läst text

kunna på ett vårdat sätt läsa upp en text

kunna ge uttryck åt sin värdering av det lästa och försöka motivera sin ståndpunkt.

Hemarbete

Läsning av texter. Någon enkel undersökning av stil eller berättarteknik.

Integration

Engelska, B-språk med läsning av texter som passar in i motivkretsen.

Kommentar

I tidigare perioder har eleverna läst sakprosa, några noveller, kanske någon episk dikt och förmodligen en modern roman. Även om studiet har haft sin tyngdpunkt i olika färdigheter och texterna ofta har tjänat som underlag för tal- och skrivövningar, bör läraren ändå under dessa perioder ha fått en uppfattning om elevernas attityd till litteraturläsning och deras förmåga att läsa texter av olika slag. Denna uppfattning måste styra uppläggningsen av arbetet under perioden, som är den första med litteraturstudiet som huvudsak.

Det är lämpligt att låta den berättande och beskrivande prosan (svensk, norsk och dansk, europeisk och utomeuropeisk) dominera, men det är önskvärt att eleverna lär sig att finna läsoplevelser och information också i andra genrer. I större eller mindre omfattning – beroende på elevernas läsvana och deras inställning – kan läraren försöka ta upp lyriska och dramatiska texter. Då det här gäller att ta hänsyn till individuella olikheter och att värva proselyter för hittills kanske oprövade diktarter, kan en samling kring en motivkrets vara den bästa lösningen. Lärare och elever kan i allmänhet lätt finna lämpliga texter som på olika sätt belyser ett ämnesområde, kanske under rubriker som Ensamhet och gemenskap, Självbiografiskt, Han och hon, Äldre och yngre, Människan i naturen, Människan i teknikens värld, Religionens värld, Finns det hjältar?, Könsroller, Konflikter, Studier och arbetsliv, Att vilja förändra samhället, Protest, Brott och straff, Att resa och upptäcka, Framtidsvisioner. Texterna kan bestå av sakprosa, skönlitterär prosa, lyrik och dramatik i en för klassen lämplig avvägning. Eventuellt kan här ingå en roman som introducerats i slutet av period 3. Även någon engelsk text kan diskuteras på dessa svensktimmar.

Om vissa texter studeras av alla och andra läses gruppvis, finns förutsättningar både för givande gemensamma diskussioner och för motiverade referat och uppläsningar. Behandlingen torde i huvudsak böra inriktas på texternas innehåll, som jämförs och diskuteras, men också enkla, påtagliga uppgifter beträffande stil och berättarteknik bör kunna ges, liksom uppgifter att i handböcker söka information om fakta och författare. Personliga ställningstaganden och värderingar uppmuntras, men eleverna bör vänja sig själva och varandra vid att alltid försöka motivera sina ståndpunkter. Sådana personliga synpunkter eller sammanfattningar av texternas behandling av ämnesområdet passar bra för en avslutande skrivövning.

Vid något tillfälle under perioden uppmärksammar läraren den fria läsningen.

För en alternativ uppläggning av denna period se period B 1:5 s 85.

Period 7 (alternativ a, för social och ekonomisk linje)

Tid

8 lektioner (veckorna 49–51)

Accent

Massmedier och informationsförmedling

Mål

Eleven skall

veta något om pressens sociala, ekonomiska och tekniska förutsättningar

ha närmare studerat dagstidningarnas sätt att förmedla information

ha blivit medveten om sin egen ställning som mottagare

kunna samla, jämföra och värdera information som ges i massmedier samt kunna förmedla denna information till en mottagare.

Hemarbete

Ordande av intervjuanteckningar för redovisning. Bevakning av ett nyhetsprogram i radio eller TV.

Integration

Samhällskunskap och timme till förfogande (jfr kommentaren). Moderna språk: tidningar och nyhetsbyråer inom respektive språkområden berörs.

Lektionsplan

- 1 Orientering om pressen. En tidnings olika avdelningar och medarbetare
- 2 Förberedelse för studiebesök på en tidning: diskussion av intervjufrågor, gruppindelning, fördelning av uppgifter
- 3 Studiebesök på en tidning. Korta intervjuer gruppvis
- 4 Redovisning av intervjuarbetet
- 5 Detaljgranskning gruppvis av ett tidningsnummer

- 6 Fortsatt grupparbete
- 7 Redovisning av grupparbetet
- 8 Diskussion. Skrivövning.

Kommentar

Perioden inleds med en allmän orientering om olika sorters press (facktidningar, veckotidningar, dagstidningar). Våra största dagliga tidningar och lokalpressen på den egna orten presenteras, och frågor om upplagestorlek, spridningsområde, ägandeförhållanden och politisk inriktning berörs. Om en del av detta kan eleverna själva få ställa frågor till en tidningsledning. En översikt ges av en tidnings olika avdelningar och medarbetare.

Sedan läraren i god tid har träffat överenskommelse om studiebesök på en tidning, förbereder eleverna under lektion 2 besöket. De diskuterar intervjufrågor, delas in i grupper, får intervjuuppgifter och förbereder dessa. Studiebesöket görs på lektion 3, förlängd med en lektion i samhällskunskap eller en timme till förfogande. Före eller efter visningen av redaktion, sätter och tryckeri gör grupperna korta intervjuer med i förväg vidtalade personer på tidningen, intervjuer som sammanställda skall ge en god uppfattning om hur en tidning kommer till.

Hemma renskriver eleverna sina anteckningar från intervjuerna och förbereder de muntliga redogörelserna för dessa som ges under lektion 4. (Om intervjuerna i stället skrivs ut som små tidningsartiklar, kan de stencilas och delas ut. Lektion 4 kan då anslås till följande moment.)

Under detaljgranskningen av ett tidningsnummer undersöker eleverna text argumentationen i ledare, recensioner och annonser, de frågar sig vilka faktorer som bestämmer redaktionens och annonsörernas bildval, och under jämförelser med en annan tidning prövar de objektiviteten i referat och undersöker olikheter i värderingen av nyhetsmaterial och olikheter i "estetiska" värderingar i recensioner (av böcker, teaterföreställningar och filmer). Vid studiet av annonserna ställer man frågan till vilka dessa riktar sig, vilka öppna och dolda värderingar som kommer till uttryck i dem och i vad mån annonsörerna rättar sig efter Grundregler för reklam, utgivna av Internationella handelskammaren och Näringslivets opinionsnämnd. Språket och stilen i olika artiklar undersöks. Bl a kan rubrikernas speciella grammatik studeras och läsbarhetsindex för olika texter räknas ut. — Som hemuppgift får hela klassen att bevaka något nyhetsprogram i radio eller TV för att i någon mån kunna jämföra behandlingen av en nyhet i etermedierna och i en dagstidning.

Grupperna redovisar sina resultat inför klassen. Dessa redovisningar och andra erfarenheter av periodens arbete leder fram till den avslutande diskussionen och skrivövningen. Diskussionen kan gälla vilka önskemål man har om en tidnings innehåll och utseende. Skrivövningen kan innebära en sammanfattning av diskussionen, författandet av en insändare med de framkomna önskemålen, ett debattinlägg med anledning av en läst artikel

eller mer fria kommentarer till någon del av tidningsstudiet.

På **ekonomisk linje** jämförs text två tidningars sätt att presentera ekonomiskt stoff, förslagsvis skattefrågor eller prisutvecklingstendenser. Även studium av någon reklamfilm kan ingå i periodens arbete.

Jfr i Studieplan för 2-åriga yrkesinriktade linjer Studium av massmedierna I, även det en serie på 8 lektioner (period B 1:6 s 86).

Alternativ uppläggning av SFT- och massmediestudiet

Studiet av SFT (stillbild, film, TV) och övriga massmedier skulle alternativt kunna koncentreras till fyra längre perioder (två per årskurs) med förlagsvis följande accentueringar:

Period A: Informationsmedel (åk 1)

Momentet kunde ersätta nuvarande period 7, varvid accentueringen "informationsförmedling" skulle följas upp med ett studium av framför allt bildens roll. När det gäller stillbild kunde momentet ges en studieteknisk inriktning genom att man särskilt tränade tekniken att ta emot och i någon mån lämna information medelst **lexvisuell** teknik (jfr Lidman, Bildning i bildåldern; se även artiklar i Utbildningstidningen 1970). En elementär kunskap i AV-teknik kunde samtidigt ges. Ett mål borde också vara, att eleven skulle kunna samla och sammanställa information genom bildstudier samt lämna information med hjälp av ord och bild (text genom att välja eller utforma illustrationer till en framställning i ord). En motivering för detta är att eleverna på ett tidigt stadium bör tränas i redovisningsteknik.

Integration med teckning.

Period B: Massmedier (åk 1)

Periodens arbete bör inriktas på ett studium av massmediernas struktur och funktion i vårt samhälle. Produktions- och distributionsförhållanden bör uppmärksammas. Begreppen effekt och användning belyses. Samspelet bild—ord uppmärksammas. Det är värdefullt om detta studium kan grundas på studiebesök (tidning, radio, TV och/eller en av eleverna gjord fältundersökning (mottagarvanor, programutbud, aktuell nyhetsförmedling). Eleverna redovisar kritiskt — muntligen eller skriftligen — de vunna erfarenheterna. En allmän kommunikationsmodell bör presenteras, och i samband därmed bör även några olika definitioner av begreppet "massmedier" prövas.

Integration med samhällskunskap.

Period C: Argumentation (åk 2)

Under denna period studeras framför allt kommunikation medelst ord och bild i förening, varvid den tidigare i period B givna kommunikationsmodellen utvidgas och kompletteras med argumentationsanalytiska synpunkter (hur yttrar sig sändaravsikter, perspektivmarkörer, hänsyn till mottagargrupper etc i bildval och bildredigering?). En modell för bildanalys bör presenteras. (Konkreta exempel ges av Lars Peterson i Utbildningstidningen 3, 1970. Se även Nordström—Romilson:

Bilden, skolan och samhället.) Man bör vid detta studium inte försumma att uppmärksamma, hur underhållnings- och upplevelsemomenten kan utnyttjas i kommunikationsprocessen.

Integration med teckning och samhällskunskap.

Period D: **TV och film** (åk 2)

Modeller för denna period återfinns i Studieplan för gymnasieskolans 3- och 4-åriga linjer. Hur studiet än läggs upp är det angeläget att uppmärksamma

dels dokumentärfilmen,

dels TV och film som konstnärliga uttrycksmedel.

En variant av denna period är att i stället jämföra två olika medier, t ex press och radio eller press och TV. TV- och filmkunskapen måste i så fall få sitt utrymme på annat sätt.

Koncentrationshalvdag är tänkbar.

Period 7 (alternativ b, för teknisk linje)

Tid

9 lektioner (veckorna 49–51)

Accent

Teknisk svenska

Mål

Eleven skall

kunna analysera en teknisk facktext utifrån kraven på klarhet, överskådlighet och lättlästh

kunna redovisa undersökningsresultat i form av en rapport

kunna hitta i och tillämpa skrivregler för tekniker (TNC 37 Skrivregler, TNC 44 Om teknikens språk samt någon av TNC:s specialordlistor)

kunna med stöd av stolpanteckningar och lämpliga illustrationer muntligen informera om något tekniskt ämne

känna till hur tekniska termer bildas.

Hemarbete

2 veckoläxor

Integration

Tekniska ämnen. Timmar till förfogande (för besök på kommunens bibliotek och något specialbibliotek för tekniker).

Lektionsplan

1 Samtal om den tekniska informationens roll i vårt samhälle. Presentation av exempel på teknisk information som uppfyller kraven på klarhet, överskådlighet och lättlästh

2 Studium av tekniska facktexter utifrån ovan nämnda krav. Utdelning av uppgifter för muntlig information

3 Genomgång av de krav som bör ställas på en rapport och presentation av rapportexempel som kan tjäna som förebild

- 4 Övning i muntlig information om något tekniskt ämne
- 5 Presentation av TNC 37 Skrivregler och TNC 44 Om teknikens språk samt träning i att använda dessa publikationer
- 6 Övning i att utforma en rapport
- 7 Studium av hur tekniska termer bildas
- 8 Fortsatt övning i muntlig information om något tekniskt ämne
- 9 Övning i att läsa ut tekniska termers ursprung och betydelse ur ordböcker och uppslagsverk.

Kommentar

Denna period är den första med linjespecialisering för eleverna på teknisk linje. Den inleds med en orientering om betydelsen av att tekniker inte bara är yrkesskickliga utan även kan förmedla information om det arbete de utför. Det ökande utbudet av teknisk information – alltifrån enkla bruksanvisningar till forskningsrapporter – aktualiserar behovet av att tekniker kan uttrycka sig klart, överskådligt och lättfattligt i skrift. Att problemet är aktuellt belyses av en rad artiklar som skrivits under de senaste åren, bl a i *Industria* och *Teknisk Tidskrift*.

Under den första lektionen presenteras också exempel på artiklar och notiser ur facktidsskrifter. Därvid studeras

- a) artikellängd
- b) rubrik
- c) underrubriker
- d) momentmarkering
- e) styckeindelning
- f) illustrationer
- g) förklarande text till illustrationer
- h) språk (facktermer, meningsbyggnad).

Under den andra lektionen fortsätts studiet av facktermer. Om en text uppfyller kravet på att vara klar, överskådlig och lättläst, undersöks vilka medel författaren har använt för att uppfylla kraven. Om texten är svårläst ställs frågan: Vad är orsaken?

Inför genomgången av rapportutformning bör eleverna uppmärksammas på att en rapport kan utformas mycket olika beroende på ämne och innehåll. Ett laborationsprotokoll är t ex en typ av rapport, som i regel skrivs enligt någon i förväg utarbetad mall. Rapporter över utförda arbetsuppgifter i teknologi utformas på annat sätt. Vid den här genomgången torde det dock vara lämpligt att utgå från en rapport som passar teknologiämnet, eftersom eleverna sedan kan ha en sådan rapport som mönster, när de redovisar självständigt utförda arbeten i årskurs 2.

För att eleverna skall ha så stort utbyte som möjligt av arbetet med att utforma en rapport, är det värdefullt med samarbete med lämpligt tekniskt ämne på de olika grenarna, varvid de tekniska ämnena ger faktaunderlag och svenskämnet ger anvisningar om rapportens utformning och språk.

Om möjligt samordnas arbetet så, att eleverna har faktaunderlag i form av anteckningar, skisser, beräkningar m m till den sjätte lektionen, som används till att utforma en rapport. Vid behov slutförs uppgiften som hemarbete.

Om det visar sig lämpligt från samverkanssynpunkt, ändras ordningsföljden mellan lektionerna så, att den bäst passar den enskilda klassen.

Som underlag för träningen i muntlig teknisk information lämpar sig korta artiklar i tekniska tidskrifter. Eleverna väljer ut olika artiklar och informerar varandra om innehållet i dem. Därvid bör vikt läggas vid

- a) att eleven klart redovisar tidskrift, ämne och författare, om sådan finns angiven,
- b) att det väsentliga i artikeln tas med i informationen,
- c) att eleven i den mån det är möjligt och lämpligt använder egna formuleringar,
- d) att facktermer i artiklarna används korrekt och vid behov förklaras,
- e) att eleven utnyttjar åskådningsmaterial när så är lämpligt.

Lärarna i de tekniska ämnena kan ge synpunkter vid val av lämpliga tidskrifter. Här kan nämnas *Ny Teknik* och *Teknisk Tidskrift*.

Blivande tekniker behöver lära sig att hitta i och utnyttja *Tekniska Nomenklaturcentralens* häften TNC 37 Skrivregler och TNC 44 Om teknikens språk. Därför ägnas en lektion åt arbete med dessa publikationer. Ett sätt att vänja eleverna vid att använda dem är att ge uppgifter som kan lösas endast med hjälp av detta material.

De båda sista lektionerna i perioden ägnas åt tekniska termer. Därvid studeras bildandet av tekniska termer i svenskan och inlåningen av termer från andra språk. Eleverna informeras också om den verksamhet som bedrivs för att styra bildandet av nya termer (t ex *Tekniska Nomenklaturcentralens* verksamhet). Tid ägnas åt övningar i att ta reda på termers ursprung och betydelse med hjälp av ordböcker och uppslagsverk. Eleverna bör även få lära sig att utnyttja *Tekniska Nomenklaturcentralens* specialordlistor för olika fack.

Om man på teknisk linje läser *Teknisk svenska* under period 7, kan studiet av massmedier, något förkortat, i stället kombineras med Informationsförmedling i period 5.

Vårterminen

Period 8

Tid

6 lektioner (veckorna 2–4)

Accent

Grammatik 2

Mål

Eleven skall

kunna identifiera samordnande konjunktioner, finita och infinita verbformer, nominal och adverbial

kunna analysera enkelt byggda satser innehållande representanter för ovanstående kategorier i sina delar

kunna skilja mellan huvudsats och bisats

kunna utbyta några syntaktiska konstruktioner mot synonyma strukturer och bedöma deras stilistiska effekt.

Hemarbete

3 läxor

Integration

Hela stoffet, inklusive transformationsövningarna, kan nyttiggöras i undervisningen i moderna språk, framför allt för att påvisa syntaktiska olikheter.

För **lektionsplan** och **kommentar** se Studieplan för 3- och 4-åriga linjer, period A 1:11 s 28. Bortse dock från vad som där sägs om obligatoriska prov.

En alternativ uppläggning av grammatikstudiet ges i Studieplan för 2-åriga direkt yrkesinriktade linjer. Det grammatikprogram i 12 lektioner som där presenteras under period B 1:1 s 80 kan i tillämpliga delar ersätta det ovan föreslagna.

Period 9 (alternativ a, för social linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 5–6)

Accent

Rapporter och meddelanden

Mål

Eleven skall

känna till olika typer av rapporter och meddelanden som är vanliga i vardagslivet

kunna läsa och förstå skilda slag av rapporter och meddelanden

kunna utforma enkla rapporter och meddelanden på ett ändamålsenligt sätt.

Integration

Maskinskrivning och kontorskunskap

Lektionsplan

- 1 Genomgång av olika typer av rapporter: användningsområden, utformning, läsbarhet
- 2 Läsförståelseövningar
- 3 Övningar i att utforma enkla skriftliga rapporter
- 4 Utformning av skilda skriftliga meddelanden med hänsyn till innehåll och mottagare
- 5–6 Övningar i att utforma olika typer av meddelanden.

Kommentar

Eleverna kan inledningsvis ge ett antal exempel på olika typer av muntlig och skriftlig rapportering: nyhets- och väderleksrapport, polisrapport, teknisk testrapport, försäljningsrapport etc. Med lärarens hjälp kan ytterligare exempel tas fram, men någon fullständighet kan naturligtvis inte eftersträvas. Genomgången bör dock göras så fylig att eleverna klart inser rapporteringens betydelse. Skilda sätt att utforma rapporter kan åskådliggöras genom studium av mönster, vilka kan exemplifiera dels den standardiserade rapporten, dels den mera fritt utformade. Läraren bör därvid påpeka vikten av en klar och översiktlig disposition. Den gemensamma genomgången kan avslutas med att man med hjälp av ovan nämnda arbetsmaterial illustrerar hur rapportens läsbarhet är beroende av dess utformning.

Den andra lektionen kan ägnas åt individuella läsförståelseövningar. Arbetsmaterialet bör innehålla rapporter som till innehåll och form är lättlästa, t ex test- och VDN-rapporter, men även texter som inte låter sig förstås utan vidare bör vara representerade, exempelvis sådana som har ett komplicerat innehåll eller en kanslispråklig stil.

Under den tredje lektionen bör eleverna övas i att skriftligen utforma sådana rapporter som de kan tänkas ha bruk för i det dagliga livet, t ex en skadeanmälan till ett försäkringsbolag eller en redogörelse för ett utfört arbete. Om tiden medger kan även någon övning ges i speciellt yrkesinriktad rapportering av typen marknadsrapport eller teknisk rapport.

De tre sista lektionerna i perioden ägnas åt genomgång och individuellt arbete med utformningen av olika typer av meddelanden. Med hjälp av ett par exempel kan man illustrera hur den tänkte mottagaren påverkar meddelandets utformning: ungdomskonsulentens meddelande till stadsdelsens barn om ungdomsgårdens program, bokförslagets erbjudande till allmänheten om medlemskap i den nya bokklubben, läkemedelsföretagets meddelande i läkartidningen om ett nytt preparat etc. Man kan även ge exempel på olika typer av meddelanden kring samma ämne, t ex en annons om en ny bilmodell, en reklambroschyr som vänder sig till en tekniskt kunnig köpare och en cirkulärskrivelse till bilföretagets försäljare. Den vanligaste dispositionen i denna typ av meddelanden kan påvisas, och eventuellt kan AIDA-schemat nämnas.

Femte och sjätte lektionerna bör ägnas åt övningar i att enskilt eller i grupp identifiera och formulera meddelanden av olika slag. Eleverna kan få som uppgift att bestämma den tänkte mottagaren för olika meddelanden och att ta ställning till om ett meddelande har getts en för mottagargruppen lämplig utformning. Vissa exempel kan väljas så, att det klart framgår att disposition eller stil inte är ändamålsenliga ur mottagarsynpunkt, och eleverna kan uppmanas att skriva om meddelandet. Slutligen kan man även ge uppgiften att utforma meddelanden med likartat innehåll till olika mottagare, exempelvis ett beslut i elevrådet att anordna en gemensam skolresa, vilket kan

meddelas till elevkåren, rektor, skolstyrelsen samt Hem och skola-föreningen.

Jfr period B 1:7 s 88.

Period 9 (alternativ b, för ekonomisk linje)

Se Studieplan för 3- och 4-åriga linjer, period A 1:13 b s 32. Studiegången där följs, men stoffet behandlas utförligare och kompletteras med övningar i att föra enklare affärssamtal, exempelvis mellan försäljare och kund.

Period 9 (alternativ c, för teknisk linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 5–6)

Accent

Brev

Mål

Eleven skall

kunna ställa upp och formulera enklare skrivelser känna igen olika typer av affärsbrev.

Hemarbete

1 veckoläxa

Lektionsplan

- 1 Genomgång av brevuppställning
- 2 Presentation av förebilder för några olika skrivelser, t ex skrivelse till myndighet och platsansökan
- 3 Fortsatt övning
- 4 Presentation av olika typer av affärsbrev
- 5 Övning i att formulera förfrågning
- 6 Avslutning av övningarna. Redovisning av hemarbete.

Kommentar

Eleverna på teknisk linje behöver dels kunna ställa upp och formulera enklare skrivelser, dels känna till det mest elementära om olika typer av affärsbrev.

Under den första lektionen studeras olika typer av brevuppställning, varvid Sveriges Standardiseringskommissions anvisningar (SIS 03 43 11 och SIS 61 41 11) kan tas som mönster. Utformning av brev med och utan tryckt förhandstext kommenteras. Formuleringar i brevexempel studeras.

Den andra och tredje lektionen ägnas åt övningar i att ställa upp och formulera enklare skrivelser. Lämplig uppgift för hemarbete är att göra en komplett platsansökan.

Den fjärde lektionen (ev även del av lektion 5) ägnas åt genomgång av olika affärsbrev, förslagsvis genom att man studerar korrespondensen i ett affärsförlopp. Brev kommenteras beträffande uppställning och innehåll: tryckt förhandstext, standardfraser, termer osv. Detta studium kompletteras med övning i att ställa upp och formulera förfrågning.

Period 10 (alternativ a, för social och ekonomisk linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 7–9)

Accent

Norska

Mål

Eleven skall

känna till sin egen nivå i förmågan att förstå norska

utveckla förmågan att förstå vårdat norskt tal-språk och norska texter

kunna sammanfatta och återge innehållet i en norsk text.

Hemarbete

Veckoläxa

Integration

Tillsammans med orienteringsämnen en koncentrationsdag med undervisning om Norge. Norska texter i orienteringsämnen.

Lektionsplan

- 1 Hörövning. Motivationssamtal. Prov i läsförståelse
- 2 Tidningsstudier. Hemuppgift till lektion 5
- 3 Genomgång av provet. Stavning och uttal. Hörövning
- 4 Skönlitterära texter. Den norska språksituationen
- 5 Redovisning av hemarbete. Samtal om text. Kort repetition
- 6 Slutprov: innehållsfrågor och ordförklaringar. Diskussion.

Kommentar – lektion för lektion

1 Eleverna bör – utöver den träning grundskolan skall ha gett – redan ha läst norska texter (t ex i perioderna 3, 5 och 6), och sådana utnyttjas även i fortsättningen så ofta det ges tillfälle, men sannolikt är dessutom ett par veckors intensivstudium av norska behövligt. Läraren kan inleda perioden med att försöka ge eleverna en god motivation för att lära sig mer norska. Ett gemensamt avnjutande på grammofon av någon populär norsk artist kan avlösas av ett kort samtal om elevers Norgebesök, bekantskap med norrmän och erfarenheter av det norska språket. Eleverna bör få klart för sig att de med en ringa arbetsinsats kan få god utdelning i form av förmåga att förstå och göra sig förstådda av ytterligare nära 4 miljoner människor. Samtidigt bör de fås att inse att en arbetsinsats ändå måste till och få veta att deras kunskaper i norska kommer att prövas vid periodens slut. – Med ett diagnostiskt prov undersöker läraren vilken ordkunskap eleverna har efter grundskolans undervisning i norska.

2 En norsk-svensk ordlista presenteras. Ur den norska tidning som skolan prenumererar på, eventuellt genom speciell "lördagsprenumeration", väljer eleverna ut korta artiklar, som de enskilt eller parvis läser och sedan refererar för kamraterna. Nyinlärd ord skrivs på tavlan och översätts eller förklaras. (Alternativ: lärobokstext eller stencilerad text med frågor på innehållet och på enskilda ord.) – Till lektion 5 läser eleverna en text (sakprosa eller skönlitteratur), som kan väljas så att den anknyter till den följande periodens litteraturstudium. Eleverna bör kunna ge ett muntligt referat av texten och göra en skriftlig översättning av kortare partier.

3 Det diagnostiska provet återlämnas och resultatet diskuteras. De i provet förekommande orden kommenteras, och eleverna gör jämförelser med svenskan och andra närbesläktade språk. Listan med ord kompletteras eventuellt med flera vanliga norska ord som kan vara svåra att förstå. Med utgångspunkt i listorna orienteras eleverna om några karakteristiska drag i stavning och uttal.

4 Lektionen ägnas åt läsning av skönlitterära texter som eleverna åtminstone delvis också avlyssnar. Om både bokmål och nynorsk är representerade, kan texterna ge anledning till en kort orientering om den norska språksituationen. Denna kan göras åskådlig genom att eleverna får jämföra parallelltexter på bokmål och nynorsk. I vilken utsträckning texter på nynorsk tas upp bör få bero på bl a elevernas tidigare förtrogenhet med norska.

5 Ett par elever ger ett muntligt referat av den text alla har läst som hemuppgift, och läraren och klassen samtalar om den. Därefter läser man upp och diskuterar några av översättningsförslagen. Slutet av lektionen ägnar eleverna åt en repetition av periodens studiematerial.

6 I det avslutande provet redovisar eleverna sina kunskaper i norska genom att besvara frågor på innehållet i en text och förklara eller översätta valda ord. Provet görs så kort att klassen därefter får tillfälle att diskutera vissa språkfrågor som har aktualiserats under perioden, t ex de båda norska språkformernas betydelse för inter-nordisk förståelse eller språkliga minoriteters problem (svenskans ställning i Finland, finskans och lapskans ställning i Sverige, invandrarnas språksvårigheter).

Om man finner lämpligt kan man under denna period i stället läsa danska (se åk 2 period 11) och spara norskan till åk 2. Anledningar kan vara läro-medelstillgången på skolan, besök av dansk reselektor, den geografiska närheten till Danmark eller en önskan att anknyta till aktualiteter av politiskt, kulturellt eller idrottsligt slag. Norska och danska kan också studeras enligt förslaget i period B 1:11 s 91.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 15–16 och Plan 2 (1968) s 11, 28–29.

Period 10 (alternativ b, för teknisk linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 7–9)

Accent

Danska och norska

Mål

Eleven skall

kunna använda danska och norska texter och muntliga framställningar för att ur dessa källor hämta information och upplevelse

kunna sammanfatta och återge innehållet i enkla danska och norska texter med tekniskt innehåll

vara orienterad om olikheter inom Skandinavien i den tekniska terminologin.

Hemarbete

Långläxa

Integration

Tekniska ämnen

Lektionsplan

1–3 Studium av lätta danska tidningstexter, broschyrer, bruksanvisningar etc. Hörövningar. Jämförelse mellan danska och svenska tekniska termer

4–6 Studium av lätta norska tidningstexter, broschyrer, bruksanvisningar etc. Hörövningar. Jämförelse mellan norska och svenska tekniska termer.

Kommentar

Studiet av danska och norska bör ske med hjälp av lätta tidningstexter, broschyrer, instruktioner, bruksanvisningar etc och inriktas på förståelse av det lästa. Någon lätt novell kan läsas med samma syfte.

Korta, koncentrerade hörövningar bör förekomma, t ex skolradioprogram, bandade radioprogram (nyhetsuppläsning, väderleksrapporter etc) från Danmarks radio och Norsk rikskringkasting.

Olikheter mellan danska, norska och svenska i valet av tekniska termer uppmärksammas vid studiet av texter med tekniskt innehåll.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 15–16 och Plan 2 (1968) s 11, 28–29.

Period 11

Tid

8 lektioner (veckorna 10–12)

Accent

Dramatik

Mål

Eleven skall

känna till dramat som en av litteraturens huvudgenrer

känna till teaterföreställningens elementa

kunna uttrycksfullt läsa repliker i en dialog

ha läst ett drama

kunna formulera egna iakttagelser under en teaterföreställning

ha deltagit i en diskussion om ett drama och en teaterföreställning.

Hemarbete

Långläxa i dramastudium

Integration

Om elever i klassen har frivillig dramatikundervisning utanför schematid, samordnas lämpligen undervisningen om dramatik inom svenskämnet med denna. Kanske det också kan arrangeras "gästspel" i klassen av andra elever i skolan som studerar dramatik på eller utanför schematid. Skolföreställningar, föreställningar av fasta eller turnerande – t ex uppsökande – teatergrupper för övrigt samt radio- och TV-teaterns utbud bör om möjligt infogas som ett viktigt inslag i undervisningen, gärna i form av koncentrationshalvdag.

Lektionsplan

- 1 Den dramatiska textens speciella uttrycksmedel. Presentation av ett drama
- 2 Teaterns teknik och verkningsmedel
- 3–4 Gruppstudier eller enskilda studier av nyckelscener i det valda dramat med hjälp av in-studeringsfrågor. Eventuell övning i dramatiskt formande av ett eller ett par sådana partier
- 5 Orientering om dramats och teaterns utveckling genom tiderna. I anknytning till period 7 studium av teaterinformation och -kritik i massmedierna
- 6 Gruppsamtal om dramat. Eventuell fortsatt övning i dramatiskt formande.
- 7–8 Diskussion om dramatext och teaterföreställning. Eventuell skriftlig övning.

Kommentar

Lektionssvitens tyngdpunkt bör vara upplevelsen av en föreställning av scenteater. Om en sådan inte är möjlig att infoga i studiet, kan man nöja sig med TV- eller radioteater. Under alla förhållanden kräver detta tidig uppmärksamhet på ortens och etermediernas teaterutbud under våren.

- 1 Vid en jämförelse mellan ett kort avsnitt ur en roman (t ex Hemsöborna, Rid i natt, Minns du den stad) och motsvarande scen(er) ur en dramatisering av samma roman kan eleverna genom egna iakttagelser få en uppfattning om vad som skiljer epik och dramatik. Därvid upptäcker de givetvis koncentrationen av handlingen, förekomsten av dialog och scenanvisningar, aktindelningen osv. Eventuellt kan jämförelsen byggas ut med motsvarande partier ur manus till hörspels- och filmvarianter.

- 2 Utifrån resonemang om scenanvisningar och dialog kan man gå vidare till att se dramat som ett partitur för en teaterföreställning. Läroboksavsnitt om detta tas till utgångspunkt för ett samtal om teaterns verknytningsmedel, gärna med hjälp av diabilder och ljudband.

Det drama som skall läsas som långläxa presenteras. Samtidigt ges studieuppgifter – helst i form av en enkel analysmodell (handling, person- och miljöskildring, grundtanke, språk och stil) – för elevernas studium enskilt eller i grupp. I lyckliga fall kan lektionen ersättas av ett studiebesök på en teater på dagtid. I så fall överförs dramapresentationen till följande lektion.

- 3–4 De flesta eleverna studerar nyckelscener ur dramat med hjälp av instuderingsfrågor och med läraren som handledare.

De av dramatiskt formande särskilt intresserade eleverna tränar att läsa repliker eller t o m agera scener, för ett senare framträdande inför kamraterna. Om klassen har elever som deltar i skolans dramatigrupper kan de i vissa fall tjänstgöra som instruktörer. Ambitionen bör dock begränsas till att öva en uttrycksfull dialogläsning med någon markering av gester och mimik. Dessa övningar kan knyta an till tal- och högläsningsträningen vid läsårets början. En god utgångspunkt har man, om man därvid haft kontakt-, avspännings- och impulsövningar, eftersom eleverna då vant sig vid att agera på olika sätt i samarbete och i nära kontakt med varandra. En lämplig förberedelse för dramatiskt formande av en nyckelscen är att tidigare vid något eller några tillfällen ha försökt att dramatisera texter. Med utgångspunkt i ljud, rytm och rörelse kan man t ex omsätta reklamtexter, kortdikter eller längre prosatexter och dikter till scenisk form.

Om orten har en fast teater(grupp) och dramastudiet syftar fram mot en föreställning av denna, kanske det skulle vara möjligt att hos teaterns ledning utverka tillstånd att följa någon av repetitionerna.

- 5 Läraren orienterar med stöd av AV-material om dramats och teaterns utveckling. I anknytning till period 7 studeras teaterinformation och -kritik i massmedierna, särskilt pressen. Alternativt kan man låta den teaterhistoriska översikten utmynna i våra dagars debatt om teaterföreställningen som politisk propaganda eller underhållning.
- 6 Gruppstudier av och gruppsamtal om det valda dramat. Eventuellt fortsatt arbete med dramatiskt formande av nyckelscener och förberedelse för framträdande inför kamraterna under de avslutande lektionerna.

- 7–8 Diskussion av dramat och teaterföreställningen, delvis även av recensionerna. Kanske man också kan få en skådespelare eller regissör att ställa upp för utfrågning och dis-

kussion. Eventuellt enkelt framförande av någon scen. Om man har tid kan man komplettera med någon skriftlig uppgift, t ex en kort resumé av intrigen eller personlig kommentar till dramats tema (idéinnehåll, grundtanke).

Alternativt kan – t ex i en litterärt mindre intresserad klass – längre tid anslås till att ta fram och diskutera ett material om teaterns problem i stort, i synnerhet dess situation i dag.

Förslag till material:

Harald Swedner: Teatervanor och musikvanor i Stockholm, Stadskollegiets utlåtande och memorial. Bihang 1967. Nr 176

Kulturaktivt samhälle. Rapport från TCO:s kulturutredning

Annette Kullenberg: Vad ska vi med teater? (1969)

Teatrarnas programhäften, tidningsartiklar, insändare.

Förslag till diskussionsämnen:

Teatern och samhället

Teater – samhällsengagemang eller avkoppling?

Teatern och dess publik

Aktuella dramer – vad är det?

Att läsa dramer och att se dem – en jämförelse

Teater på scen och film, i radio och TV. Några likheter och olikheter

Dramatiken, teatern och skolan

Osv.

Se perioderna A 1:10 s 27, A 2:3, alternativ a och b s 38, A 3:4 s 56, B 1:5 s 85, B 2:9 s 100, Plan 2 (1968) s 15–17, 29–31 samt Skriftlig framställning (1970) s 11–12.

Period 12

Tid

6 lektioner (veckorna 13–15)

Accent

Instruktion och PM

Mål

Eleven skall

kunna ge muntliga och skriftliga instruktioner

kunna förtydliga en instruktion med hjälp av illustrationer

kunna formulera kortfattade synpunkter på ett problem och utforma en promemoria.

Hemarbete

Veckoläxa

Integration

Teckning, maskinskrivning och kontorskunskap

Lektionsplan (variant a)

- 1 Muntliga instruktioner. Mönster, diskussion, övningar
- 2–3 Utarbetande av muntliga instruktioner
- 4 Redovisning av de muntliga instruktionerna
- 5 Genomgång av PM. Mönsterexempel och övningar
- 6 Enskilda övningar i att utforma PM.

Kommentar

Eleverna bör under den första lektionen få lyssna till en muntlig instruktion, som kan spelas upp på band eller ges av läraren. Mönstret bör uppfylla de krav på konkretion, åskådlighet och disposition, som sätts som mål för de bästa elevernas färdighetsnivå. Instruktionen kan exempelvis gälla hur man använder en arbetsprojektor eller något annat av skolans vanliga AV-medel. Därefter kan exemplet ingående kommenteras med sikte på att för eleverna påvisa vikten av att de olika arbetsmomenten nämns i riktig ordning samt på att illustrera betydelsen av åskådningsmaterial. Diskussionsvis kan eleverna med lärarens hjälp komma fram till olika möjligheter att åskådliggöra en instruktion: schematiska teckningar, bilder, ljudillustrationer etc. De kan därefter gruppvis via muntliga (bandade eller direkta) eller skriftliga instruktioner undervisas i hur man använder de vanligaste AV-hjälpmidlen och även träna sig i att sköta apparaterna.

De två närmaste lektionerna bör efter ovanstående introduktion följas av enskilt arbete, då eleverna får i uppgift att utarbeta en muntlig instruktion över något givet ämne, exempelvis hur man använder någon apparat, hur man gör upp eld i skogen etc. De bör uppmanas att välja ut och vid behov producera åskådningsmaterial, varvid läraren handleder arbetet. Som hemarbete får eleverna vid behov färdigställa instruktionsmaterialet till lektion 4.

Den fjärde lektionen bör vara en halvklasslektion, eftersom praktiskt taget alla elever då torde hinna med att framföra sina förberedda instruktioner.

Under den femte lektionen går läraren igenom de vanligaste användningsområdena för promemorior och de krav beträffande stil och disposition som bör ställas på en PM. Genomgången kan exempelvis göras med utgångspunkt från ett par representativa exempel, som kommenteras och diskuteras. Eleverna kan därefter få i uppgift att dra samman innehållet i en text till ett antal kortfattat formulerade punkter.

Den sista lektionen i perioden kan ägnas åt enskilda övningar i att ställa samman PM av olika längd och svårighetsgrad, från den personliga minneslistan inför segelturen till föredragningspromemorian inför sammanträdet i samarbetsnämnden. Har klassen gruppredovisning i något annat ämne vid den aktuella tidpunkten, kan läraren låta eleverna utforma sina minnesanteckningar som en PM inför den muntliga redovisningen.

Lektionsplan (variant b)

- 1 Muntliga och skriftliga instruktioner. Diskussion av mönster
- 2–3 Enskilda övningar i att skriva instruktioner
- 4 Genomgång av PM. Mönsterexempel och övningar
- 5–6 Enskilda övningar i att utforma PM.

Kommentar

För klassavdelningar som har större behov av skriftlig än muntlig färdighetsträning föreslås denna variant. För en utförligare exemplifiering av de skilda framställningstyperna hänvisas till variant a, ovan.

Den första lektionen kan inledas med att läraren ger ett mönsterexempel på muntlig instruktion, direkt eller i bandad form. Exemplet kommenteras och kan bilda utgångspunkt för en diskussion om vilka krav som bör ställas på en muntlig instruktion och vilka krav som är likartade respektive speciella för den skriftliga instruktionen. Eleverna kan därefter enskilt ägna sig åt att öva disposition av instruktionstexter: sätta arbetsmomenten i en given instruktion i rätt ordning, skriva recept etc.

Under den andra lektionen bör illustrationens betydelse som åskådningmaterial klargöras genom studium av mönsterexempel. Efter kommentar och gemensam diskussion kan eleverna arbeta självständigt med att skriva förklarande texter till bilder och bildserier som instruerar om hur man exempelvis vallar ett par skidor eller anlägger ögonmakeup.

Under lektion 3 kan den enskilda övning i att skriva instruktioner, som påbörjades under föregående lektion, fullföljas med skriftliga uppgifter av något större omfång, där den instruktiva texten utgör huvuddelen av instruktionen. En kort sammanfattning av de viktigaste krav som bör ställas på instruktioner kan göras i slutet av lektionen.

Den fjärde lektionen i denna plan föreslås få samma innehåll som lektion 5 i variant a, ovan.

Lektionerna 5 och 6 kan ägnas åt enskilt arbete med samma typ av övningar som föreslås för lektion 6 i variant a, ovan. Eftersom längre tid för arbetet anslås här, kan övningsmaterialet utformas fylligare, varvid även svårighetsgraden kan skärpas i vissa uppgifter.

På **ekonomisk linje** studeras rapporter och PM från företag och förvaltning.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 15.

Period 13

Tid

4 lektioner (veckorna 16–17)

Accent

Stilistik

Mål

Eleven skall

förstå sambandet mellan å ena sidan valet av språkligt uttryck och å andra sidan meddelandets syfte och språksituationens faktorer

kunna urskilja subjektiva och talspråkliga drag i en text

kunna tillämpa sina kunskaper i stilistik.

Hemarbete

Daglaxor

Integration

I moderna språk har stilistiska synpunkter en given plats vid tex synonymövningar och översättningsuppgifter.

Lektionsplan

- 1 Språkliga detaljers betydelse för budskapets effekt. Övningar
- 2 Språkets funktioner och språksituationens faktorer. Analysövningar
- 3 Emotivt ordval. Formuleringsövningar
- 4 Talspråkets särdrag. Övningar i överflyttning av autentiskt talspråk till skriftspråklig stil.

Kommentar

1 Som utgångspunkt för stilstudiet kan man konstatera att språket har till uppgift att förmedla budskap. Både sändaren och mottagaren har då intresse av att inte bara tankar utan också känslor och önskningar överförs så effektivt som möjligt. Principen kan illustreras med en övning där eleverna får lägga in olika undermening i en sats som "Nu ska vi äta middag" – uttalad med tex inbjudande, befallande, håglöst eller "hungrigt" tonfall. Så presenteras en kort text som på olika punkter erbjuder stilistiska alternativ. Uppgiften blir att välja de varianter som bäst ansluter sig till sakprosans stilmönster. – Hemma kan eleverna få stilistiskt förenkla en framställning, så att den blir fattbar för 10–11-åringar, eller i en given text ersätta intetsägande, neutrala ord med mer konkreta och uttrycksfulla.

2 Andra lektionen inleds med enkla utredningar, gärna på basis av grafiska figurer, om symbol-, symptom- och signalfunktionerna, där alltså meddelandet betraktas ur sändarens synvinkel, och om språksituationen och dess faktorer: budskap, sändare, medium, mottagare. Eleverna får så bestämma vilken funktion som dominerar i några olika texter. Textexemplen bör i denna lektionsserie genomgående inte omfatta mer än ett tiotal rader. Två stilistiskt motsatta texter, förslagsvis en schlagerstrof och ett avsnitt ur en författning, underkastas en enkel analys i form av uträkning av läsbarhetsindex (genomsnittliga meningslängden + procentandelen ord om minst 7 bokstäver). – Hemma får eleverna studera fyra – fem texter och bedöma de olika språkfaktorer-

na i varje text med en av siffrorna 1–4 på grundval av frågor som:

Är budskapet enkelt – invecklat?

Är sändaren sakligt – känslomässigt inställd?

Är den tänkte mottagaren oskolad – skolad?

Är språket banalt – originellt?

Totalpoängen för varje text räknas ut.

3 Sedan resultaten från hemarbetet jämförts, förklarar läraren begreppen subjektiv stil och emotiva ord. Den första tillämpningsövningen blir att ordna orden i några synonymserier från positiv till negativ laddning, t ex **konversera, tala, prata, snacka; socialvård, socialhjälp, fattighjälp**. Därefter kan eleverna markera med dubbel eller enkelt plus- eller minustecken de emotiva uttrycken i en reklamtext och en kritisk TV-recension. En tredje uppgift kan vara att författa en annons för ett i bestämda hänseenden undermåligt hus: utan att direkt förtiga de mindre tilltalande egenskaperna väljer eleverna mer positiva ord och aspekter vid sin beskrivning av huset.

4 Den sista lektionen ägnas åt skillnaden mellan talspråk och skriftspråk. Underlaget bör utgöras av en kort autentisk talspråkstext. Dels markerar eleverna syntaktiska särdrag som avbrott, ändringar och anakoluter, dels samlar de talspråkliga ordformer och uttryck. Sedan det talade språkets särart förklarats och diskuterats, ger sig eleverna i kast med att skriva om talspråkstexten till naturligt men korrekt skriftspråk. Om tiden medger kan man också gå den andra vägen: eleverna får återge en kort, avgjort skriftspråklig framställning med egna självvalda ord och konstruktioner.

Periodens innehåll har beröringspunkter med flera andra delar av ämnet. Principen om de tre funktionerna är viktig för argumentationsanalysen, liksom avsnittet om emotiva uttryck. Vid studiet av masskommunikation bygger man på en kommunikationsmodell som starkt påminner om schemat för språksituationen. De praktiska formuleringsövningarna hör nära samman med grammatikstudiet, som särskilt i årskurs 2 ges en stilistisk accent. Att dessa övningar också direkt stöder skrivträningen behöver knappast påpekas. De enkla stilanalyser som utförs under perioden ger en grundval för litteraturläsningen, särskilt studiet av sakprosa.

Under perioden planeras också läsning av ett längre verk som skall behandlas under period 14. Om detta verk, t ex en roman, skall ingå i ett motivkretsstudium, måste även motivkretsens innehåll bestämmas nu. Eleverna kan läsa samma eller olika verk. I båda fallen torde planeringen ta någon lektion i anspråk, en tid som stilistiken kan återfå från litteraturperioden.

På **ekonomisk linje** studeras reklamtexter, speciellt annonser.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 20–21.

Period 14

Tid

8 lektioner (veckorna 18–20)

Accent

Litteraturstudium

Mål

Eleven skall

utveckla sin förmåga att förstå texter av något svårare slag, i första hand lyrik

känna till något om poesins uttrycksmedel

kunna på ett vårdat sätt läsa upp en dikt

kunna ge uttryck åt sin värdering av det lästa och försöka motivera sin ståndpunkt.

Hemarbete

Läsning av ett längre verk

Integration

Engelska, B-språk (lyrik), musik (samverkan mellan ord och ton)

Kommentar

Behandlingen av **ett längre verk**, t ex en roman, som eleverna börjat läsa under period 13, hör till litteraturperiodens arbete. Läraren bedömer hur ingående denna behandling kan vara och vilken inriktning (på främst innehållsliga eller formella drag) den bör ha. Huvudsyftet måste vara att eleverna uppfattar läsningen och litteraturbehandlingen i skolan som meningsfull och intresseväckande.

Uppläggningsen av periodens arbete för övrigt måste i hög grad bli beroende av klassens vana vid och inställning till läsning. Ingenting hindrar att man liksom i period 6 samlar studiet kring en **motivkrets**, för de elever som läser svenska endast ett år gärna med anknytning till deras studieinriktning och yrkesval. Sakprosa, i vilken norska och danska texter inte bör saknas, kan utgöra en stor del av texten, men litteraturläsningens syfte att engagera och ge känslomässig stimulans får för den skull inte förloras ur sikte. En klass som tidigare visat sig vilja och kunna tillgodogöra sig litteratur av olika slag kan nu få något svårare läsuppgifter. Motivkretsstudiet kan behållas men inslaget av mer avancerad prosa och av lyrik kan vara större än förut.

En annan möjlighet att leda eleverna mot en mer krävande litteraturläsning är att i anslutning till romanen och/eller motivkretsen ta upp **äldre litteratur**. Efter att ha överunnit vissa språkliga hinder kan eleverna få uppleva att många mänskliga och samhällsrelaterade problem av i dag har funnits eller haft motsvarigheter i äldre tider. En mer ingående behandling av äldre litteratur kan dock anstå till årskurs 2.

Eleverna har tidigare gjort bekantskap med berättande prosa och dramatik men sannolikt i ganska liten utsträckning med **lyrik**. Om de är ointresserade av lyrik eller har motvilja mot att läsa

dikter, kan deras förståelse möjligen ökas om man utgår från schlagern eller visan. Rim, meter och bildspråk kan där förefalla många elever befogade, och då är steget inte så långt till dikter av mer konventionell typ. Andra elever kan beundra slagkraftiga formuleringar i massmedier och reklam och kanske från den utgångspunkten lockas att närmare undersöka hur det poetiska språket fungerar. Det gäller att ta vara på all nyfikenhet. Hur kan någon komma på idén att skriva dikter, när man kan uttrycka sig på prosa? Frågan bör ställas i klassen, och gärna kan någon inbjuden författare få ge sitt svar på den.

I samband med att läraren vid något tillfälle under perioden uppmärksammar den fria läsningen, ger han de elever som så önskar anvisningar och råd för litteraturläsning under sommaren.

För en periodplanering med rubriken Upplevelseläsning och lyrik se Studieplan för 3- och 4-åriga linjer, period A 1:7 s 24.

Period 15

Tid

8 lektioner (veckorna 21–23)

Accent

Massmedier

Mål

Eleven skall

kunna samla, sammanställa, jämföra och värdera information ur massmedierna, främst bild, film och TV

kunna förmedla denna information till en mottagare.

Hemarbete

Dagläxa

Integration

Samhällskunskap, teckning

För **kommentar** se period B 1:10 s 90.

Årskurs 2

Se också Planering av årskurs 2 i fackskola och gymnasium (1968) s 23–33.

Höstterminen

Period 1

Tid

4 lektioner (veckorna 35–36)

Accent

Planering och studieteknik

Mål

Eleven skall

kunna delta i planeringen av studiearbetet

kunna tillämpa olika studietekniska färdigheter

känna till hur man utnyttjar kommunens bibliotek.

Hemarbete

Daglåxa: anteckningar ordnas och kompletteras

Integration

Anteckningsteknik i andra ämnen. Timme till förfogande för bibliotekskunskap.

Lektionsplan

- 1 Översikt av läsårets och terminens kurs samt av de läromedel som skall användas
- 2 Repetition av anteckningsteknik. Dokumentation
- 3 Besök på kommunbiblioteket. Demonstration av biblioteket. Tillämpning av anteckningstekniken. Övningar
- 4 Genomgång av anteckningarna från biblioteket. Planering av fri läsning.

Kommentar

Vid den översiktliga genomgången av kursen i svenska kommer lärare och elever bli preliminärt överens om stoff och metodik i sådana fall där valmöjligheter finns. Eleverna bekantar sig med nya läromedel.

Den för studierna så viktiga anteckningstekniken ägnas en lektion. Gamla kunskaper repeteras och tillämpas i en kort övning, varefter man samtalar om olika sätt att ordna och bevara sina anteckningar. Eleverna förbereds på att de nästa lektion får tillämpa sina kunskaper.

Lektion 3 sammanslås med en timme till förfogande till en dubbeltimme, då klassen orienterar sig i kommunens bibliotek. Under demonstrationen av kataloger, boksamlingar m m gör eleverna anteckningar som de ordnar och kompletterar till följande svensklektion. En stor del av tiden på biblioteket anslås åt övningar i att finna böcker, tidskrifter, uppgifter i uppslagsverk, bilder, kataloguppgifter m m.

Under lektion 4 går anteckningarna från biblioteket igenom. Resten av lektionen ägnas åt planering av fri läsning under läsåret.

På **ekonomisk linje** ägnas en lektion åt besök på något företagsbibliotek eller annat specialbibliotek för ekonomer.

Period 2 (alternativ a, för social och teknisk linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 37–39)

Accent

Referat

Mål

Eleven skall

kunna muntligen sammanfatta en utredande framställning

kunna återge en sammanfattning av en enklare utredning i ett skriftligt referat

kunna sammanfatta en diskussion och en intervju känna till hur ett protokoll är utformat.

Hemarbete

2 veckoläxor. Under periodens sista vecka ges som hemuppgift till slutet av nästa period läsning av ett längre verk.

Integration

Ämnen med långläxor tränar sammanfattningar av långläxans stoff i redovisningar och förhör.

För **lektionsplan** och **kommentar** se tillämpliga delar av Studieplan för 3- och 4-åriga linjer, period A 1:5 s 20.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 12–13, 18.

Period 2 (alternativ b, för ekonomisk linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 37–38)

Se Studieplan för 3- och 4-åriga linjer, period A 2:8 alternativ b s 45, vars lektionsplan följs.

Period 3 (alternativ a)

Tid

8 lektioner (So: veckorna 40–42)
(Ek: veckorna 39–41)

Accent

Litteraturstudium

Mål

Eleven skall

lära känna och få ta ställning till litteratur från upplysningstiden och romantiken.

Hemarbete

Läsning av skönlitterära texter eller sakprosa

Integration

Främmande språk, teckning, musik

Lektionsplan

1–2 Bellman

3 Litterära exempel på upplysning och romantik. Termernas innebörd

4 Kellgren. Voltaire

5 Rousseau. Goethe

6–7 Tegnér och Stagnelius

8 Almqvist.

Kommentar

En genomförd kronologisk orientering om litteraturens historia skall enligt kursplanen inte förekomma, men eleverna bör dock orienteras om några viktiga litterära epoker och strömningar. Ett par förslag till sådana orienteringar har därför lagts in i årskurs 2. Förutsättningen för att de skall kunna användas är att texterna hela tiden står i centrum för intresset och att lärare och elever uppfattar läsningen som meningsfylld. Omsorgsfullt valda texter bör kunna ge fina läsoplevelser,

stoff för diskussioner och kulturhistorisk orientering.

Perioden börjar med ett par lektioner om Bellman, där givetvis musik och bild kan öka upplevelsen. Den grundläggande principen om individualisering av undervisningen ger här, liksom överallt i kursen, möjligheter för intresserade elever att fördjupa sina kunskaper. – I detta sammanhang bör också påminnas om den möjlighet till fördjupning som ligger i en koncentrationsdag. En sådan kan ägnas t ex visan genom tiderna (den medeltida balladen, Bellman, romantikens ballad, Birger Sjöberg, Taube, Ramel, dagens protestsånger och "skillingtrycksvisor") eller 1700-talet (prov på dikt, musik, dans, bildkonst och allmän kulturhistoria). I det senare fallet vore en integration av svenska, historia, teckning, musik och gymnastik naturlig.

Den tredje lektionen ställer läraren samman en rad korta belysande exempel på upplysningspräglade och romantiska texter. Sammanställningen, i vilken kan ingå prov också på författare som sedan inte behandlas, t ex Lenngren, Atterbom och Geijer, avser att illustrera några av de mångskiftande betydelser som kan läggas in i termerna upplysning och romantik. Till lektionerna 6 och 7 läses hemma dikter av Tegnér och Stagnelius.

Den läsning av Kellgrensdikter som påbörjats under lektion 3 fortsätter under lektion 4, då också någon tid avsätts för korta utdrag ur texter av Voltaire. Några sidor av Defoe och Swift kan läsas på lektionerna i engelska.

Lektion 5 upptar några centrala tankar hos Rousseau, och från hans förromantiska sentimentalitet tas steget till den unge Goethe. Erlkönig läses, om dikten inte studeras på någon tysklektion. Burns, Gray och Macpherson föreslås i god tid till samtidigt studium på engelsktimmarna. Även dikter av Wordsworth och någon del av Coleridges *The Ancient Mariner* kanske kan läsas på engelsklektionerna. Möjligen kan då också något sägas om Scott och Cooper.

Under lektionerna 6 och 7 studeras som grupparbete dikter av Tegnér och Stagnelius, som eleverna sedan presenterar för kamraterna. Synpunkterna i presentationen bör kunna leda till en givande diskussion om fortfarande aktuella problem.

Till lektion 8 har eleverna sedan slutet av period 2 läst *Det går an*, eventuellt förkortad, och huvuddelen av denna lektion kan därför ägnas åt Almqvists romantiska diktning, förslagsvis något avsnitt av Drottningens juvelsmycke och några *Songes*. – Intresserade elever kan rekommenderas att på egen hand läsa någon novell av Gogol. En annan författare på gränsen mellan romantik och realism, H C Andersen, kan eleverna få möta under period 11.

Vid något tillfälle under perioden uppmärksammar läraren den fria läsningen.

Jfr Plan 2 (1968) s 13–14, 19–21, 26–27.

Period 3 (alternativ b)

Mål

Eleven skall

lära känna och få ta ställning till skönlitteratur och sakprosa från främst 1900-talet.

Kommentar

Ur litteraturförslagen under alternativ a väljer lärare och elever sådana texter som de kan göra till föremål för ett meningsfullt och givande studium och kompletterar materialet med moderna texter som anknyter till de äldre, motiviskt eller genre-mässigt.

Period 4

Tid

10 lektioner (So: veckorna 43–46)
(Ek: veckorna 42–44)

Accent

Muntlig och skriftlig kommunikation

Mål

Eleven skall

känna till samhällslivets viktigaste kommunikationsformer

känna till hur en ändamålsenlig debatteknik bör vara utformad

kunna fungera som ordförande eller deltagare i en debatt

kunna utforma kallelse, dagordning och protokoll

kunna på olika sätt vidarebefordra givna informationer.

Hemarbete

I mån av behov fullföljs arbetsuppgifter som inte hunnits med.

Integration

Samhällskunskap, sekreterarkunskap

Lektionsplan

- 1 Det offentliga livets olika tal- och skrivsituationer
- 2 Avlyssning av exempel på debatt. Studium av ordförandens och debattörernas uppgifter
- 3 Fortsatt genomgång av debattexemplet. Analys av uppläggning och utformning
- 4 Studium av kallelser, dagordningar och protokoll
- 5–7 Gruppstudier kring några av det offentliga språkets uttrycksformer. Förberedelser för och genomförande av en debatt
- 8 Redovisning av gruppstudiet
- 9–10 Utarbetande av information om det debatterade ämnet. Anknytning till förut övade färdigheter i skriftlig och muntlig framställning.

Kommentar

Avsnittet kan inledas med ett samtal mellan lärare och elever om några av de tal- och skrivsituationer, vilka man som samhällsmedborgare kan ställas inför. Exempel på sammanträdestillfällen och protokollsvenska är lätta att finna, och eventuellt

kan läraren dessutom stimulera diskussionen genom att spela upp något roande men avskräckande exempel av typen Yngve Gamlins Tristdebatt i första svamlaren. Samtalet kan föras över till en diskussion kring avsnittets uppläggning, och där- efter kan eleverna ges tillfälle att orientera sig i förutsättningarna för den debatt som de skall lyssna på under följande lektion.

Den andra lektionen ägnas åt avlyssning av en bandad debatt. Eleverna uppmanas i förväg att lägga märke till diskussionsledarens och de olika debattörernas sätt att uppträda, och den efterföljande genomgången bör inriktas på att analysera ordförandens och debattdeltagarnas funktioner och deras sätt att lösa sina uppgifter. Möjligheter- na att göra lärarrika iakttagelser underlättas om ämnet för diskussionen ligger nära elevernas in- tresseområden och om hela debatten eller valda delar kan studeras i utskrift efter avlyssningen.

Under tredje lektionen genomgås debatten mera i detalj, vilket förutsätter att den finns utskriven eller att den återuppspelas bit för bit. Studiet bör påvisa uppläggningsen i dess helhet, t ex om olika delproblem presenteras var för sig, om diskus- sionsledaren gör några delsammanfattningar, hur slutsammanfattningen är utformad etc. Eleverna bör dessutom ges tillfälle att studera debatten i detalj, att undersöka t ex ordförandens möjlig- heter att styra debatten i en viss riktning, delta- garnas möjligheter att framföra sina synpunkter osv.

Under lektion 4 studeras exempel på kallelser, dagordningar och diskussions- och beslutsproto- koll med syfte att ge eleverna goda mönster för sådan skriftlig framställning samt att öva deras färdighet att läsa denna typ av skrivelser.

Tre lektioner, nr 5, 6 och 7, kan anslås åt grupp- studier med syfte att ge eleverna individuell trä- ning i några av det offentliga livets kommunika- tionsformer. Eleverna ges i uppgift att gruppvis förbereda och genomföra var sin debatt. Sedan klassen enats om ett gemensamt ämne, kan för- beredelsearbetet börja med att varje grupp skri- ver ut kallelse och dagordning och väljer ordfö- rande och protokollförare. Därefter kan de som i de olika grupperna tänker framföra negativa åsik- ter om ämnet samlas och gå igenom tänkbara ar- gument, och på samma sätt kan de övriga elever- na organisera mindre grupper allt efter de åsikter de avser att föra fram. Även ordförandena kan samlas och gemensamt förbereda sina uppgifter. Därefter genomförs debatterna i de ursprungliga grupperna. De bör om möjligt bandas. Lektion 8 kan då utnyttjas för uppspelning och diskussion av någon eller några av debatterna, varvid även kallelse, dagordning och protokoll presenteras. De debatter som inte hinns med under lektionen kan läraren ensam avlyssna och bedöma och even- tuellt spara för något kommande lämpligt tillfälle.

De två sista lektionerna i perioden kan ägnas åt utformning av olika typer av information om de förslag som framförts och de beslut som eventuellt har fattats under den föregående debatten. Ar- betsmomentet kan introduceras med en repetition av förut inhämtade färdigheter i framställningsty- perna rapport, meddelande, instruktion, PM, sam-

manfattning och referat (jfr perioderna 9 och 12 i åk 1 och 2 i åk 2). Efter en kort genomgång av det offentliga livets viktigaste informationskana- ler kan eleverna ges olika skriftliga uppgifter, t ex att skriva ett referat av debatten, att utforma en PM inför ett elevkårssammanträde, där samma ämne skall diskuteras, att avge rapport till rektor och skolstyrelse, att skriva ett meddelande till be- rörda föräldrar eller arbeta med andra uppgifter som motiveras av ämnet. Den muntliga framställ- ningen kan, om tiden tillåter, tillgodoses genom att en fingerad presskonferens anordnas.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 14–15.

Period 5

Tid

6 lektioner (So: veckorna 47–49)

(Ek: veckorna 45–46)

Accent

Grammatik 3

Mål

Eleven skall

kunna identifiera och analysera enkla bisatser

kunna ange bisatsens funktion i den överordnade satsen

kunna variera placeringen av rörliga bisatser

kunna genomföra syntaktiska synonymiövningar kring satser.

Hemarbete

3 dagläxor, 1 långläxa

Integration

Förmågan att identifiera, analysera och satsdels- bestämma bisatser kan och bör utnyttjas och un- derhållas i undervisningen i främmande språk. Tek- niken att utföra stilistiska transformationer kan i stor utsträckning tillämpas i de moderna språkens konstruktiva övningar.

Lektionsplan

1 Huvudsats och bisats: identifiering och jämfö- rande analys

2 Indelning av bisatserna efter funktion i översat- sen och efter konjunktion och betydelse

3 Rörliga bisatsers plats. Syntaktiska synonymiöv- ningar 1: samordning kontra underordning

4 Syntaktiska synonymiövningar 2: bisats kontra satsförkortning, attribut, abstrakta nominal

5 Fortsatta syntaktiska synonymiövningar

6 Prov i meningssyntax.

För **kommentar** se tillämpliga delar av Studieplan för 3- och 4-åriga linjer, period A 2:4 s 39, vars lektioner (6–7) om ord och ordbildningar utgår, liksom vad som sägs om obligatoriskt prov.

För delar av detta grammatikprogram kan lära- ren finna alternativa uppläggningar i period B 1:1 s 80.

Under perioden bör so-eleverna helst ta ställning till frågan om individuella sysselsättningar under period 6.

Period 5^{1/2} (för ekonomisk linje)

Tid

11 lektioner (veckorna 47–49)

Accent

Muntlig och skriftlig affärskommunikation samt ekonomisk sakprosa

Mål

Eleven skall

kunna läsa och förstå olika former av rapport, promemoria och årsberättelse från näringsliv och förvaltning

kunna utforma argumenterande och resonerande affärsbrev samt i anslutning till dessa föra ett affärssamtal

kunna utforma besluts- och diskussionsprotokoll.

Hemarbete

Utskrift av protokoll och brev

Integration

Företagsekonomi

Lektionsplan

- 1 Kort repetition av det stoff som genomgått under period C 1:9
- 2 Presentation av rapport, promemoria och årsberättelse
- 3 Övningar i att skriva rapport och promemoria
- 4 Presentation av några varianter av säljbrev. Samtal med utgångspunkt från uppställning, språkbruk och stilart
- 5 Övningar i att skriva säljbrev
- 6 Presentation av offert, reklamation och kravbrev samt svarsskrivelser till nämnda brev. I anslutning till presentationen korta skrivövningar
- 7 Fortsättning på föregående lektion. Grupparbete med lektionsanteckningar
- 8 Kort orientering om besluts- och diskussionsprotokoll. Därefter övningar i att skriva protokoll. Material: lektionsanteckningar från grupparbetet lektion 7, då beslut om olika skrivsätt fattats
- 9 Övningar i att föra affärssamtal. Hemuppgift inlämnas
- 10 Fortsatta övningar i skriftlig och muntlig affärskommunikation. Enskild handledning
- 11 Samtal i helklass kring de svårigheter som eleverna har upplevt vid utformandet av de olika breven och vid övningarna i att föra affärssamtal. Utgångspunkt: elevernas hemuppgifter samt deras och lärarens erfarenheter av lektion 9.

Kommentar

Inför de fördjupade studierna av olika slags affärskommunikation är det nödvändigt att kortfattat repetera det stoff, som behandlats under en introduktionsperiod föregående termin. Om läraren inte känner klassen, bör han genom ett diagnostiskt prov söka få kunskap om de fakta eleverna tillägnat sig och de färdigheter de behärskar. Allt efter resultatet kan han förändra lektionsplanen, så att den passar klassens förutsättningar.

Det är väsentligt att eleverna får arbeta så aktivt som möjligt under lektionerna. Presentationerna av olika brevytyper bör direkt följas av skrivövningar, ibland i form av grupparbete. Övningar i att föra affärssamtal kan som utgångspunkt ha ett säljbrev, som en grupp skrivit. Några elever får som kunder läsa brevet och därefter ställa frågor till säljaren, i detta fall eleverna i den ovan nämnda gruppen. På detta sätt får eleverna övning i att dels ställa klart formulerade frågor, dels framföra argument och motargument.

Eleverna bör under en timme till förfogande eller helst under en koncentrationshalvdag få möta representanter för personalavdelningarna vid en förvaltning och ett företag på skolorten. Dessa skall då belysa de krav arbetsgivarna ställer på en anställd person när det gäller förmågan att läsa ekonomisk text och att utforma olika skrivelser. Om en halvdag kan ordnas, bör också någon representant för arbetsförmedlingen inbjudas. Eleverna kan då få en redogörelse för olika avnämningar på språkfärdighet.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 6–7.

Under perioden bör eleverna helst ta ställning till frågan om individuella sysselsättningar under period 6.

Period 6

Tid

4 lektioner (veckorna 50–51)

Accent

Efter fritt val

Mål

Eleven skall

inom svenskämnets ram tillägna sig någon väsentlig kunskap eller utveckla någon väsentlig färdighet.

Kommentar

Avsikten med perioden är att eleverna under några timmar skall kunna ägna sig åt någon sysselsättning inom svenskämnets ram som studieplanen inte alls eller endast otillräckligt gett utrymme för. Man kan naturligtvis tänka sig att läraren och klassen väljer att kollektivt ägna lektionerna åt ett visst studium, men det kanske är mer tillfredsställande om individuella önskemål får avgöra. Valet bör helst ha gjorts under föregående period.

Studiet, som kan bedrivas enskilt eller i grupper, kan förslagsvis omfatta något av följande alternativ:

- 1 Läsning av litteratur, med en enkel muntlig redovisning för läraren
- 2 Avlyssnande av bandinspelning(ar), text av teaterföreställning, litterärt eller språkligt skolradio-program, eller studium av videoband. Enkel muntlig redovisning
- 3 Brevskrivning. Åtminstone någon del av tiden bör eleverna kunna få skriva ett eller flera privatbrev som annars kanske inte hade blivit skrivna. Innehållet i dem förblir naturligtvis okänt för läraren, men denne ger råd för utformningen
- 4 Dagboksskrivande. Någon litteratur i dagboksform kan studeras (Söderbergs Doktor Glas, Gides Pastoralsymfonin, Anne Franks dagbok), och ett eget dagboksskrivande, privat eller "litterärt", kan inledas
- 5 Skönlitterärt författarskap. Om så erfordras ger läraren uppslag och goda råd för enskilt författande av noveller eller dikter. Eventuellt kan en grupp försöka sig på att skriva ihop ett teaterstycke eller åtminstone någon scen.

Vid något tillfälle under perioden uppmärksammar läraren den fria läsningen.

Se också Skriftlig framställning (1970) s 15, 24–25.

Vårterminen

Period 7

Tid

8 lektioner (veckorna 2–5)

Accent

Utredning

Mål

Eleven skall

kunna läsa och förstå utredande text

känna till och tillämpa de dispositions- och språkriktighetskrav som ställs på en utredande text

kunna kombinera statistisk och grafisk framställning med verbala uttrycksmedel

kunna samla, sammanställa, jämföra och värdera information ur olika källor.

Hemarbete

Vid behov individuell skrivträning

Integration

Samhällskunskap, sekreterarkunskap

Lektionsplan

- 1 Motivationssamtal. Läsförståelseövningar
- 2 Statistisk och grafisk framställning. Skrivövningar

- 3 Disposition. Diskussion och skrivövningar
- 4 Värderingar, omdömen och slutsatser. Läs- och skrivövningar
- 5–7 Insamling och sammanställning av fakta. Grupparbete
- 8 Redovisning.

Kommentar

Ett inledande motivationssamtal kan betona utredningsarbetets betydelse för vårt demokratiska samhällssystem. Exempel på politiska utredningar kan ges, och läraren kan visa eleverna något exemplar av Statens offentliga utredningar (SOU). Eleverna bör emellertid även få klart för sig att utredningar förekommer i mindre skala i många andra sammanhang. Skolans ledning gör exempelvis en utredning av lokalbehovet inför ett nytt läsår, elevrådet bör utreda om det finns intresse hos eleverna att köpa skoltröjor, innan en stor beställning görs, en trafikolycka kan föranleda en polisutredning, man kan i en tidning eller i en debattbok finna en utredning om narkotikas skadeverkningsar etc. Några korta men representativa utredande texter av skiftande svårighetsgrad kan därefter presenteras, och eleverna får arbeta med olika typer av läsförståelseuppgifter. Kontrollen kan ske antingen genom facit eller genom en sammanfattande genomgång i slutet av lektionen.

Den individuella skrivträning som inleddes i början av årskurs 1 kan fortsättas som enskilt hemarbete under utredningsperioden. Tonvikten bör därvid läggas på övningar som framhäver den saktliga normalprosans krav på en korrekt språkform.

Under andra lektionen bör eleverna få möta exempel på sådana utredningar som i stor utsträckning presenterar materialet i form av tabeller, diagram och bilder. De bör både i svenskan och framför allt i samhällskunskapen ha fått en tillfredsställande färdighet i att avläsa tabeller och diagram, och lektionens mål bör därför vara att studera och öva utformningen av den text som kommenterar och binder samman den icke-verbala framställningen. Mönsterexempel studeras, och eleverna bör även ges tillfälle att själva utforma kommenterande och sammanbindande text till tabeller och andra grafiska framställningar.

En diskussion om dispositionens betydelse för en utrednings läsbarhet kan inleda den tredje lektionen. Kraven på logik, klarhet och överskådlig- het måste inskräpas. Elevarbetet under lektionen kan bestå i att enskilt, parvis eller i mindre grupper ta ställning till ett antal dispositioner av skiftande kvalitet. Arbetsmaterialet bör omfatta dels frilagda dispositioner i form av stolpar, dels någon utredande text försedd med marginalrubriker, dels någon text som innehåller grafisk framställning. En del av materialet till lektion 1 och 2 torde kunna användas även till denna lektion. Några av eleverna kan förmodligen formulera alternativa lösningar till de dispositioner som undersöks.

Det personliga ställningstagandet till ett insamlat material kan behandlas under den fjärde lektionen. En hänvisning kan göras till de krav på objektivitet och källangivelser som formulerats vid

studiet av sammanfattning och referat (jfr period 2). Som ett nytt moment införs därefter de krav en utredning ställer på värdering av fakta och på välgrundade omdömen och slutsatser. En tidningsartikel i ett utredande ämne kan studeras med avseende på förhållandet mellan faktapresentationen och journalistens egna värderingar. Eleverna kan därefter enskilt arbeta med likartade uppgifter under resten av lektionen.

Övningen i att samla och sammanställa fakta är tidskrävande, om den skall göras meningsfull. I lektionsplanen ovan är tre lektioner anslagna för detta arbetsmoment, varvid studiet lämpligen kan läggas upp som ett grupparbete. Eleverna kan fullgöra utredningsuppgifter som ligger nära deras egna intresseområden, t ex ungdomars behov av nöjen, resande elevers färd sätt, olika gruppers (eventuellt tidsepokers) inställning till giftermål etc. Klassen kan antingen välja ett gemensamt ämne, varvid grupperna arbetar med olika del- aspekter, eller också kan varje grupp välja ett eget ämne att utreda. Fakta kan insamlas på olika sätt, genom intervjuer, enkäter, studium av statistik och facklitteratur osv. De inhämtade upplysningarna och de personliga slutsatserna bör sammanställas enligt de mönster som givits under periodens fyra första lektioner.

Vid den åttonde lektionens början bör grupperna vara färdiga att redovisa sitt material. Den skriftliga sammanställningen bör om möjligt vara utskrivna på stencil, och den muntliga redovisningen kan då inskränkas till en kortfattad genomgång av materialet i samband med att stencilerna delas ut. Något avslutande prov kan knappast anses nödvändigt, eftersom grupparbetet och redovisningen i sig är prov på hur eleverna inhämtat de kunskaper som förmedlats och hur väl de förmått tillämpa dessa.

På **ekonomisk linje** kan eleverna göra enkäter om köpvanor och undersökningar av prisskillnader i olika affärer. De kan också intervjuar arbetsgivare och anställda rörande arbetsförhållandena på något av ortens företag och kommentera det insamlade materialet.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 15, 17 och Plan 2 (1968) s 13.

Period 8

Tid

4 lektioner (So: veckorna 6–8)

6 lektioner (Ek: veckorna 6–8)

Accent

Språksociologi och språkvård

Mål

Eleven skall

vara orienterad om sambandet mellan regionalt och socialt betingade språkbruk

kunna beskriva och från kommunikationssynpunkt bedöma socialt betingade språkskillnader.

Hemarbete

1–2 långläxor. I slutet av perioden ges som hemuppgift till period 10 läsning av ett längre verk.

Integration

Det språksociologiska avsnittet lämpar sig väl för en koncentrationshalvdag – gärna i samarbete med socialkunskap – med tonvikt på materialsamlande, intervjuer och enkäter.

Lektionsplan

- 1 Riksspråk, regionalt talspråk, lokalt talspråk, dialekt. Dialektdrag och dialektområden
- 2 Regionala talspråksvarianter i hemtrakten, relaterade till sociala faktorer. Diskussion
- 3 Socialt betingade talspråksvarianter. Enkät, analys och diskussion
- 4 Gruppvis analys av verbal färdighet
(5 Fortsättning och avslutning av analysen)
- (6 Sammanfattning. Diskussion av sociala språkskillnader mot bakgrund av allmänna samhällsvärderingar.)

Kommentar

Periodens huvudmål är att visa eleverna att man kan resonera sakligt i språkvårdsfrågor men att språkvården ibland inte kan undgå sociala ställningstaganden. Sociala bedömningar och värderingar spelar en särskild roll för talspråkets vidare utveckling, och de här föreslagna lektionerna handlar just om det talade språket och dess variation.

Studiet av de icke betydelseskiljande variationernas roll som tecken på regional och social grupptillhörighet kan börja med att klassen avlyssnar prov på rikstalspråk, regionalt talspråk, lokalt talspråk och dialekt. Diskussionsvis preciseras under lärarens ledning varje variants egenskaper: För vilka är den helt förståelig? Vilka anser att man bör tala så? Vilken utbredning har denna variant? Var ligger de språkliga avvikelsena – i intonation, fonemvarianter, vissa ordformer, ord och konstruktioner? Avslutningsvis utpekas svenskans dialektområden och beskrivs några viktiga dialektskillnader och varianternas utbredning.

Redan insamlade exempel på språkliga särdrag i hemtrakten klassificeras under andra lektionen som dialektala, lokala och regionala. Exempelen kan samlas av lärarna i ämnet och av elever. Som källor kan bl a utnyttjas texthäftet till grammofoonserien Svenska folkmål och artiklar i Svensk uppslagsbok. Gruppvis diskuteras frågor som följande: Vilka uttryck kan vara svåra att förstå? Varför? Vilka yrkesgrupper har intresse av att behärska det regionala eller det lokala talspråket? Bör skolan över huvud ge eleverna några rekommendationer? Vilka? Om möjligt bör en allmän diskussion komma till stånd.

I god tid före tredje lektionen har en elevgrupp spelat in korta prov på talspråket i olika yrken och sociala grupper genom intervjuer om ett ämne av allmänt intresse. Läraren väljer förslagsvis ut sex korta språkprov representerande klart olika

varianter. (Inspelningarna kan bevaras och utnyttjas kommande år.) I klassen kan eleverna sedan få fördela de förekommande yrkena på språkproven och/eller sifferbedöma 1) graden av dialektfärg, 2) artikulationens tydlighet, 3) formuleringsförmågan. Efter avlyssningen räknar några elever snabbt ut medelvärdena för varje talande, och så diskuteras och analyseras språkproven på nytt.

Under fjärde lektionen bör den viktiga faktorn verbal förmåga penetreras närmare, antingen i trogna utskrift av talspråk eller i skriftspråk. Väljer man det senare alternativet, kan eleverna studera exempelvis två uppsatser från årskurs 9 om samma ämne men av klart olika kvalitet. Först sätter eleverna ett spontant betyg på uppsatserna. Därefter analyseras språket statistiskt, varvid uppgifterna fördelas på elevgrupper. Intressanta mät-punkter: antalet ord, meningslängden, procentandelen långa ord (>6 bokstäver), procentandelen omvänd ordföljd i huvudsats, substantivkonstruktionernas genomsnittliga ordlängd, antalet bisatser per hundra ord samt typ-tecken-förhållandet (ordförrådets storlek i procent av en viss mängd löpande ord).

(Om tiden tillåter att klassen ägnar ytterligare ett par lektioner åt denna period, kan studierna få följande avslutning:

Den statistiska analysen av uppsatserna fortsätts och avslutas. Resultaten, i form av siffror, antecknas av eleverna.

Under den sista lektionen sammanfattar läraren studierna under de föregående timmarna. Därefter diskuterar klassen vilka konsekvenser vi på grundval av en demokratisk ideologi kan dra av de redovisade förhållandena. Några viktiga frågor: Hur kan man förbättra den inbördes förståelsen, även den emotionella, mellan olika grupper? Är vissa typer av språkbruk "dåliga"? I så fall: i vilken mening? Vad bör skolan göra? Vad kan den göra? Kan och bör officiella meddelanden förenklas språkligt?)

Läraren bör under lektionsserien kring dessa känslomässigt brännbara problem ge uttryck åt en saklig, hänsynsfull, icke dömande inställning. I åtskilliga konkreta situationer blir man rentav bättre förstådd och bemött om man avstår från ett riks- eller regionalspråkligt uttal, ett rikt och nyanserat ordförråd och välbildade meningar. Om diskussionen balanseras så, behöver inte elever med starkt dialektfärgat tal och bristande formuleringsförmåga reagera negativt mot valet av stoff och sättet att se på stoffet. Därmed stimuleras väl också deras eget arbete på att vidga formuleringsförmågan och minska störande dialektala inslag.

Ett alternativ till lektionssviten ovan erbjuder de 4 lektioner om språkets sociala variationer och effektiv muntlig kommunikation, som föreslås i period B 2:5 s 98.

På **ekonomisk linje** ägnar eleverna reklamens språk ett fördjupat studium under 2 lektioner.

Period 9

Tid

4 lektioner (veckorna 9–10)

Accent

Film och TV

Mål

Eleven skall

vara medveten om den närmare innebörden av begreppet dokumentär och särskilja olika typer och genrer

vara orienterad om filmens och TV:s teknik för att förmedla information och upplevelse

kunna kritiskt granska argumentationen i en film eller ett TV-program.

Hemarbete

Dagläxa: utskrift av sammanfattning

Integration

Samhällskunskap. Eventuellt timme till förfogande för filmvisning.

Lektionsplan

- 1 Visning av dokumentärt film- eller TV-program. Sammanfattning av programmets innehåll. Samtal om begreppen information, upplevelse och påverkan
- 2 Begreppet dokumentär. Studium av film och TV som informationsförmedlare med utgångspunkt i aktuell repertoar
- 3 Filmens och televisionens tekniska resurser för verklighetsåtergivning. Argumentationsanalytiska synpunkter
- 4 Kommunikationsmodellen tillämpad på massmedier. Kritisk granskning av film- eller TV-program med särskild uppmärksamhet på sändaravsikter och mottagaranpassning.

Kommentar

Under en lektion eller en timme till förfogande visas ett dokumentärt film- eller TV-program. (Lämpliga dokumentärfilmer kan uppsökas t ex i AV-centralernas utbud av undervisningsfilm. Videobandade TV-program är givetvis tacksamma att använda.) För att eleverna skall uppmärksamma programmets informationsinnehåll, gör de under den första lektionen en sammanfattning av detta. De får då dels en referatövning, dels ett underlag för de följande resonemangen kring periodens tema. Utskriften av sammanfattningen kan ges som hemläxa, och återstoden av lektionen ägnas åt ett samtal kring elevernas upplevelse av programmet. Läraren bör därvid koncentrera diskussionen kring upplevelsemomentet (underhållningsinslaget), informationsdelen och argumentationsdelen (hur vill programmet påverka tittarna?).

Den andra lektionen kan inledas med en diskussion av det flytande begreppet "dokumentär", varvid bör uppmärksammas skillnaden mellan en "objektivt" återgiven verklighet, t ex journalfilmer eller TV:s nyhetsreportage, och den konstruerade eller arrangerade verkligheten i t ex spelfilm, featureprogram eller program av typ Storforum. Vid denna genomgång av dokumentärens genrer

i film och TV – så långt möjligt med utnyttjande av aktuell repertoar – bör framför allt urvalet, mängden och relevansen av information i de olika programtyperna kritiskt granskas.

Under lektionerna 3 och 4 studeras några väsentliga olikheter mellan de två mediernas och de skilda programtypernas teknik. Här infogas alltså de nödvändiga informationerna om tillvägagångssätt vid inspelning och regissering av program samt om film- och TV-kamerans uttrycksresurser. Man begränsar sig dock till vad som får betraktas som oundgänglig kunskap för ett ställningstagande till programmets budskap. Möjligheten att tillämpa en enkel argumentationsanalytisk modell på bildmedier prövas på några typprogram, varvid iaktas hur t ex bildurval, bildvinklar, sammanställning av bild och ljud samt sammanställning av bild och kommentar påverkar tolkningen av programmets öppna eller dolda budskap. Likaså diskuteras med aktuella exempel vem eller vilka som står bakom programmet, i vad mån sändaren framträder i programmet, med öppna eller dolda avsikter, samt hur programmet anpassats till sin målgrupp. – Perioden avslutas med en tillämpning av de vunna erfarenheterna genom att eleverna får kritiskt bedöma och diskutera ett film- eller TV-program.

Filmen som konstnärligt uttrycksmedel bör få sin särskilda behandling, lämpligen under en koncentrationshalvdag.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 20.

Period 10 (alternativ a)

Tid

8 lektioner (So: veckorna 11–14)
(Ek: veckorna 11–13)

Accent

Litteraturstudium

Mål

Eleven skall

lära känna och få ta ställning till äldre och yngre skönlitteratur samt sakprosa

ha läst några bokrecensioner och själv skrivit en.

Hemarbete

Huvudsakligen läsning av längre verk, påbörjad under period 8.

Integration

Moderna språk (läsning av texter från samma tid eller med samma motiv som litteraturperiodens).

Lektionsplan

- 1 Dikter av Runeberg
- 2–3 Diktning om krig i annan skönlitteratur och krigsskildringar i sakprosa. Bokrecension
- 4–5 Dikt och sakprosa om människor i arbete. Bokrecension

6-7 Kärleken och äktenskapet hos några författare. Dagens debatt. Bokrecension

8 Eleverna skriver en bokrecension.

Kommentar

Studiet av äldre litteratur tar vid ungefär där period 3, alternativ a, slutade, men här är hela tiden både äldre och yngre verk representerade, samlade i en något oortodox motivkrets som ibland kunde kallas Individ och kollektivet, ibland hellre Ensamhet och gemenskap. Människors relationer till varandra i olika grupperingar kan jämsides studeras i sakprosans framställning. Teaterföreställningar, filmer, TV- och radioprogram samt bildmaterial utnyttjas så ofta tillfälle ges.

När längre verk nämns, är förutsättningen för att de skall tas upp att eleverna hemma har läst dem eller i varje fall mindre partier av dem, sedan de fått uppgifterna i slutet av period 8, och att de berättar om böckerna för kamraterna. Om en grupp på 3 läser samma verk och 3 grupper redovisar sina läsintryck under var och en av lektionerna 2, 4 och 6, når man en rimlig begränsning av redovisningstiden. Under perioden studeras också några bokrecensioner, både av verk som eleverna läser och av nyutkomna böcker.

Av Runeberg läses t ex några Idyll och epigramdiker, i varje fall Den enda stunden, och några dikter i Fänrik Ståls sägner, där Runeberg framställer offerandet av livet för fosterlandet som något "mer" än kärleken till en annan människa. De två följande lektionerna anknyter till den första genom studiet av krigsskildringar och uttalanden om kriget hos t ex Tolstoj (Krig och fred), Heidenstam (Karolinerna), Remarque (På västfronten intet nytt), Lagerkvist (Det lilla fälttåget), Linna (Okänd soldat), Mailer (De nakna och de döda) och Kluge (Slaget). Hjältedöden sedd i skrattpespegel kan eleverna få möta i Jersilds Calvinols resa genom världen. Av dikter kan nämnas Heidenstams Åkallan och löfte, Gullbergs Spel på taggtråd, Nordahl Griegs 17. mai 1940, Lindegrens "sonett" XXVIII i Mannen utan väg och Sonnevis Om kriget i Vietnam, av dramatik Shaws Hjältar, Brechts Mutter Courage och Bengt Bratts Exercis, av sakprosa Jan Olof Olssons Den okände soldaten och tryckta vittnesbörd om massakern i Song My. Även med ett mindre urval torde tillräckligt många aspekter på ämnet komma fram för att engagera eleverna till ställningstaganden.

Under lektionerna 4 och 5 läses ett utdrag ur Det kommunistiska manifestet samt utdrag ur Rydbergs dikter Prometheus och Ahasverus och Den nya Grottesången. Om människor i arbete läser eleverna också hos t ex Zola (Den stora gruvstrecken), Gorkij (Min barndom), Steinbeck (Vredens druvor), Bergman (Chefen fru Ingeborg), Siwertz (Selambs), Martinson (Resor utan mål), Johnson (Romanen om Olof), Lo-Johansson (noveller), Fridell (Död mans hand), Salomonson (Mannen utanför), Sundman (Undersökningen), Clas Engström (Ön sjunker) och Sara Lidman (Gruva). Några dikter av Diktonius, Lundkvist, Sjödin, och aktuell sakprosa om yrken, arbetsliv och olika samhälls-

grupper bidrar till att ge jämförelsepunkter för en diskussion.

Strindbergs skildringar av äktenskap och av relationerna mellan en man och en kvinna (Giftas, Fröken Julie, Fadren) får bilda utgångspunkt för ett studium av samma motiv hos andra författare. Victoria Benedictsson (Fru Marianne), Lagerlöf (Charlotte Löwensköld), Söderberg (Martin Bircks ungdom), Thorsten Jonsson (Konvoj), Ahlin, Aurell och Dagerman (noveller) bland svenska författare, Flaubert (Madame Bovary), Lawrence (Lady Chatterleys älskare), Greene (Hjärtpunkten) och Kawabata (Snöns rike) bland utländska är bara några exempel på författare som kan erbjuda läsning om kärlek. Frödings En ghasel, Ett gammalt bergtroll och En morgondröm, dikter av Bo Bergman och Lagerkvist, Gullbergs Kärleksroman, Lindgrens Arioso och Åkessons Äktenskapsfrågan kan ingå bland de lyriska inslagen. Dagsaktuell sakprosa om könsrolls- och äktenskapsfrågor kompletterar textunderlaget för en debatt om mannens och kvinnans inbördes relationer och om deras roller i samhället.

Vid studiet av bokrecensionerna, t ex under lektionerna 3, 5 och 7, kan eleverna konstatera recensenternas olika uppläggning av sina artiklar. Läraren ger dem sedan en enkel grundmodell: 1) objektiv presentation av verket, 2) värdering av budskapet (förtjänar detta att sägas? kan jag gilla tendensen?), 3) värdering av kommunikationen (framförs budskapet på ett effektivt sätt?). Den åttonde lektionen skriver varje elev en recension av något av de verk han har lärt känna under perioden.

Vid något tillfälle under perioden uppmärksammar läraren den fria läsningen.

Jfr Skriftlig framställning (1970) s 18 och Plan 2 (1968) s 12–13.

Period 10 (alternativ b)

Mål

Eleven skall

lära känna och få ta ställning till främst yngre skönlitteratur och sakprosa

ha läst några bokrecensioner och själv skrivit en.

Kommentar

Ur litteraturförslagen under alternativ a väljer lärare och elever sådana texter som de kan göra till föremål för ett meningsfullt och givande studium och kompletterar eventuellt materialet med andra texter som har samma motiv eller hör till samma genre som de föreslagna. Skrivandet av bokrecensioner måste givetvis anpassas efter elevernas förutsättningar. En utväg är t ex att eleverna efter läsningen av ett verk omedelbart skriver ner en kort men ordentligt utformad recension, bestående av en objektiv presentation av verket och ett personligt omdöme.

Period 11

Tid

6 lektioner (So: veckorna 15–17)
(Ek: veckorna 14–15)

Accent

Danska

Mål

Eleven skall

känna till sin egen nivå i förmågan att förstå danska

utveckla förmågan att förstå vårdat danskt tal-språk och danska texter

kunna sammanfatta och återge innehållet i en text.

Hemarbete

Veckoläxa

Integration

Tillsammans med orienteringsämnen en koncentrationsdag med undervisning om Danmark. Danska texter i orienteringsämnen.

Lektionsplan

- 1 Dansk kortfilm. Motivationssamtal. Prov i läsförståelse
- 2 Hörövning med text. Några regler för danskt uttal och eventuellt kort språkhistorisk orientering i syfte att underlätta språkförståelsen. Läsning av sakprosa. Referat- och översättningsuppgift till lektion 5
- 3 Det diagnostiska provets resultat kommenteras. "Svåra" ord, bl a räkneorden, går igenom. Tidningsstudiet påbörjas
- 4 Fortsatt studium av tidningstexter. Innehållsreferat och ordförklaringar. Kort repetition av Danmarks geografi
- 5 Hemuppgiften redovisas. Skönlitterär text läses och avlyssnas
- 6 Prov: förståelse av läst eller avlyssnad danska. Några elevöversättningar diskuteras. Vidgad diskussion.

Kommentar

Dansk sakprosa och skönlitteratur bör ha varit inslag i flera tidigare perioder, men när danskan nu skall specialstuderas ett par veckor, är det realistiskt att räkna med att läraren ändå kan möta en kritisk inställning till den. Ett motivationssamtal är därför motiverat. Dess syfte är dels att övertyga eleverna om nyttan av att förstå danska — något som kan illustreras med en dansk matsedel — dels att vänja dem vid en saklig behandling av språkfrågor. Kan man efter eller före samtalet visa en okomplicerad film (t ex turistpropaganda) med danskt tal, avslutas lektionen lämpligen med ett kort diagnostiskt prov i ordförståelse.

Hemarbete

Bevakning av hur en aktuell nyhet en viss dag behandlas i någon av radions eller TV:ns kanaler, alternativt genomförandet av en publikundersökning.

Integration

Samhällskunskap

Kommentar

Tidigare har olika medier studerats i huvudsak var för sig. Radion har dock ej särskilt uppmärksamats, varför detta medium nu bör få en framträdande plats. Perioden inleds lämpligen med att eleverna repeterar läroboksstoff och anteckningar från perioderna C 1:7 och 15 samt C 2:9. Materialet kompletteras med ytterligare upplysningar om produktions- och distributionsförhållanden. I övrigt bör perioden inriktas på en jämförelse mellan medierna. Det är därvid lämpligt att också något beröra de olika mediernas effekt på mottagarna och den roll de spelar för information, påverkan och underhållning.

Perioden – den näst sista i studieplanen – bör i hög grad få ta formen av en självständig tillämpning och redovisning av elevernas insikter inom området massmedier. Sedan läraren har kompletterat massmediekännedomen enligt ovan, bör därför eleverna självständigt eller i grupper få utföra en fältundersökning av några massmedier, t ex rörande förmedlingen av en akut nyhet. En idealsituation är att kunna basera denna undersökning på ett studiebesök (med av eleverna i förväg formulerade intervjufrågor) på en lokal radio- eller TV-station och/eller en tidningsredaktion. Om sådana möjligheter inte finns, kan en jämförelse mellan olika medier ändå åstadkommas genom bevakning av ett aktuellt tema i press, radio och TV samt exempelvis en enkel form av publikundersökning (skolans elever eller elevernas föräldrar). Härvid kan även observationer göras om samspelet mellan olika medier, t ex hur pressen följer upp en nyhet som presenterats i radio eller TV eller vice versa.

Redovisningen av detta arbete om informationsförmedlingen i samhället bör ge en god bild av elevens egen förmåga att insamla, kritiskt bearbeta och förmedla information.

I slutet av perioden uppmanas so-eleverna att förbereda egna förslag till litteraturstudium under period 13.

Period 12^{1/2} (för ekonomisk linje)

Tid

11 lektioner (veckorna 18–21)

Accent

Yrkeslivets kommunikationsformer

Mål

Eleven skall

kunna förstå och skriva de vanligaste breven i ett helt affärsförlopp

känna till något om konferensteknik.

Hemarbete

Utskrift av brev

Integration

Företagsekonomi

Lektionsplan

- 1–2 Kort presentation av ett par konferensmodeller. Därefter grupparbete i konferensform kring aktuella frågor. Övningar i att skriva protokoll
- 3 Vissa data i ett affärsförlopp lämnas. Säljar- och köpargrupper bildas
- 4–5 Varje grupp utformar sina brev
- 6 Säljargrupperna sammanträder med var sin köpargrupp och sammanställer breven till en löpande serie. Dateringar, namnuppgifter och övriga fakta kontrolleras. Före nästa lektion skrivs brevserierna ut på stencil och mångfaldigas
- 7–8 Redovisning inför helklass av de olika gruppernas resultat
- 9–11 Med utgångspunkt från resultatet av redovisningen kompletteras och fördjupas brevstudiet.

För **kommentar** se Studieplan för 3- och 4-åriga linjer, period A 2:10 b s 48 och samma plan, period A 3:5 b s 58. Kommentarer där gäller i tillämpliga delar för ovanstående period.

I slutet av perioden uppmanas eleverna att förbereda egna förslag till litteraturstudium under period 13.

Period 13 (alternativ a, för social linje)

Tid

8 lektioner (veckorna 20–23)

Accent

Litteraturstudium

Mål

Eleven skall

lära känna och få ta ställning till skönlitteratur och sakprosa från 1900-talet

själv välja en uppgift och kunna lösa denna relativt självständigt.

Hemarbete

Beroende på den valda uppgiftens art

Integration

Timme till förfogande utnyttjas om någon uppgift ger anledning härtill.

Lektionsplan

- 1 Planering av det individuella arbetet
- 2–6 Arbete enskilt eller i grupp
- 7 Inlämning av skriftliga redogörelser, färdiga för stencilering. Muntlig redovisning
- 8 Skriftliga redogörelser utdelas. Den muntliga redovisningen fortsätter.

Kommentar

Under den sista perioden bör eleverna få stor frihet att själva välja arbetsuppgift inom litteraturstudiets ram. För att studiet trots den relativa friheten skall få stadga, lämnar de före första lektionen väl förberedda förslag till läraren. De bör kunna få arbeta enskilt eller i grupp, beroende på uppgifternas art och egna önskemål. Det gemensamma är att alla läser litteratur i en rimlig omfattning (för vilken också hemarbetet tas med i beräkningen) och att alla redovisar sin läsning antingen skriftligen eller muntligen.

Några förslag till studieuppgifter:

- 1 En författares produktion i lämpligt urval
- 2 En litterär riktning med utgångspunkt i några texter
- 3 En litterär genre. – Materialet för uppgiften kan förutom texter i vanliga litterära genrer (epik, lyrik, dramatik osv) också bestå av prov på mera speciella genrer, t ex läroböcker i ett visst ämne och/eller på ett visst stadium eller barnlitteratur för en viss ålder, och uppgiften kan vara att undersöka böckernas värderingar (av samhälle, könsroller, moral etc) eller deras utformning i ord och bild (förståelighet, stil, konstnärligt värde etc)
- 4 Ett lands eller ett språkområdes litteratur, representerad av några verk och en översiktlig framställning
- 5 En motivkrets
- 6 Nyutkommen litteratur, vilken recenseras
- 7 Nyutkommen litteratur, som presenteras och kommenteras
- 8 Instudering av ett lyrikprogram med sång och uppläsning
- 9 Läsning, inövning och uppförande av en kort teaterpjäs
- 10 Läsning av sakprosa inom ett visst ämnesområde med inriktning på innehåll och/eller utformning.

Kortare redovisningar bör kunna hinnas med under de två sista lektionerna. För ett dramatiskt framförande eller ett lyrikprogram kan det bli nödvändigt att ta i anspråk en timme till förfogande.

I samband med att läraren någon gång under perioden uppmärksammar den fria läsningen, ger han de elever som så önskar anvisningar och råd för fortsatt litteraturläsning.

Period 13 (alternativ b, för ekonomisk linje)

Tid

6 lektioner (veckorna 22–23)

Kommentar

Samma uppläggning som i alternativ a kan följas, men uppgifternas omfattning reduceras i proportion till det mindre antalet lektioner.

Förslag till årskursplanering

A. 3- och 4-åriga linjer

ÅRSKURS 1

HÖSTTERMINEN

- Period 1 a:** Diagnos och studieteknik 11
1 b: Studieteknik och muntligt framträdande 12
2: Berätta och beskriva 14
3: Grammatik 1 16
4: Tala och diskutera 18
5 a: Referat 20
5 b: Referat 21
6: Grupparbete i litteratur 22

VÅRTERMINEN

- Period 7:** Upplevelseläsning och lyrik 24
8: Utredning och argumentation 25
9 a: Äldre utomskandinavisk litteratur 26
9 b: Dikt från främmande länder och gångna tider 27
10: Drama och massmedier 27
11: Grammatik 2 28
12: Grannspråk och äldre svenska 30
13 a: Motivkrets 32
13 b: Olika kommunikationsformer inom näringsliv och förvaltning (Ek) 32
13 c: Teknisk svenska (Te) 32

ÅRSKURS 2

HÖSTTERMINEN

- Period 1:** Sakprosa och stilistik 34
2 a: Litteratur efter 1880 35
2 b: Instruktion (Te) 37
3 a: Modernt drama 38
3 b: Film och modernt drama 39
4: Grammatik 3 39
5 a: Argumentation 42
5 b: Argumentation (Te) 42

VÅRTERMINEN

- Period 6:** Referat och kommentar 42
7: Franskklassicism, upplysning och svenskt 1700-tal 43
8 a: Sakprosa 44
8 b: Ekonomisk sakprosa (Ek) 45
9: Litteratur från romantiken 46
10 a: Praktiska skrivelser 47
10 b: Affärsbrev och protokoll. Konferensteknik (Ek) 48
10 c: Praktiska skrivelser (Te) 48

ÅRSKURS 3

HÖSTTERMINEN

- Period 1 a:** Textanalys (Hum, Sh) 50
1 b: Språk teori och stil (Ek) 50
1 c: Textanalys (Na, Te) 50
2 a: Det moderna genombrottet (Hum, Sh) 51
2 b: Det moderna genombrottet (Ek, Na, Te) 52
3 a: Fonetik, språksociologi och språkvård (Hum, Sh, Na) 52
3 b: Fonetik, språksociologi och språkvård (Na, Te) 54
3 c: Ekonomisk sakprosa samt affärskommunikation (Ek) 55
4: Epik och dramatik från 1900-talet 56

VÅRTERMINEN

- Period 5 a:** Stil och stilparodi (Hum, Sh, Na) 57
5 b: Affärsbrev (Ek) 58
5 c: Nittonhundratalslyrik (Te) 58
6: Översikt och analys 59
7 a: Nittonhundratalslyrik 60
7 b: Teknisk sakprosa (Te) 60
8 a: Valfri fördjupning 61
8 b: Rapportskrivning (Te) 62
9 a: Diagnos och kompletteringar 62
9 b: Valfri fördjupning (Te) 63

SPECIALARBETEN

Förslag till specialarbeten 63

- A Uppgifter med huvudsakligen språklig inriktning 63
B Uppgifter med huvudsakligen litterär inriktning 66

Utförda exempel på specialarbeten 68

- 1 Studier i kanslisvenska 68
2 Arvet från antiken i litteraturen 68
3 Från ockupationstiden i Danmark och Norge 69

B. 2-åriga direkt yrkesinriktade linjer

ÅRSKURS 1

HÖSTTERMINEN

- Period 1:** Diagnos och studieteknik 80
2: Framträdande inför grupp 82
3: Grundläggande tal- och skrivfärdigheter 83
4: Informationsförmedling 1 83
5: Litteraturstudium 1 85
6: Studium av massmedierna 1 86
7: Intensiv skrivträning 1 88
8: Uppföljning av fri läsning påbörjad under period 5 89

VÅRTERMINEN

- Period 9:** Studium av talad och skriven nysvenska 89
10: Studium av massmedierna 2 90
11: Litteraturstudium 2 – Danska och/eller norska 91
12: Informationsförmedling 2 92
13: Intensiv skrivträning 2 94
14: Litteraturstudium 3 94
15: Informationsförmedling 3 94

ÅRSKURS 2

HÖSTTERMINEN

- Period 1:** Studieteknik 96
2: Tal- och skrivträning 96
3: Informationsförmedling 1 96
4: Litteraturstudium 1 – Danska och/eller norska 97
5: Yrkesmässig kommunikation 1 (muntlig) 98
6: Reklam och propaganda 99

VÅRTERMINEN

- Period 7:** Studium av talad och skriven nysvenska 100
8: Intensiv skrivträning 100
9: Film och/eller dramatik 100
10: Litteraturstudium 2 101
11: Informationsförmedling 2 101
12: Yrkesmässig kommunikation 2 (muntlig och skriftlig) 102
13: Studium av massmedierna 102

C. 2-åriga So, Ek och Te linjer

ÅRSKURS 1

HÖSTTERMINEN

- Period 1:** Kontakt 115
2: Studieteknik, diagnos, muntlig framställning 116
3: Berätta och beskriva 118
4: Grammatik 1 119
5: Informationsförmedling 120
6: Litteraturstudium 120
7 a: Massmedier och informationsförmedling (So, Ek) 121
7 b: Teknisk svenska (Te) 123

VÅRTERMINEN

- Period 8:** Grammatik 2 124
9 a: Rapporter och meddelanden (So) 125
9 b: Olika kommunikationsformer inom näringsliv och förvaltning (Ek) 126
9 c: Brev (Te) 126
10 a: Norska (So, Ek) 127
10 b: Danska och norska (Te) 128
11: Dramatik 128
12: Instruktion och PM 130
13: Stilistik 132
14: Litteraturstudium 134
15: Massmedier 134

ÅRSKURS 2

HÖSTTERMINEN

- Period 1:** Planering och studieteknik 134
2 a: Referat (So, Te) 135
2 b: Ekonomisk sakprosa (Ek) 136
3 a: Litteraturstudium 136
3 b: Skönlitteratur och sakprosa från 1900-talet 136
4: Muntlig och skriftlig kommunikation 137
5: Grammatik 3 138
5^{1/2}: Muntlig och skriftlig affärskommunikation samt ekonomisk sakprosa (Ek) 139
6: Efter fritt val 140

VÅRTERMINEN

- 7:** Utredning 140
8: Språksociologi och språkvård 142
9: Film och TV 143
10 a: Litteraturstudium 144
10 b: Yngre skönlitteratur och sakprosa 146
11: Danska 146
12: Massmedier, speciellt radio och TV 147
12^{1/2}: Yrkeslivets kommunikationsformer (Ek) 148
13 a: Litteraturstudium (So) 148
13 b: Litteraturstudium (Ek) 149

Främmande språk

Studieplan i engelska för 2-årig ekonomisk, social och teknisk linje

Allmänna synpunkter

Undervisningen i engelska på gymnasieskolans tvååriga linjer skall ses som en naturlig fortsättning av engelskundervisningen på grundskolans högstadium. Det är därför angeläget att varje engelsklärare är orienterad om principerna för högstadiets språkundervisning. En lämplig grund för en sådan orientering är supplementet Engelska till Läroplan för grundskolan. De metodiska principer som anges i detta supplement kan vara utgångspunkten för uppläggningsen även i gymnasieskolan. Således har de för grundskolearbetet bärande begreppen motivation, aktivitet, konkretion, individualisering och samarbete giltighet också i den högre skolformen. För att få ytterligare information om hur språkundervisningen bedrivs i grundskolan bör den mottagande läraren utnyttja de tillfällen som erbjuds till kontakter med högstadiets engelsklärare och studera de läromedel som används där.

I början av studierna bör eleverna få möjlighet att befästa det som de lärt sig i grundskolan. Detta innebär att elementära språkliga aktiviteter reaktiveras inom ramen för en systematisk studiegång. Undan för undan kan emellertid ökat utrymme ges åt andra moment, såsom textstudium ur innehållslig aspekt samt diskussioner, dock utan att språkfärdighetsträningen någonsin släpps.

I den allmänna kursen blir studiematerialet genomgående lättare och studietakten, särskilt beträffande grammatiken, långsammare. I princip sker dock undervisningen inom de båda kurserna enligt samma riktlinjer.

de röster bör därför användas. Som regel bör sådant inspelat material sammankopplas med olika slag av talövningar, där det avlyssnade stoffet behandlas, men ibland bör även rena avlyssningsövningar förekomma, dvs sådana där ingen efterbehandling sker eller där eleverna själva kontrollerar hörförståelsen med hjälp av facit. För att inte alltför mycket tid skall behöva ägnas åt förbehandling av det bandade stoffet, bör man sträva efter att så väl som möjligt planera in avlyssningsövningarna i lärogången.

I samband med hörövningar bör eleverna övas i att föra anteckningar, t ex skriva ned stödord eller nyckelord för att göra ett kort sammandrag. För att träna eleverna att lyssna efter väsentligheter kan man ibland i förväg ställa några frågor som de skall finna svaren på under avlyssningen.

Gången av en serie avlyssningsövningar kan se ut på följande sätt:

- a) Ett kort stycke spelas upp från band.
- b) Eleverna får i stencil nyckelord till detta stycke, och nyckelordens funktion diskuteras.
- c) En elev får med nyckelordens hjälp ge en resumé av stycket.
- d) Ett nytt stycke spelas upp, och eleverna antecknar under avlyssningen nyckelord.
- e) Läraren diskuterar med klassen vilka nyckelord som antecknats, och man enas om de viktigaste.
- f) Dessa antecknas på tavlan, och en elev ger med deras hjälp en resumé av stycket.
- g) Vid de fortsatta övningarna antecknar eleverna nyckelord, och resumé ges utan någon diskussion av nyckelorden.

Engelska är det främmande språk som eleverna oftast kommer i kontakt med utanför skolan, och det är därför värdefullt om läraren kan hjälpa dem genom att tolka sångtexter, rekommendera filmer och TV-program och göra dem uppmärksamma på detaljer i uttal, ordförråd och grammatik i det språkstoff de möter på detta sätt.

Hör- och talövning

Hörövning

Eleverna bör ges rikligt med tillfällen att lyssna till engelskt tal, även andra röster än lärarens. Olika typer av inspelningar med autentiska engelsktalan-

Talövning

Man brukar skilja mellan bundna och fria talövningar. De förra syftar till att inöva och befästa strukturer och ord. Vid sådana övningar bör därför ställas stora krav på språklig korrekthet. De bundna talövningarna utgör ett medel att nå fram till ett friare tal, där eleven kan förmedla en information eller uttrycka egna känslor, åsikter och värderingar. Vid övningen bör de båda typerna hållas isär, men de bör också samordnas så att eleverna så snart som möjligt får tillfälle att i friare tal använda de strukturer och ord som de övat in i bunden talövning.

Bunden talövning

I den bundna talövningen är endast ett svar rätt, och läraren måste i förväg ha det väntade korrekta svaret klart för sig. Frågan måste formuleras så att eleverna får stor hjälp. De ofta stora skillnaderna i färdighet gör att det kan vara lämpligt att öva vissa strukturer med endast en del av klassen, medan övriga elever sysselsätts med andra uppgifter (se Individualisering s 169).

Med bunden talövning avses också den "textnära" utfrågningen, som exemplifieras på s 160.

En grundregel för bundna talövningar är att nya strukturer övas med kända ord och nya ord med kända strukturer. Nedan följer några exempel på bundna talövningar.

1. Dialogövning

Utgångsexempel: Peter didn't know how to open the box.

a) Nästan hela svaret ges i frågan:

L: Did Peter know how to open the box?

E: No, he didn't know how to open the box.

Meningen bör körläsas, varpå ytterligare några exempel övas med samma typ av fråga. Därefter kan man öva de första exemplen med ett svårare stimulus:

b) Strukturen ges inte i frågan:

L: Why didn't Peter open the box?

E: He didn't know how to open it.

L: Why didn't he start the car? osv.

Om eleven tvekar, kan man gå tillbaka till det enklare frågealternativet:

L: Did he know how to start the car?

Ofta behöver man öva sådant som kan förefalla eleverna på gymnasietadiet alltför elementärt, t ex tredje person singularis presens av huvudverb. Man kan då öva en struktur samtidigt.

Utgångsexempel: Bob usually goes to bed at 11 o'clock.

L: Did he know how to start the car?

E: He usually goes to bed at 11 o'clock.

Efter ytterligare några exempel med andra verb kan man gå över till en något friare talövning, där eleverna själva får ställa frågorna:

L: Ask Peter when he usually goes to bed.

E 1: When do you usually go to bed, Peter?

E 2: I usually go to bed at 10.30.

E 1: He says that he usually goes to bed at 10.30.

L: Ask Ann what she usually eats in the morning.
Osv.

Köreftersägning är ett viktigt moment i det inledande skedet av en bunden talövning. Den kan även sättas in för att slå fast det rätta svaret, när någon elev sagt fel. Köreftersägning bör användas på alla stadier. Den kan bedrivas med hela klassen eller med grupper av elever. Den bör alltid bedrivas energiskt, i korta moment och i naturligt tempo.

En bunden talövning i dialogform är i regel att föredra, men den är inte alltid möjlig. Man kan då använda antingen substitutionsövning eller transformationsövning.

2. Substitutionsövning

Den enklaste formen av substitutionsövning är den där en del i en given struktur byts ut mot en annan likvärdig del.

Exempel:

L: Would you like another cup of tea?

E: Would you like another cup of tea?

L: Piece of cake?

E: Would you like another piece of cake?

Mer än en del kan bytas ut. Exempel:

L: Peter put his hands in his pockets.

E: Peter put his hands in his pockets.

L: And Bob and Alan?

E: Bob and Alan put their hands in their pockets.

Substitutionsövning kan användas t ex för att öva tempus. Exempel:

L: Peter goes to England every summer.

E: Peter goes to England every summer.

L: And last summer?

E: Peter went to England last summer.

L: And next summer?

E: Peter will go to England next summer.

3. Transformationsövning

Transformationsövningen kan användas i de fall då man inte kan öva en företeelse i dialogform. I denna övning måste man i regel ge eleverna visuellt stöd, lämpligen via arbetsprojektor. Man utgår från ett mönsterexempel, och transformation brukar betecknas med en pil (→).

Genom transformationen kan två fraser sammanfogas. Exempel:

I have a friend. He drives well →
I have a friend **who** drives well.

En fras kan också ändras utan betydelseskilnad. Exempel:

Peter usually went to bed at 11 o'clock →

Peter used to go to bed at 11 o'clock.

Transformationer kan också resultera i att stimulus och respons inte blir likvärdiga uttryck. Exempel:

a) Peter went home →
Peter has gone home.

b) I can see something →
I can't see anything.

c) Tom didn't find any strawberries →
Tom found some strawberries.

En vanlig utgångspunkt för bundna talövningar är olika slag av lästa eller avlyssnade texter som intensivbehandlas i undervisningen. Ett hjälpmedel vid dessa övningar är arbetsprojektorn. Med dess hjälp kan man renodla situationer, så att elevernas uppmärksamhet helt inriktas på det som skall övas. Såväl ordkunskapsövningar som olika slag av strukturövningar kan göras med utgångspunkt i stordiabilder. Bilderna kan varieras genom att olika överlägg används som ändrar grundbilden och ger upphov till nya situationer. Man kan även rita föremål på färgad film, klippa ut bilderna och lägga dem på stordiabilden, t ex för att öva prepositioner.

Ytterligare exempel: Stordiabilden visar en liten stad. Genom att lägga på respektive ta bort bilder av träd, spårvagnar o d kan man öva strukturer som **There used to be a tree in the market-place. There is no tree in the market-place now** m m.

Till de bundna talövningarna hör också sådana som syftar till att lära in vissa standardfraser, t ex **Sorry, Sorry I'm late, Excuse me**, liksom uttryck för tid och väder m m.

Fri talövning

Vid den bundna talövningen är språklig korrekthet ett absolut krav. Varje fel måste rättas, meningarna körläses i stor utsträckning, och man lämnar inte strukturerna förrän klassen behärskar dem. Vid den fria talövningen kan man inte ha samma stränga krav på korrekthet, men grava fel bör givetvis rättas till även här. Detta kan t ex ske så att läraren efter övningens slut låter klassen körläsa några meningar eller ord som blivit felaktiga i något avseende.

Den utfrågning av den intensivt studerade texten som ofta sker vid såväl preparation som reaktivering kan sägas vara ett mellanting mellan bunden och fri talövning. Läraren kan formulera frågorna så att eleverna svarar med strukturer som övats i bunden talövning, men medan samma struktur återkommer i en följd av exempel i den bundna talövningen, kommer vid denna typ av textutfrågning en mängd olika strukturer att ingå i övningen. Det gäller alltså för eleverna att snabbt "koppla in på rätt spår". Frågeformuleringarna bör vara väl genomtänkta, så att eleverna ges möjlighet att prestera ett språkligt korrekt svar.

Den extensivt behandlade texten kan användas för en friare talövning än den ovan nämnda. Texten

är här vanligen relativt omfångsrik, och läraren ställer mer översiktliga frågor och/eller låter eleverna återberätta innehållet i stora drag.

Bilder är också mycket användbara som utgångspunkt för en friare talövning, inte minst de bilder som illustrerar en läst eller avlyssnad text samt bildserier (se följande Skrivövning s 163).

De samtal kring vardagssituationer i och utanför klassrummet som studiematerialet ger anledning till utgör naturliga fria talövningar.

Uttal

Uttalsundervisningen integreras i den övriga undervisningen. Ordens uttal inövas i regel i ett textsammanhang.

För att eleverna skall få ett gott uttal och en god intonation är köreftersägning efter lärare och ljudband mycket väsentlig. Vid körläsning är det viktigt att den engelska frasen inte splittras. Om så måste ske vid längre fraser, bör alltid hela frasen läsas efteråt, så att satsens melodi och rytm blir riktig.

Inlärningsstudion (IS) ger läraren väsentligt ökade möjligheter att individualisera och effektivisera uttalsundervisningen, men läraren måste ha klart för sig att vissa elever inte själva kan uppfatta om de uttalar rätt eller fel. Om läraren inte noga kan följa sådana elevers arbete och hjälpa dem till rätta, blir deras övningar i IS resultatlösa. Risk finns också att de nöter in ett felaktigt uttal.

Ljudskrift bör eleverna behärska så väl att de kan tillgodogöra sig den i ordlistor och när de använder ordbok.

Framför allt genom massmedia möter eleverna ofta amerikansk engelska, som de mer eller mindre medvetet påverkas av. Detta leder ofta till att vissa ord uttalas enligt amerikanskt mönster, medan andra uttalas efter brittiskt mönster. De inkonsekvenser som detta resulterar i bör eleverna göras medvetna om, men de behöver inte alltid rättas till, framför allt inte i en mera flytande framställning.

Läraren bör också ha klart för sig att enstaka elever kan ha särskilda svårigheter med uttalet av vissa ljud. Man måste ta hänsyn till dessa elever, både vid uttalsövningen och vid bedömningen av deras prestationer.

Grammatik

Inläring av grammatiska företeelser sker genom systematiska övningar med utgångspunkt i tal, bild och text (se Bunden talövning s 153). Innan övningen börjar, bör företeelsen exemplifieras i ett naturligt sammanhang som helst förklarar dess innebörd. Helst bör företeelsen också förekomma flera gånger med små variationer i den text som studeras, detta för att strukturens betydelse skall framgå så klart som möjligt. När eleverna förstått strukturen, börjar övningen. Den måste presenteras på ett sådant sätt att alla förstår vad övningen avser. Det är vanligen en fördel om eleverna kan se ett eller flera exempel framför sig på tavlan eller stordiaskärmen, även om övningen endast skall bedrivas muntligt. Övningen summeras i en regel eller kommentar.

Vid all språklig färdighetsövning bör det som

krävs av eleverna ha ett naturligt samband med det som läraren gett som utgångspunkt. Detta åstadkommer man t ex genom att övningen består av fråga och svar. Den blir en serie "minidialoger". Exemplens innehåll bör vara sådant att eleven upplever att hans svar har visst värde från kommunikationssynpunkt.

Läraren måste från fall till fall avgöra om eleverna bör öva in en struktur aktivt eller om det räcker att de förstår den vid läsning och avlyssning. Vissa strukturer torde hamna i en mellanställning, så att eleverna inte behöver kunna prestera dem muntligt men bör kunna använda dem i skrift. Det torde också vara nödvändigt med ett visst mått av individualisering beträffande det grammatiska stoffet. En del av det stoff som de bästa eleverna lär sig behärska aktivt kan av de övriga genomgås så att de förstår det passivt.

Varje ny struktur som inövats systematiskt bör dels användas i ett friare sammanhang, dels ständigt aktualiseras och förstärkas i nya bundna övningar. Frågorna måste formuleras så att felaktiga svar undviks.

Någon generell lärogång för de olika grammatikmomenten kan inte anges, utan läraren måste själv planera denna med hjälp av de läromedel som används och med hänsyn till klassens förkunskaper och förutsättningar.

Muntlig framställning

De fria talövningarna leder så småningom fram till muntlig framställning, dvs mera sammanhängande muntliga uppgifter. Avsikten är att träna upp elevernas förmåga att spontant och naturligt uttrycka sig muntligt och att vänja dem vid att framträda inför en mindre publik. Detta måste göras med försiktighet för att inte inge de blyga eleverna olustkänslor och hämningar. En muntlig framställning bör inte avbrytas av rättelser av uttal etc. Dessa kan i stället på ett diskret sätt göras efteråt. För att ytterligare stimulera eleverna är det viktigt att skapa en avspänd och trivsam atmosfär under dessa övningar och att låta kommentarerna bli övervägande positiva.

De vanligaste formerna av muntlig framställning är referat, muntliga sammanfattningar och reproduktioner av läst eller avlyssnad text. Av flera skäl är det fördelaktigt att göra dessa övningar korta. Framträdanden på 2—4 minuter är ofta tillräckliga. Man hinner då aktivera flera elever, och spontaniteten blir större, eftersom inga manuskript behöver användas. De elever som har svårt att komma i gång får hjälp med frågor, ställda av läraren. Att så ofta som möjligt låta referat av textinnehållet, uppdelat på ett par tre elever, ingå i redovisningsmomenten ger en god övning i muntlig framställning.

Längre föredrag med utskrivet manuskript eller utförliga stolpar bör bara undantagsvis komma till användning. De kan nämligen medföra att klassen alltför länge får sitta passivt lyssnande, och de brukar dessutom ofta få något stelt och onaturligt över sig. Har någon elev en tid vistats i ett engelskspråkigt land, bör han emellertid ges tillfälle att redovisa sina intryck för kamrater och lärare i ett föredrag, gärna kombinerat med bildvisning.

Demonstrationer och beskrivningar är nyttiga övningsformer med stark verklighetsanknytning. Här, liksom i all muntlig framställning, är det viktigt att god kontakt etableras mellan den framträdande eleven och klassen eller gruppen. Eleven skall ha klart för sig att hans uppgift inte är att för läraren visa upp vad han kan utan att tala till sina kamrater.

Andra former av muntlig framställning är diskussioner, intervjuer, dramatisering och uppläsning. För att en diskussion skall bli givande måste den i allmänhet förberedas väl, och eleverna måste ges den hjälp de behöver. Improvisationer mitt under en lektion kan sällan bli meningsfulla. Med utgångspunkt i den lästa texten, i en aktuell händelse eller dylikt ställs diskussionsfrågan, och eleverna ges tid att tänka igenom denna. Det kan ske antingen direkt i klassrummet, gärna som grupparbete, eller som hemuppgift. Det händer ofta att elever som uppenbarligen har något att säga och gärna skulle vilja göra det hindras av sina bristande språkliga resurser. Läraren bör därför hjälpa till genom att presentera och inöva några i sammanhanget användbara fraser.

Liksom referat, beskrivningar och diskussioner är intervjuer något som eleverna redan stiftat bekantskap med i svenskundervisningen. De kan vara mer eller mindre spontana, men i allmänhet är det nödvändigt att frågeställaren i förväg tänker igenom och eventuellt med lärarens hjälp utarbetar sina frågor, som han dock helst bör lära sig utan till, så att intervjun inte får karaktär av uppläsning. Eleverna framträder två och två inför kamraterna, som kan aktiveras genom att de får ställa kompletterande frågor eller genom att intervjun kombineras med en diskussion.

Korta dramatiseringar är av stor betydelse för övningen av naturligt tal. Underlaget kan vara av olika slag: en vanlig vardagssituation till vilken eleverna ev själva skrivit en dialog, en berättande text som de omarbetat eller ett textavsnitt som redan är dramatiserat. Dialogen bör läras så väl att framförandet blir flytande och uppmärksamheten kan koncentreras på intonation, tonfall och känslö-engagemang. Även uppläsning, t ex av kortare dikter, kan ibland komma i fråga.

En risk vid all muntlig framställning i helklass är att endast de framträdande aktiveras, medan de övriga sitter överksamta. Eleverna bör vänjas vid att alltid lyssna kritiskt och anteckna det som de anser vara väsentligt.

Anteckningar under muntlig framställning är särskilt viktiga vid redovisning av grupparbeten, där de enskilda gruppernas prestationer tillsammans utgör arbetets resultat.

Textbehandling

Textkursen bör vara varierad och tjäna bestämda syften: vissa texter lämpar sig huvudsakligen som underlag för språklig analys och färdighetsövningar, andra informerar om sakförhållanden, medan åter andra vädjar till känslan och skänker upplevelse.

Eftersom eleverna i viss utsträckning kan läsa olika texter (se därom mera under Individualisering s 169), kan ingenting generellt sägas om textkursens omfattning. Det är givetvis önskvärt att varje elev utnyttjar den läskapacitet han har, men läsningen får å andra sidan inte forceras så att andra moment eftersätts.

Innan eleverna börjar läsa en text, bör avsikten med studiet klart anges. Med avseende på stoff och läsart kan man skilja på följande slag av textbehandling:

1. Språklig textbehandling

Texten används huvudsakligen som underlag för språkövningar.

2. Behandling av informativa texter

Sakinnehållet står i centrum för uppmärksamheten och läsningen syftar till inhämtande och förståelse av fakta.

3. Litterär textbehandling

Målet är att nå fram till en upplevelse av texten.

4. Allsidig textbehandling

En allsidig textbehandling förenar de ovannämnda aspekterna, dock vanligen så att en av dem överväger.

En viktig princip vid all textbehandling är **renodlingen**. Därmed avses att de olika momenten vid genomgången hålls isär. Högläsningen av en text bör exempelvis inte avbrytas för genomgång av synonymer eller släktord, och innehållsfrågor och språkliga frågor bör inte urskillningslöst blandas. Genom renodlingen koncentreras elevernas uppmärksamhet till en sak i taget, vilket ger bättre inlärningseffekt.

Språklig textbehandling

Syftet med den språkliga textbehandlingen är att inöva och befästa ord, fraser och strukturer. Detta syfte nås i regel bäst, om texten behandlas intensivt, dvs den skall förstås i detalj av eleverna. De texter man väljer bör främst vara realistiska dialoger, enklare underhållningslitteratur och sakprosa. Rent skönlitterära texter bör däremot inte göras till föremål för en intensiv språklig behandling.

Preparationen av texten kan givetvis göras på mer än ett sätt, men följande modell, som i huvudsak överensstämmer med vad eleverna är vana vid från grundskolan, kan användas även på gymnasieskolans tvååriga linjer:

- a) Lärarutspel
- b) Uppspelning
- c) Köreftersägning
- d) Struktur- och ordkunskapsövningar
- e) Textutfrågning
- f) Reaktivering

Moment a) kan göras med slutna böcker, moment b) och c) med slutna eller öppna böcker beroende på textens svårighetsgrad, moment d) och e) med öppna böcker.

Det är mycket värdefullt om texten är försedd med bilder som illustrerar centrala scener i handlingen. Bilderna kan överföras till stordia och visas även under de moment då eleverna har slutna böcker.

Exempel på språklig textbehandling

Text

She wasn't any conversationalist either. We walked for about four miles, and all I did was to ask her questions which she answered in approximately one syllable.

"You ever read any books?"

"Sometimes."

"Tell me what kind. I'm interested."

"I read one only a couple of weeks ago," she said. It was an event in her life, for Christ's sake.

"What was the name of it? What was the author's name?"

"I don't know exactly."

"Look," I said, "what kind of a book was it?"

"It was about this detective," she said. "He kept pretending to be clumsy and get in everybody's way but all the time he wasn't. It was by somebody with a name beginning with W."

"Edgar Wallace."

"Who's that, anyway?"

"Wallace," I said. "Same as the Wallace who was the great defender of Scotland."

"I'm not interested in football. My brother is, though."

We walked along for ages without saying a word. I was beginning to hate her.

"I don't know about you," I said, "but I get kind of depressed when I try to talk to somebody and I can't get a word out of them." "It's all right for you maybe," she said, "but I have to know people before I can talk to them properly. You know what it's like. I have to get friendly. Really friendly I mean."

"Well, you can get friendly with me. I'm easy, Jack Freeman's the name." I put out my hand for her to shake.

She didn't bother. "Anyway, I thought you just said your name was Harry Bell. I know you're probably quite a nice boy — I'm not saying you aren't — but it just isn't the same. For all I know you might be just anybody."

"Look," I said, "how long does it take to get friendly with you? Just tell me how long?"

We had walked past a thousand privet hedges by this time.

"Well, it might be a month or it might be five years. It all depends on the person."

"Just give me an average."

"Well, about six months maybe."

"Look, for Christ's sake. Six months! I might be pushing 'em up!"

"Don't say that if you want to talk to me," she said, all prim and proper. "That's sacrilege. My mother goes to church, every Sunday, I would too only I have to stay at home and look after the baby."

"Whose baby?" I said. "Yours?" I was all ears.

"No, stupid, my mother's."

"Now listen," I said, "you don't have to talk to me properly. You can talk to me improperly if you like. Only just don't let's walk along without saying anything, that's all. It's killing me."

"Well, you think of something to say, and then we'll talk about it," she said.

Thinking of something to say isn't so easy. There are so many things to pick from, you get confused.

Eventually I said, "Money. Let's talk about money."

"I haven't got any but I wish I had a lot. It's split up into pounds, shillings and pence, and it's the root of all evil," she said.

We walked along for a bit; then she said, "Well, come on, now you've got to say something about money. You thought of it." But it's funny, I could think of nothing. Nothing.

"I reckon you've said about all there is to say," I said. That's the trouble with women. They take the words right out of your mouth.

(Blind Date, ur R Holles: Captain Cat)

Textbehandling

a) Lärarutspel

L: We're now going to read a story about a boy and a girl. Look at the picture. What are they doing?

E: They are (out) walking.

L: They're having a date. Repeat: They're having a date.

E: They're having a date.

L: What are they having, Peter?

P: They're having a date.

L: Before today they had never seen each other. It's what you call a blind date. Repeat: It's a blind date.

E: It's a blind date.

L: If you're going out with a boy (girl) you've never met, what can you say you have?

E: You've a blind date.

L: Now look at the boy. Would you say he's happy?

E: No, he's not. (He looks bored, angry, unhappy etc).

L: Yes, he's bored because she doesn't say much. She isn't any conversationalist. What is meant by "She isn't any conversationalist?"

E: She doesn't say much.

L: Yes, he keeps asking her questions but she only gives very short answers.

På liknande sätt kan man fortsätta genomgången av texten med en ständig aktivering av eleverna. De nya orden sägs i kör, helst inbakade i en fras. Vissa ord bör införlivas i elevernas aktiva ordförråd och bör då komma till användning i elevsvaren (t ex **date**), medan andra ord tillhör det som eleverna skall behärska passivt. I det senare fallet kan läraren använda ordet i sin fråga, under det att eleverna svarar med ett vanligare uttryck. Åter andra ord tas upp på grund av sitt uttal. Översättning tillgrips, då svårigheter av förståelsen synes föreligga.

Denna typ av presentation är tidskrävande, varför det på gymnasiet med de förhållandevis långa textavsnitt som skall gås igenom torde vara nödvändigt att tillgripa även andra varianter. Man kan exempelvis i lärarutspelet nöja sig med att behandla de ord som behövs för att eleverna skall förstå handlingen i stort vid uppspelningen. Ett annat sätt är att låta en del av texten bli föremål för en så intensiv preparation som i exemplet, medan den återstående delen behandlas något mera summariskt eller läses extensivt.

b) Uppspelning (uppläsning)

Om texten inte finns inspelad på band, bör läraren själv läsa upp den. Texten bör vara så väl preparerad att eleverna kan lyssna med behållning, men man bör givetvis inte i förväg avslöja eventuella överraskningsmoment i den.

c) Köreftersägning

Uttalet har i viss utsträckning övats under moment a). Nu vidtar en mera systematisk övning. Texten kan givetvis inte körläsas i sin helhet, utan vissa avsnitt väljs ut. I den aktuella texten kan man läsa delar av dialogen i kör. Det är ofta lämpligt att låta just direkt tal ligga till grund för köreftersägning för att öva intonation och rytm.

d) Struktur- och ordkunskapsövningar

Aktiv inövning av vissa uttryck med **-ing**-form

A. He kept pretending to be clumsy

B. We walked without saying a word

Eleverna får stryka under uttrycken i sina böcker. De har förmodligen mött båda strukturerna redan i grundskolan och kanske även övat dem aktivt, men de behöver fortfarande övas. Typen A. kan övas på t ex följande sätt, lämpligen med arbetsprojektor.

He asked her questions again and again →

He kept asking her questions, osv.

Typ B. kan också bli föremål för en transformationsövning:

They passed the shop but they didn't buy anything →

They passed the shop without buying anything, osv.

Den kan också övas genom fråga — svar:

Did they buy anything when they passed the shop?

No, they passed the shop without buying anything, osv.

e) Textutfrågning

Det sista momentet i preparationen blir en utfrågning av texten med öppna böcker. Man kan eventuellt låta eleverna läsa igenom texten för sig själva, innan man börjar utfrågningen. Denna kan vara mer eller mindre noggrann. Läraren bör sträva efter att formulera frågorna så att det av svaren klart framgår om eleverna har förstått texten.

1. Who are the characters in the story?
2. What were they doing?
3. Did they know each other well? How do you know?
4. Did they talk a lot? Why not?
5. What happened when he asked her a question?
6. What did they talk about first?
7. Would you say she was a great reader? How do you know that?
8. Is there anything more in the text that shows us that she wasn't very interested in reading?
9. What was the last book she had read?
10. How much did she remember about it?
11. What does the girl say about her brother?
12. Why does she start talking about football?

Man bör försöka variera frågorna så mycket som möjligt. Ja- och nej-frågor bör i regel följas av ett Why? How do you know? e d som framtvingar ett längre svar.

Till avancerade elever kan ofta ställas "djupare" frågor än de ovanstående.

f) Reaktivering

Vid det påföljande redovisningstillfället behandlas texten på nytt. Reaktiveringen har som främsta syfte att fixera inövat stoff men tjänar givetvis också som underlag för bedömning av enskilda elevers prestationer. Den bör ta betydligt mindre tid än preparationen.

Dispositionen kan vara följande:

1. Uppspelning av bandet. Eleverna har slutna böcker.
2. Individuell läsning, om så bedöms lämpligt. Dialog bör läsas i roller.

3. Utfrågning av texten på ungefär samma sätt som vid preparationen, fast nu med slutna böcker. Textillustrationer på texten används som stöd för utfrågningen.

4. De strukturer som övades vid preparationen övas på nytt, dels med samma exempel, dels med nya i befästande syfte. Helst bör strukturerna även sättas in i en friare talövning (se Hör- och talövning s 152).

5. Översiktsfrågor på texten.

6. Elevreferat av texten.

Momentens inbördes ordning kan naturligtvis varieras, dock bör alltid uppspelningen komma före textutfrågningen och den individuella läsningen.

En text som denna kan med fördel dramatiseras, och ett par elever kan få spela upp scenen för kamraterna.

Behandling av informativa texter

En relativt stor del av textkursen bör utgöras av sakprosa, dvs informationstext av allmänt slag, texttidningsartiklar om aktuella händelser, reportage om samhällsförhållanden, och fackprosa samt essäer, reseskildringar, kåserier och intervjuer.

Det är viktigt att inte bara artiklar av mera bestående intresse blir representerade utan också dagsaktuella tidningsartiklar som stencileras och eventuellt förses med ordlista.

Läsningen av sakprosa lämpar sig väl för intresseindividualisering, men åtskilligt kan givetvis också studeras gemensamt. Läsningen kan ske med olika grader av noggrannhet och med olika inriktning:

1. inhämtande av yttre fakta ur texten
2. en djupare förståelse av textens fakta
3. sammanställande av fakta från skilda källor
4. värdering och diskussion av materialet.

Följande lilla artikel om ridning får tjäna som exempel:

Apart from the Army and the Police and a few tradesmen, nobody uses a horse for work nowadays. But you would be wrong if you imagined that the horse has disappeared. Far from it. Well over 25,000 people in the Greater London area alone ride, and the price of a horse is rising fast.

Horse riding was once a sport exclusively for the upper classes: red-faced gentlemen who went fox-hunting, and elegant ladies who went trotting in Hyde Park. But now, for a number of reasons, a "horse boom" is hitting all classes. One of the reasons is the Royal Family, who are also enjoying a popularity boom, and who are very fond of horses. The Queen likes a good gallop whenever she can get it, the Duke of Edinburgh and Prince Charles play energetic games of polo, and Princess Anne jumps and gallops and pays expected (and unexpected) visits to most of the big Horse Shows.

Then there is TV. Improved camera technique has, within the last few years, made show-jumping an exciting and even dangerous sport that comes

more dramatically into the sitting-room than, for instance, motor racing. The public, delighted to have found some new heroes, is even more delighted to find that it too can go riding! Horses are for everybody — at last.

Two new riding schools open in Britain every week, but if you want to know if they are any good, you should ask the British Horse Society. You dress up, of course, to go riding. The traditional outfit is the hard hat (a crash cap for children, a bowler for adults), tweed jacket and jodhpurs. To go hunting you should wear a black jacket, white breeches and top boots. The only thing a riding school insists on a child wearing, however, is a hard hat.

The Pony Club is a rather exclusive junior club. Children who do not own their own ponies are not refused membership, but it is true that most of the more than 30,000 members are pony-owners and do go to private schools. If you haven't got a horse of your own, however, and still want to join a club, you can probably find a local club. They will teach you as much as a Pony Club even if you don't get the famous Pony Club tie.

Texten förutsätts vara försedd med ordlista.

Behandling

1. Inhämtande av yttre fakta ur texten

- a) What are horses used for in Britain today?
- b) What is the difference between horse riding in the old days and horse riding today?
- c) How has TV contributed to the popularity of horse riding?
- d) How should a rider be dressed?
- e) What is the Pony Club?

2. En djupare förståelse av textens fakta

Use whatever dictionaries and encyclopaedias that are available in your library to find out more about

- a) the riding equipment
- b) fox-hunting
- c) polo
- d) show-jumping

3. Sammanställande av fakta från skilda källor

Try and find other articles or books about horses and riding and read e g about

- a) different breeds of horses
- b) horse-racing in England

4. Värdering och diskussion av materialet

Discuss the following

- a) Is horse riding a better sport for boys and girls than motor racing?
- b) Should fox-hunting be banned in Britain?

Vid ett mindre noggrant, extensivt studium av texten kan det vara tillräckligt att eleverna läser denna med ledfrågorna i (1) som stöd. Dessa går sedan igenom vid redovisningen.

Om eleverna finner ämnet intressant kan man sedan gå vidare med uppgifterna under 2. Uppgifterna i 3. innebär ett fördjupat studium av temat, och läsningen kan här individualiseras eller organiseras som grupparbete med korta muntliga redogörelser inför klassen. Dessa bör vara åskådliga och i den mån det är möjligt illustreras med bilder. Vid den avslutande diskussionen 4. är klassen åter samlad.

Behandling av skönlitterär prosa

Liksom sakprosan är den skönlitterära prosan ett ganska vidsträckt begrepp och innefattar allt från enkel underhållningslitteratur till klassisk skönlitteratur. Den exklusiva skönlitteraturen är i allmänhet så svår att den endast kan bli sparsamt representerad i skolan, men å andra sidan bör man undvika att välja alltför torftiga texter.

Vid intensiv läsning av den enklare underhållningslitteraturen är oftast en enbart språklig eller en allsidig textbehandling att föredra. Den mer konstnärliga skönlitteraturen bör däremot behandlas litterärt, dvs måleättningen bör vara att söka ge eleverna en **upplevelse**. Då rent språkliga kommentarer och övningar i anknytning till texten lätt blir ett hinder för upplevelsen, bör man avstå från sådana.

Från grundskolan är eleverna vana vid samtal kring det yttre händelseförloppet i en text. Någon närmare innehållslig eller stilistisk analys är där sällan möjlig. En klar uppfattning om handlingen är alltid en grundförutsättning för förståelsen av textens budskap, men för en djupare upplevelse är också andra aspekter väsentliga, vilket bör beaktas på ett högre stadium. Analysen får å andra sidan inte drivas så långt att den tröttnar eleverna och i stället för att bidra till upplevelsen hindrar den.

Den skönlitterära prosa som lämpar sig för skolan är noveller eller korta, helst avrundade episoder ur romaner. Eftersom de är av skiftande karaktär, är det vanskligt att försöka formulera ett allmängiltigt frågeschema för textbehandlingen. Oftast är dock följande aspekter helt eller delvis tillämpliga:

1. Subject matter and plot

What is the story about and how is it built up?

2. Point of View

From whose position are the events observed?

3. Setting

Where and when does the story take place?

4. Character

Who are the characters and what are the relations between them?

5. Style

How is the story told? What vocabulary, sentences, images, etc., are used?

6. Theme

What is the idea behind the story?

Någon gång kan det vara lämpligt att ett kortare avsnitt av berättelsen reserveras för mycket noggrann läsning (close reading), där varje detalj i framställningen granskas och kommenteras och särskilt stilistiska detaljer beaktas. Vid en sådan genomgång, liksom över huvud taget när det gäller litterär textbehandling, kan samverkan med svensk-läraren vara fruktbar.

Behandling av poesi

Poesi måste av naturliga skäl få ett begränsat utrymme i textkursen. Det är viktigt att så lätta dikter väljs att de snabbt kan förstås av eleverna. Om mycket tid krävs för förklaring av ord och innebörd, går upplevelsen lätt förlorad.

Studiet av en dikt kan antingen ske som självständigt arbete eller under lärarens direkta ledning. I senare fallet ges möjlighet för eleverna att omedelbart ställa frågor om sådant de inte förstår. Genomgången kan lämpligen indelas i fyra moment:

1. Presentation av dikten (avlyssning)
2. Ordförklaringar
3. Samtal om innehåll och form; värdering
4. Avlyssning

Som exempel tas här Carl Sandburgs dikt **They Will Say**, vilken förslagsvis kan läsas i anknytning till kapitlet om industrialismen i historien eller till aktuella artiklar om arbetsförhållanden och/eller miljöproblem:

Of my city the worst that men will ever say is this:
You took little children away from the sun and the dew,
And the glimmers that played in the grass under the great sky,
And the reckless rain; you put them between walls
To work, broken and smothered, for bread and wages,
To eat dust in their throats and die empty-hearted
For a little handful of pay on a few Saturday nights.

1. Presentationen av en kort dikt som denna sker lämpligen så att läraren efter en kort introduktion spelar upp dikten från band (eller läser upp den själv, om ingen bandning finns) utan att eleverna har tillgång till texten. Det är då lättare för dem att koncentrera sig och få en första upplevelse av dikten än om den skulle presenteras per band och i tryck samtidigt.

2. Efter den första avlyssningen och några frågor i anslutning till denna får eleverna i tryck dikten jämte ordförklaringar som genomgås (**dew, glimmer, reckless, smothered, wages, dust**).

3. Innan samtalet om dikten börjar, bör eleverna få ett par minuter på sig att läsa igenom den tyst. Ibland kan det vara lämpligt att några ledfrågor ges som stöd för genomläsningen. Å andra sidan får eleverna en mera obunden förstaupplevelse av dikten, om man väntar med frågorna.

Det är givetvis omöjligt att ge något generellt analyschema för genomgången av en dikt. Ibland

kan det vara diktens grundstämning (**mood**) som bildar utgångspunkten för samtalet, andra gånger dess idé, en uttrycksfull bild, en slående formulering eller ett nyckelord. Vid samtalet om Sandburgs dikt kan läraren exempelvis gå efter följande utfrågningsschema:

- a) What does "you" in the poem refer to?
- b) Express the idea behind the poem briefly in your own words.
- c) What is the poet's attitude to nature?
- d) Is the poet completely against the city? — What makes you think (not think) so?
- e) Is what Sandburg says about his city true about big cities today?
- f) How "poetic" is this poem? In other words, what distinguishes it from prose?

Ett frågeschema av ovanstående slag kan vara ett bra stöd för läraren, men det måste å andra sidan framhållas att det vid genomgången av dikter är viktigare än någonsin att inte vara alltför hårt bunden av en plan utan ständigt anpassa den vidare utfrågningen efter de svar eleverna ger och de frågor de ställer.

4. Sedan dikten diskuterats och värderats, torde eleverna vara så förtrogna med den att de är mogna för ett slutligt upplevelsemoment. Genomgången avslutas alltså med att dikten på nytt spelas upp från band (eller läses av läraren). Om uppläsningen anförtros en elev, bör han vara väl förberedd.

Skrivövning

De skriftliga övningarna bör stödja den muntliga inövningen av ord, fraser och grammatiska mönster som befästande slutövningar. Vad som ovan sagts om olika slag av muntliga övningar gäller därför i princip även om skriftliga.

Jämsides härmed bedrivs en kontinuerlig träning i skriftlig framställning, dvs förmågan att i mera sammanhängande form så korrekt som möjligt skriva ner sina tankar.

Det är viktigt att de skriftliga övningarna anpassas till elevernas förutsättningar. Särskild uppmärksamhet bör ägnas elever med skrivsvårigheter.

Skrivträningen bör vara allsidig. Nedan anges några typer av skrivövningar och skriftlig framställning:

a) **Avskrivning** är den enklaste formen av skrivövning. Den ingår i den studietekniska träningen, bl a när eleverna från lexikon skriver av ord i sina text- eller arbetsböcker.

b) **Diktamensskrivning** stärker känslan för ordens stavning, men den är dessutom en hörövning som tränar förmågan att uppfatta sammanhängande tal. Diktamensskrivning kan förekomma på alla stadier och högre upp inordnas i det övriga arbetet, bl a när läraren dikterar arbetsuppgifter till läst text.

c) **Ifyllnadsövning** kan användas vid befästandet av både ord och grammatiska strukturer. Övningsformen har liten verklighetsanknytning och bör användas med måtta. Den har den fördelen att den isolerar och koncentrerar elevernas uppmärksamhet till just den svårighet som skall övas.

d) Även **översättning** till det främmande språket bör ha ett befästande syfte. Den bör sålunda utformas så att den kompletterar och stöder inläringen av aktuellt grammatiskt stoff och bör därför göras så bunden som möjligt.

e) **Besvarande av frågor** kan innefatta övningar i både ordkunskap, grammatik och textförståelse. Det är säkerligen den vanligaste formen av skrivövning och bör förekomma ofta. Vid den muntliga utfrågningen av texten kan t ex några av de språkligt intressantaste svaren skrivas på tavlan och eventuellt också i elevernas arbetsböcker, varvid de kommenteras, körläses och ytterligare övas. Frågorna kan också knytas till en okänd text eller en banduppspelning och ges skriftligt eller muntligt.

f) **Sammanhängande förvandlingsövning** består i att eleverna får skriva om en dialog till berättande form eller vice versa, ändra en berättelse från första till tredje person singularis, från presens till imperfektum etc. Övningsformen har ett begränsat användningsområde.

g) **Bildbeskrivning** kan gälla antingen en enda situationsbild eller en bildserie som illustrerar ett händelseförlopp. Bilden (bildserien) kan presenteras inför hela klassen via arbetsprojektor och skrivövningen föregås av muntlig utfrågning. Detta moment kan även lämpa sig väl för individualisering med hjälp av svårighetsgraderat material. Övningen kan göras lättare genom att eleverna, t ex på en stencil, får nyckelord och/eller ledfrågor.

h) **Reproduktion, referat och sammanfattning** kan knytas antingen till de som hemuppgifter lästa eller avlyssnade texterna eller till texter som, muntligt eller skriftligt, presenteras direkt under lektionen. Att ur en något längre framställning sälla ut det väsentliga och presentera det i en klar och lättbegriplig sammanfattning är en uppgift som man ofta ställs inför i det praktiska livet.

i) **Meddelanden och brev** är kanske den allra viktigaste formen av skriftlig framställning och bör — med olika krav — övas på alla linjer och stadier.

Eleverna bör på samtliga linjer göras förtrogna med de vanligaste brevtyperna och lära sig datering samt inlednings- och avslutningsfraser. På den ekonomiska linjen ges dessutom speciell övning i affärskommunikation.

För att konkretisera uppgifterna och ge eleverna den hjälp de behöver bör brevskrivningen föregås av detaljerade anvisningar om innehållet. Det är dessutom lämpligt att i förväg gå igenom vissa i sammanhanget användbara fraser eller att ge en lämplig inledning.

k) **Uppsatsskrivning** bör liksom brevskrivning förberedas väl. En "styrd" uppsatsskrivning har många fördelar. Den gör det möjligt för även icke fantasi-

begåvade elever att komma till sin rätt, och den reducerar risken att eleverna skall skriva ner språkligt felaktiga formuleringar. Styrningen kan bestå av detaljerade anvisningar om innehållet, en given inledning, nyckelord och nyckelfraser eller en inledande talövning, gärna anknuten till en bild eller en bildserie. Det är särskilt viktigt att de första övningarna görs hårt styrda. Så småningom kan eleverna även få pröva på friare uppsatsskrivning.

Även rättningen av uppsatserna bör individualiseras. Läraren kan ofta begränsa sina rättelser eller kommentarer till sådant som eleven kan ha direkt praktisk nytta av.

Skriftliga prov

Om kortare skriftliga prov anordnas, bör de anknyta till genomgången stoff och i möjligaste mån ha karaktären av övningar. Test med flervalssuppgifter har visserligen den fördelen att de är objektiva, men de ger ingen produktiv övning och bör därför användas med sparsamhet. Språkligt felaktiga svarsalternativ bör under inga omständigheter förekomma.

Flervalstest kan däremot ha en viktig uppgift att fylla, när eleverna arbetar gruppvis eller individuellt, särskilt om arbetsmaterialet är av självgående typ.

Affärskommunikation

Affärskommunikation sker såväl muntligt som skriftligt och vanligen starkt integrerat. En beställning per telefon av en vara bekräftas sålunda ofta skriftligt, en överläggning beträffande köp och försäljning avslutas kanske genom att ett kontrakt upprättas etc. Därför bör också undervisningen i muntlig och skriftlig affärskommunikation, som skall studeras under 1 vte i engelska i årskurs 2 på ekonomisk linje, så långt det är möjligt samordnas. Parallellt med undervisningen i affärskommunikation studeras sådant ekonomiskt betonat textmaterial som har anknytning till affärlivets köp- och försäljningsverksamhet.

Textkurs och innehåll

Inemot hälften av den tillgängliga tiden ägnas åt exempel på muntlig affärskommunikation: telefonsamtal, direkta samtal och överläggningar vid personliga sammanträffanden i affärsangelägenheter o d. Resten av tiden ägnas åt olika skriftliga former av kommunikation. Beträffande kursomfånget måste man räkna med en viss individualisering, men normalt bör 20—25 kortare affärsbrev, telegram, telexmeddelanden, fakturor, dokument o d genomgå. Därjämte läses 20—25 sidor ekonomiskt inriktad text: tidnings- och annonstext, marknadsrapporter, årsberättelser, köpekontrakt, broschyrer och bruksanvisningar. Cirka två tredjedelar av exemplen på skriftlig kommunikation och av de ekonomiska texterna studeras intensivt. Det studerade materialet bör om möjligt härröra från olika delar av den engelskspråkiga världen. Det är en

fördel om de ekonomiska förhållandena i något engelskspråkigt land vid tillfälle belyses.

De exempel på skriftlig kommunikation som ingår i kursen bör spegla olika faser i affärstransaktioner, gärna i form av serier innefattande brev, telegram eller telexmeddelanden, från en första förfrågan om eller offert på en vara till den slutliga betalningen. Vid fastställande av kursinnehåll kan följande förslag tjäna såsom ledning.

	Antal brev	
	Intensivt	Extensivt
Allmänna ärenden	2	1
Förfrågningar	2	1
Anbud	2	1
Beställningar, orderbekräftelser och ordererkännanden	2	1
Leverans och transport	2	1
Reklamationer	2	1
Betalningar och bankärenden	2	1
Krav	2	1
Agenturer	1	—
Totalt	17	8

Metod

Introduktion. Översikt av kommunikationsmedlen

Kursen inleds lämpligen med en översikt av olika former av muntlig och skriftlig kommunikation, samtidigt som man påvisar det samspel som i det praktiska livet sker mellan affärskommunikation och den rika floran av tryckt ekonomiskt material. Man erinrar om att den muntliga kommunikationen alltmer vinner terräng som en följd av de vidgade internationella telefonförbindelserna, den ökande resandeströmmen över gränserna m m. Man påpekar att det traditionella affärsbrevet fortfarande av flera skäl intar en betydelsefull plats bland företagets skriftliga kommunikationsmedel. Affärsbrevets stil och psykologiska uppbyggnad berörs, och vikten av att ett affärsbrev är språkligt och sakligt korrekt inskräps. Ett väl avfattat brev är ett betydelsefullt inslag i företagets goodwillskapande arbete.

I arbetsprojektor visas exempel på korta originalbrev av enkelt innehåll, brevhuvudets innehåll kommenteras och brevets yttre form, dvs datering, adressering, referensbeteckningar, hälsnings- och avslutningsfraser, underskrift, angivande av bilagor etc, genomgås noggrant. De i samråd med skolans maskinskrivningslärare fastställda principerna för brevets uppställning ("systematisk maskinskrivning") påpekas och jämförs med andra alternativ. Exempel på telegram och telexmeddelanden visas, och deras stil jämförs med affärsbrevets. Telexförbindelsernas utveckling och teknik diskuteras, och

eleverna bör beredas möjlighet att vid tillfälle bese en telexanläggning i arbete. Blankettens användningsområde bör också påvisas, liksom de pågående internationella standardiserings- och rationaliseringssträvandena på brev- och blanketteknikens område.

Inledande exempel

Som första exempel på affärskommunikation behandlas några ärenden av mera allmän karaktär: beställning av hotellrum, avisering av besök o.d. Detta kan lämpligen ske i form av demonstration av ett par bandade telefonsamtal eller andra dialoger som bildar mönster för efterföljande övningar med eleverna. Därefter tas de första enkla breven upp, vilka bör behandla liknande ärenden. Detalj för detalj genomgås brevets uppställning och yttre form, och eleverna bör hela tiden anteckna givna alternativ och kommentarer. I övrigt kan genomgång av nya affärsbrev och preparation av hemuppgifter ske enligt följande mönster.

Avlyssning och repetition

Eleverna tar tyst del av texten, samtidigt som de lyssnar på en bandinspelning av den eller på lärarens uppläsning. Särskilt i början av kursen är det lämpligt att därefter låta hela klassen muntligt upprepa texten i dess helhet. Detta sker så att läraren med eller utan bandspelarens hjälp på nytt presenterar texten i korta avsnitt som logiskt och grammatiskt hänger samman, varefter eleverna i kör upprepar den. Längre fram i kursen räcker det som regel att läraren — ev efter förslag från eleverna — väljer ut ord i texten som kan bereda dem uttals- och svårigheter och låter dem en eller flera gånger upprepa orden i kör.

Tolkning

Det är viktigt att eleverna förstår texten till alla delar. Idiomatiska och exakta översättningar, som så nära som möjligt följer den främmande brevtextern, bör fortlöpande göras. I den mån sådan översättning ingår i det tillgängliga undervisningsmaterialet hänvisas till denna, men läraren bör likväl noggrant förklara svårare passager på svenska eller på engelska. Det gäller inte bara rent språkliga företeelser utan också handelstekniska termer eller affärsmässiga sammanhang. Läraren kan också, för att försäkra sig om att eleverna fullt förstått texten, ställa några av de frågor på innehållet som finns i övningsbok eller på annat sätt ställs till elevernas förfogande.

Ord och fraser

Nya ord och fraser uppmärksammas, och i affärssammanhang frekventa synonymer och likvärdiga vändningar, som eleverna antecknar, ges på tavlan eller genom arbetsprojektor. Då mängden nya uttryck som eleverna träffar på i affärstexterna ofta kan bli betungande, bör man dock inte varje gång belasta eleverna med alltför stort antal synonymer utan sträva efter en jämn fördelning över kursen. Å andra sidan bör fortlöpande tidigare givna

alternativa språkliga uttryck repeteras. Ord och fraser som skall inläras stryks under. Vanligen ges eleverna i uppgift att memorera en fras eller en hel kortare mening där ordet eller frasen förekommer. Sedan eleverna inhämtat en del av kursen och förvärvat någon vana att umgås med affärsspråket, kan de själva ge förslag till understrykningar. Särskilt i början av kursen men också senare är det för en säker behärskning av vanliga vändningar värdefullt att då och då memorera hela kortare brev av vanlig typ.

Grammatik

Det exakta och otvetydiga uttryckssätt som krävs i affärskommunikationen förutsätter säkra grammatiska insikter. Grammatiska företeelser som kan bereda eleverna svårigheter genomgås och övas, och i hemuppgifterna bör varje gång ingå inläring eller repetition av något eller några grammatiska moment med exemplifiering av inom affärskommunikation återkommande vändningar. Det är också värdefullt att ibland översiktligt repetera viktigare avsnitt i grammatiken.

Ekonomisk text

Urval och behandling

Då ekonomiska originaltexter som inte språkligt förenklats ofta är svårtillgängliga, måste urvalet särskilt i början ske med stor omsorg. Man kan såsom första exempel välja några enkla annonser, en kortfattad broschyr eller bruksanvisningar för att så småningom övergå till mera avancerade texter i form av kortare artiklar, prov på marknadsrapporter etc. Eleverna kan också själva söka och välja material ur tidningar eller tidskrifter eller anskaffa sådant från företag eller handelskammare. I princip tillämpas samma metodik vid studium av ekonomisk text som allmän text. Noggrann översättning till svenska av enskilda uttryck eller begränsade textavsnitt kan ibland utgöra en nyttig övning och vara en väg till förståelse. Texterna ger rika uppslag till diskussioner i klassen och kan användas som underlag för muntliga eller skriftliga resuméer, skisser eller uppsatser. Så långt som möjligt bör textstudierna, såsom ovan sagts, integreras med affärskommunikationen. Sålunda kan en annons eller en reklamtext ge uppslag till en förfrågan och en tänkt brevsérie.

Övningar i affärskommunikation

Varierande övningar i muntlig och skriftlig kommunikation bör bedrivas. I inlärningsstudio eller i övningstelefoner arrangeras enkla telefondialoger. Diskussioner i smågrupper, där elever uppträder som köpare och säljare, ordnas. De skriftliga övningarna kan först koncentreras till brevets uppställning och yttre form: daterings- och adresseringsövningar. Ord- och frasförråd stärks genom ifyllnadsövningar av olika slag, genom översättning av frekventa vändningar och enkla meningar och så småningom av hela kortare brev till och från engelska. Försök till fri skrivning av meningar eller brev efter givna ledord och stolpar bör någon gång ske, och elevernas förslag till lösningar kan pre-

senteras muntligt eller skriftligt på tavlan, varefter läraren ger sin version i arbetsprojektor eller på annat sätt. Någon övning i att utforma telegram och telexmeddelanden bör ske, tex genom att ett givet brev reduceras till telegramtext. Muntliga och skriftliga övningar kan integreras på så sätt att en övning i en telefonbeställning av en vara bekräftas genom ett brev eller att en muntlig reklamation besvaras skriftligt.

Exempel

Nedan ges ett exempel på genomgång av engelskt affärsbrev att studeras **intensivt**. Genomgången kan ske helt på engelska, men jämförelser med svenska motsvarigheter av engelska uttryck kan göras där så anses lämpligt.

Brevtexten

AB BILPRODUKTER
Relävägen 98
722 24 VÄSTERAS SWEDEN

Messrs. John S Wallace & Co
512 Kingsbridge Road
DERBY ENGLAND
DE 1 8ZL

Dear Sirs, 2nd May, 19xx

Thank you very much for your letter of May 2 in which you inquire about our electrical equipment.

In accordance with your request, we are sending you enclosed our illustrated catalogue together with our latest export price list.

In spite of the superior quality of our products, our prices are very competitive, as you will see from the attached quotations.

We have a good stock of all the items we offer, and delivery can be made within 10 days of receipt of order.

We very much look forward to doing business with you.

Yours faithfully,
AB ELPRODUKTER

Sven Svensson
Export Manager

Encls. catalogue
price list

Behandling

1. Avlyssning

Läraren läser upp brevtextrer eller presenterar en bandning av den. Eleverna uppmanas att följa texten i boken och särskilt lägga märke till uttal av för dem nya ord.

2. Uttal av enskilda ord

Brevtexten visas i arbetsprojektor. Läraren markerar (ringar in, stryker under e d) och uttalar följande

de ord, som eleverna upprepar i kör: **Derby, inquire, equipment, accordance, catalogue, export (subst.; jfr verb!), superior, products, quotations, competitive, items, receipt.**

3. Enskild genomläsning av texten (ca 6—7 min)

Eleverna läser tyst igenom texten, studerar innehållet och slår upp nya ord och uttryck i ordlistan eller i ordböcker. Läraren går runt i klassen, svarar på frågor och hjälper eleverna med förklaringar.

4. Innehållsfrågor

Who wrote the letter?
To whom is it addressed?
Why did Messrs. John S Wallace & Co write their letter of May 2?
What is enclosed in the letter?
What is said about quality and prices?
When can goods be delivered?

5. Ord och fraser

Läraren visar brevet igen i arbetsprojektorn. Han stryker under följande meningar, fraser och ord som skall memoreras, och uppmanar eleverna att göra motsvarande understrykningar i sin text samt i arbetsböckerna notera de kommentarer han skriver i projektorn. Kommentarer kan givetvis också skrivas ut på förhand på särskilt blad, som läggs ovanpå brevet i projektorn.

Understrykningar: Thank you very much for, electrical, competitive, see from (dubbla streck); Thank you very much for your letter of May 2 in which you inquire about our electrical equipment, In accordance with your request, products, our prices are very competitive, as you will see from the attached quotations, delivery can be made within ten days of receipt of order, encls. (enkel understrykning).

6. Kommentarer

Thank you very much for
synonymer:

We thank you very much for . . .
Many thanks for . . .

andra likvärdiga uttryck:
It was a great pleasure to receive . . .
We were very pleased to receive . . .

inquire about

verb:
to inquire about something = att **förfråga sig** om något

subst:
an inquiry about (for) something

jfr:
to request something = att **begära** något
to require something = att **behöva** något

electrical

jfr electrical ("ha att göra med elektricitet"):
electrical engineer
electrical industry

och electric ("laddad med elektricitet"):
electric current
electric power
electric light

In accordance with your request

synonymer:
As/you/requested
jfr andra uttryck för "enligt":
As per copy enclosed . . .
According to the reports we have received . . .

products

verb:
to produce something
subst:
producer, production
adj:
to be productive

competitive

verb:
to compete
for something
with somebody
subst:
competition, competitor

see from

även:
learn **from** (= "av") something
hear **from** something
understand **from** something

encls.

= enclosures

7. Grammatik

Läraren markerar i arbetsprojektorn med § följande grammatiska företeelser i texten och går på engelska eller svenska igenom några exempel samt motsvarande regler i grammatiken.

We are sending	§
You will see	§
look forward to doing	§

8. Repetition av texten

En av eleverna läser texten. Läraren kan också läsa före i lagom avpassade avsnitt (eller utnyttja bandspelaren) och låta alla elever upprepa i kör.

Kulturorientering

I målet för undervisningen i moderna språk ingår att eleverna skall förvärva vissa kunskaper om land och folk och en viss orientering om kulturella förhållanden. De möjligheter till samverkan med andra ämnen (tex historia, samhällskunskap och svenska) som härvid erbjuder sig bör tillvaratas.

Avsikten är inte att eleverna skall försöka skaffa sig någon samlad bild av den engelsktalande världens kultur- och samhällsliv. Men de bör uppmärksamma och diskutera vad de stöter på under text- och tidningsläsning, i TV och radio. Det är därvid viktigt att perspektivet vidgas och de internationella aspekterna beaktas. U-landsproblem, befolkningsutveckling, miljöproblem, internationella organisationer och deras arbete etc är teman som kan nämnas i detta sammanhang. Självfallet måste dock tonvikten framför allt läggas på de länder där engelska talas som modersmål.

Ofta är det tillräckligt med en kort kommentar från läraren för att eleverna skall få de upplysningar de behöver, men ibland kan det vara lämpligt att närmare utveckla ett ämne. Det kan t ex röra sig om ett aktuellt parlaments- eller presidentval, ett nobelpris eller en krigshändelse. För att bli intresseväckande bör presentationen vara så åskådlig som möjligt och gärna anknytas till en eller flera bilder. "Föreläsningar" från lärarens sida är i allmänhet olämpliga, eftersom eleverna då blir alltför passiva. I stället bör kommentarerna i största möjliga utsträckning utformas så att eleverna engageras aktivt.

Ett annat sätt är att efter en kort inledning låta eleverna själva skaffa sig upplysningar om ämnet. Det kan ske i form av grupparbete, varvid referens- och uppslagsböcker, stenciler och skolradioprogram kan komma till användning. Detta arbetssätt ger samtidigt träning i studietekniska färdigheter. Men det är också krävande och måste för att fungera planeras mycket väl. Innan grupperna redovisar arbetsresultatet i korta muntliga framträdanden, bör läraren ge hjälp i fråga om språkriktighet och uttal.

Individualisering

På gymnasieskolans tvååriga linjer sammanförs elever med vitt skilda intressen och förutsättningar, och det är viktigt att de så långt det är möjligt får sina särskilda behov tillgodosedda.

En viss individualisering ligger redan i den yttre organisationen med uppdelningen av eleverna på allmän och särskild kurs. Klassavdelningarna är ändock ofta ojämna, och en individualisering av åtminstone en del av arbetet är nödvändig för att resultatet skall bli gott.

Den viktigaste avsikten med individualiseringen är givetvis att låta varje elev arbeta med ett stoff och på ett sätt som passar honom så väl som möjligt. Det kan innebära att en från början ojämn klass under arbetets gång blir alltmer heterogen. Särskilt om individualiseringen kombineras med gruppundervisning finns emellertid också möjlighet att på vissa punkter uppnå en sådan likformighet av klassen som kan vara nödvändig för det fortsatta gemensamma arbetet. Om det t ex visar sig att några elever inte behärskar elementär verböjning kan de, med lärarens hjälp eller i IS, öva detta moment, medan de övriga sysslar med extensiv läsning eller dylikt. Att eleverna uppvisar stora olikheter i fråga om ordförråd och läsförståelse är

ofrånkomligt, men det är viktigt att de grammatiska grunderna behärskas av alla.

Vid fullständig individualisering arbetar alla elever i sin egen takt och ofta med olika stoff, vilket gör en sådan arbetsform svår att genomföra i fråga om muntlig färdighetsträning, om inte IS används. Läs- och skrivövningar är lättare att individualisera, men även de kräver särskilt utarbetade läromedel för att arbetet skall bli effektivt. Textförståelsen prövas lämpligen med flervalsfrågor, medan skriftliga grammatiska övningar bör göras så hårt styrda att entydiga svar kan ges i facit. Genom att materialet på detta sätt görs "självgående" blir läraren fri att fungera antingen som handledare för enskilda elever ("kontaktindividualisering") eller som ledare av en samtalsövning med en mindre grupp (gruppundervisning). Kontaktindividualiseringen är av stor psykologisk betydelse. Även om tiden är knapp, kan den ge möjlighet till korta samtal mellan lärare och elev, vilket kan vara av stort värde särskilt för blyga och försagda elever. Gruppundervisningen å andra sidan ger de bästa möjligheterna till samtalsövning: varje elev får många tillfällen att yttra sig.

I början av höstterminen i årskurs 1 kan eleverna ges ett diagnostiskt test som kartlägger deras förkunskaper. Det bör vara någorlunda fylligt, så att det ger en god bild av vars och ens färdighetsnivå, men inte så omfattande att eleverna redan vid starten känner sig pressade. Med fördel kan det delas upp på ett par tillfällen. Elevernas uttal kan testas genom att var och en får besvara några frågor eller läsa in ett par rader på band, som läraren sedan kan bedöma. Diagnostiseringen bildar utgångspunkten för det följande arbetet.

En viss grundkurs bör vara gemensam för hela klassen. När individualiseringen sätter in, kan den åstadkommas genom en differentiering av

- a) materialets svårighetsgrad
- b) studiehartigheten (materialets omfång)
- c) metodiken

Beträffande både a) och b) torde textläsningen, särskilt den extensiva, vara det som lättast låter sig individualiseras. Den kan baseras på den ordinarie textboken eller på olika slag av läskort och bredvidläsningshäften. En del elever kan behöva hjälp med extensivläsningstekniken, så att de övar upp sin läshastighet. För att skapa variation i arbetet kan formerna för redovisning växla. Av tidsskäl måste flervalsfrågor få stort utrymme, men någon gång kan utfrågning, gärna från de övriga elevernas sida, ett muntligt referat eller dylikt vara på sin plats. Den muntliga färdighetsträningen får inte eftersättas, men huvudparten av denna måste naturligt nog ske i samband med det gemensamma arbetet eller vid gruppundervisning.

En individualisering av metodiken i undervisningen kan komma i fråga när det gäller exempelvis grammatiken. De teoretiskt inriktade eleverna har ofta lättare för att lära sig en struktur, om de till hjälp får en regel eller en teoretisk förklaring, medan de övriga kanske bara förvirras av en sådan och läraren där mera får lita till en praktisk inövning.

De lektioner som helt eller delvis ägnas åt individualiserat arbete kan organiseras på olika sätt.

Här några exempel:

- a) Fullständig individualisering (varje elev arbetar på egen hand; läraren handleder);
- b) Individualisering i förening med gruppundervisning (läraren leder en samtalsövning med en grupp elever, medan övriga gruppvis eller enskilt sysslar med individualiserade uppgifter);
- c) Nivågruppering inom klassen (flera elever arbetar med samma uppgifter, enskilt eller i grupp; läraren fungerar som i a) eller b).

Effekten av arbetet är avgörande för hur långt individualiseringen skall drivas. Om den drivs för långt, kan den känsla av samhörighet som skapar en god arbetsatmosfär gå förlorad. Tillgång på lämpliga läromedel är en förutsättning för att individualiseringen skall bli effektiv.

Hjälpmedel

Ett villkor för att eleverna skall få en allsidig och efter deras enskilda förutsättningar anpassad språkövning är att en omfattande och varierande uppsättning läromedel finns att tillgå. Nedan ges några exempel på de vanligaste läromedlens användningsområden:

a) Böcker, häften, textblad

En individualiserad undervisning kräver ett rikhaltigt förråd av extensivtexter som komplement till den gemensamma bastext som används. Dessa måste vara av olika svårighetsgrad och spänna över ett stort antal intresseområden, så att varje enskild elev skall kunna få läsa sådant som svarar mot hans färdighetsnivå och intressen. Av texterna bör många vara försedda med frågor för förståelsekontroll och facit till dessa, så att eleverna kan arbeta med dem på egen hand.

b) Skrivövningsmaterial

För att täcka de krav på olika sorters övningar som varje klass ställer behövs ett rikligt svårighetsgraderat övningsmaterial. Det är en fördel om dessa övningar är självinstruerande och självkontrollerande, dvs försedda med elevfacit.

c) Skolradio

Skolradions program utgör ett värdefullt inslag i studiearbetet. Genom dem tillgodoses kravet på att eleverna skall få höra autentiska engelsktalande röster, och de möjliggör inblickar i de engelsktalande ländernas liv och kulturella förhållanden som läraren eljest svårligen kan åstadkomma.

Programmen är av varierande art: strukturövningar, nyhetsprogram, realiaprogram, litterära program, program av underhållningstyp m m.

Strukturprogrammen kan användas såväl för övning med hela klassen som vid arbete gruppvis, tex i IS. Dessa program kräver i regel ingen förbehandling.

Nyhetsprogrammen bör i allmänhet efterbehandlas, så att man ser om eleverna uppfattat rätt. De kan även användas för övning i anteckningsteknik. Inte heller dessa program kräver någon förbehandling. Ibland kan det dock vara lämpligt att i förväg förklara enstaka i programmet förekommande ord.

Realiprogrammen och de litterära programmen måste i allmänhet förberedas för att eleverna skall kunna tillgodogöra sig dem. Det är en fördel om skolan har så många texthäften att en klass tillfälligt kan låna hem dem. Preparationen behöver då inte ta alltför stor del av lektionstiden i anspråk. Dessa program kan behandlas antingen intensivt eller extensivt.

Underhållningsprogrammen kan sättas in som ett avkopplande moment.

Skolradioprogram kan även användas vid arbete i grupp eller för enskilt arbete.

Det bör observeras att många av de program som är avsedda för grundskolans högstadium passar utmärkt även i gymnasieskolan.

De programmanuskript som kan erhållas från Sveriges Radio är till stor hjälp för läraren vid behandlingen av programmen.

d) IS-material

I engelska finns ett rikhaltigt bandat material av varierad art främst avsett att användas i Inlärningsstudio. Fras-, struktur-, uttals- och intonationsövningar dominerar, men det finns också material av annan typ.

Det är i allmänhet tröttsamt eller enformigt att arbeta en hel lektion i IS, varför man måste kunna växla till andra aktiviteter utan tidsspillan. Ofta är det lämpligt att endast en grupp i taget arbetar med IS-material, medan resten av klassen sysslar med andra uppgifter. Här kommer den s k ministudion väl till pass. Läraren kan då ibland ägna sig åt en annan grupp eller fungera som handledare för enskilda elever. Det bör observeras att elever ibland under IS-övning inte kan tillgodogöra sig det s k rätta svaret, dvs de hör inte vilka fel de gör utan fortsätter att öva in ett felaktigt uttal. Här måste läraren ingripa och ge dessa elever individuell handledning.

Man behöver inte vara bunden till det bandade material som är speciellt producerat för IS, utan även skolradioprogram och annat inspelat material kan användas i IS. Det bör också observeras att IS-band även kan användas vid klassrumsundervisning.

Vad som ovan sagts om IS gäller även ministudion. Har man tillgång till studio med elevbandspelare, kan man utnyttja denna för ett diagnostiskt uttalsprov i början av årskurs 1. Man kan även låta eleverna göra muntliga referat i IS.

Se även avsnittet IS i språkundervisningen, på s 201.

e) Arbetsprojektor

Nedan ges några exempel på användningen av arbetsprojektor.

1. Vid sådan **bunden talövning** där man måste ge eleverna visuellt stöd kan man skriva stimulusme-

ningarna på ett blad och svaret på ett överlägg. Man kan också skriva fråga och svar under varandra och täcka över svaret med ett papper, som sedan dras undan för att visa det rätta svaret. Även andra sätt finns, t ex att klippa skrivfilmen i remсор, som läggs över, allt eftersom övningen framskrider.

2. Vad som ovan sagts om bunden talövning gäller också för **bunden skrivövning**. Här kan det dock vara lämpligt att vänta tills alla exempel skrivits, innan man visar facit.

3. Tecknade bilder och serier kan överföras till stordia och användas vid **friare tal- och skrivövning**. Man kan givetvis även göra illustrationer själv på stordia.

4. Nya ord och uttryck kan visas via arbetsprojektorn vid **preparation av text** eller skolradioprogram. Man kan också illustrera händelseförloppet i texten med stordiabilder samtidigt som man berättar. Dessa illustrationer kan sedan visas som stöd vid **referat** av texten.

Planering och verksamhetsformer

Arskursplanering

Planeringen bör föregås av ett diagnostiskt test som ger besked om elevernas nivå i skilda avseenden. Med ledning av testet kan en grovt planerad baskurs för det gemensamma klassarbetet skissas, till vilken sedan får läggas de individuella uppgifterna. Undervisningen måste emellertid hela tiden anpassas efter elevernas resultat och reaktioner på de olika avsnitten, och planeringen får inte hindra nödvändiga repetitioner eller avvikelser, exempelvis för studium av aktuellt tidningsstoff.

Ett sätt för läraren att överblicka vad eleverna arbetat med är att ge var och en ett studiekort på vilket avklarade texter och övningar protokollförs. Detta bör kunna göras av eleverna själva under överinseende av läraren.

Arskursplaneringen innebär också en inventering av det material som skolan förfogar över och vilken nyanskaffning som blir nödvändig.

Verksamhetsformer

Allmänt kan sägas att "de små, täta dosernas metodik", särskilt på lägre stadier, torde ge de bästa resultaten i språkundervisningen. Långa arbetspass liksom längre självständiga arbetsuppgifter kan leda till att färdighetsträningen blir lidande. I åk 2 kan dock en längre, sammanhållen uppgift på 2–3 veckor med avslutande redovisning (**betning**) prövas. Det är därvid viktigt att genom samtal med övriga lärare i klassen och eleverna själva se till att de senares arbetsbörda inte blir ojämnt fördelad.

Grupptimme

Elevernas självständiga arbete består huvudsakligen av textläsning samt olika slag av skrivövningar och avlyssningsövningar. En del studietekniska färdigheter måste tränas för att övergången till långläxa i åk 1 skall fungera friktionsfritt och för att eleverna i fortsättningen skall ha möjlighet att arbeta mera självständigt. Om grupptimme, dvs timme med delad klass, tillämpas i engelska, bör träningen i första hand läggas till denna. Det är emellertid varken möjligt eller önskvärt att bedriva studieteknisk träning som ett helt självständigt moment, utan den måste alltid kombineras med språkövningar. Här följer några exempel på lämpliga inslag i grupptimmarna.

1. Olika slag av lästeknik

Det är av största vikt att eleverna lär sig skilja mellan intensiv och extensiv textläsning och att särskilt extensivläsningstekniken tränas. Detta kan exempelvis ske genom att vissa kortare texter läses på begränsad tid, varvid eleverna får arbeta med penna i handen och stryka under nyckelord i texten. Redovisningen sker genom besvarande av frågor eller en kort resumé.

2. Anteckningsteknik under läsning

Anteckningar under läsningen kan vara av två slag, innehållsliga och språkliga. Eleverna bör få träning i att bena upp en text, sätta rubriker i marginalen, göra korta sammanfattningar etc för att bättre och snabbare kunna överblicka innehållet. En sådan träning sker lämpligen i samverkan med svenskan, där samma saker övas.

Att från lexikon överföra upplysningar om vissa ords uttal och betydelse till textboken är en annan viktig färdighet som ständigt kommer till användning och därför måste tränas.

3. Anteckningsteknik under avlyssning

Det gäller här framför allt förmågan att göra korta sammanfattningar eller anteckningar av nyckelord (se Hörövning s 152).

4. Förmågan att använda uppslagsböcker

Förmågan att slå upp ord i lexikon är en del av informationstekniken. När detta övas, måste också stor uppmärksamhet ägnas åt ljudskriften, så att eleverna lär sig att med hjälp av denna uttala åtminstone lättare för dem okända ord.

Att samla in fakta ur uppslagsverk är en annan viktig färdighet som kräver träning. Det kan vara lämpligt att grupptimmen någon gång förläggs till skolbiblioteket för att eleverna skall lära sig hitta i de uppslagsböcker och andra referensböcker som finns tillgängliga.

När eleverna fått en viss övning i studieteknik kan övergång till långläxa ske. Tidpunkten blir beroende av klassens standard.

I den allmänna kursen bör textunderlaget genomgående vara lättare och den grammatiska studiegången långsammare. I princip sker dock undervisningen inom de båda kurserna enligt samma riktlinjer.

Ett varierat, lättillgängligt och vardagsnära stoff bör utgöra kärnan i undervisningen. Eleven bör komma i kontakt med språket i dess olika yttringar. Jämsides med olika former av lättare skönlitteratur bör därför ett informativt, lättsmält stoff, som speglar det aktuella skeendet, kontinuerligt förekomma i undervisningen. Tidningar och tidskrifter kan därvid ge ett utmärkt material. Läraren bör beakta de goda möjligheter som skolradions aktualitetsprogram erbjuder.

Stoffet bör även belysa olika sociala miljöer. Självklart får texterna därvid inte ge anledning till att hos eleverna befästa schabloner om t ex könsroller eller nationalkaraktärer. Detta innebär dock inte att kontroversiella inslag i stoffet måste bannlysas. Sådana kan, rätt behandlade, bidra till att utveckla elevens kritiska hållning till de attityder de speglar.

I målet för språkundervisningen ingår inte bara praktisk språkfärdighet utan även kunskap om land och folk jämte orientering om kulturella förhållanden.

Begreppet kulturorientering bör tolkas i sin vidaste mening och omfatta hela den miljö som språket speglar. Dagens samhälle och det liv människor där lever bör få det större utrymmet, men då eleverna bör lära sig förstå sambandet mellan nutid och förgångnen tid är kulturella återblickar också på sin plats.

Eleverna i franska och tyska arbetar i första hand med stoff som speglar förhållandena i Frankrike och Tyskland, men även andra fransk- och tysktalande länder bör vara representerade. Det är emellertid nödvändigt att perspektivet vidgas och även internationella aspekter beaktas. Eleverna bör få möta ett material som behandlar mellanfolkliga frågor. Utvecklingsländerna, befolkningsutveckling, miljövårdsproblem och internationella organisationer är teman som kan nämnas i detta sammanhang.

Samtidigt som man på så sätt vidgar ramen, måste man dock hålla i minnet att det bara kan bli tal om smakprov på stoff och teman inom dessa vida områden. Väsentligt är emellertid att det lärostoff som eleverna arbetar med inte ensidigt speglar en viss sida av en kultursfär, utan att det får en allsidig karaktär.

Planering

I årskurs 1 är det i B-språket av administrativa skäl sällan möjligt att låta en diagnos av elevernas färdigheter föregå valet av läromedel. Läraren måste därför på basis av sin erfarenhet förutsätta en viss ungefärlig färdighetsnivå. Med hjälp av ett diagnostiskt test kan läraren närmare fastställa vilka aktiviteter och språkliga moment som bör bli föremål för behandling i första hand. Ett sådant test bör

avse centrala språkliga företeelser som behandlats i grundskolan: läsförståelse, hörförståelse, muntlig produktion, skriftlig produktion samt grammatiska moment.

Läraren kan planera diagnosarbetet på olika sätt. Han kan t ex göra ett samlat test vid terminsstarten; han kan också sprida det över ett par eller flera lektioner och därvid integrera olika delar av diagnosprovet i lektionerna. Väsentligt är att läraren vid sammanställning och utvärdering av ett diagnostiskt prov beaktar de läromedel och den metodik eleverna arbetat med på högstadiet.

Det är av vikt att terminsplaneringen genomförs i samråd med eleverna. Man kan inte räkna med att eleverna skall ha haft tillfälle att i förväg orientera sig i de nya läromedel som föreligger vid terminsstarten. En orientering av läraren inför hela avdelningen kan därför vara en god början till det gemensamma planeringsarbetet. I anslutning till en sådan genomgång bör läraren lämna eleverna en översikt av hur han i stora drag tänkt sig verksamheten under läsåret. Läraren går igenom de olika momenten i denna grovplanering och kommenterar dem från målsättnings synpunkt genom att göra konkreta hänvisningar till formuleringen av målen för språkundervisningen i läroplanen. Vid sin genomgång bör läraren också så långt möjligt ge eleverna insikt i hur han tänkt sig de olika momenten genomförda och varför de bör genomföras just så. Bl a sätter han eleverna in i par- och gruppträningens syfte och metodik och orienterar dem om olika former av redovisning.

För att understryka att planeringen är något för lärare och elever gemensamt bör läraren uppmana eleverna att ta ställning till den tänkta planeringen, ställa frågor och komma med förslag. Han bör vidare klargöra för eleverna att de under läsårets gång ständigt är välkomna med förslag till förändringar som de anser skulle kunna bidra till en effektivare inläring. Vid planering av textstoffet i B-språken kan det vara rimligt att beräkna en textkurs på c 75—125 normalsidor för åk 1 och en textkurs på c 100—150 sidor för åk 2. Däri ingår även stencilerat material liksom också prospekt, broschyrer, skolradions programhäften och annat extra stoff som läraren för in i undervisningen. Sidantalet bör ses som ett riktmärke. Den enskilde eleven bör naturligtvis dessutom stimuleras till fri läsning. I en individualiserad studiegång kommer sidantalet för de enskilda eleverna att variera. Om tjänstgöringsfördelning och klassorganisation är preliminärt klara vid vårterminens slut, kan läraren redan då sammankalla till förberedande planeringskonferens.

En planering av här antytt slag tar naturligtvis sin tid. Det är realistiskt att läraren i början av ht i årskurs 1 anslår ett par lektioner till sådana planeringsdiskussioner.

Vid termins- och årskursplanering kan man ha ett stöd i en planblankett av ungefär den utformning som visas i bilaga. Denna blankett förutsätter en föregående grovplanering av läsårets arbete. I spalten "period" kan varje gång inläggas ett eller flera långläxepass. Det hela kan kompletteras med uppgifter om resultatet till hjälp för kommande års planering av motsvarande kurs. Det måste emellertid framhållas att en planeringsram av här skisserad

typ endast får ses som ett stöd för undervisningen. Avgörande för hur nära planeringen kan följas är utvecklingen av själva studiearbetet bland eleverna. Framför allt periodindelningen kan förskjutas i tiden.

En förutsättning för att eleven i överensstämmelse med gymnasieskolans mål skall kunna arbeta i någon utsträckning självständigt även i språk är att uppgiftens omfattning anges konkret. Den B- eller C-språkstuderandes möjligheter att överblicka ämnesstoffet är begränsade. De flesta elever är betjänta av dikterade eller utskrivna anvisningar för arbetsmomenten. Den här skisserade planeringsblanketten kan också användas av eleverna vid delgivning och genomgång av hemläxor.

Vid lektionsplaneringen bör läraren bli fråga sig vilka moment som lämpligen bör behandlas gemensamt i klassen, vad som måste prepareras i detalj, vilka arbetsuppgifter eleverna lämpligast utför som hemläxa, vilka uppgifter som är gemensamma och vilka överkursuppgifter och individuella uppgifter som står till buds. Kraven på praktisk språkfärdighet medför att övningsmomenten blir mest framträdande, och de är mycket tidskrävande. Lektionstiden måste utnyttjas så effektivt som möjligt. Den muntliga träningen kräver lärarens ledning. Tysta övningar såsom läsning och olika former av skrivövningar, särskilt självgående, bör eleven däremot till stor del kunna utföra i hemmet.

Eleverna har, då de börjar gymnasieskolan, en mycket begränsad vana att organisera sitt hemarbete. Det är därför naturligt att de får handledning i studieteknik och i början arbetar med dagläxor.

Större delen av lektionstiden bör ägnas åt genomgång och inövning, medan förhör och annan redovisning bör ta en mindre del av tiden i anspråk.

Ett sådant arbetssätt medför att elevernas hemarbete till stor del får karaktären av repetition och befästande övning. Då långläxa införts, anslås lektion 1 och 2 i stor utsträckning till genomgång och övning och lektion 3 delvis till redovisning. Det är väsentligt att lektion 2 blir en konsekvent uppföljning av lektion 1, så att eleverna upplever helheten i studiet.

Även om läraren strävar efter omväxling i lektionsplaneringen, bör dock fasta lektionsrutiner i stor utsträckning tillämpas. En fast lektionsdisposition hjälper eleverna till en god studieteknik.

Individualisering

Med ett individualiserat arbetssätt följer vinster i effektivitet och tid. Ett hela tiden kollektivt arbete, där alla elever samtidigt har att utföra samma övningar eller inhämta samma lästext, kan ur den enskilde elevens synvinkel innebära tidsspill. En differentierad studiegång ger däremot den enskilde bättre förutsättningar att prestera sitt bästa. Genom en sådan differentiering undviker man att vissa elever förlorar tid på en övning som de redan behärskar, medan andra kanske mister motivationen inför en uppgift som förefaller dem omöjlig att gå i land med.

Individualiseringen är ofta till sina praktiska konsekvenser liktydig med självständigt arbete. Läraren måste nämligen vid ett differentierat arbetssätt ofta överlåta delar av studiet åt eleverna själva, sedan de instruerats eller försetts med självinstruerande material.

De vanligaste typerna av individualisering är följande:

1. Hastighetsindividualisering

Varje elev arbetar i sin egen takt. Vissa elever når snabbare till slutet av kursen eller avsnittet. Denna form av individualisering kan tillämpas exempelvis vid övning i IS, under skriftliga övningar samt vid extensiv textläsning.

2. Intresseindividualisering

Eleven bereds tillfälle att i viss mån efter eget val särskilt fördjupa sig i de delar av kursen som motsvarar hans personliga intressen eller hans kommande yrkesinriktning. För språkens del blir intresseindividualisering aktuell främst vid extensiv textläsning och fri läsning. Denna kan vid samläsning mellan linjer och grupper ges en delvis linjespecifik inriktning.

3. Fördjupningsindividualisering

Sedan ett grundläggande moment studerats eller övats av alla elever gemensamt, övergår vissa elever till ett fördjupat studium. Ett högfrekvent grammatikmönster kan kompletteras med en svårare variant, en text eller ett avlyssningsprogram med högre svårighetsgrad kan läggas till en lättare, ett textinnehåll specialinriktas.

4. Metodindividualisering

Olika elevers väg till färdighet kan gå via olika metoder. Medan den ene lär sig ett mönster genom enbart övning, behöver den andre mera av insikt, en regel, ett paradigm, en medveten transformationsmodell eller en översättning för att nå målet. En elev förmår utnyttja enspråkiga ordförklaringar, medan en annan inte nöjer sig utan glosöversättning, osv.

Individualiserad läsning av extensiva texter

Den extensiva textläsningen kan differentieras allt efter individens förmåga och intresse. En förutsättning för att ett sådant arbetssätt skall bli meningsfullt är att det föregåtts av studietekniska råd och övningar. En annan är tillgång till läsmaterial på olika nivåer och försett med kontrollfrågor, gärna med facit. Under nybörjarstudiet är lästexten oftast integrerad med den samtidigt i klassundervisning studerade intensivkursen. Småningom "kastar man loss" med fristående extensivtexter.

Vid självständig, individualiserad läsning kan frågan uppkomma hur den lästa texten skall redovisas. I viss och successivt ökande utsträckning kan redovisningen ersättas av elevens egen kontroll genom frågor och facit. Vissa elever önskar emellertid redovisa sin prestation för läraren. Redovisningen måste då ske individuellt eller samtidigt i den grupp

som använt samma text. För att vinna tid kan läraren ibland hänvisa eleven till att besvara de till texten hörande frågorna i IS.

Individualiserade talövningar

Talövningen är det moment där individualiseringen stöter på de största praktiska svårigheterna.

Den kollektiva talövningen, den må vara textbaserad eller friare, innebär alltid en kösituation: den enskilde eleven får vänta på att komma till tals, och hans sammanlagda yttranden under en hel termin kan komma att uppgå till några få minuters tal. Nedan ges några uppslag till individualiserande talövning som bör kunna komplettera talövningarna i samlad klass:

1. Talövning i inlärningsstudio

Läraren ställer frågor i mikrofonen. Samtliga elever får tillfälle att svara. Läraren lyssnar stickprovsvis och har möjlighet att i efterhand kontrollera vissa eller samtliga elevers svar. Om mönstersvar ges på lärarkanalerna, bör eleverna vara medvetna om att flera varianter är möjliga. Övningen bör blott uppta en del av lektionstiden. IS-konversationen blir givetvis betydligt mer intensiv än klassrumssamtalet för den enskilde eleven, eftersom han i princip svarar på samtliga frågor. En nackdel är att replikerna måste bli ganska korta, en annan är att situationen kan uppfattas som artificiell.

2. Gruppkonversation, "bikupa"

Med hjälp av övningsbokens frågor frågar eleverna ut varandra. På en högre nivå, och om utgångstexten berättar ett händelseförlopp, kan den frågande eleven själv ibland formulera frågorna, en uppgift som dock behöver förberedas. Innan gruppkonversationerna tar sin början, kan läraren meddela att en grupp skall framföra sitt samtal vid övningens slut.

3. Gruppkonversation, lärare-elevgrupp

Klassen delas in i grupper, som i tur och ordning genomför en samtalsövning tillsammans med läraren. Turordningen växlar så att inte samma grupp alltid inleder. Under gruppkonversationen sysselsätter sig övriga elever med annan övning: arbete med övningsbok försedd med facit, extensiv läsning eller skrivning. Underlag för konversationen kan vara den senaste läxan eller annat material: en bildserie, ett radioprogram eller något allmänt ämne som engagerar eleverna. I det senare fallet måste konversationen förberedas, t ex genom att eleverna först fått arbeta igenom en uppsättning frågor eller argument. De kan då lära in behövliga ord och fraser, tänka ut svar, slå upp vissa ord i lexikon osv.

4. Bundna individuella övningar

Den muntliga och skriftliga bundna övningen kan individualiseras genom att eleverna får arbeta på olika nivåer av svårighet. En övning i två steg innebär att samtliga elever utför det första, lättare steget, som avser den elementära delen av en ny struktur eller ett nytt ordområde. Resultatet kontrolleras under lärarens ledning. Vissa elever kan där-

efter gå vidare till steg nummer två, som innebär en utvidgning av den första övningen. Denna del kan vara självständigt. Samtidigt får övriga elever med lärarens hjälp eller i IS ytterligare övning i det första steget.

Eleverna kan också öva samtidigt på olika nivåer. För vissa elever kan övningen bestå i en enkel omstrukturering (exempelvis byte av substantiv mot pronomen, i franskan byte av presens mot passé composé eller futur immédiat), för andra dessutom samtidigt personskifte i dialog och/eller ytterligare någon variant. Exempel:

1. På den elementära nivån nöjer man sig med övning innebärande en förändring: Je regarde la télévision — Je la regarde; J'écoute la radio — Je l'écoute; Je lis les journaux — Je les lis.

Ich gehe immer mit Franz zur Schule — Ich gehe immer mit ihm zur Schule.

2. Nästa nivå innebär en stereotyp dialog med samtidig anpassning av verbpersonerna: Vous regardez la télévision tous les soirs? — Oui, je la regarde tous les soirs; Vous écoutez la radio tous les soirs? — Oui, je l'écoute tous les soirs.

Gehst du jeden Tag mit Franz zur Schule? — Ja, ich gehe immer mit ihm.

3. Utöver detta kan tillkomma samtidig överflyttning till andra tempus: Vous avez regardé la télévision hier soir? — Non, mais je vais la regarder ce soir; Vous avez écouté la radio hier soir? — Non, mais je vais l'écouter ce soir.

Bist du heute mit Franz zur Schule gegangen? — Nein, er ist heute krank, aber morgen werde ich bestimmt wieder mit ihm gehen.

Hör- och talövningar

Talövningar

Med den målsättning som språkundervisningen i dag har är det nödvändigt att eleverna ges rikligt tillfälle att under lektionstid höra och tala det främmande språket. För att hör- och talövningarna skall bli effektiva måste de organiseras i en fast inlärningsgång.

Man skiljer på bundna och fria talövningar. Mellan dessa båda former finns övningar som kan karakteriseras som "halvfria". Det är viktigt att de olika arterna av övning hålls isär, eftersom de skiljer sig vad både mål och metod beträffar. De är emellertid båda nödvändiga och bör komplettera varandra under hela studietiden.

Bundna talövningar

För att de bundna övningarna skall få avsedd effekt bör de bedrivas intensivt i korta pass. Språklig korrekthet bör naturligtvis eftersträvas, eftersom det här rör sig om övningar med inriktning på form-system och syntax.

Den bundna övningen styrs i allmänhet av läraren eller lärarrösten i IS. När eleverna nått tillräck-

lig säkerhet, bör de emellertid även få öva med varandra parvis och i grupp. Parövningar och övningar i små grupper bör ha sin plats i klassrumsarbetet under båda gymnasieåren. I praktiken innebär det att eleverna, för det mesta två och två, med halvhöga röster aktiverar stoffet. Detta kan tillgå t ex så att en elev frågar, en annan svarar och en tredje kontrollerar i facit. Läraren går runt i klassen och hjälper till. Metoden har många fördelar. Den ger läraren en möjlighet att få alla elever aktiva samtidigt och hjälper den enskilde eleven att uppleva språket som meningsfullt.

De bundna övningarna avser i första hand att inöva och befästa språkliga strukturer samt att bygga upp elevens aktiva ordförråd. Därtill tjänar de som medel för intonations- och uttalsträning. Nedan exemplifieras några olika typer av enspråkig strukturinövning:

Repetition

A: Quel disque préférez-vous? Le disque de Bécaud ou le disque de Béart?

B: Le disque de Bécaud.

A: Fahren Sie mit dem Zug oder mit dem Auto?

B: Mit dem Auto.

Substitution

A: Monsieur Untel va à la gare. Et les enfants?

B: Ils vont à la gare.

A: Nous n'avons rien vu. Et les garçons?

B: Ils n'ont rien vu.

A: Im Januar fahre ich in die Schweiz.

B: Und Ihr Bruder (Ihre Brüder)?

A: Er fährt (Sie fahren) auch in die Schweiz.

Transformation

Övningen inleds oftast med en instruktion: Transformez sur ce modèle! eller Changez!

A: Voulez-vous me téléphoner! →

B: Téléphonez-moi!

Fråga — svar

Som mönster ges fråga—svar. Därpå följer parallellt konstruerade exempel.

A: Est-ce que je peux vous montrer les photos?

B: Oui, montrez-moi les photos!

A: Est-ce que je peux vous rendre la clé?

B: Oui, rendez-moi la clé!

De s k **Palmerska frågeserierna**, som finns exemplifierade i de flesta nybörjarsystem, och övningar med en grammatisk instruktion "Mettez au pluriel" etc är vanliga och användbara övningsformer. Mer "livsnära" situationsbetingade övningar är dock ofta att föredra. För att öva t ex **celui de, celle de** kan man ge en grammatisk instruktion: Sätt in rätt form av pronomenet! Företeelsen kan emellertid också övas genom fråga—svar, varvid man utgår från ett givet dialogmönster:

A: Tu as vu ma valise?

B: Non, mais j'ai vu celle de Jeanette.

A: Tu as vu mon parapluie?

B: Non, mais j'ai vu celui de Jeanette, etc

A: Vous restez?

B: Non, je pars.

A: M Duval reste?

B: Non, il part.

A: M Dupont est là?

B: Non, il est déjà parti.

A: Mme Dupont est là?

B: Non, elle est déjà partie.

Sedan flera olika strukturer övats, kan det vara lämpligt att sammanställa dem till bundna s k mikro-dialoger. Man ger en modell som eleverna sedan med en ny stimulus skall arbeta efter. Dialogerna övas parvis och sedan omväxlande av olika elever i hela klassen:

A: Vous prenez cette robe?

B: Laquelle?

A: Celle-ci.

B: Oui, je la prends.

A: Très bien, la voilà.

A: Vous prenez ces chaussures?

etc

En annan typ av bunden talövning förekommer i samband med den textnära utfrågningen. Den behandlas närmare i avsnittet Textbehandling s 188.

I dialogavsnitten i texterna finns ofta material som blir föremål för bunden grammatisk övning. En halvfri övningsform (se nästa avsnitt) kan därför vara att läraren bjuder ett sådant dialogavsnitt i indirekt tal. Eleverna har sedan att transformera detta till direkt tal och producerar således talspråk, dialogreplikerna. Detta görs med fördel som grupparbete. Eleverna kan i stort sett rätta själva genom att jämföra sin dialog med den som finns i texten.

Halvfria talövningar

Till de halvfria textbundna övningarna kan i första hand räknas de som är knutna till extensivlästa texter. Det kan därvid gälla att besvara frågor på det huvudsakliga i innehållet eller att göra en sammanfattning av detta. Hit hör också övningar i att besvara översiktliga frågor på intensivtexten avseende personer, miljöer och tid och övriga väsentliga sammanhang som är viktiga för en vidare förståelse av framställningen.

De flesta övriga halvfria övningarna utgår också från text. Att göra sammanhängande omskrivningar av ett textavsnitt, t ex från indirekt till direkt tal, från berättande text till dialog och tvärtom samt att framföra scener ur texten (med hjälp av stödord) och utforma intervjuer i direkt anslutning till textinnehållet hör till denna övningstyp.

Som underlag för halvfria talövningar tjänar också bilder (jfr Bildbeskrivning s 183).

Fria talövningar

Även fria talövningar kan ha sin utgångspunkt i något läst eller avlyssnat eller i en skissad situation. I sista hand skall de dock leda till att eleven själv-

ständig kan ge information och uttrycka känslor och åsikter. Det är emellertid nödvändigt att, trots uttrycket "fri" övning, läraren ger eleverna en ordentlig beredskap. Endast få elever klarar t ex av att oförberett delta i en diskussion kring ett givet ämne. De behöver hjälp med både utgångspunkt och riktlinjer för övningarna. Detta gäller för hela studietiden.

Några exempel på olika uppläggningar av fria talövningar:

a) Improvisation

Improvisationer kring personerna i en i klassen behandlad text.

Eleverna får spela små scener i vilka berättelsens personer uppträder i nya situationer. Läraren kan förändra fakta och förutsättningar i det givna materialet.

b) Diskussionsövning

Diskussion kring en skissad situation.

1. Eleverna ges en situation i vilken någon av huvudpersonerna tar ställning genom att handla på ett visst sätt. Diskussionsuppgiften formuleras därefter ungefär så här: Was würden Sie tun, wenn Sie Herr X (Frau Y, Fräulein Z, Dr K) wären? Warum? Sind auch Ihre Freunde derselben Meinung? Wenn nicht, hören Sie ihre Ansichten und diskutieren Sie für und wider.

Franska exempel: Qu'est-ce que vous feriez si vous étiez M X (Mme Y, Mlle Z)? Pourquoi? Est-ce que vos amis aussi sont de cet avis? Sinon, demandez-leur et discutez les pour et les contre.

(Det är tacksamt att ta upp konflikter av olika slag.)

2. Eleverna får höra eller läsa om en situation i vilken en person handlar på ett visst sätt. Diskussionsuppgiften formuleras så att eleverna får försöka ta ställning till **varför** personen i fråga handlade just på detta sätt. Således: Wie erklären Sie Herrn X:s Handlungsweise? (Comment expliquez-vous ce qu'a fait M X?) (De andra deltagarna uppmanas att inta en motsatt hållning, sedan den första diskussionsdeltagaren avgivit sin förklaring.)

3. Eleverna får höra eller läsa en starkt kontroversiell framställning i ett aktuellt ämne. De olika deltagarna i gruppen intar sedan medvetet utpräglat radikala resp konservativa attityder. Någon försöker inta en mellanställning.

Nödvändiga förutsättningar för dessa övningar är att eleverna har tillgång till ett basförråd av vanliga diskussionsfraser och ett stödjande ord- och frasförråd för resp diskussionstema.

c) Telefonövningar

Exempel (Övningen är avsedd att bedrivas i par): Eleverna får ett litet antal småannonser från en tidning, exempelvis några annonser under rubriken Köpa—sälja. Med varje annons följer en kort beskrivning av vem det är som satt in annonsen och **varför** han eller hon gjort det. I samband med detta beskrivs den presumptive köparen, som tänks ringa upp (= hans avsikter med att köpa just den varan jämte några karakteristika).

Ett basordförråd med telefonfraser är nödvändigt liksom ett antal ord och fraser som hör hemma kring respektive försäljningsobjekt.

d) Collage

Via uppläsning av klipp ur tidningar och tidskrifter och med hjälp av band, grammofon och arbetsprojektor ger eleverna en ljud- och bildkommentar till ett givet tema.

e) Inlevelseövning

Läraren ställer ett större antal frågor beträffande identiteten hos en tänkt person. Varje elev låter via dessa frågor en bestämd figur växa fram inom sig. Avsikten är att var och en skall försöka att identifiera sig med sin fantasimänniska. Därefter får eleverna berätta om sig själva.

Ett vidare steg är att läraren skissar en scen i vilken dessa framtänkta personer kan tänkas agera. Eleverna får sedan försöka att i sina nya identiteter improvisera samtal med varandra.

Exempel på frågor som läraren kan ställa i relativt snabb följd:

Bist du ein Mann oder eine Frau? Jung oder alt? Wie alt bist du? Wohnst du in der Stadt oder auf dem Lande? Hast du einen Beruf oder gehst du immer noch in die Schule? Oder bist du vielleicht pensioniert? Bist du jetzt besonders froh oder vielleicht besonders traurig zur Mute? Warum? Lebst du allein oder bist du verheiratet? Hast du Kinder? Wofür interessierst du dich am meisten? Wie gefällt dir die moderne Zeit? Warum? Wonach sehnst du dich am meisten? osv.

Franska exempel:

Vous êtes un homme ou une femme? Jeune ou vieux? Quel âge avez-vous? Vous habitez dans une ville ou à la campagne? Vous avez une activité professionnelle ou vous allez toujours à l'école? Vous êtes peut-être retraité? Vous êtes heureux maintenant ou vous avez peut-être des soucis? Pourquoi? Vous vivez seul ou vous êtes marié? Vous avez des enfants? A quoi vous intéressez-vous surtout? Que pensez-vous des temps modernes? Pourquoi? Qu'est-ce que vous aimeriez faire? etc.

Exempel på möjliga scener i vilka ett antal av de framtänkta personerna skulle kunna förekomma samtalande med varandra: en tågkupé, väntrummet hos en läkare, ett konditori, en tidningskiosk, en busshållplats.

En förutsättning för dessa övningar är att man arbetar i förhållandevis små grupper (3–5 personer) och att eleverna verkligen ges tid att komma in i sina roller.

Har eleverna inte tidigare sysslat med övningar av här antytt slag, bör läraren naturligtvis inte vänta sig för mycket av dem i början. Erfarenheten visar dock att eleverna även i språkundervisningen mycket gärna engagerar sig i dramatisk verksamhet och att sådan aktivitet i det långa loppet ger arbetet i klassrummet ökat liv och innehåll.

Vad rena diskussionsövningar beträffar fordrar dessa, som framhållits, att eleverna får en rimlig

beredskap för dem. De måste få ett material att ta ställning till och material att ta ställning med! Detta innebär att diskussionen bör utgå från en genomarbetad text eller en situation och att eleverna, förutom ett nödvändigt basförråd av vanliga diskussionsfraser, förfogar över ett stödande ord- och frasförråd som är väsentligt för respektive diskussionstema. Till detta bör komma ett antal frågor eller provocerande påståenden, avsedda att tillföra diskussionen bränsle. Det kan vara lämpligt att först låta eleverna en stund enskilt ta del av underlaget för diskussionen och att därpå låta dem arbeta i små grupper. Uppföljning kan så ske i helklass. En variant är att låta en representant för varje grupp ingå i en panel.

Muntlig framställning

Övningen av muntlig framställning syftar till att ge eleverna färdighet i att framträda med ett anförande inför publik. Läraren bör härvid inrikta elevens uppmärksamhet inte bara på det rent yttre uppträdandet utan även på vikten av att konkretisera framställningen med hjälp av illustrationer av olika slag, presenterade via tex arbetsprojektor eller bladdertavla.

Normalt bör endast kortare framträdanden på några minuter komma i fråga. Under alla förhållanden är det av vikt att det inte blir fråga om innantilläsning. Kraven bör vara så måttliga att eleven rör med att återge sitt stoff med hjälp av stolpar eller helt fritt. Åhörarna bör i möjligaste mån aktiveras. Det kan ske genom att den som framträder ger åhörarna sina stolpar eller ett antal frågor kring det aktuella ämnet att ha till hands under framställningen.

Skrivövningar

Skrivövningarna bör integreras i lektionsarbetet. Det är väsentligt att de direkt ansluter till det stoff som behandlas i klassen. Läraren bör bygga under mer sammanhängande skrivövningar och utveckla en klar gång från bundna till friare övningar.

Skrivövningar införs försiktigt i C-språket. Sedan eleverna blivit bekanta med ljud och skriftbild, kommer de första skrivövningarna in i form av avskrivning, svar på frågor på tavlan eller i skrivböcker, dictées, bundna skrivövningar på stoff som övats muntligt; så småningom utvecklas det hela till något mer sammanhängande skrivövningar, referat m m.

Skrivträningen bör vara allsidig. Här ges några exempel på olika former av skrivövningar.

Avskrivning

Avskrivning av text förekommer i begränsad omfattning i initialskedet av C-språksundervisningen.

Diktamensskrivning

Diktamensskrivning, dictée, har särskilt i franskundervisningen sin givna plats. I början arbetar man lämpligen med känd text, därefter byter man ut ett och annat element och kommer så småningom ge-

Därefter vidtar själva skrivövningen. Övningen kan underlättas genom att eleverna får nyckelord, fraser och ledfrågor.

Förvandlingsövning av sammanhängande text

Eleverna får skriva om en dialog till berättande form och vice versa, de får ändra från första till andra eller tredje person osv. Jämför ovan s 180 motsvarande talövning. Man kan t ex ge eleverna ett stycke i indirekt tal:

Madame Monnet veut partir pour l'Espagne. Monsieur ne veut pas. Il n'aime pas l'Espagne. Madame M lui demande d'expliquer pourquoi. Il donne mille raisons, mais enfin il ne sait pas. Madame répète qu'elle ne veut pas passer les vacances en Bretagne cette année. Elle préfère aller ailleurs, en Espagne. Etc...

Eleverna får därefter instruktionen: Ecrivez le dialogue. Detta är en halvfri skrivövning. Innehållet är i stort sett givet, och eleverna har att skriva om och göra formförändringar. Om eleverna utför övningen parvis, kan dialogen efter korrigeringsövning in och framföras inför kamraterna, eventuellt som ett fingerat telefonsamtal.

Resumé

Nära besläktad med föregående övningstyp är resumé eller sammanfattningsövning. Det gäller här för eleverna att i kortare form återge huvuddragen i ett längre textavsnitt. Eleverna skall härigenom träna sig i att ta fram väsentligheterna, att se huvuddragen. Att sammanfatta är en naturlig slutövning, så snart man genomarbetat ett textavsnitt. Den bör förekomma i båda årskurserna i både B- och C-språk.

Det är emellertid nödvändigt att eleverna får öva sig i hur resuméskrivning går till. Det kan exempelvis ske på följande vis. Sedan en text genomarbetats, instrueras eleverna att stryka under väsentliga delar av stoffet och därefter gruppvis göra en resumé förslagsvis motsvarande en fjärdedel eller en tredjedel av hela texten. Därefter skrivs ett par resuméer på tavlan, varpå elever och lärare gemensamt diskuterar igenom det hela för att se till att väsentliga delar kommit med, undersöka om något kan strykas, om det hela är logiskt, väl avvägt osv. På så sätt kan man komma fram till ett lämpligt mönster.

Reproduktion

Reproduktion kan betraktas som en friare form av dictée. Eleverna skall reproducera större delen av stoffet. Den är alltså till sin karaktär mer bunden än resuméskrivningen. Reproduktionen kan bedrivas på följande sätt. Läraren (eller bandet) läser upp den text som skall reproduceras. Under avlyssningen antecknar eleverna stödord och nyckelfraser. Att göra och disponera stödanteckningar är en studieteknisk färdighet. På grundval av sina stolpar skriver eleverna sedan ned reproduktionen.

Meddelanden och brev

Meddelanden och brev är den kanske viktigaste formen av skriftlig framställning. Den bör övas un-

der båda åren i B-språk och under andra året i C-språk. Eleverna bör erhålla instruktioner i elementär brevskrivning. Det är viktigt att dessa skrivövningar integreras i lärogången som helhet. Har man exempelvis övat villkorliga satsfogningar, bör brevskrivningsövning i anslutning här till ge anledning till användning av sådan uttrycksform.

Brevskrivningen måste bli relativt hårt styrd. Eleverna får i uppgift att skriva vykort, utarbeta förfrågningar, svara på brev mm kring vardagliga frågeställningar. Eleverna bör på samtliga linjer göras förtrogna med de vanligaste brevtyperna och lära sig datering samt hälsnings-, inlednings- och avslutningsfraser.

Uppsatsskrivning

Uppsatsskrivning bör liksom annan skrivövning förberedas väl. En styrd uppsatsskrivning har många fördelar. Den gör det möjligt för även icke fantasi-begåvade elever att komma till sin rätt, och den reducerar risken att eleverna skriver ner alltför många språkligt felaktiga formuleringar. Styrningen kommer mer eller mindre av sig själv, om temat ansluter till sådant språkligt stoff som man arbetat med i klassen. Den kan ta sig uttryck i mer eller mindre detaljerade anvisningar om innehållet, en given inledning, nyckelord och fraser eller en inledande talövning, gärna anknuten till någon bild. Det är särskilt viktigt att åtminstone de första övningarna görs hårt styrda. Så småningom kan eleverna även få pröva på friare uppsatsskrivning. Det är ofta lämpligt att ge skilda ämnen åt olika elevgrupper. Den fria uppsatsskrivningen kan sålunda användas i individualiserande syfte. Ofta kan den ges som alternativ till annan skrivövningsform.

Uppsatsskrivningen måste tränas systematiskt. Detta sker t ex genom att läraren då och då överför några avsnitt ur elevuppsatser på transparang och med eleverna diskuterar igenom dem.

Uppsatsskrivningarna bör i normala fall ej utsträckas utöver en lektionstimme.

Läraren bör söka utarbeta rättningsmetoder som är så arbetsbesparande som möjligt. Rättningen kan ofta inskränkas till sådant som eleverna ej kan rätta själva. Övrigt kan bara markeras som felaktigt genom understrykning. Läraren bör ta in några stickprov för att se att rättningen fungerar.

Om alla skrivövningar gäller att de bör vara relativt korta, då de ju normalt utgör bara ett moment bland många i lektionsgången.

Grammatik

Den grammatiska studiegången bör i huvudsak vara koncentrisk. Dels behandlas nya grammatiska moment, dels reaktiveras kontinuerligt tidigare behandlade moment i nya kombinationer och situationer. Det språkstoff som tas upp till aktiv inövning är sådant som eleverna beräknas använda för muntlig och skriftlig produktion. Vid urvalet av strukturer som skall studeras med sikte på aktiv behärskning bör största hänsyn tas till deras frekvens. En grovplanering av läsårets grammatikkurs är ett gott stöd i undervisningen.

Inlärnin g av grammatiska företeelser sker genom systematiska bundna muntliga och skriftliga övningar, ofta med utgångspunkt i tal och text (se s 179 ff och s 182 ff). Denna inövning har till syfte att ge eleverna språkstoff som skall kunna aktiveras spontant i skilda situationer. Då det gäller företeelser som ständigt återkommer vid produktion på språket, bör en hög grad av automatisering eftersträvas. Riklig övning på det främmande språket är därför nödvändig. Det är viktigt att övningarna är i tid begränsade och frekventa och att de förs i ett naturligt tempo. Varje ny delövning bör avse endast en företeelse. Övningen stöds lämpligen av utgångsexempel och/eller illustration på tavlan, blädderblock eller transparang.

Även om de bundna övningarna syftar till precis prestation och automatisering, torde de ha föga inlärnin gseffekt, om inte eleven förstår språkstoffet och är medveten om vad övningen syftar till. Övning och insikt kompletterar varandra.

Övningen kan ta sin utgångspunkt i ett exempel på det främmande språket. Företeelsen övas och befasts. De slutsatser och regler som bedöms nödvändiga ges. Ofta kan eleverna själva formulera kommentaren. Särskilt vad gäller stoff för aktiv behärskning bör understrykas att en regel aldrig kan ersätta exempel och övning, men väl ofta komplettera dessa. När det gäller kommentarer, slutsatser och regler används modersmålet, då klarheten kräver detta.

Elevernas förmåga att praktiskt och teoretiskt tillgodogöra sig en regel eller en kommentar kan variera mycket. Lärarens strävan bör vara att utan dogmatiskt fasthållande vid ett enda förklaringsätt se till att varje elev så långt möjligt erhåller den art av språkbeskrivning och når den grad av insikt han är betjänt av.

Exempel på inövning av ett grammatiskt moment i franska

Övningen gäller **qu'est-ce qui, qu'est-ce que, ce qui, ce que**. I texten förekommer *Je vous demande ce qui vous intéresse* och *Qu'est-ce que vous prenez?*

Läraren skriver upp på tavlan: *Qu'est-ce que vous prenez?* och *Je vous demande ce que vous prenez.*

L: *Là vous voyez deux exemples. Vous les comprenez?*

E: *Oui, madame.*

L: *Il y a une question directe et une question indirecte. La question directe, c'est quel exemple?*

E: *Qu'est-ce que vous prenez?*

L: *Maintenant vous faites les questions indirectes. Voici le modèle.*

(Skriver på tavlan:)

Qu'est-ce que vous prenez?

Pardon, monsieur!

Je vous demande ce que vous prenez.

Répétez, toute la classe! ... (Körläsning)

De första exemplen tas muntligt med hela klassen.

L: Qu'est-ce que vous regardez?

E 1: Qu'est-ce que vous regardez?

E 2: Pardon?

E 1: Je vous demande ce que vous regardez.

L: Qu'est-ce que vous voyez (achetez, voulez, aimez)? osv

Efter några exempel frågar läraren: Qu'est-ce qu'il y a à observer? Är eleverna då vana att svara på franska, kan man få svaret: Dans la question directe on dit « qu'est-ce que » et dans la question indirecte on dit « ce que ». Annars arbetar man bäst med svenska: "I direkt fråga står qu'est-ce que i betydelsen vad och i indirekt etc... Satsdel? Akkusativobjekt".

Därefter fortsätts övningen. Så småningom varieras den.

Qu'est-ce que tu prends?

Pardon?

Je te demande ce que tu prends?

Det hela fixeras med ytterligare 4—5 exempel. I nästa led skrivs på tavlan:

Qu'est-ce qui vous manque?

Pardon?

Je vous demande ce qui vous manque?

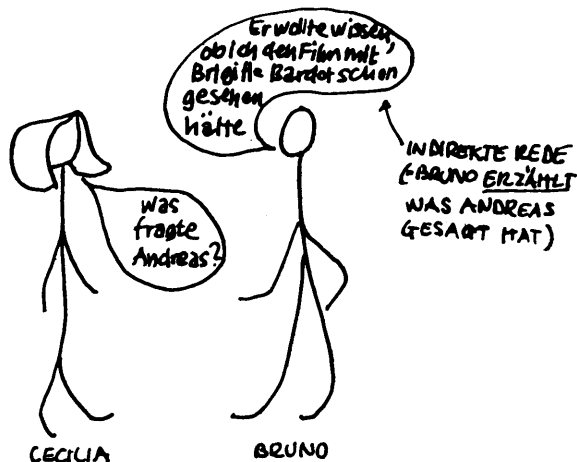
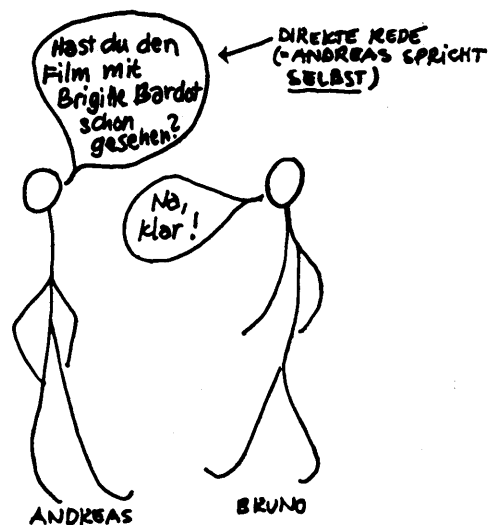
Övningen sker på samma sätt som i det föregående:

Qu'est-ce qui vous intéresse (plaît, gêne)? osv

När detta är övat och man har konstaterat vad pronomenet heter och att det här gäller subjekt, så övar man vidare och befäster det hela.

Som tredje led ställer man de båda varianterna mot varandra och läraren blandar exemplen. Den taktik som läraren använder är alltså att först isolera och sedan blanda typerna.

Eleverna kan därefter få parallelexempel att arbeta med på egen hand och därvid själva analysera om det rör sig om subjekt eller objekt (sujet — objet).

Exempel på inövning av ett grammatiskt moment i tyska

Övningen avser användning av konjunktiv i indirekt tal.

Läraren presenterar streckgubbarna och deras repliker i pratbubblor enligt teckningen. Pilarna med förklaringar finns dock inte med från början. Presentationen kan ske på svarta tavlan eller på blädderblock, på transparang eller på stencil, som samtliga elever fått.

Behärskning

Vill man att eleverna skall kunna producera detta muntligt, är det lämpligt att gå stegvis fram i korta pass under ett antal lektioner. Förutsättningen bör vara, att eleverna tidigare fått insikt enligt t ex det förslag, som här givits. De olika stegen i inläringen skulle då kunna vara:

- 1 Samtliga exempel dras snabbt med körträning.
- 2 Frågor på de enskilda replikerna till enskilda elever + viss körträning.
- 3 Eleverna får stencil och facit (alternativt att övningen finns i övningsboken) och tränar in det hela tre och tre i roller.
- 4 Eventuell skriftlig uppföljning i form av hemuppgift och senare som del av diagnostiskt prov på ett större kursavsnitt.
- 5 Läraren försöker hålla kunskaperna aktuella, genom att ibland under lektionerna, sedan någon elev frågat något eller sagt någon kortare replik, kasta ut frågorna „Was fragte er?“ respektive „Was sagte er (sie)?“ till de övriga i avdelningen.

En sådan behärskning av detta ganska svåra moment kan sannolikt nås av relativt många elever mot slutet av den andra årskursen.

L: Andreas und Bruno sprechen miteinander. Was fragt Andreas? (pekar på Andreas pratbubbla i den första teckningen).

E: Hast du den Film mit Brigitte Bardot schon gesehen? (Körtränas)

L: Ja, und Bruno hat den Film gesehen. Was antwortet er?

E: Na, klar! (Körtränas)

L: Cecilia steht im Hintergrund und hört, dass Andreas etwas fragt. Andreas verabschiedet sich, und Cecilia tritt an Bruno heran. Was sagt sie? (pekar på Cecilians pratbubbla i den andra teckningen).

E: Was fragte Andreas? (Körtränas)

L: Ja, sie hatte das ja nicht gehört. Was antwortet Bruno?

E: Er antwortet: Er wollte wissen, ob ich den Film mit Brigitte Bardot schon gesehen hätte. (Körtränas)

L: Andreas wollte noch mehr über den Film wissen und stellte andere Fragen. (Dessa frågor och svar får eleverna se snabbt växa fram på tavlan eller blädderblocket eller — bättre — de får dem "avmaskade" på en transparang eller har dem på en stencil framför sig.)

Wir können uns die folgenden Situationen vorstellen:

Andreas: Bist du mit Cecilia im Kino gewesen?

Bruno: Na, klar!

L: Und dann ein wenig später:

Cecilia: Was fragte Andreas?

Bruno: Er wollte wissen, ob ich mit dir im Kino gewesen wäre.

L: Und nun eine andere natürliche Frage von Andreas:

A: Ist es ein guter Film?

B: Na, klar!

C: Was fragte Andreas?

B: Er wollte wissen, ob es ein guter Film wäre.

L: Brigitte Bardot singt ja auch dann und wann in ihren Filmen. Andreas fragt also:

A: Singt Brigitte im Film?

B: Na, klar!

C: Was fragte Andreas?

B: Er wollte wissen, ob Brigitte im Film sänge.

L: Anderas will natürlich den Film selbst sehen. Diese Woche hat er aber keine Zeit. Was fragt er deshalb?

A: Läuft der Film auch nächste Woche?

B: Na, klar!

C: Was fragte Andreas?

B: Er wollte wissen, ob der Film auch nächste Woche lief.

Insikt

Efter denna genomgång blir företeelsen föremål för iakttagelse och samtal, som leder till insikt. Under detta samtal kan läraren göra förtydliganden genom pilar och förklaringar i utgångssituationens exempel (se teckningen). Den insikt eleverna fått på detta sätt befästs genom att läraren i kommande texter då och då tar upp konstruktionen. På så sätt har eleverna fått insikt i konjunktivens funktion i indirekt tal och lärt sig känna igen en del konjunktivformer. De behärskar emellertid inte företeelsen för muntlig produktion. Kan man i den första årskursen nå denna insikt är dock mycket vunnit för ett fortsatt aktivare arbete i den andra.

Textbehandling

Olika läsarter

Från grundskolan är eleverna förtrogna med de båda huvudtyperna av textläsning, den **intensiva** resp den **extensiva** läsningen. I gymnasieskolan bör en gradvis förskjutning mot en större andel av extensiv textmassa eftersträvas.

Intensivtexternas studieteknik

Det är viktigt att **studietekniken** i anslutning till textläsning uppmärksammas. Målet för de studietekniska övningarna kring **intensivtexterna** är att eleverna skall kunna

a) "textnära" besvara detaljfrågor ("inlärningsfrågor") med utgångspunkt i textens formuleringar samt i viss mån själva formulera sådana frågor.

Detaljfrågor är eleverna vana vid att besvara från arbetet i grundskolan. I allmänhet finns redan i läromedlen ett stort antal frågor av denna typ. Det kan vara lämpligt att börja övningarna med en genomgång av en sådan text med färdigställt "frågebatteri". Därefter kan eleverna själva öva sig i att ställa frågor på en inte redan frågeansluten text och uppmärksamma hur sådana frågor mycket nära ansluter sig till textens formuleringar. Att arbeta på detta sätt tjänar ett dubbelt syfte: förutom att eleverna lär sig själva frågetekniken (och därmed övar frågeorden), skaffar de sig en forskande inställning till texten. De lär sig med andra ord att ta ställning till vad texten verkligen handlar om.

b) besvara och själva så långt möjligt formulera övergripande frågor ("helhetsfrågor") på textavsnittet i dess helhet. Sådana frågor avser i allmänhet personer, miljö och tid. Att ställa övergripande frågor på ett stycke intensivtext kan ses som en förövning på ett lätt överskådligt material till den mer omfattande uppgiften att ställa sådana frågor på extensivtext.

c) skriva ned ett antal "stördord", lämpliga att utgöra ledning för en muntlig eller skriftlig sammanfattning av texten med slutna bok. Som framhållits under avsnittet Hör- och talövningar bör eleverna bli medvetna om att slutsteget vid behandlingen av en intensivtext består i att man lär sig att sammanfatta återge dess innehåll.

d) aktivt redovisa understrukna ord och fraser tillhörande det centrala ordförrådet.

Det är av vikt att eleverna får hjälp med att systematiskt bygga upp sitt ordförråd. Läraren bör för eleverna klargöra skillnaden mellan sådana ord och uttryck som hör hemma i det tal (och den skrift) de skall kunna producera själva och sådana som tillhör den passiva sektorn.

e) aktivt redovisa den eller de strukturer som vid genomgången understrukits. Detta innebär att eleverna, förutom att de skall kunna aktivera strukturen genom att text besvara en fråga, skall kunna belysa den ytterligare genom parallelexempel samt i förekommande fall även skall kunna sammanfatta det hela i en kommentar eller regel (se avsnittet Grammatik s 184).

Extensivtexternas studieteknik

Målet för de studietekniska övningarna kring **extensivtexter** är att eleverna skall kunna

a) läsa texten relativt snabbt utan att nödvändigtvis behöva fullständigt förstå varje enskildhet i den.

Innebörden av begreppet extensiv läsning måste nog klargöras för eleverna. De bör inse att denna typ av läsning i själva verket är den normala efter skolstadiet. Det viktigaste är inte att nödvändigtvis

förstå varje enskilt ord och uttryck utan att genom läsningen kunna skaffa sig information i stort eller, om det rör sig om sk upplevelseläsning, i stora drag kunna följa händelseförloppet i berättelsen.

b) markera sådana ord och uttryck som de inte förstår och vilkas betydelse är central för textsammanhanget i stort.

c) vid arbete med okommenterad text använda ordbok och andra uppslagsverk för att ta reda på betydelsen av förståelsen av innehållet i stort väsentliga ord och uttryck. Det är realistiskt att i första hand lära eleverna att använda vanliga tvåspråkiga ordböcker för skolbruk. Även övningar med enspråkiga hjälpmedel bör emellertid förekomma.

d) markera sådana ord och uttryck som kan betecknas som nyckelord och -fraser för en sammanfattning av textinnehållet i stort. Eleverna bör övas i att uppfatta vad som är kärnan i varje enskilt avsnitt av en längre framställning. Ett sätt att uppöva känslan härför är att läraren går igenom den aktuella texten bit för bit och ställer en eller ett par frågor på varje sådant avsnitt. Eleverna söker svaren i formuleringar i texten och stryker under dessa. Tagna i en följd kommer de understrukna meningarna att ge huvuddragen i framställningen.

e) återberätta extensivtexten i stora drag med hjälp av dessa nyckelord.

Det är av stor betydelse för elevernas allmänna inställning till och deras förståelse för extensivläsningen som läsart att läraren ser till att ett återberättande av en sådan text verkligen blir just en sammanfattning i stora drag. När eleven preparerar sig för en sådan uppgift, skall han således endast undantagsvis gå utanför den linje i framställningen som han kan följa genom att använda nyckelorden och nyckeluttrycken.

f) besvara (och i viss omfattning själva ställa) övergripande frågor avseende framställningen i dess helhet. Eleverna skall lära sig att överblicka textinnehållet genom att ställa okomplicerade och "raka" frågor avseende personer, miljö och tid. Mer komplicerade frågor ("problemfrågor", "för djupningsfrågor") kan läraren själv ställa till mer avancerade elever.

Lokaliseringsläsning och stilförvandling

Förutom intensivläsning och extensivläsning kan i gymnasieskolan förekomma sk lokaliseringläsning och läsning av texter som bildar underlag för övningar i stilförvandling. Båda dessa aktiviteter kräver sin speciella studieteknik.

Lokaliseringsläsningens studieteknik

Målet för de studietekniska övningarna i lokaliseringläsning är att eleverna skall kunna snabbt orientera sig i en okänd text och där finna vissa efterlysta fakta.

En metod att träna eleverna i lokaliseringläsning är att ge dem texter med anslutande frågor, vilkas svar får sökas i texten under en i förväg bestämd kortare tid. Genom upprepade sådana övningar kan eleverna träna upp både snabbhet och säkerhet.

En variant är att till texten knyta ett antal **påståenden**, vilkas sanningshalt eleverna, likaledes tidsbegränsat, får ta ställning till genom att ögna igenom texten i fråga.

Stilförvandlingens studieteknik

Målet för de studietekniska övningarna i **stilförvandling** är att eleverna skall kunna

a) "bryta ned" en utpräglad skriftspråkig framställning till mer talspråkiga vändningar med avseende på både ordförråd och syntax.

b) markera de huvudsakliga punkterna i denna nya version och skriva ned dem i form av stolpar i och för ett muntligt anförande. Eleverna praktiserar här vad de lärt sig i samband med extensivläsningens studieteknik.

c) hålla ett anförande med hjälp av dessa stolpar. (Jfr avsnittet Muntlig framställning s 182.)

Varken tiden eller elevernas beredskap tillåter i allmänhet stilförvandlingsövningar i årskurs 1 av B-språken. De hör hemma i slutet av den tvååriga lärogången.

Preparation av text som läses intensivt

Texter som bildar underlag för elevernas färdighetsträning bör prepareras noggrant i skolan under lärarens ledning. Gången vid en preparation av intensivtext kan se ut som följer. (Naturligtvis finns möjligheter till åtskilliga variationer.)

a) Lärarutspel

Med lärarutspel förstås den första presentationen av texten för eleverna. Momentet kan t ex gå till så att läraren berättar vad som står i den nya texten. En fördel är om han därvid kan konkretisera sin framställning med hjälp av teckningar. Med jämna mellanrum gör han avbrott och ställer frågor kring det han just sagt. Accentuerar han redan under detta moment det som han vill att eleverna skall behärska aktivt, inriktas dessas uppmärksamhet från början på det som är viktigt. För att ytterligare framhäva väsentligheterna gör läraren anteckningar på tavlan och låter eleverna då och då körträna under preparationen.

Alla dessa åtgärder sammantagna gör textgenomgången dialogisk och därmed aktiv. Den blir för eleverna ett led i träningen att förstå obekanta sammanhang genom samtal på språket.

b) Avlyssning

Sedan läraren bit för bit öppnat texten för eleverna och samtidigt gett dem en inledande övning på det nya stoffet, får de ett helhetsintryck genom att avlyssna texten från början till slut. Detta kan ske via band, men har läraren god förmåga att läsa uttrycksfullt och engagerat, kan han genom att själv läsa upp texten ofta skapa större möjligheter hos eleverna att leva sig in i stoffet.

c) Tyst läsning

Eleverna har nu fått en god beredskap att själva ta itu med texten och läsa den tyst. Denna läsning är ett led i strävan att ge eleverna allt större förtro-

genhet med textinnehållet. Efter en sådan genomläsning (som också innebär användning av ordlistan) är eleverna mogna för en förberedande utfrågning av texten.

d) Förberedande utfrågning

Under detta moment är det lämpligt att läraren låter eleverna i sina böcker stryka under ord, fraser och grammatiska strukturer som skall behärskas aktivt.

e) Bunden övning

Företeelsen i fråga övas med utgångspunkt i en mönstersats från texten på det sätt som angivits ovan i avsnittet Grammatik s 184. Läraren kan naturligtvis även presentera och öva någon struktur som han själv bedömer som viktigare att aktivera just vid detta tillfälle än någon som återfinns i den aktuella texten.

f) Information om redovisningen

Till preparationen hör också att läraren undanröjer eventuella oklarheter om syftet med uppgiften och kraven inför redovisningen av den. Det är viktigt för stadgan i lärogången att eleverna alltid klart vet hur hemuppgifterna skall bearbetas.

Redovisning av intensivläst text

Redovisningen av en intensivläst text kan se ut på följande sätt:

a) Avlyssning

Det kan vara lämpligt att läraren först ger eleverna tillfälle att avlyssna texten. På detta sätt kommer de in i språket. I synnerhet bör läraren praktisera denna metod, om han låter förhöret av läxan bli första moment av lektionen. I så fall har förfarandet inte minst en psykologisk effekt. Elevernas vardag präglas ju av att de från timme till timme är tvungna att ställa om sig till nya ämnen.

b) Utfrågning med slutna böcker

Den utfrågning det här gäller är den "textnära" som nämnts tidigare (ovan s 188).

Det är viktigt att läraren skiljer på å ena sidan utfrågning av innehållet i texten och sammanfattning av denna och å den andra sidan övning av rent språkliga fenomen som man behandlat vid preparationen.

c) Sammanfattning med stödord

Det är att räkna med att eleverna till att börja med har svårigheter med att göra sammanfattningar. De upplever det som arbetsamt att på ett främmande språk redogöra för ett större sammanhang. Det kan därför vara lämpligt att i början läraren själv och duktiga elever får ge mönster för hur det hela bör te sig.

De vanligaste metoderna att hjälpa eleverna till att göra sammanfattningar är att låta dem utgå från svaren på inlärningsfrågorna, att ge dem ett antal stödord och stödfraser att associera fram sammanhangen med eller att ge dem hjälp i form av bild som illustrerar händelseförloppet. Sammanfattningsövningar kan med fördel bedrivas i par.

d) Ord- och strukturövning

Strukturen reaktiveras i det sammanhang i vilken den preparerats. Övningen kan senare bedrivas eleverna emellan som parövning (eller genomgås i IS).

Reaktivering av intensivläst text

Det är i första hand två moment som läraren bör inrikta sig på att reaktivera ytterligare, nämligen **sammanfattningen** av den intensivlästa texten och **strukturträningen**. Detta sker lämpligen vid ett tredje lektionstillfälle i nära anslutning till redovisningen. Eleverna bör då så vitt möjligt öva stoffet i par eller i grupp.

Preparation av text som läses extensivt

Ovan har givits förslag till hur den studietekniska träningen kring extensivtexter kan bedrivas. Ett av de viktigaste leden i en sådan träning är (jfr s 00 moment d) att söka ge eleverna den rätta känslan för vad som är centralt i varje avsnitt av extensivtexten. Även sedan eleverna genom studietekniska övningar fått ett grepp om detta, bör läraren ge råd och anvisningar om hur texten bör studeras.

Exempel på behandling av intensivläst text i franska

Nedan ges ett exempel på behandling av intensivtext.

Stadium: B-språk särskild kurs från vårterminen i årskurs 1 och uppåt.

Texten:

Partir « au pair » dans une famille à l'étranger, c'est la solution idéale. Cependant, dans 80 % des cas, le séjour « au pair » finit mal. Pourquoi? Anne Claude a connu cette expérience. Elle vous raconte son aventure.

J'avais trouvé « ma » famille par une agence anglaise très connue. Cela avait l'air parfait: trois enfants, une grande maison confortable dans un quartier élégant de Londres, quelques heures de travail seulement par jour, deux livres d'argent de poche par semaine, c'est à dire vingt-cinq francs. C'était mon premier « job » et j'étais enchantée! Mais quand je suis arrivée, j'ai été déçue! Les enfants avaient plus de quatorze ans. Ils avaient besoin de moi seulement pour faire leur lit et ne me parlaient presque jamais. La maison avait dix chambres, chacune avec une salle de bain. Je devais nettoyer tout cela chaque jour. Il fallait aussi faire la vaisselle, laver le linge, faire la cuisine et passer l'aspirateur, naturellement! Après le petit déjeuner, j'étais toute seule jusqu'à quatre heures de l'après-midi, puisque toute la famille travaillait jusqu'à cette heure-là...

1. Lärarutspel

L: Pour apprendre à bien parler le français, le mieux c'est d'aller en France vivre avec une famille française. Mais souvent il y a un problème:

l'argent. Le voyage coûte cher, vivre coûte cher aussi. Il y a une solution au problème de l'argent. Je vais vous expliquer quelle est la solution de ce problème. Une solution, qu'est-ce que c'est? (skriva på tavlan)

E: Lösning.

L: C'est ça. Et maintenant, savez-vous comment on peut aller vivre chez une famille française (ou anglaise, ou allemande) sans rien payer?

E: On peut travailler dans la famille.

L: Oui, on peut travailler « au pair ». C'est à dire, on travaille et la famille vous donne la chambre, les repas (le déjeuner, le dîner) et un peu d'argent de poche (qu'est-ce que c'est, l'argent de poche?)

E: Fickpengar.

L: Quelle sorte de travail, vous croyez?

E: Faire la cuisine, garder les enfants.

L: C'est ça. Où est-ce qu'on va travailler au pair? Vous allez en France, en Angleterre, c'est à dire, à l'étranger. Vous allez en Allemagne. Où allez-vous alors?

E: Je vais à l'étranger.

L: Répétez tous: à l'étranger (skriva på tavlan...). Bon. Quand on a fait un séjour, en vistelse, (skriva på tavlan) à l'étranger, on fait beaucoup d'expériences (skriva på tavlan, jämför med engelska, frågar efter betydelsen). Maintenant je vais vous parler d'une jeune fille qui s'appelle Anne Claude et qui a fait cette expérience. Quelle expérience?

E: Elle a travaillé au pair.

L: Oui. Elle a travaillé au pair en Angleterre, à Londres. Elle avait trouvé une famille par une agence anglaise (skriva une agence); une agence, c'est un bureau (répétez: une agence). Comment est-ce qu'Anne Claude a trouvé l'adresse de sa famille?

E: Par une agence.

L: C'était dans quel pays?

E: En Angleterre.

L: Dans quelle ville?

E: A Londres.

L: Voici ce que l'agence avait dit de cette famille: elle avait trois enfants, elle habitait dans une grande maison confortable, dans un quartier élégant de Londres. Comment était donc la maison?

E: Elle était confortable.

L: Est-ce qu'il y avait des enfants?

E: Oui, il y avait trois enfants.

L: Et comment était le quartier?

E: Il était élégant.

L: Bon. Quand on est au pair, est-ce qu'on est payé?

E: Oui. On a de l'argent de poche.

L: C'est ça: de l'argent de poche (répétez tous). Anne Claude avait deux livres d'argent de poche

par semaine. Une livre, c'est vingt shillings. Une livre, c'est 12 francs 50 ou 12 couronnes. Combien de francs par semaine avait Anne Claude?

E: 24 ou 25 francs.

L: Anne Claude devait travailler quelques heures par jour. Combien de travail avait-elle?

E: Quelques heures par jour.

L: Oui. Ça avait l'air très bien, n'est-ce pas? (traduisez: ça avait l'air très bien... Répétez tous [skriva på tavlan])... Et Anne Claude était très contente: elle était enchantée (skriva på tavlan). Mais quand elle est arrivée, elle a été déçue. (Vad hände när hon kom dit?)

E: ???

L: Elle a été déçue, hon blev besviken (skriva **déçu[e]** på tavlan; répétez tous). Je vais vous dire pourquoi... On avait dit que la famille était bien, mais ce n'était pas tout à fait vrai.

Resten av texten refereras i förenklad form av läraren. Han förklarar nettoyage, laver le linge, passer l'aspirateur.

L: Maintenant, lisez le texte vous-mêmes, page 00 dans vos livres.

2. Innehållsfrågor

(öppen bok, vid redovisningen slutet bok)

1. Qu'est-ce qu'Anne Claude a fait?

2. Comment avait-elle trouvé « sa » famille?

3. Selon l'agence, comment était la famille? a) Combien d'enfants? b) Quel genre de maison? c) Comment la maison était-elle située? d) Combien de travail y avait-il? e) Combien était-on payé?

4. Avant de partir, que pensait Anne Claude de ce « job »?

5. Arrivée à Londres, quelle a été son impression?

6. Pourquoi? a) Quel âge avaient les enfants? b) Quels étaient les rapports d'Anne Claude avec les enfants de la famille? c) Qu'est-ce qu'Anne Claude devait faire tous les jours? d) Comment passait-elle les après-midi? e) Pourquoi?

3. Ytterligare metoder att redovisa innehållet är tänkbara och bör användas för att individualisera arbetet och ge omväxling: en eller två säkra elever kan ge ett innehållsreferat, en elev kan "intervjua" en kamrat, helst med färdiga eller av läraren kontrollerade frågor, en del av texten kan omskrivas till tredje person osv.

Stödord för elevernas referat:

travailler au pair — solution — le séjour finit mal — raconter — une aventure — trouver sa famille — une agence — avoir l'air parfait — enfants — maison confortable — quartier élégant — quelques heures de travail — argent de poche — enchantée — déçue — plus de quatorze ans — avoir besoin — faire le lit — chambres — salle de bains — nettoyer chaque jour — il faut, il fallait nettoyer — faire la vaisselle, la cuisine — laver le linge — passer l'aspirateur — toute seule — la famille travaillait.

4. Grammatikövning

Grammatikövningen kan på det aktuella stadiet samlas kring ett par moment, exempelvis övning av *connaitre* och *devoir*.

Exempel på behandling av intensivläst text i tyska

Stadium: ht i årskurs 1, B-språk
Texten:

Es geschah in der U-Bahn

Es war an einem heissen Julitag. Ein älterer Herr ging in die U-Bahn, um etwas Schatten zu suchen. Vor dem Fahrkartenschalter sah er zwei sonnengebrannte Kinder stehen, einen Jungen und ein Mädchen. Sie kauften zwei Fahrkarten. Das Mädchen trug ein weisses Kleidchen und braune Sandalen. Der Junge hatte ein Campinghemd und kurze Hosen an. Seine nackten Füsse waren staubbedeckt. Der Mann folgte ihnen, um etwas zu erfahren, was er vielleicht für eine Kurzgeschichte für Kinder verwenden könnte.

An der Sperre sass eine dicke Frau. Die Kinder zeigten ihr die Fahrkarten zur Kontrolle vor. Die Frau wollte gerade die Karten knipsen, als sie sich plötzlich zu dem Mädchen wandte und sagte: „Du kannst durchgehen, aber du, mein Sohn, musst hierbleiben.“ „Aber warum?“ fragte der Junge überrascht. „Weil du barfuss bist und weil es verboten ist, so die Rolltreppe zu betreten. Es könnte gleich ein Unglück geschehen.“ „Lassen Sie ihn bitte durch“, bat das Mädchen. „Er ist ja gewöhnt, barfuss zu gehen.“ „Das ist möglich“, antwortete die Frau. „Aber er darf nicht barfuss auf die Rolltreppe gehen. Tritt jetzt zur Seite und steh den anderen Fahrgästen nicht im Wege!“ Die Kinder gingen zur Seite um zu beraten, was zu tun sei. Nach einer Weile kamen sie zu einem Entschluss. Das Mädchen winkte dem Jungen mit der Hand und ging zur Rolltreppe. Sie fuhr mit der Rolltreppe nach unten. Dann zog sie ihre Sandalen aus und stellte sie auf die Treppe, die nach oben führte. Die Sandalen standen allein auf einer Stufe. Das umgab sie mit einem Glanz von besonderer Wichtigkeit. Die anderen Fahrgäste wichen ihnen sogar aus. Schliesslich erreichten die Sandalen den Jungen, der am oberen Ende der Treppe stand. Er hob sie auf und zog sie an. „Sei vorsichtig und zerreisse sie nicht!“ rief die dicke Frau. Aber der Junge hörte sie nicht, er war schon auf dem Wege zu seiner Freundin.

1. Lärarutspel

L: Ich werde Ihnen eine kleine Geschichte erzählen, die sich an einem heissen Julitag in der U-Bahn abspielte. Wo befanden sich also die Leute, die wir hier auf dem Bild sehen? (pekar på bild 1).

E: Sie waren in der U-Bahn.

L: Ja, und wie war das Wetter?

E: Es war heiss.

L: Stimmt, besonders auf den Strassen. In der U-Bahn gab es aber Schatten. Deshalb ging der Herr da (pekar) in die U-Bahn. Er ging in die U-Bahn, um etwas Schatten zu suchen. Warum ging er also in die U-Bahn?

E: Er ging in die U-Bahn, um etwas Schatten zu suchen.

L: Ja, und alle! (Uttrycket körtränas och läraren skriver upp det på tavlan.)

Dann sah er plötzlich zwei Kinder. Sie standen vor dem Fahrkartenschalter. Was machten die Kinder da vor dem Fahrkartenschalter, glauben Sie?

E: Sie kauften Fahrkarten.

L: Eben, sie wollten offenbar mit der Bahn fahren. Sehen wir uns nun mal die beiden an! Was hatte das Mädchen an? Einen Mantel?

E: Nein, sie hatte ein Kleid an.

L: Ja, ein ganz kleines Kleid sogar. Ein weisses. Ein weisses Kleidchen könnte man auch sagen. Was hatte sie an den Füssen?

E: Sandalen.

L: Weisse Sandalen?

E: Nein, graue oder vielleicht braune.

L: Sie waren braun. Was hatte sie also an?

E: Sie hatte braune Sandalen an.

L: Und? (Pekar på flickans klänning.)

E: Ein weisses Kleidchen.

L: Sie hatte braune Sandalen und ein weisses Kleidchen an. Alle, bitte! (Körträning av uttrycket.)

L: Der Junge aber hatte keine Schuhe an. Er war barfuss. Seine Füsse waren nackt. Wie werden die Füsse wenn man an einem heissen Tag barfuss auf den Strassen umherläuft?

E: Sie werden schmutzig.

L: Genau. Sie werden schmutzig. Ganz mit Staub bedeckt. Wie waren also die Füsse des kleinen Jungen?

E: Sie waren mit Staub bedeckt.

L: Ja, und man kann auch sagen: sie waren staubbedeckt. (Ordet körtränas, skrivs på tavlan.)

Nun, der Mann folgte den Kindern. Er interessierte sich sehr für Kinder. Er schrieb nämlich Kurzgeschichten für Kinder. (Ordet skrivs på tavlan och körtränas.)

L: (Pekar på bild 2.) Die dicke Dame da war bei der U-Bahn angestellt. An der Sperre mussten die Kinder ihr die Fahrkarten vorzeigen. Zur Kontrolle nämlich. Sie knipste alle Fahrkarten. Wo sass die Dame?

E: An der Sperre.

L: Und was machte sie da?

E: Sie knipste die Fahrkarten.

L: Ja, sie knipste die Fahrkarten. (Körträning.) Aber gerade diese Fahrkarten wollte sie nicht ohne weiteres knipsen. Statt dessen sprach sie mit den Kindern. Hören wir uns mal an, was sie sagten! (Läraren läser upp dialogen mellan damen och barnen. Denna dialog är så lätt att den omedelbart "hörförstås" av samtliga elever. Möjligen kan orden "gewöhnnt" och "Fahrgast" tarva en förklaring.)

L: (Pekar på bild 3.) Und dann gingen die Kinder zur Seite, um zu beraten (d h ungefähr: um zu diskutieren), was zu tun sei. (Skriver på tavlan: „... um zu beraten, was zu tun sei“.) Warum gingen sie zur Seite? Alle! (Läraren pekar på uttrycket på tavlan och eleverna körtränar det.)

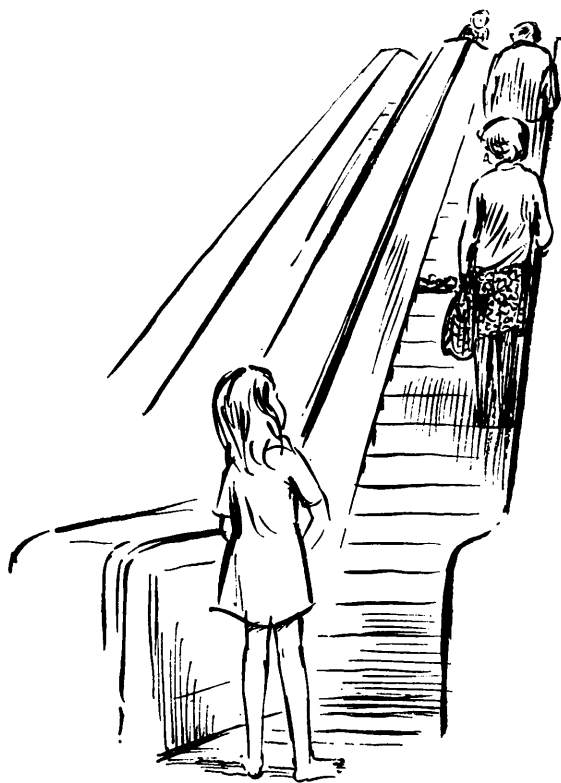
Nach einer Weile kamen sie zu einem Entschluss. Efter en stund kom de fram till ett beslut. Nach einer Weile kamen sie zu einem Entschluss. Alle, bitte! (Körträning, läraren skriver "Entschluss".)

L: (Pekar på bild 4.) Fuhr das Mädchen dann mit der Rolltreppe nach unten oder nach oben?

E: Sie fuhr nach unten.

Handwriting practice lines consisting of a solid top line, a dashed middle line, and a solid bottom line, repeated down the right side of the page.

L: Stimmt. Und da unten zog sie die Sandalen aus und stellte sie auf die Rolltreppe nach oben. (Pekar på bild 5.) Und dann erreichten die Sandalen den Jungen, der da oben wartete. Was tat er natürlich?

E: Er zog die Sandalen an und fuhr nach unten.

L: Ganz richtig. Das sehen wir auf dem letzten Bild.

(Pekar på bild 6.) Wir sehen auch, dass die dicke Frau ihm etwas nachrief. Aber was sie rief, können Sie selbst im Text lesen! Lesen Sie also jetzt den ganzen Text durch! Seite 00 im Buch, bitte!

2. Frågor

1. Wann spielte sich diese Geschichte ab?
2. Warum ging der ältere Herr in die U-Bahn?
3. Wo standen die beiden Kinder?
4. Was machten sie da?
5. Was hatte das Mädchen an?
6. Und der Junge?
7. Wie sahen die Füße des Jungen aus?
8. Warum folgte der Mann den beiden Kindern?
9. Warum zeigten die Kinder der dicken Frau die Fahrkarten vor?
10. Der Junge durfte nicht die Rolltreppe benutzen. Warum?
11. Warum musste der Junge zur Seite treten?
12. Die Kinder diskutierten die Situation miteinander. Wie wird das im Text ausgedrückt?
13. Nach einigen Minuten entschlossen sie sich. Wie steht es im Text?
14. Ging das Mädchen dann auf die Strasse?
15. Was machte das Mädchen am unteren Ende der Rolltreppe?
16. Wohin stellte sie die Sandalen?
17. Wie reagierten die anderen Fahrgäste auf die kleinen Schuhe, die ganz allein auf einer Stufe standen?
18. Was machte der Junge als ihn die Sandalen erreichten?
19. Was rief die dicke Frau?
20. Warum hörte der Junge nicht mehr, was sie rief?

3. Stödord för elevreferat

heiss — ein älterer Herr — die U-Bahn — Schatten — zwei Kinder — der Fahrkartenschalter — sonnengebrannt — das Kleidchen — die Sandalen — das Campinghemd — barfuss — staubbedeckt — einem folgen — Kurzgeschichte — verwenden — die Sperre — die Fahrkarten vorzeigen — knipsen — sich zu einem wenden — durchgehen — hierbleiben — das Unglück — gewöhnt — den Fahrgästen im Wege stehen — zur Seite gehen — beraten — nach unten fahren — die Sandalen ausziehen — die Stufe — allein — einen erreichen — die Sandalen anziehen — vorsichtig sein — zerreißen — nichts hören.

4. Strukturövning

Um — zu

a) Normal transformationsövning

Mönster: Ein älterer Herr ging in die U-Bahn. Er wollte etwas Schatten suchen →

Ein älterer Herr ging in die U-Bahn, um etwas Schatten zu suchen. Verwandeln Sie die folgenden Satzpaare nach dem Muster oben!

1. Die Kinder standen vor dem Fahrkartenschalter. Sie wollten Fahrkarten kaufen.

2. Der Mann folgte den Kindern. Er wollte etwas für eine Kurzgeschichte erfahren.

3. Der Junge und das Mädchen gingen zur Sperre. Sie wollten die Fahrkarten vorzeigen.

4. Sie gingen dann zur Seite. Sie wollten beraten, was zu tun sei.

5. Das Mädchen zog die Sandalen aus. Sie wollte sie auf die Rolltreppe stellen.

6. Der Junge hob die Sandalen auf. Er wollte sie anziehen.

(Denna övning är helt möjligt att genomföra i par, sedan den först övats under lärarens ledning.)

b) En mindre mekaniserad och därmed mer levande och verklighetstrogen parövning får man genom att utföra övningen som **styrd dialog**:

Mönster: Warum ging der ältere Herr in die U-Bahn? Er ging in die U-bahn, um etwas Schatten zu suchen.

1. Warum standen die Kinder vor dem Fahrkartenschalter? Sie standen da, um ... zu ...

2. Warum folgte der Mann den Kindern? Er folgte ihnen, um ... Kurzgeschichte ... erfahren

3. Warum gingen der Junge und das Mädchen zur Sperre? (vorzeigen)

4. Warum gingen sie dann zur Seite? (beraten)

5. Warum zog das Mädchen die Sandalen aus? (auf die Rolltreppe stellen)

6. Warum hob der Junge die Sandalen auf? (anziehen)

Övas först med hjälp av stödet i högra kolumnen, därpå utan detta!

c) Exempel på friare uppföljning av strukturen **um —zu**:

(Lämplig att sätta in några lektioner efter avslutad grundläggande övning i anslutning till stycket „Es geschah in der U-Bahn“.)

L: Heute nachmittag nach der Schule habe ich sehr viel zu tun. Zuerst muss ich in die Bibliothek gehen, um neue Bücher zu leihen. Warum muss ich also in die Bibliothek gehen?

E: Sie müssen in die Bibliothek gehen, um neue Bücher zu leihen.

L: Ja, und dann muss ich mich zur Apotheke beeilen. Warum denn, glauben Sie?

E: Sie müssen sich zur Apotheke beeilen, um Medizin zu kaufen.

L: Eben ...

(Övningen fortsätter i samma stil med att läraren anger olika platser han måste besöka och människor han måste träffa och ber eleverna varje gång komma med förslag till varför han går till det ena eller det andra stället, resp träffar den ena eller den andra personen.)

5. Dialogövning med stödord

Die Frau: (doroughen — hierbleiben)

Der Junge: ?

Die Frau: (barfuss, verboten, die Rolltreppe zu betreten, Unglück, geschehen)

Das Mädchen: (einen durchlassen — gewöhnt sein, etwas zu tun)

Die Frau: (möglich — etw nicht dürfen — zur Seite treten — den Fahrgästen im Wege stehen)

(Ovanstående mikrodialog övas i grupper om tre elever. De bör gradvis försöka frigöra sig från "manus" samt också sinsemellan byta roller.)

6. Improvisation kring situationen

„Die Kinder gingen zur Seite, um zu beraten was zu tun sei. Nach einer Weile kamen sie zu einem Entschluss.“

Aufgabe: Versuchen Sie zusammen mit einem Freund das kleine Gespräch zwischen den beiden Kindern zu gestalten. Stellen Sie sich vor, dass der Junge zunächst meint, dass das Mädchen selbst mit der Rolltreppe fahren soll, während er nach Hause geht. Das Mädchen aber erklärt, dass es mit dem Jungen zusammen sein will, und dass sie eine Lösung finden müssen.

Der Junge sagt plötzlich, dass er eine Idee hat. Dann fragt er, welche Schuhnummer das Mädchen hat.

Das Mädchen sagt Nr 33. Der Junge hat aber 35. Er meint aber, dass es gehen muss! Er zeigt auf die Rolltreppe, die nach unten führt, und erklärt dem Mädchen, was zu tun. Das Mädchen findet die Idee glänzend und eilt auf die Rolltreppe zu.

7. Ytterligare exempel på möjliga improvisationer

1. Die dicke Frau sitzt nach der Arbeit zu Hause am Küchentisch und erzählt ihrem Mann über die beiden Kinder.

2. Das Mädchen (der Junge) erzählt seiner Mutter, was in der U-Bahn passierte.

För att hjälpa eleverna på traven kan en början till dialogerna ges:

1. Die Frau: Weisst Du, Hermann, heute habe ich wirklich was Nettes in der U-Bahn erlebt.

Der Mann: So, was denn?

Die Frau: Ja, es war so. Als ich da an der Sperre sass, kamen zwei Kinder auf mich zu.

Der Mann: Und die wollten natürlich nur auf der Rolltreppe fahren?

Die Frau: Nein, sie hatten Fahrkarten für die Bahn. Sie waren sehr süss die beiden, aber ich konnte sie nicht ohne weiteres durchlassen.

Der Mann: Aber, warum . . .

2. Das Mädchen: Mutti, heute hat Dieter meine Sandalen angehabt!

Mutter: Aber, warum denn, Lotte, seine Füsse sind wohl zu gross für deine Schuhe. Übrigens geht er ja fast immer barfuss . . .

Lotte: Ja, aber er **musste** die Schuhe haben. Es war in der U-Bahn.

Mutter: In der U-Bahn sogar? Nun bin ich wirklich neugierig.

Erzähl mal, was passierte . . .

Långläxa och beting

En nödvändig förutsättning för att ett system med långläxor skall fungera är att eleverna fått den studieteknik som gör det möjligt för dem att förstå innebörden av begreppen intensiv resp extensiv läsning och att självständigt bedriva dessa båda typer av läsning. Eleverna bör vidare ha fått tillräcklig träning i att på egen hand, i par eller i grupp, handskas med de språkliga övningar av olika slag som anknyter till intensiv text eller som utgår från talsituationer. Den lämpliga tidpunkten för insättande av långläxa kan således variera från klass till klass.

Långläxan kan ofta bestå av ett avsnitt intensivtext, ett stycke extensivtext och ett antal språkliga övningar. Men det är önskvärt att även andra varianter prövas. Så kan text under viss tid enbart extensiv text läsas och då i stor mängd, samtidigt som den strukturella träningen bedrivs på från texten fristående material. En viss individualisering kan också praktiseras inom ramen för långläxuppgifterna. Eleverna kan få olika typer av extrauppgifter (att utföras enskilt, i par eller grupp). Långläxa innebär i allmänhet en veckouppgift. Även längre sammanhållna uppgifter (beting) kan dock prövas. Lektionerna mellan redovisningstillfällena bör ägnas åt genomgång och aktivering av det stoff som skall redovisas. Därvid bör undervisningen bedrivas både i helklass och i varierande grupper. Jämsides och gärna integrerat med denna aktivering bör förekomma inslag av skolradio, läsning av och kommentarer till sakprosatexter, hörförståelseövningar samt ren upplevelseläsning.

Exempel på längre sammanhållen uppgift

Stadium: Årskurs 2 B-språk

Omfattning: 2 veckor, 6 lektioner

Instruktion till eleverna bör ange vilket stoff som skall behandlas, ev ett tema; hur olika delar skall studeras och redovisas; språkliga uppgifter och hur de skall redovisas; extensiva frågor;

individuella uppgifter; gemensamma och frivilliga uppgifter; sammanfattningsuppgifter;

betingets disposition, antal lektioner osv.

Lektionernas disposition

De sex lektionerna kan disponeras på exempelvis följande sätt:

Lektion 1: Instruktion för perioden. Presentation av det nya materialet. Läraren anger ursprung och bakgrund till textmaterialet, sätter in det i dess sammanhang. Förberedande avlyssning och textgenomgång. Därefter en första utfrågning av det nya stoffet. När eleverna, gärna i par eller grupp, söker svar på extensiva frågor sker en första inläring, eleverna får en helhetsbild av åtminstone större delen av materialet.

Lektion 2: Efter en kort anknytning till föregående lektion, förslagsvis genom att läraren gör en kort resumé eller med några övergripande repetitionsfrågor friskar upp sammanhanget, får eleverna halva lektionstiden till enskilt eller gruppvis studium av texten.

Läraren tar så upp de rent språkliga uppgifter som finns i betinget och gör förberedande övningar. Eventuellt arbetar en grupp 15—20 minuter i IS, medan läraren övar muntligt med resten av klassen. Eller också anslås resten av lektionstiden till fixeringsövningar i par eller grupp (bikupearbete).

Lektion 3: Eleverna får lyssna till inspelningar av delar av textmaterialet. Därefter enskilt studium av stoffet. Läraren går runt i klassen och hjälper till.

Eleverna börjar nu något så när behärska grundtexten. Läraren anslår sista delen av lektionen till att fördela uppgifter, gemensamma och individuella, till eleverna och låter dem börja arbeta med dessa.

Lektion 4: Förberedande utfrågning av hela stoffet, en repetitions- och inlärningsfas. Bunden talövning på grammatiska moment. Vid slutet av lektionen avrundande avlyssning. Läraren samtalar med eleverna om deras enskilda förberedelser utanför klassrummet. Har de kommit igång med det? De sparar väl inte allt till sista kvällen före redovisningen?

Lektion 5: Eleverna arbetar i princip själva större delen av lektionen. Läraren går runt i klassen och hjälper till. Detta arbete kompletteras med en stunds talövning.

Lektion 6: Redovisning. Inledande samtal några minuter med hela klassen. Därefter fördelas redovisningen så att så många elever som möjligt får tillfälle att redovisa. Några elever skriver på en transparang, som senare under lektionen läggs på arbetsprojektorn och blir till föremål för muntligt arbete. Under tiden leder läraren muntlig redovisning med övriga elever. Det hela avslutas med en eller ett par resuméer.

Redovisningen kan även disponeras så att läraren först lägger ett gemensamt muntligt moment, därefter 15—20 min skriftlig redovisning, där inte alla elever till alla delar behöver ha samma uppgifter. Så följer till sist ett par av elevernas resuméer framförda muntligt. En resumé kanske visas upp på transparang och blir föremål för gemensam diskussion.

Ingenting hindrar att läraren efter överenskommelse med eleverna redan under lektion 5 lägger in redovisning av någon del av uppgifterna. Idén med uppgiften och balansen i arbetet får dock inte gå förlorad. En längre sammanhängande förberedelsefas och en klart avgränsad redovisningsfas i slutet är två viktiga drag i själva betingsidén.

Bedömning

Bedömning av elevernas prestationer sker på flera olika sätt. De löpande iakttagelser som görs under undervisningens gång ger både en omedelbar inlärningskontroll och ett underlag för kontinuerlig uppföljning av undervisningens uppläggning.

Bedömningen måste vara allsidig: alla färdigheter skall bedömas. Underlag för bedömningen bör vara alla former av aktivitet där eleverna uppvisar sin språkliga förmåga. Det är ofta lämpligt att låta en kortare skriftlig uppgift ingå i en långläxeredovisning. På så sätt får läraren underlag för bedömning av samtliga elevers prestation inom ett och samma moment, något som dessutom av rättviseskäl gärna påfordras av eleverna. Även om bedömningen till stor del grundas på muntliga redovisningar, bör man också ta in ett visst antal skriftliga prestationer i utvärderingen, bl a därför att vissa tystlåtna, blyga eller mindre snabba elever då kan komma till sin rätt.

Diagnostiska prov

Under studiets gång kan med vissa mellanrum ges diagnostiska prov, med vilkas hjälp läraren kan fastställa i vad mån inläringen fortskrider som planerat. Läraren får på så sätt anvisningar om de punkter där gemensamma eller individuella repetitioner behöver anställas. Bedömningen får dock inte av eleverna upplevas som ett dominerande inslag i undervisningen.

Elevernas självdiagnos

Eleverna bör också ges möjlighet att själva ställa diagnos på sitt arbete. Detta sker enklast med hjälp av självgående övningar med facit.

Hör- och läsförståelseprov

Hör- och läsförståelse prövas objektivt med flervalstest. Denna provform har fördelen att renodla förståelsen och tillåter läraren eller eleven att snabbt konstatera i vad mån ett innehåll har uppfattats.

Hör- och läsförståelseprov med krav på formulerade svar prövar samtidigt produktionen på det främmande språket. Genom att även innehållsligt likvärdiga svar kan formuleras rätt olika, blir bedömningen tidsödande och i viss mån subjektiv. Denna provtyp har emellertid ett övningsvärde som flervalstesten saknar.

Hörförståelsen kan också mätas genom dictée. En förutsättning är att rättningen sker från hörförståelsesynpunkt och att för örat ovidkommande skrivfel sålunda inte åsätts minuspoäng, ej heller böjningsfel som bara avser stavningen.

Objektiva prov

Bundna strukturprov kan göras nästan helt objektiva. De bör alltid avse aktiva strukturer. Om man vill komma åt graden av automatisering i strukturbehärsningen, måste dessa prov vara strikt tidsbegränsade.

Subjektiva prov

Den skriftliga produktionen kan prövas i olika former av bunden, halvfri och fri skrivning (se s 182 beträffande skrivövning). Bedömningen kan här inte göras objektiv. Skrivningstyperna bör vara så varierande att varje elev får tillfälle att visa sitt bästa.

Eleverna bör göras medvetna om att deras talformåga tillmäts den största betydelse. En systematisk mätning av talproduktionen erbjuder emellertid stora svårigheter, i synnerhet i helklass. Många elever presterar torftiga svar på grund av blyghet inför kamraterna. Den ovan s 178 beskrivna gruppkonversationen mellan läraren och en elevgrupp ger bättre möjligheter till bedömning av tal-färdigheten. Talformågan kan också bedömas i IS, om elevsvaren talas in på band som läraren sedan kan lyssna på. Arrangemanget är dock tidsödande för läraren och kan inte upprepas alltför ofta.

IS i språkundervisningen

(Gäller såväl engelska som tyska/franska)

Typer av IS-utrustning

Huvudtyp	Utrustning	Funktioner
Audi-passiv (AP) (med tråd eller magnetslinga, fast eller mobil)	Eleven: hörtelefoner Läraren: vanlig bandspelare	Eleven kan träna sig i att höra och förstå språket. I svenska, matematik m fl ämnen kan eleven få såväl instruktion som information om hur han på egen hand och med hjälp av elevblad lär in vissa väsentliga moment
Audi-aktiv (AA) (med tråd eller magnetslinga, fast eller mobil)	Eleven: hörtelefon/mikrofon jämte förstärkare Läraren: bandspelare med eller utan lärarpanel	Se AP. Dessutom kan eleven här utföra talövningar (lyssna, svara, men inte spela in)
Inlärningsstudio av AAK-typ (fast anläggning, varje elev har egen hytt) med 30 elevplatser samt två reservplatser att installeras i en specialinredd lokal om 85 m ²	Eleven: varje elev har en bandspelare, hörtelefon/mikrofon jämte förstärkare Läraren: station	Eleven kan lyssna, svara, spela in och jämföra egen respons med korrekt svar (jämförelseintalning). Detta är den enda IS-typ som möjliggör samtidig testning av 30 elevers orala produktion
Fristående AAK-bandspelare	Eleven: egen bandspelare, placerad i grupprum eller studieceller i olika delar av skollokalen. Om grupprum används (för t ex 5—10 bandspelare) bör dessa parallellkopplas för att underlätta kopiering	I stort sett samma funktioner som vid IS av AAK-typ

IS har följande egenskaper:

- IS ger varje elev tillfälle till rikligare individuell övning i att förstå och tala språket än vad som eleven normalt bjuds.
- IS förmedlar direktkontakt med språket, dvs ger varje elev den mängd korrekta imitationsmodeller (infödda röster) som är nödvändig för att säkerställa att eleven praktiskt lär sig handskas med språket.
- IS ger möjligheter till individualiseringsuppgifter, bl a av stöd- och fördjupningskaraktär.

IS — ett komplement till klassrumsundervisningen

IS är att betrakta som ett komplement till klassrumsundervisningen men kräver att läraren har tillgång till ett för IS framställt ljud-, bild- och textmaterial, dvs individualiserande och självinstruerande IS-program. Vanliga övningstyper i IS är t ex avlyssningsövningar, strukturövningar, uttalsövningar, studietekniska övningar (resuméer, anteckningsövningar), språksituationer. Viktigt är att eleven bjuds olika programtyper och olika aktiviteter. Vid sidan av fristående IS-program finns till vissa

läroböcker ett för IS särskilt framställt material. Läraren kan också själv framställa material för IS-lektionen genom egna inspelningar i förväg eller direkt via lärarstationens mikrofon, s k ad-hoc-programmering.

Exempel på ad-hoc-programmering:

1. Övningar i anslutning till aktuell övningsbok.
 - a) Frågor på text.
 - b) Strukturövningar.
 - c) Vokabulärövningar.
2. Läxpreparation, t ex avlyssning av texten, efter-sägning, ordförklaring, innehållsfrågor, strukturövningar.
3. Aktiverande avlyssningsövningar i anslutning till bandat material (skolradiomaterial, nyhetsmaterial). Eleverna kan eventuellt få frågorna utskrivna på ett särskilt arbetsblad.
4. Diktamen. Läraren sänder ut övningen i sin helhet. Eleverna arbetar sedan i egen takt med övningen.
5. Bildbeskrivning. Läraren ställer frågor och ger mönstersvar.
6. Lucktext. Eleven fyller i en ofullständig text (efter ljudbandet).

Lärarens roll

Man måste skilja på lektioner som innebär att läraren introducerar IS för klassen och lektioner med elever som redan skolats in. Gäller det att introducera IS för en klass kan följande åtgärder vidtas.

I I klassrummet informerar läraren med hjälp av en tecknad modell (i stort format) om 1) apparaturen (elevbandspelaren och mikro/hörtelefonen); 2) centralsändning och biblioteksprincipen; 3) hur eleven skall handskas med apparaturen.

II I IS (första lektionen): övning med apparaturen och något tämligen enkelt språkfärdighetsprogram. Förklara begreppen 3-fas, 4-fas. Ange instruktionsorden på det språk det gäller: lyssna, säg efter, svara etc. Spela sedan upp ett par andra programtyper och förklara dem.

III I IS (första riktiga lektionen): arbete med ett IS-program som passar in i lärogången.

IV Förklara sedan (i klassrummet) i samband med lätt preparation av kommande program i IS vissa väsentliga ting: fördelen med att eleven får individuellt svara många gånger, vikten av att lyssna koncentrerat, vikten av att ständigt försöka bli bättre genom att noggrant lyssna på modellen (som stimulusdel eller korrekt svar), vikten av att noga följa givna instruktioner på bandet. Inte minst de övningar som kan tyckas tjatiga, t ex vissa enkla strukturövningar, behöver få en introduktion. Vikten av att eleven kontaktar lärare, när han inte förstår eller när han är färdig och inte vet vad han skall göra.

För sitt eget arbete i IS bör läraren tänka på att det är viktigt

att studera IS-programmet före användning,

att se efter om programmet passar in i lärogången,

att ta reda på om programmet behöver uppdelas (detta anges inte alltid i lärarinstruktionen),

att ta reda på hur programmet skall förbehandlas (i klassrummet),

att avgöra om alla elever eller bara en del av dem skall arbeta med programmet, om vissa elever skall arbeta med endast någon del av programmet samt om vissa elever skall arbeta med ett annat program.

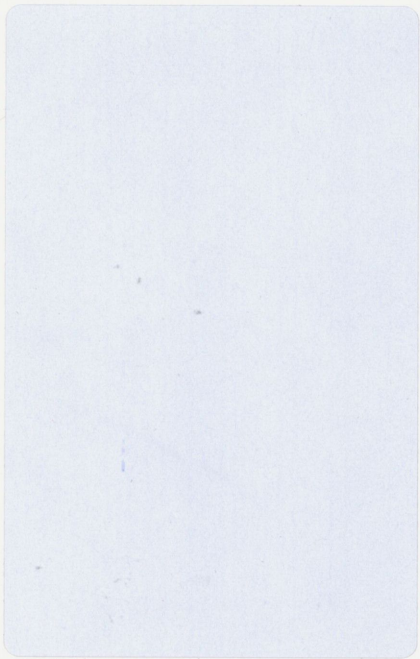
Om varje elev har tillgång till färdiginspelade ljudband, kan en långt gående individualisering genomföras. Klassen arbetar då enligt den s k **biblioteksprincipen**, dvs varje elev arbetar i sin takt med stoff som passar den egna nivån. Även med **centralsändning** (läraren sänder under lektionen ut program till samtliga elever) kan en differentiering åstadkommas. De flesta AAK-studier har två masterbandspelare. Läraren kan alltså sända ut två program samtidigt.

Elevens roll

Det är viktigt att eleven på olika sätt aktiveras i IS. T o m inom samma övning (program) bör flera olika aktiviteter förekomma, t ex

1. lyssna och skriftligt svara på: a) rätt—fel-frågor, b) ja—nej-frågor, c) fleralternativfrågor (kryssmarkering).
2. lyssna och markera med symboler.
3. lyssna och markera angivna ting på en bild eller i annan grafisk framställning.
4. lyssna och anteckna angivna saker: siffror (tider), antal, stödord.
5. lyssna och skriva ned viss text eller hela texten.
6. lyssna och säga efter: ord, fraser, meningar.
7. lyssna och diskriminera mellan ljud i skriftlig kontroll.
8. lyssna och svara på: a) kortsvarsfrågor, b) längre frågor.
9. lyssna och svara på ett mera kvalificerat sätt, dra slutsatser samt göra egna tolkningar och värderingar.

Elevens arbetsinsats i IS beror i hög grad på om materialet som han möter är stimulerande och aktiverande. Viktigt är att eleven bjuds olika programtyper och olika aktiviteter.

Läroplan för gymnasieskolan

Lgy⁷⁰

Planeringssupplement

Lgy 70:I Allmän del

Lgy 70:II Supplement

2-årig ekonomisk, social och teknisk linje

Arbetslivsorientering

Beklädnadsteknisk linje

Bygg- och anläggningsteknisk linje

Distributions- och kontorslinje

El-teleteknisk linje

Fordonsteknisk linje

Jordbrukslinje

Konsumtionslinje

Livsmedelsteknisk linje

Processteknisk linje

Skogsbrukslinje

Träteknisk linje

Verkstadsteknisk linje

Vårdlinje

3-årig Ek, Hum, Na och Sh linje samt 4-årig Te linje

Lgy 70:III Planeringssupplement

Språkämnen: svenska och främmande språk

Ek och So ämnen

No och Te ämnen

Utbildning